

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ

Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
Γ. Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ

Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1979

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

«ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ»

Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

17510

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ

«ΚΥΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ»
Η ΚΑΘΟΔΟΣ ΤΩΝ ΜΥΡΙΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
Γ.Δ. ΖΕΥΓΩΛΗ

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1979

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένας από τους πιο εñφορους καί τους πιο γνωστούς δ ή-
μ ο υ ς τής αρχαίας Ἀττικῆς ἦταν ἡ Ἐρχιά, πού θρισκόταν στή
θέση τοῦ σημερινοῦ χωριοῦ Σπάτα. Ἀπ' αὐτόν τό δῆμο καταγό-
ταν, ἐκτός ἀπό τόν περίφημο ρητοροδιδάσκαλο Ἰσοκράτη, καί ὁ
ἱστορικός συγγραφέας Ξενοφών. Γιά τή γέννησή του δέν μπο-
ροῦμε νά μιλήσουμε μέ δεδαιότητα, γιατί οἱ γνώμες τῶν ἐρευνη-
τῶν διαφέρουν. Τό πιθανότερο, πάντως, εἶναι πώς γεννήθηκε
γύρω στό 427 π.Χ. Τόν πατέρα του τόν ἔλεγαν Γρύλλο καί φαίνε-
ται πώς ἀνῆκε στήν τ ἄ ξ η τ ῶ ν ἰ π π ῶ ν. Γι' αὐτό ἡ μόρ-
φωση τοῦ Ξενοφώντα ἦταν ἐκείνη πού ταίριαζε στήν κοινωνική
του προέλευση, δηλαδή ἐκείνη πού ἔπαιρνε ἕνα παιδί εὐπορης
καί ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας. Εἶχε δασκάλους τό φιλόσοφο
Σωκράτη, τόν Προδίκιο τόν Κεῖο καί, ἴσως, τόν Ἰσοκράτη. Ἡ δι-
δασκαλία τοῦ Σωκράτη εἶχε ὅπωςδήποτε ἐπίδραση στή διαμόρ-
φωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ Ξενοφώντα, πού ξεχώριζε γιά τήν εὐ-
θύτητα, τήν εὐσέβεια καί τήν καλοσύνη του. Ἀποτέλεσμα τῆς
ἰδίας διδασκαλίας εἶναι καί ἡ πρακτική ἀντιμετώπιση τῶν προ-
βλημάτων πού τόν χαρακτηρίζει, ἀντίθετα πρός τή φιλοσοφική
τάση τοῦ Πλάτωνα. Αὐτή ἡ θαυιά ἐπίδραση τοῦ δασκάλου εἶχε
κάμει τόν Ξενοφώντα νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος καί νά τόν
ἀγαπᾷ σ' ὅλη του τή ζωή.

Καταγωγή
καί μόρ-
φωση τοῦ
Ξενοφώντα.

Τή γυναῖκα τοῦ ἱστορικοῦ τήν ἔλεγαν Φιλησία. Ἀπ' αὐτήν
ἔκαμε δύο γιούς. Τόν ἕνα τόν ὀνόμασε Γρύλλο, ἀπό τόν πατέρα
του, τόν ἄλλο Διοδῶρο, ἀπό τή μητέρα του τή Διοδώρα. Καί οἱ
δύο γιοί του κατατάχτηκαν στό ἀθηναϊκό ἱππικό καί πολέμησαν
στή μάχη τῆς Μαντινείας (362 π.Χ.), ὁ μέγας μάστις, ὁ Γρύλ-
λος, σκοτώθηκε σ' αὐτήν. Ὅταν ἔφεραν στόν Ξενοφώντα τήν εἴ-
δηση πώς ὁ γιός του ἔπεσε στή μάχη, δέν ταράχτηκε καθόλου
οὔτε ἔλασε τήν ψυχραμία του, παρᾶ, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Διο-
γένης ὁ Λαέρτιος, εἶπε: «Ἥδεν θνητὸν γεγεννηκώς»· δηλαδή
«τό ἤξερα πώς ὁ γιός μου ἦταν θνητός».

Ἡ οἰκογενει-
ακή του κα-
τάσταση.
Ἡ δόξα του.

Ὁ Ξενοφών ἀκολούθησε, σάν ἀπλὸς ἰδιώτης, τήν ἐκστρατεία

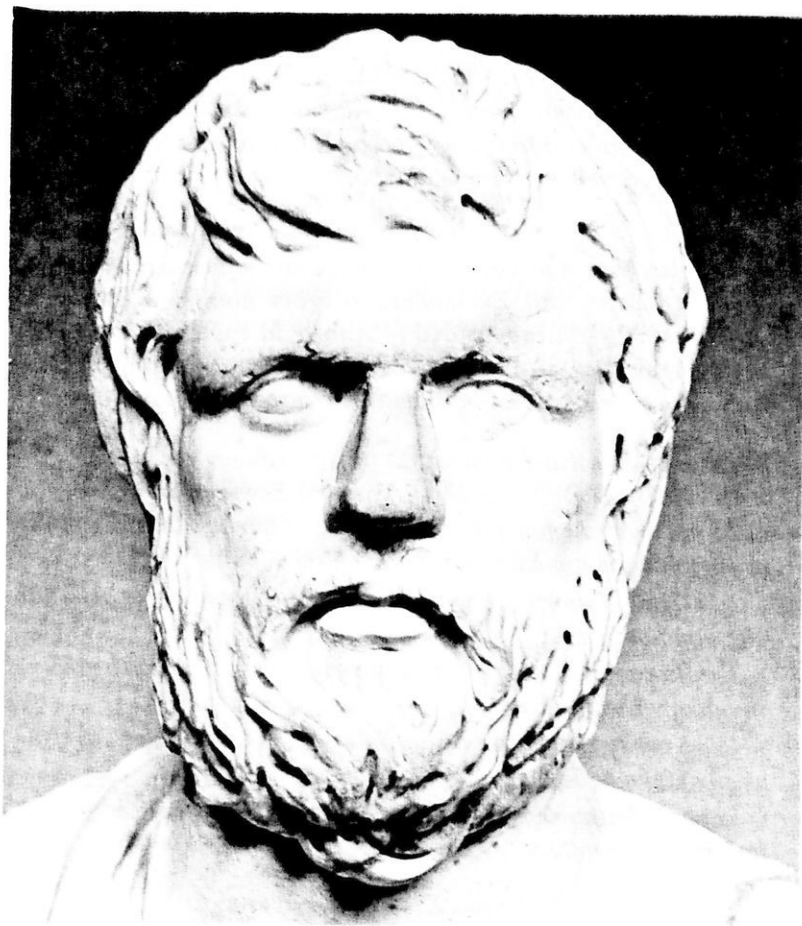
πού ὀργάνωσε ὁ Κύρος ἀπὸ τῆ σατραπεία του ὡς τὰ δάθη τῆς Ἀσίας, διεκδικώντας τὴν ἐξουσία τοῦ περσικοῦ κράτους. Μετὰ ὁμως ἀπὸ τὴ μάχη ποὺ ἔγινε στὰ Κοῖναξα, τὸ θάνατο τοῦ Κύρου καὶ τὴ δολοφονία τῶν Ἑλλήνων στρατηγῶν, οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι, ποὺ εἶχαν πάρει μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση, ὁρέ-
θηκαν σὲ μιὰ χώρα ἐχθρική καὶ ἀπέραντη, χωρὶς ἀρχηγούς. Ἐχοντας τότε ἐπιγεφαλῆς τὸν Ξενοφῶντα, ποὺ διακρίθηκε γιὰ τὴ στρατηγικὴ του δεξιότητι, κατόρθωσαν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ φτά-
σουν στὸν Εὐξεῖνο Πόντο, ὥστερ' ἀπὸ πολλές, κοινές προσπά-
θειες, μόχθους καὶ ἀγῶνες. Σὲ λίγο τὸν θύσκειμε νὰ πολεμᾷ τοὺς Πέρσες τῆς Ἀσίας μὲ τὸν Ἀγησίλαο καὶ τέλος τοὺς συμπατριῶ-
τες του Ἀθηναίους στὴν Κορώνεια (394 π.Χ.), μὲ τὸν ἴδιο Σπαρ-
τιάτη βασιλιά.

Ὁ Ξενοφῶν
ἐξορίζεται.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατηγόρησαν τὸ συγγραφεὴ ἐπί λαζων-
νισμῷ, δηλαδή πὼς ἀραποῦσε τοὺς Λακεδαιμόνιους καὶ τοὺς
ωφέλησε, καὶ γι' αὐτὸ τὸν καταδίδασαν σὲ ἐξορία. Τὴν ἀγάπη
του καὶ τὴν ἐξυπηρέτησή του στοὺς Σπαρτιάτες τὴν ἐδείξε, σύμ-
φωνα μ' αὐτὴν τὴ γνώμη, μὲ τὸ νὰ παραδώσει στὸ Θίδωρα τοὺς
Ἕλληνες μισθοφόρους, ὥστερ' ἀπὸ τὴ σωτηρία τους καὶ τὸν ἐρ-
χομὸ τους στὸν Εὐξεῖνο, καθὼς καὶ μὲ τὸ νὰ πολεμήσει στὴν Κο-
ρώνεια ἐνάντια στοὺς συμπολίτες του. Ἄλλοι ὁμως παραδέχονται
πὼς ἡ καταδίκη του σὲ ἐξορία ὀφείλεται μονάχα στὸ ὅτι εἶχε
παρακολογηθεῖ τὴν ἐκστρατεία ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω. Καί
τοῦτο, γιατί ἔτσι ἐξυπηρέτησε τὸν Κῆρο, ποὺ οἱ Ἀθηναῖοι τὸν
θεωροῦσαν ἐχθρό τους, ἐπειδὴ εἶχε δοηθήσει τοὺς Σπαρτιάτες
στὸν Πελοποννησιακὸ πόλεμο.

Οἱ Λακεδαιμόνιοι παραχώρησαν στὸν ἐξόριστο Ξενοφῶντα
κτῆματα στὸ Σκυλλοῦντα τῆς Τριφυλίας. Ἐκεῖ ἔμεινε εἰκοσι
χρόνια περίπου καὶ πέρασε τὴν πιὸ ἡρεμὴ περίοδο τῆς ζωῆς του.
Ύστερα πῆγε στὴν Κόρινθο, ὅπου ἔμεινε ὡς τὸ θάνατό του (355
π.Χ.).

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐκτιμοῦσαν πολὺ τὸν ἱστορικό, παρ' ὅλο ποὺ
τὸν εἶχαν ἐξορίσει. Κι αὐτό, γιατί ἦταν γνωστὴ ἡ ψυχικὴ του
ἀνωτερότητα καὶ μεγάλη ἡ φήμη ποὺ ἀπόκτησε ἀπὸ τὴ δράση του
στὴν Ἀσία καὶ ἀπὸ τὸ πνευματικὸ του ἔργο. Γιὰ νὰ καταλάβουμε

Προτομή τοῦ Ξενοφώντα, ἔργο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. (Ρωμαϊκό ἀντίγραφο, Μαδρίτη, Μουσείο Πράντο).

τὴν ἐπόληση ποὺ εἶχαν στὸν Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἀρ-
κεῖ νὰ θυμηθοῦμε ἓνα σημεῖο ἀπὸ τὴ διογραφία του, ποὺ τὴν ἔχει
γράψει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος: «Φησὶ δὲ Ἀριστοτέλης ὅτι ἐγκώ-
μα καὶ ἐπιτάφιον Γογγύλον μνηοὶ ὅσοι συνέγραψαν, τὸ μέρος
καὶ τῷ πατρὶ χαριζόμενοι». Δηλαδή «ὁ Ἀριστοτέλης λέει πὼς

έγραψαν πάρα πολλοί ύμνωντας τό γενναίο θάνατο τοῦ Γούλλον, ὄχι μονάχα ἐπειδή τοῦ ἄξιζε, ἀλλά καί γιά χάρη τοῦ πατέρα του». Μετανιωμένοι, λοιπόν, οἱ Ἀθηναῖοι ἀποφάσισαν νά τόν ξαναφέρουν πίσω. Μά ὁ συγγραφέας φαίνεται πώς προτίμησε νά μείνει καί νά πεθάνει στήν Κόρινθο.

Τό ἔργο τοῦ
Ξενοφώντα.

Τά περισσότερα ἔργα τοῦ Ξενοφώντα γράφτηκαν τότε πού ζοῦσε ἐξόριστος στό Σκιλλούντα κι ἔχουν ποικίλο περιεχόμενο. Ἄν ἀπ' αὐτά ἐξαιρέσουμε δύο («Ἀπολογία τοῦ Σωκράτους» καί «Ἀθηναίων Πολιτεία») πού δέ θεωροῦνται γνήσια, τά ὑπόλοιπα μποροῦμε νά τά χωρίσουμε στίς παρακάτω κατηγορίες:

Α'. Διατριβές ἢ Πραγματεῖες. Σ' αὐτές ἀνήκουν τά:

1. «Πόροι ἢ περὶ προσόδων», ὅπου ὁ Ξενοφῶν προτείνει τρόπους γιά τήν αὔξηση τῶν ἐσόδων τῆς Ἀθήνας καί τήν καλυτέρεψη τοῦ βιοτικού ἐπιπέδου τῶν πολιτῶν.

2. «Περὶ ἵππικῆς»· σ' αὐτό περιέχονται συμβουλές καί ὁδηγίες χρήσιμες στοὺς ἵππεις.

3. «Ἱππαρχικός», ὅπου παρέχονται γνώσεις ἀπαραίτητες γιά τόν ἀρχηγό τοῦ ἵππικοῦ.

4. «Κυνηγετικός»· περιέχει διάφορες πληροφορίες, σχετικές μέ τήν τέχνη τοῦ κυνηγιοῦ.

5. «Λακεδαιμονίων Πολιτεία», ὅπου ὑμνεῖται τό σπαρτιατικό πολίτευμα.

Β'. Φιλοσοφικοὶ διάλογοι. Σ' αὐτοὺς ἀνήκουν τά:

1. «Ἀπομνημονεύματα τοῦ Σωκράτους»· ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν προσπαθεῖ νά ἀνατρέψει τήν κατηγορία πού διατύπωσαν οἱ Ἀθηναῖοι κατά τοῦ δασκάλου του, ὅτι τάχα βλάπτει τοὺς νέους κι εἶναι ἀσεβής, γιατί πιστεύει σ' ἄλλους θεοὺς κι ὄχι σέ κείνους πού λατρεύει ἡ πόλη. Ἀναφέρεται ἔτσι ἀναλυτικά στή διδασκαλία τοῦ Σωκράτη, μέ ἀποτέλεσμα νά μᾶς παρουσιάσει δική του εἰκόνα γι' αὐτόν.

2. «Συμπόσιον Φιλοσόφων», ὅπου γίνεται συζήτηση γιά τήν ὁμορφιά καί τόν ἔρωτα.

3. «Ἰέρων»· ὁ διάλογος αὐτός εἶναι σχετικός μέ τή διοικητική

τέχνη γενικά και ειδικότερα τή συμπεριφορά του ἄρχοντα πρὸς τοὺς ἀρχόμενους.

4. «Οἰκονομικός»· σ' αὐτόν ὁ Ξενοφῶν μιλάει γιὰ τή γεωργία καὶ τή διοίκηση τοῦ σπιτιοῦ.

Γ'. **Ἐγκώμια.** Ἐδῶ ἀνήκει τὸ ἔργο «Ἀγησίλαος», πού ἀποτελεῖ ὕμνο στὸν ὁμώνυμο Σπαρτιάτη βασιλιά.

Δ'. **Μυθιστόρημα.** Τέτοιο εἶναι ἡ «Κύρου Παιδεία», πού παρουσιάζει τὸ πρότυπο ἀρχηγοῦ, σύμφωνα μέ τή γνώμη τοῦ Ξενοφῶντα, στηριγμένη στὶς διδασκαλίες τοῦ Σωκράτη.

Ε'. **Ἱστορικά.** Σ' αὐτὰ ἀνήκουν τὰ:

1. «Ἑλληνικά», ὅπου συνεχίζεται ἡ ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀπὸ τὸ 411 π.Χ., πού τή σταμάτησε ὁ Θουκυδίδης, ὡς τὸ 404 π.Χ., καὶ ἀκολουθεῖ ἐξιστόρηση τῶν κατοπινῶν γεγονότων ὡς τή μάχη τῆς Μαντίνειας.

2. «Κύρου Ἀνάθαισις»· σ' αὐτὴν ὁ Ξενοφῶν ἀφηγεῖται πρῶτα τὴν ἐκστρατεία πού ἔκαμε ὁ Κύρος, γιὸς τοῦ βασιλιά τῶν Περσῶν Δαρείου, γιὰ νὰ πάρει τὸ θρόνο ἀπὸ τὸν ἀδελφό του τὸν Ἀρταξέρξη, καὶ ἔπειτα τὴν ἐπιστροφή τῶν Μυρίων.

«Ἀνάθαισις» ὀνομάζεται ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου, γιατί οἱ στρατιῶτες πορεύονταν ἀπὸ τὰ δυτικά παράλια τῆς Ἀσίας στοῦ ἐσωτερικοῦ της, δηλαδή ἀπὸ χαμηλότερη περιοχὴ σὲ ψηλότερη. Μύριοι (= δέκα χιλιάδες) λέγονταν οἱ Ἕλληνες μισθοφόροι πού πῆγαν μαζί μέ τὸν Κύρο στὴν ἐκστρατεία. Στὴν πραγματικότητα ἦταν παρὰ πάνω ἀπὸ δέκα χιλιάδες, τοὺς ὀνομάζει ὁμως ὁ συγγραφέας ἔτσι γιὰ νὰ συρροῦν τὸν ἀριθμὸ.

Τὸ ἔργο τοῦτο χωρίζεται σὲ ἑπτὰ μέρη. Στὰ δνὸ πρῶτα ὁ ἱστορικός μᾶς μιλάει γιὰ τὸν τρόπο πού ἔγινε ἡ συγκέντρωση τοῦ στρατοῦ, γιὰ τὴν πορεία ὡς τὰ Κοῖναξα, τὴ μάχη πού ἔγινε ἐκεῖ κοντὰ καὶ τίς δυσκολίες πού συνάντησαν οἱ Ἕλληνες ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κύρου καὶ τή σφαγὴ τῶν στρατηγῶν τους. Στὰ ὑπόλοιπα πέντε μᾶς ἀφηγεῖται τὴν καθόδον, δηλαδή τὸ γυρισμό τῶν Μυρίων, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριο περιεχόμενο τοῦ ἔργου.

«Κύρου
Ἀνάθαισις»

Σημασία.

Περιεχόμενο.

Γνωσιότητα

Τό βιβλίο του αυτό ο Ξενοφών τό ἔφερε στό φῶς ὄχι μέ τό ὄνομά του, ἀλλά μέ τό ψευδώνυμο *Θεμιστογένης ὁ Συρακοσιος*. Αὐτό τό ἔκαμε πιθανότατα γιά δύο λόγους. Πρῶτα πρῶτα γιά νά μπορέσει νά τό παρουσιάσει ἐλεύθερα στήν Ἀθήνα, ἀπ' ὅπου ὁ ἴδιος εἶχε ἐξοριστεῖ. Κι ἔπειτα γιατί φοβόταν μήπως οἱ ἀναγνώστες ἀμφισβητήσουν τά ἱστορούμενα, ἐπειδή θά σκέφτονταν πῶς ὁ συγγραφέας, πού ἦταν ταυτόχρονα καί πρωταγωνιστής, ἴσως τά ἀφηγείται ἐξογκωμένα, μέ σκοπό τήν προσωπική του προβολή καί ἥρωοποίηση. Πάντως, μέ τό νά χρησιμοποιήσει ψευδώνυμο, ἔδωσε ἀφορμή νά δημιουργηθοῦν πολλές συζητήσεις, σχετικές μέ τή γνωσιότητα τοῦ ἔργου. Δέ μένει ὁμως καμιά ἀμφιβολία πῶς εἶναι δικό του, ἀφοῦ δέν ἀναφέρεται ἀπό τοὺς ἀρχαίους ὄνομα *Θεμιστογένης*.

Ἀξία

Ἡ «Κύρον Ἀνάβασις», γραμμένη μέ σαφήνεια καί παραστατικότητα, ἀποτελοῦσε πάντα ἓνα εὐχάριστο ἀνάγνωσμα. Τό ὄψος τῆς τό χαρακτηρίζει ἀπλότητα καί χάρις, ὅπως συμβαίνει καί μέ ἄλλα ἔργα τοῦ Ξενοφῶντα, πού γι' αὐτό οἱ ἀρχαῖοι τόν ἀποκαλοῦσαν *ἄττικὴν μέλισσαν* ἢ *ἄττικὴν μοῦσαν*.

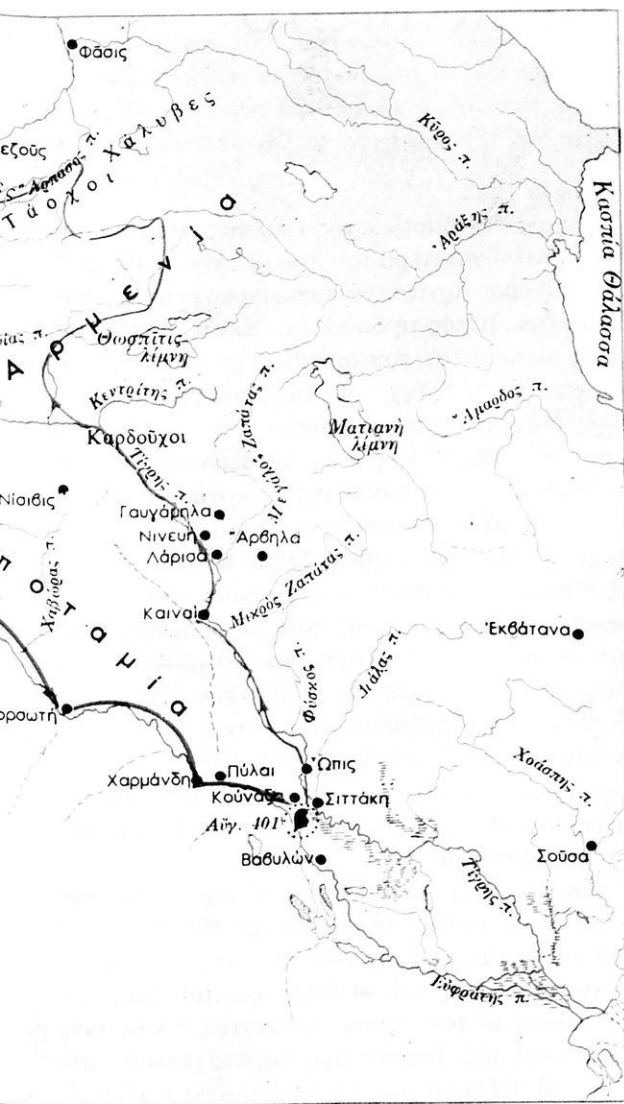
Ἐκτός ὁμως ἀπ' αὐτά τό βιβλίο ἔχει μεγάλη ἀξία καί γιά τή μελέτη τῆς πολεμικῆς τέχνης καί τακτικῆς. Ἀπ' αὐτή τήν ἀποψη ὠφελήθηκαν διαβάζοντάς το ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ὁ Σκιπίων ὁ Ἀφρικανός καί πολλοί ἄλλοι. Ἀπό τοὺς νεώτερους ὁ Γάλλος στρατηγός Φεδριε συνήθιζε νά λέει σέ κείνους πού θαύμαζαν τήν ιδιοφυΐα του *στή στρατηγική τακτική: «Δάσκαλο εἶχα τόν Ξενοφῶντα, κανέναν ἄλλο»*.

Ἀλλά, τό σπουδαιότερο, μέσα σ' ὁλόκληρο τό ἔργο εἶναι διάχυτη ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ξενοφῶντα, γεμάτη εὐσέθεια, εἰλικρίνεια καί ἀνθρωπιά. Δέν εἶναι σπάνια σ' αὐτό καί τά παραδείγματα ἀπλῶν στρατιωτῶν πού διακρίνονται γιά τό θάρρος καί τή γενναιότητά τους, καθὼς κι οἱ περιπτώσεις ἄλλων πού δέ διστάζουν, μέ δικό τους κίνδυνο, ν' ἀγωνιστοῦν γιά τή σωτηρία τοῦ συνόλου. Χαρακτηριστικοί εἶναι κι οἱ ἐλεύθεροι διάλογοι ἀνάμεσα σέ ἀρχοντες καί ἀρχόμενους, κάθε φορά πού βρίσκονται σέ κρίσιμες περιστάσεις ἢ ὅποτε ἀναζητοῦν τρόπους ἐνέργειας, γιά τήν ἀποτελεσματική ἀντιμετώπιση δύσκολων προβλημάτων. Συναντοῦμε ἀκόμα στίς σελίδες τοῦ βιβλίου τήν αἰώνια νοσταλγία

τοῦ Ἑλλήνα καί τόν ἀκατάλυτο δεσμό του μέ τή θάλασσα, πού ἀποκορυφώνεται στήν παροιμιώδη ἐπιφώνηση τῶν Μυρίων, μόλις ἀντίκρισαν τόν Εὐξείνο Πόντο.

Γιά ὅλα αὐτά ἡ μελέτη τοῦ ἔργου διδάσκει, σμιλεύει τούς χαρακτηρες καί δημιουργεῖ ψυχικές ἀρετές. Μᾶς μαθαίνει, πρῶτα πρῶτα, ν' ἀγαποῦμε τόν ἄνθρωπο. Κι ἡ ἀγάπη αὐτή εἶναι σίγουρα ἡ βασικότερη ἀρχή, γιά τήν ἐπιτέλεση τοῦ προορισμοῦ μας στή ζωή. Ἐπειτα, μᾶς συνειδητοποιεῖ τήν ἀξία τῆς ὁμόνοιας καί μᾶς ἐπισημαίνει τά ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς ἀπειθαρχίας. Μᾶς ὑπογραμμίζει ἐπίσης κάθε τόσο τήν τόλμη, τήν καρτερία καί τήν ἀγωνιστικότητα, διαιωνίζοντας ἔτσι ζηλευτά γνωρίσματα τῆς φυλῆς μας. Μᾶς σφυρηλατεῖ, τέλος, τήν εὐθύτητα καί τήν ἀξιοπρέπεια, πού εἶναι ἀπό τίς ὑψηλότερες ἀνθρώπινες ἀρετές.

Μποροῦμε νά ποῦμε, λοιπόν, πώς ἡ «Κύρου Ἀνάβασις», εἰδικότερα στό τμήμα πού περιγράφεται ἡ κáθoδoς τῶν Μυρίων, κρίνεται κατάλληλη νά διαπλάσει τίς νέες γενιές, ἀποτελώντας ἄριστο μορφωτικό μέσο ὄχι μονάχα γιά τά Ἑλληνόπουλα, ἀλλά καί γιά τούς νέους ὅλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου.

Χάρτης πού δείχνει τήν πορεία τοῦ Κῦρου ἀπό τίς Σάρδεις ὡς τὰ Κούναξα, καθὼς καί τὸ δρόμο πού ἀκολούθησαν οἱ Μῦριοι στήν ἐπιστροφή τους.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ὁ Ἀρταξέρξης, γιὸς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Περσίας Δαρείου τοῦ Β', διαδέχτηκε στὸ θρόνον τὸν πατέρα του πού πέθανε τὸ 405 π.Χ. Ὁ ἀδελφὸς του ὁμως Κύρος ἀρχίζει νά συγκεντρώνει στρατεύματα γρυψά, μέ σκοπὸ νά πάρει αὐτὸς τὴ βασιλεία. Ἐκτὸς λοιπὸν ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τῆς σατραπείας του συναθροίζει καὶ Ἕλληνες μισθοφόρους, πού στὸ τέλος ἀνέρχονται σὲ δεκατρεῖς χιλιάδες καὶ ἔχουν ἐπιζεφאלῆς διάφορους στρατηγοὺς.

Τὴν ἀνοιξὴ τοῦ 401 π.Χ. ὁ Κύρος μέ τὰ στρατεύματά του ξεκίνησε ἀπὸ τίς Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς περιοχῆς πού ἔξουσάε, γιὰ νά πάει τάχα νά τιμωρήσει τοὺς Πισίδες, γιατί ἐνοχλοῦσαν τὴ χώρα του. Ὅταν ὁμως προσπέρασε τὴν Πισιδία, οἱ Ἕλληνες ὑποψιάζονται τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς του καὶ ἀρνοῦνται νά τὸν ἀκολουθήσουν. Ἐκεῖνος τότε μέ διάφορες προφάσεις τοὺς ἔπεισε νά συνεχίσουν τὴν πορεία καὶ μονάχα ὅταν ἔφτασαν στὸν Εὐφράτη ποταμὸ τοὺς ἀποκάλυψε τὴν ἀλήθεια.

Προχωροῦσαν πιά μέσα στὴ Βαβυλωνία, ὅταν ἀπὸ διάφορες παρατηρήσεις κατάλαβαν ὅτι ὁ βασιλιάς Ἀρταξέρξης, πού ἔγκαιρα εἶχε πληροφορηθεῖ ἀπὸ τὸν Τισσαφέρνη τὸ σκοπὸ τῆς μεγάλης προετοιμασίαις τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἦταν καὶ ἐκεῖνος ἔτοιμος ἀπὸ καιρό, ὁρισκόταν κοντά μέ τὰ στρατεύματά του. Σέ λίγο ἔφτασε ἡ εἰδηση πὼς πλησιάζει ὁ ἐχθρὸς καὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ Κύρου ὥστερ' ἀπὸ ἐξάμηνη πορεία, τὸ φθινόπωρο τῆς ἰδίας χρονιάς πού ξεκίνησαν ἀπὸ τίς Σάρδεις, παρατάχτηκαν γιὰ μάχη. Οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν τὴ δεξιὰ πτέρυγα, οἱ ὁάρδοροι τοῦ Ἀρταίου τὴν ἀριστερή καὶ ὁ Κύρος μέ τοὺς ἱππεῖς τὸ κέντρο. Ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους οἱ στρατιῶτες τοῦ Τισσαφέρνη παρατάχτηκαν ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες, οἱ ἄλλοι Πέρσες ἀρχηγοὶ συνέχεια μ' ἐκείνους, ἐνὼ ὁ βασιλιάς μέ τοὺς ἱππεῖς στὴ μέση. Στὴ σύγκρουση πού ἐπακολούθησε ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἔτρεψε σὲ φυγὴ τοὺς ἀπέναντί του. Καὶ τὸ ἱππικὸ τοῦ Κύρου νίκησε, ὁ ἴδιος ὁμως

σκοτώθηκε. Τότε ο Ἀρταξέρξης ἐνώθηκε μέ τόν Τισσαφέρνη καί
στράφηκε κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ τελευταῖοι κάνουν ἐπίθεση καί
τρέπουν σέ φυγή τὰ βαρβαρικά στρατεύματα, κοντά στό χωριό
Κούναξα. Ὑστερα, ἀγνοώντας ἀκόμα πῶς ὁ Κύρος εἶχε σκοτω-
θεῖ, ξαναγύρισαν στίς σκηνές τους, πού στό μεταξύ τίς εἶχαν λη-
λατήσῃ οἱ βάρβαροι.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΑΡΝΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΑ ΥΠΑΚΟΥΣΟΥΝ
ΣΕ ΔΙΑΤΑΓΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΑΡΑΔΩΣΟΥΝ ΤΑ ΟΠΛΑ

ΚΕΦ. 1

1 *Ἀναγεγαυί-
ωση.*

[Μέ ποιό τρόπο συγκεντρώθηκε ἀπό τόν Κύρο τό ἐλληνικό
στράτευμα, ὅταν ἐτοίμαζε τήν ἐκστρατεία ἐνάντια στόν ἀδερφό
του Ἀρταξέρξη, καί ὅσα ἐγιναν κατά τήν πορεία καί πῶς ἐγινε ἡ
μάχη καί πῶς ὁ Κύρος σκοτώθηκε καί πῶς πῆγαν οἱ Ἕλληνες στό
στρατόπεδο καί κοιμήθηκαν, μέ τήν ἐντύπωση ὅτι εἶναι πέρα γιά
πέρα νικητές καί ὅτι ὁ Κύρος εἶναι ζωντανός, ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ
στήν προηγούμενη διήγηση].

2-3

Οἱ Ἕλληνες 2
πληροφοροῦν-
ται το θάνα-
το τοῦ Κύρου.

Μόλις ξημέρωσε, μαζεύτηκαν οἱ στρατηγοί καί ἀποροῦσαν,
πού ὁ Κύρος οὔτε ἔστειλε κανένα νά τοὺς πει τί ἔπρεπε νά κά-
μουν, οὔτε παρουσιάστηκε ὁ ἴδιος. Ἀποφάσισαν, λοιπόν, νά
συμμαζεψοῦν τά πράγματά τους, νά πάρουν τά ὅπλα τους καί νά
ἀρχίσουν νά προχωροῦν, ὥσπου νά συναντηθοῦν μέ τόν Κύρο.

3

Ξεκινοῦσαν πιά, τή στιγμή πού ἐδγαινε ὁ ἥλιος, ὅταν ἦρθε ὁ
Προκλῆς, ὁ διοικητής τῆς Τευθρανίας, πού καταγόταν ἀπό τό
Δημάρατο τό Σπαρτιάτη, καί ὁ Γλοῦς, ὁ γιός τοῦ Ταμῶ. Αὐτοί
ἔφεραν τήν εἶδηση πῶς ὁ Κύρος εἶχε σκοτωθεῖ κι ὁ Ἀριαῖος μαζί
μέ τοὺς ἄλλους βαρβάρους εἶχε πάει στό σταθμό, ἀπ' ὅπου τήν
προηγούμενη μέρα εἶχαν ξεκινήσει. Αὐτός παράγγειλε νά τοὺς
ποῦν πῶς ἐκείνη τήν ἡμέρα θά τοὺς περιμένουν, ἂν πρόκειται νά
πᾶνε, τήν ἄλλη μέρα ὁμῶς εἶπε πῶς θά φύγει γιά τήν Ἰωνία, ἀπ'
ὅπου ἦρθε. "Ὅταν τ' ἀκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί καί τά ἔμαθαν
καί οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἐνίωσαν μεγάλη στενοχώρια. Ὁ Κλέαρχος
τότε εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Μακάρι νά ζοῦσε ὁ Κύρος. Ἀφοῦ ὁμῶς
ἔχει πεθάνει, πέστε στόν Ἀριαῖο πῶς ἐμεῖς ἔχομε νικήσει τό βα-
σιλιά καί κανέναν πιά δέ μᾶς πολεμά, ὅπως βλέπετε. Ἄν μάλιστα
δέν ἐρχόσαστε σεῖς, ἐμεῖς θά κυνηγούσαμε τό βασιλιά καί τό
στρατό του. Πάντως ὑποσχόμαστε στόν Ἀριαῖο πῶς, ἂν ἐρθεῖ
ἐδῶ, θά τόν ἐγκαταστήσουμε στό βασιλικό θρόνο. Γιατί ἡ ἐξου-
σία ἀνήκει σέ κείνους πού νικοῦν στή μάχη». Αὐτά εἶπε καί στέλ-

4-5

Πρόταση τοῦ 4
Κλέαρχου.

5

νει πίσω τούς ἀγγελιοφόρους καί μαζί τους τό Χειρίσοφο τό Λα-
κεδαίμονιο καί τό Μένωνα τό Θεσσαλό. Γιατί αὐτό τό ἤθελε καί
ὁ ἴδιος ὁ Μένων, μιά καί συνδεόταν μέ τόν Ἀριαῖο μέ φιλία καί
φιλόξενία.

Ἐκεῖνοι ἔφηναν, ἐνῶ ὁ Κλέαρχος περίμενε. Οἱ στρατιῶτες
πάλα ἐξασφάλιζαν ὅπως ὅπως τήν τροφή τους ἀπό τά ζῶα, σφά-
ζοντας δηλαδή τά δόδια καί τά γαῖδούρια. Γιά ξύλα χρησιμο-
ποιοῦσαν, προχωρώντας λίγο ἀπό τό μέρος πού εἶχαν παρατα-
χθεῖ κι ἔκαναν τή μάχη, τά δέλη, πού ἦταν πολλά, γιατί οἱ Ἕλλη-
νες ἀνάρχαζαν ἐκεῖνους πού αὐτομολοῦσαν ἀπό τό στρατό τοῦ
βασιλιά νά τά θυάζουν ἔξω ἀπό τίς φαρέτρες. Χρησιμοποιοῦσαν
ἀκόμα γιά ξύλα καί ἀσπίδες φτιαγμένες μέ κλωνάρια λυγαριᾶς,
καθώς καί τίς ξύλινες τίς αἰγυπτιακές. Ἀλλά ὑπῆρχαν ἐκεῖ πετα-
μένες καί ἀσπίδες ἀπό ξύλο ἰτιάς, καθώς καί ἀμάξια, καί μπο-
ροῦσαν νά τά παίρνουν. Ὅλα αὐτά χρησιμοποιώντας τα γιά ξύ-
λα, ἔδραζαν χοῦρα κι ἔτρωγαν ἐκεῖνη τή μέρα.

Ἦταν πιά ἡ ὥρα πού ἡ ἀγορά εἶναι γεμάτη ἀπό κόσμος, καί
ἔρχονται ἀπό τό βασιλιά καί τόν Τισσαφέρνη ἀπεσταλμένοι. Με-
ρικοί ἦταν ὁρόδαροι, ἕνας ὁμως ἀπ' αὐτούς, ὁ Φαλίνος, ἦταν
Ἕλληνας, πού ἔτυχε νά εἶναι στήν ὑπηρεσία τοῦ Τισσαφέρνη καί
νά τόν ἔχουν σέ μεγάλη ὑπόληψη. Γιατί ἔκανε πώς ἤξερε τάχα
καλά τήν τακτική τοῦ πολέμου καί τή χρήση τῶν ὀπλῶν. Αὐτοί
πλησίασαν, κάλεσαν τούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων καί τοὺς εἶπαν
ὅτι ὁ βασιλιάς, ἐπειδή συμβαίνει νά εἶναι νικητής καί νά ἔχει
σχοτιώσει τόν Κύρο, στέλνει διαταγή στοὺς Ἕλληνες νά παραδώ-
σουν τά ὀπλα καί νά πάνε στή σκηνή του, μήπως μπορέσουν καί
πετύχουν κάτι καλό. Αὐτά εἶπαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ βασιλιά.
Οἱ Ἕλληνες ἀγανάκτησαν πού τ' ἀκουσαν, ἐνῶ ὁ Κλέαρχος ἀπο-
ζοίθηζε μονάχα τοῦτο, ὅτι δέν ταιριάζει νά παραδίνουν οἱ νικη-
τές τά ὀπλα τους. Καί πρόσθεσε: «Ἐσεῖς, στρατηγοί, δώστε τήν
καλύτερη καί ἀξιοπρεπέστερη ἀπάντηση πού μπορεῖτε· κι ἐγώ
θά γυρίσω στή σιτιγῇ». Γιατί κάποιος ἀπό τοὺς ὑπηρετές τόν
φώναξε γιά νά παρατηρήσει τά θυγιάμενα σπλάχνα τῶν σφαγμέ-
νων ζώων, ἐπειδή ἔτυχε νά θυσιάζει.

6 Προμήθεια
γαστροῦ.

7-8

7 Ἀπεσταλμέ-
νοι τοῦ βασι-
λιά φέρουν
τίς διατάξεις.

9-14

9 Ἀπαντήσεις
διαφόρων
Ἑλλήνων.

Τότε λοιπόν ἀποζοίθηζε ὁ Κλέανωρ ἀπό τήν Ἀρκαδία, πολύ 10

ήλικιωμένος πιά, πώς πρώτα θά πεθάνουν κι ύστερα θά παραδώσουν τά όπλα. 'Ο Πρόξενος ό Θηβαίος είπε κατοπι: «Εγώ, Φαλίνε, έχω μιάν άπορία· για ποió λόγο μάς ζητάει τά όπλα ό δασιλιάς; έπειδή τάχα είναι νικητής ή μήπως τά θέλει για δώρα που θά δείχνουν τη φιλία μας. Γιατί, άν τά θέλει σά νικητής, ποιά ή άνάγκη νά τά ζητάει και δέν έρχεται νά τά πάρει; Άν πάλι θέλει νά μάς καταφέρει νά του τά δώσουμε, ως μάς πει τί θά έχουν νά κερδίσουν οι στρατιώτες, άν του κάμουν αυτήν τη χάρη;»

- 11 'Ο Φαλίνος έδωσε τούτη την απάντηση: «'Ο δασιλιάς νομίζει πώς είναι νικητής, άφου έχει σκοτώσει τον Κύρο. Γιατί τώρα ποιός θά θρεθεί νά διεκδικήσει απ' αυτόν την εξουσία; Έχει ακόμα τη γνώμη πώς κι έσείς είστε δικοί του, άφου σās κρατάει στη μέση της χώρας του και γύρω σας υπάρχουν ποτάμια αδιάβατα.

- Έπειτα μπορεί νά φέρει άμέτρητους ανθρώπους νά σās πολεμήσουν· τόσους, που δέ θά μπορούσατε νά τους σκοτώσετε
12 κι άν σās τους έδινε». 'Υστερα απ' αυτόν μίλησε ό Θεόπομπος ό 'Αθηναίος: «Τώρα, όπως βλέπεις, Φαλίνε, δέ μάς ζευινε κανένα άλλο αγαθό, παρά μονάχα τά όπλα και ή άνδρεία. Άν κρατάμε λοιπόν τά όπλα, νομίζομε πώς μπορούμε νά χρησιμοποιούμε και την παλιαιορά μας· άν όμως τά παραδώσουμε, υπάρχει κίνδυνος νά χάσουμε και τη ζωή μας. Μή δάξεις λοιπόν στο μυαλό σου

◊ Τύποι στρογγυλής άσπίδας.

Ποδηρης άσπίδα, πού την κρα-
τάει ο δοηθός του πολεμιστή. ◊

πώς θά σάς παραδώσουμε τά μόνα καιά πού έχομε· αντίθετα, μέ
αυτά θά πολεμήσουμε νά πάρουμε καί τά δικά σας».

“Όταν τ’ άκουσε αυτά ο Φαλίνοz, γέλασε καί εΐπε: «Έσύ, 13
νεαρό μόν, μοιάζεις μέ φιλόσοφο καί λές χαριτωμένα πράγματα.
Νά ξέρεις όμως πώς είσαι άμναλος, άν έχεις τή γνώμη πώς ή πα-
λιζαριά σας θά φανεί ανώτερη από τή δύναμη του βασιλιά». Με- 14
τριοί άλλοι δειλίσαν κάπως καί, καθώς μου είπαν, έλεγαν ότι
όπως ήταν άφοσιωμένοι στον Κύρο, τό ίδιο θά μπορούσαν νά
προσφέρουν υπηρεσίες καί στο βασιλιά, άν δεχόταν νά γίνει φί-
λος τους. Καί ότι, είτε ήθελε νά τους χρησιμοποιήσει κάπου άλ-
λου είτε για νά κάμουν εκστρατεία στην Αίγυπτο, θά τον δοη-
θοΰσαν νά τήν ύποτάξει.

Στό μεταξύ ήρθε ο Κλέαρχος καί ρώτησε άν του είχαν δώσει 15
άπάντηση. Ο Φαλίνος τότε πήρε τό λόγο καί εΐπε: «Απ’αυτούς,
Κλέαρχε, ο καθένας λέει τά δικά του. Νά μās πεις λοιπόν έσύ τή
γνώμη σου». Κι εκείνος αποκρίθηκε: «Έγώ, Φαλίνε, σε είδα μέ 16
χαρά, όπως νομίζω, καί όλοι οι άλλοι. Γιατί κι έσύ είσαι Έλλη-
νας κι εμείς, όσους βλέπεις έδώ. Τώρα δοισκόμαστε σε μιά κρί-
σιμη περίσταση καί γι’ αυτό σου ζητούμε τή συμβουλή σου, τί
πρέπει νά κάμουμε γι’ αυτά πού μās λές. Συμβούλεψέ μας λοι- 17
πόν, για όνομα των θεών, εκείνο πού σου φαίνεται πώς είναι κα-
λύτερο καί όφελιμότερο καί πού θά σε τιμά στίς μελλούμενες
εποχές. Γιατί ποτέ δε θά πάνουν νά λένε, πώς κάποτε έστειλε ο

15-23
Τελική άπάν-
τηση του
Κλέαρχου.

- βασιλιάς τὸ Φαλίνο μέ διαταγή στοὺς Ἕλληνες νά παραδώσουν
 τὰ ὅπλα τους κι ὅταν αὐτοὶ τοῦ ζήτησαν τὴ γνώμη του, τοὺς
 ἔδωσε τούτη δῶ τὴ συμβουλή. Καί ξέρεis, ὅτι ἀναγκαστικά θά
 18 διαδοθοῦν στήν Ἑλλάδα οἱ συμβουλές πού θά μᾶς δώσεις». Ὁ
 Κλέαρχος μ' αὐτὰ προσπαθοῦσε νά τόν φέρει στή δική του γνώ-
 μη, γιατί ἤθελε κι ὁ ἴδιος ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ βασιλιά νά τοὺς
 συμβουλέψει νά μὴν παραδώσουν τὰ ὅπλα, γιὰ νά ἔχουν περισ-
 19 σότερο θάρρος οἱ Ἕλληνες. Ὁ Φαλίνοc ὁμῶς ξέφηνε μέ τρόπο
 καί, ἀναπάντεχα γιὰ τόν Κλέαρχο, εἶπε: «Ἄν στίς ἀπειρες ἐλπί-
 δες ὑπάρχει γιὰ σᾶς μιὰ νά σωθεῖτε πολεμώντας τὸ βασιλιά, τότε
 σᾶς συμβουλεύω νά μὴν παραδώσετε τὰ ὅπλα. Ἄν ὁμῶς δέν
 ὑπάρχει καμιά ἐλπίδα σωτηρίας χωρὶς τὴ θέληση τοῦ βασιλιά,
 τότε σᾶς συμβουλεύω νά προσπαθήσετε νά γλιτώσετε μέ ὅποιο
 20 τρόπο μπορεῖτε». Ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε σ' αὐτά: «Αὐτὰ λές
 εἶπ. Πές του ὁμῶς ἀπὸ μᾶς πῶς ἔχομε τὴ γνώμη, ὅτι ἂν εἶναι
 ἀνάγκη νά εἴμαστε φίλοι μέ τὸ βασιλιά, θά εἴμαστε πῶς ἀξιόλογοι
 φίλοι ἂν ἔχομε ὅπλα παρὰ ἂν τὰ παραδώσουμε σέ ἄλλον. Ἄν
 21 πάλι χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε, καλύτερα θά πολεμοῦμε ἔχοντας
 τὰ ὅπλα παρὰ ἂν τὰ παραδώσουμε σ' ἄλλον». Καί ὁ Φαλίνοc
 εἶπε: «Αὐτά, δέδοια, θά τοῦ τὰ ἀνακοινώσουμε. Ἀλλά ὁ βασι-
 λιάς ἔδωσε διαταγή νά σᾶς ποῦμε καί τούτα δῶ· ὅτι δηλαδή ἂν
 ἐσεῖς ἐξακολουθηθεῖτε νά μένετε σ' αὐτὸ τὸ μέρος, θά ἔχετε εἰρή-
 νη, ἂν ὁμῶς προχωρήσετε ἢ ὀπισθοχωρήσετε, θά ἔχετε πόλεμο.
 Πέστε μου λοιπὸν καί γι' αὐτὸ τί θά γίνει· θά μένετε, ὁπότε
 ὑπάρχει εἰρήνη, ἢ νά τοῦ ἀνακοινώσω ὅτι προτιμᾶτε πόλεμο;».
- 22 Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε: «Ἀνάφερέ του, λοιπὸν, καί γι' αὐτὸ τὸ
 ζήτημα, ὅτι κι ἐμεῖς ἔχομε τὴν ἴδια γνώμη μέ τὸ βασιλιά». «Τί
 σημαίνει αὐτό;» ρώτησε ὁ Φαλίνοc. Κι ὁ Κλέαρχος ἀπάντησε:
 «Ἄν μένουμε ἐδῶ, ὑπάρχει εἰρήνη, ἂν πάλι προχωρήσουμε ἢ
 23 ὀπισθοχωρήσουμε, πόλεμος». Ἐξεῖνος ξαναρώτησε: «Εἰρήνη ἢ
 πόλεμο νά τοῦ ἀνακοινώσω;». Κι ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε τὰ
 ἴδια: «Εἰρήνη ἂν μένουμε, καί πόλεμο ἂν προχωρήσουμε ἢ ὀπι-
 σθοχωρήσουμε». Δέν ἐφάνέρωσε, ὁμῶς, καθαρά τί ἐπρόκειτο νά
 γάμει.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΑΡΙΑΙΟΣ ΣΥΜΜΑΧΟΥΝ
ΚΑΙ ΑΡΧΙΖΟΥΝ ΝΑ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΝΤΑΙ

Ὁ Φαλίνος λοιπόν ἔφυγε, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι πού ἦταν μαζί του. Σὲ λίγο γύρισαν ἀπὸ τὸν Ἀριαῖο ὁ Προκλῆς καὶ ὁ Χειρίσοφος, ἐνῶ ὁ Μένων ἔμεινε κεῖ κοντὰ του. Αὐτοὶ ἔλεγαν πὼς τοὺς εἶπε ὁ Ἀριαῖος, ὅτι ὑπῆρχαν πολλοὶ Πέρσες καλῦτεροί του, πού δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἀνεχτοῦν νὰ γίνεи αὐτὸς βασιλιάς. «Ἄν ὁμως θέλετε νὰ φύγετε μαζί του, σὰς προτρέπει νὰ πάτε, ὅσο ἀκόμα εἶναι νύχτα, διαφορετικά, λέγει πὼς θὰ ἀναχωρήσει αὐτοῦ τὸ πρωί». Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε: «Ἔτσι πρέπει νὰ γίνεи, ἂν πάμε, ὅπως λέτε· διαφορετικά, κάνετε ἐκεῖνο πού νομίζετε πὼς σὰς συμφέρει περισσότερο». Τί σκόπευε νὰ κάμει ὁμως, δὲν εἶπε οὔτε σ' αὐτοὺς. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά, ὅταν πιά βασιλεύεи ὁ ἥλιος, κάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς λοχαγούς καὶ τοὺς εἶπε τέτοια περίπου: «Φίλοι μου, οἱ θυσιές πού ἔκαμα, γιὰ νὰ δῶ ἂν πρέπει νὰ διαδίσουμε ἐνάντια στοῦ βασιλιά, δὲν πῆγαν καλὰ. Καὶ ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν πάνε καλὰ. Γιατί, ὅπως πληροφοροῦμαι τώρα, ἀνάμεσα σέ μᾶς καὶ στοῦ βασιλιά θρῖσκεται ὁ *Τίγρης ποταμός*, πού εἶναι πλωτός, ἀλλὰ δὲν μπορούμε νὰ τὸν περάσουμε χωρὶς καράβια. Καὶ καράβια ἐμεῖς δὲν ἔχομε. Μὰ δὲν εἶναι δυνατό καὶ νὰ μείνουμε ἐδῶ, γιατί δὲν μπορούμε νὰ θρῖσκουμε τρόφιμα. Οἱ θυσιές ὁμως φάνηκαν πολὺ καλές, σχετικὰ μὲ τὸν πηγμὸ μας στοὺς φίλους τοῦ Κύρου. Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ ἐνεργήσετε μὲ τοῦτο τὸν τρόπο: νὰ φύγετε ἀπὸ δῶ καὶ νὰ πάτε νὰ δειπνήσετε μὲ ὅ,τι ἔχει ὁ καθένας. Ὑστερα, μόλις ἀκούσετε τὴν *σάλπιγγα* νὰ σημαίνει ἀνάπαυση, νὰ συμμαζέψετε τὰ πράγματά σας. Ὅταν τὴν ἀκούσετε δευτέρα φορά, νὰ φορτώσετε τὰ πράγματα πάνω στὰ ὑποζύγια. Κι ὅταν τὴν ἀκούσετε γιὰ τρίτη φορά, τότε νὰ ἀκολουθήσετε ἐκεῖνον πού θὰ πηγαίνει μπροστὰ καὶ νὰ ἔχετε τὰ ὑποζύγια πρὸς τὸ μέρος τοῦ *ποταμοῦ*, ἐνῶ τοὺς ὀλισμένους στρατιῶτες πρὸς τὰ ἔξω. Μόλις τ' ἀκουσαν οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ ἔφυγαν καὶ ἔκαναν ὅπως τοὺς εἶπε. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἐκεῖνος διοικοῦσε καὶ οἱ ἄλλοι ἐκτελοῦσαν τίς διαταγές του. Ὅχι πὼς τὸν εἶχαν ἐκλέξει ἀρχηγό, ἀλλὰ ἔβλεπαν ὅτι μονάχα αὐτὸς ἦταν μυαλωμένος, ὅπως ταιριάζει νὰ εἶναι ὁ ἀρχηγός, ἐνῶ οἱ ἄλλοι δὲν εἶχαν πείρα.

ΚΕΦ. 2

1-7

Ἀπάντηση
τοῦ Ἀριαίου.
Λόγος
τοῦ Κλέαρχου.
Αὐτοῦ
τῆς Θρακίας.

- 6 (Σύνολο τῆς πορείας, πού ἔκαμαν ἀπό τήν Ἐφεσο τῆς Ἰωνίας ὡς τό μέρος πού ἐγινε ἡ μάχη, σέ ἀριθμούς, εἶναι: ἐνενήντα τρεῖς σταθμοί, δηλαδή πεντακόσιοι τριάντα πέντε παρασάγγες ἢ δεκαῖξι χιλιάδες πενήντα στάδια. Ἀπό τό μέρος πού ἐγινε ἡ μάχη ὡς τή *Βαθυλῶνα*, ἔλεγαν πώς εἶναι τριακόσια ἑξήντα στάδια).
- 7 Ἀπό κεῖ, ὅταν ἐσκοτεινίασε, αὐτομόλησε πρὸς τό βασιλιά ὁ Μιτοκύθης, πού καταγόταν ἀπό τή Θράκη, μέ τούς σαράντα ἱππεῖς του καί μέ τριακόσιους περίπου Θράκες πεζοῦς.

8-12

Συναμαχία Ἑλ-
λήνων-Ἀρι-
αίων. Συνεν-
νοήσεις γιά
τὴν πορεία.

- 8 Ὁ Κλέαρχος, σύμφωνα μέ τίς ὁδηγίες πού εἶχε δώσει, ὁδηγοῦσε τούς ἄλλους κι ἐκείνοι ἀκολουθοῦσαν. Καί κατὰ τὰ μεσάνυχτα ἔφτασαν στόν πρῶτο σταθμό, κοντά στόν Ἀριαῖο καί στό στρατό του. Οἱ στρατιῶτες ἀκούμπησαν τὰ ὄπλα στή γῆ χωρὶς νά χαλάσουν τίς γραμμές, ἐνῶ οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί τῶν Ἑλλήνων συγκεντρώθηκαν στή σκηνή τοῦ Ἀριαῖου. Ἐκεῖ ὁρκίστηκαν καί οἱ Ἕλληνες καί ὁ Ἀριαῖος καί οἱ πῶ ἐπίσημοι ἀπό τούς δικούς του, πώς δέ θά προδώσει ὁ ἕνας τόν ἄλλο καί θά εἶναι σύμμαχοι. Οἱ δῆροδοροι μάλιστα ὁρκίστηκαν πώς θά τούς ὁδηγήσουν χωρὶς πονηριές. Τούς ὁρκους αὐτοῦς τούς συνόδεψαν μέ τή σφαγὴ ἑνὸς ταύρου, ἑνὸς ἀγριόχοιρου καί ἑνὸς κριαριοῦ πάνω σέ μιάν *ἀσπίδα*, ὅπου οἱ Ἕλληνες ἔδωσαν ἕνα ξίφος καί οἱ δῆροδοροι μιὰ λόγχη. Ὅταν δόθηκαν οἱ ὁρκοί, ὁ Κλέαρχος εἶπε: «Ἐλὰ τώρα, Ἀριαῖε, ἀφοῦ κι ἐσεῖς κι ἐμεῖς ἔχομε νά κάμουμε τήν ἴδια πορεία, πές ποιά γνώμη ἔχεις γιά τό δρόμο. Θά φύγουμε ἀπό κεῖνον πού ἤρθαμε, ἢ νομίζεις πώς ἔχεις δεῦρ μέ τό μυαλό σου
- 9 κανέναν ἄλλο δρόμο καλύτερο;». Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Ἄν γυρίσουμε ἀπό τό δρόμο πού ἤρθαμε, θά πεθάνουμε ὅλοι ἀπό τήν πείνα. Γιατί τώρα δέν ἔχομε καθόλου τροφίμα. Στούς δεκαεφτά τελευταίους σταθμούς πού διαδίσαμε, ὅταν ἐρχόμασταν ἐδῶ, δέ ὁρίσαμε νά προμηθευτοῦμε τίποτε ἀπό τή χώρα. Κι ἂν κάποιον ὑπῆρχε κατί, τό ἐξαντλήσαμε σέ κείνη τήν πορεία. Γι' αὐτό τώρα σκέφτομαι νά πάμε ἀπό δρόμο πού εἶναι πῶ μακρινός, ἀπό τόν
- 10 ὅποιο ὅμως δέ θά μᾶς λείψουν τὰ τροφίμα. Ἀλλά πρέπει τούς πρῶτους σταθμούς νά τούς κάνουμε, ὅσο μπορέσουμε, μακρότε-
11 ρους, γιά νά ἀπομακρυνθοῦμε ἀπό τό στράτευμα τοῦ βασιλιά, ὅσο γίνεται περισσότερο. Γιατί μιὰ φοοά νά δερεθοῦμε ἀπομα-

ζουσιμένοι δυὸ τρεῖς μέρες δρόμο. δὲ θὰ καταφέρει πιά ὁ βασιλιάς νά μᾶς φτάσει. Καί τοῦτο, ἐπειδὴ μέ λίγο στρατό δέ θὰ πάρεαι τό θάρρος νά μᾶς κυνηγήσει. Ἄν, πάλι, ἔχει μαζί του πολὺ στρατό, δέ θὰ μπορεῖ νά θαδίζει γρήγορα. Ἴσως μάλιστα νά τοὺς λείψουν καί τὰ τρόφιμα. Ἐγώ, πάντως, εἶπε, ἔχω αὐτὴν τὴ γνώμη».

Σέ τίποτε ἄλλο δὲν μποροῦσε νά τοὺς ὠφελήσει αὐτό τό 13
στρατηγικό τέχνασμα, παρὰ σὸ νά ξεφύρουν καί νά γλιτώσουν.
Ἡ τύχη ὁμως φάνηκε καλύτερος στρατηγός. Ὅταν δηλαδή ξημέρωσε, προχωροῦσαν ἔχοντας πρὸς τὰ δεξιὰ τὸν ἥλιο, καί λογαριάζοντας πὼς σὸ ἡλιοδασίλεμα θὰ φτάσουν σὲ κάτι χωριά τῆς 14
Βαθινλωνίας. Σ' αὐτό πραγματικά δὲν ἔπесαν ἔξω. Θὰ ἦταν ἀκόμη ἀπόγευμα, ὅταν τοὺς φάνηκε πὼς εἶδαν ἐχθρικό ἱππικό. Τότε ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἔτυχε νά θορίζονται ἔξω ἀπὸ τίς γραμμές τους, ἔτρεχαν νά συνταχτοῦν. Καί ὁ Ἀριαῖος (πού προχωροῦσε ἀνεδοασμένος σ' ἓνα ἀμάξι, γιατί ἦταν τραυματισμένος,) κατέδωκε καί φόρεσε τό θώρακα, καθὼς καί ἐκεῖνοι πού ἦταν γύρω του. Τὴν ὥρα πού ὀπλίζονταν, γύρισαν οἱ ἀνιχνευτές πού 15
εἶχαν στείλει μπροστά καί εἶπαν πὼς δὲν ἦταν ἱππικό, παρὰ ὑποζύγια πού ἔδωσαν. Τότε κατὰλαβαν ὅλοι πὼς ὁ βασιλιάς εἶχε στρατοπεδέψει κάπου κοντά. Μάλιστα φαινόταν καί καπνὸς σὲ μερικὰ κοντινά χωριά. Ὁ Κλέαρχος δὲν ὀδηγοῦσε τό στράτευμά 16
του πρὸς τοὺς ἐχθρούς, γιατί ἤξερε πὼς οἱ στρατιῶτες ἦταν κουρασμένοι καί νησιζοῖ· καί ἦταν πιά ἀργά. Ὡστόσο δὲν ἄλλαξε πορεία, προσέχοντας μήπως νομίσουν ὅτι φεύγει. Ἀντίθετα, τράδωξε ἴσια καί μέ τό ἡλιόγευμα ἔφτασε μέ τίς προφυλακές στὰ 17
πιο κοντινά χωριά καί ἔστησαν τίς σκηνές. Ἀπὸ τὰ χωριά αὐτὰ εἶχε ἀρπάξει τὰ πάντα ὁ βασιλικὸς στρατός, ἀκόμα καί τὰ ξύλα τῶν σπιτιῶν. Οἱ πρῶτοι στρατιῶτες, λοιπόν, στρατοπέδεψαν κά-
πως καλά. Οἱ ἄλλοι ὁμως, πού ἔρχονταν στὰ σκοτεινά, στρατο-
πέδευαν ὅπως ὅπως καί ἔδωζαν δυνατές φωνές, καλώντας ὃ ἓνας τὸν ἄλλο, ἔτσι πού νά τοὺς ἀκοῦν καί οἱ ἐχθροί. Γι' αὐτό ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς θορίζονταν πάρα πολὺ κοντά τους, ἔφυγαν ἀπὸ τίς σκηνές. Αὐτὸ φάνηκε τὴν ἄλλη μέρα, πού δὲν παρουσιά-
στηκε πιά οὔτε ὑποζύγιο οὔτε στρατόπεδο οὔτε καπνὸς σὲ κά-

13-21

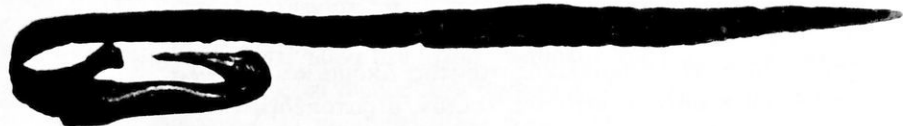
Φόβος σὸ
ἐλληνικό
στράτευμα

18

- νένα ζωντινό μέρος. Ἀπό τόν ἐρχομό τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ φο-
 δήθηκε, ὅπως φαίνεται, καί ὁ βασιλιάς. Αὐτό ἔγινε φανερό ἀπό
 19 κείνα πού ἔγιναν τήν ἄλλη μέρα. Καθώς προχωροῦσε ὁμοῦ ἐξείνη
 ἡ νύχτα, πιάνει φόδος καί τοὺς Ἕλληνες· καί ἀκουγόταν θόρυβος
 καί χτύπος, ὅπως εἶναι φανερό νά γίνεται, ὅταν πιάσει τοὺς ἀν-
 20θρώπους τρομάρα. Τότε ὁ Κλέαρχος ἔδωσε διαταγή στόν πιό
 καλό κήρυκα τῆς ἐποχῆς, πού ἔτυχε νά τόν ἔχει στήν ἐπιθεσία
 του, στόν Τολμίδη ἀπό τήν Ἡλίδα, πρῶτα νά γάμει νά σωπάσουν
 καί ὕστερα νά διαλαλήσει τή διακήρυξη τῶν στρατηγῶν, πώς θά
 πάρεي γι' ἀνταμοιβή ἓνα τάλαντο, ὁποῖος καταγγεῖλει ἐξείνον πού
 21 ἄφησε ἐλεύθερο τὸ *γαῖδοῦρι* μέσα στό στρατόπεδο. Ὅταν αὐτά
 διαλαλήθηκαν, κατὰλαβαν οἱ στρατιῶτες πώς ὁ φόδος τους ἦταν
 ἀσπής καί οἱ στρατηγοὶ τους δέν εἶχαν πάθει κανένα κακό.
 Τέλος, μέ τὰ ξημερώματα, ἔδωσε ὁ Κλέαρχος διαταγή νά συντα-
 χτοῦν οἱ Ἕλληνες καί νά στήσουν τὰ ὅπλα στή γῆ, ἀκριδῶς ὅπως
 ἦταν τὴν ὥρα πού ἐτοιμάζονταν γιά μάχη.

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΣΩΝ
 ΓΙΑ ΣΤΑΜΑΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΧΘΡΟΠΡΑΞΙΩΝ

ΚΕΦ. 3 1 Ἐξείνο πού ἐρχομα, πώς δηλαδή φοδήθηκε ὁ βασιλιάς ἀπό
 τόν ἐρχομό τῶν Ἑλλήνων, ἔγινε φανερό ἀπό τοῦτο δῶ: Τὴν
 1-7 προηγουμένη μέρα ἔστειλε ἀνθρώπους του καί ζήτησε νά τοῦ

Ἐπάνω: Ξίφος μέ μία κόψη, κλασικῆς ἐποχῆς. (Ἀθήνα, Ἐθνικό Ἀρχαιο-
 λογικό Μουσείο).

Στὴ σελίδα δεξιά: δυὸ λαθεῖς ξίφους· ἡ πρώτη παριστάνει κεφάλι λέαινας
 καί ἡ δευτέρα ἀετοῦ. (Γιάννενα, Ἀρχαιολογικό Μουσείο).

παραδώσουν οἱ Ἕλληνες τὰ ὄπλα. ἐνῶ τότε, μόλις ἔδωκαν ὁ ἥλιος, ἔστειλε κήρυκες γιὰ νά ζητήσει ἀναχωρή.

Τοῦτοι πλησίασαν τίς προφυλάξες καί ζήτησαν τοὺς ἀρχηγούς. Ὄταν τὸ ἀνακοίνωσαν οἱ στρατιῶτες πού φύλαγαν μπροστά, ὁ Κλέαρχος, πού ἔτυχε τὴν ὥρα κείνη νά ἐπιθεωρεῖ τὴν παρόταξη, τοὺς εἶπε νά παραγγεῖλουν στοὺς κήρυκες νά περιμένουν, ὥσπου νά εὐκαιρήσει. Τέλος ἐτακτοποίησε τὸ στράτευμα ἔτσι, ὥστε νά εἶναι ὁμορφα παραταγμένο καί νά φαίνεται ἀπὸ παντοῦ μιὰ πυκνὴ φάλαγγα καί νά μὴ φαίνεται κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς πού ἦταν χωρὶς ὄπλα. Τότε φώναξε τοὺς ἀγγελιοφόρους, προχώρησε κι ὁ ἴδιος ἔχοντας μαζί ἐκείνους ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του πού εἶχαν τὸν πιὸ καλὸ ὀπλισμὸ κι ἦταν πάρα πολὺ ὁμορφοί, καί παραγγεῖλε στοὺς ἄλλους στρατηγούς νά κάνουν τὰ ἴδια. Ὄταν πῆγε κοντὰ στοὺς ἀγγελιοφόρους, τοὺς ρώτησε τί ἠθελαν. Ἐκεῖνοι εἶπαν πὺς εἶχαν ἔρθει γιὰ ἀναχωρή καί πὺς ἦταν ἄνθρωποι πού θά ἔχουν τὴν ἀρμοδιότητα καί τίς παραγγεῖλιες τοῦ βασιλιά νά ἀνακοινώσουν στοὺς Ἕλληνες καί τὴν ἀπάντηση τῶν Ἑλλήνων στοῦ βασιλιά. Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Πέστε του, λοιπόν, ὅτι πρῶτα πρῶτα πρέπει νά γίνει μάχη. Γιατί δὲν ὑπάρχει φαγη-

Συζήτηση με
τούς ἀπε-
σταλμένους
τοῦ βασιλιά.

τό, οὔτε θά μπορέσει κανείς νά μιλῇσιν στους Ἕλληνας γιά ἀνα-
 6 κωχή, ἂν πρῶτα δέν τοὺς δώσει νά γᾶνε». Ὅταν τ' ἀκουσαν
 αὐτά οἱ ἀγγελιοφόροι, ἔφυγαν καθόλα σ' ἄλογα, καί γύρισαν
 στή στιγμή. Ἀπ' αὐτό ἦταν φανερό πὼς ὁ βασιλιάς ὁρισζόταν
 κάπου κοντά ἢ κανένας ἄλλος, πού τοῦ εἶχε δοθεῖ ἐντολή νά κά-
 νει αὐτές τίς συνεννοήσεις. Εἶπαν λοιπόν πὼς τὰ λόγια τους φαι-
 νονταν λογικά στοῦ βασιλιά καί πὼς ἦσαν μέ ὁδηγοὺς, πού θά
 τοὺς πᾶνε σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θά πάρουν τροφίμα, ἀρκεῖ νά γίνει
 7 συνθήκη. Ὁ Κλέαρχος τοὺς ρώτησε ἂν οἱ συνθήκες θά γίνονταν
 μονάχα μέ τοὺς ἀνθρώπους πού ἔρχονταν καί ἔφευγαν ἢ καί μέ
 τοὺς ὑπόλοιπους. Κι ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν: «Μέ ὅλους, ὅπου νά
 ἀνακοινωθεῖ ἡ ἀπόφασί σας στοῦ βασιλιά».

8-9

Ἀπόφαση τῶν
 Ἑλλήνων.

8 Ὅταν τὰ εἶπαν αὐτά, ὁ Κλέαρχος τοὺς πῆγε σ' ἄλλη θέση, ἐνῶ
 αὐτὸς ἔκαμε σύσκεψη μέ τοὺς στρατηγοὺς. Ἀμέσως ἀποφάσισαν
 νά κάμουν τίς συνθήκες καί νά πᾶνε ἡσυχά στοῦ μέρος πού ὑπῆρ-
 9 χαν τὰ τροφίμα καί νά τὰ πάρουν. Ὁ Κλέαρχος ὁμῶς εἶπε: «Καί
 ἐγώ, δέδοια, ἔχω αὐτήν τή γνώμη, ἀλλά δέν πρόκειται νά τοὺς
 τήν ἀνακοινώσω ἀμέσως. Θά ἀργοπορήσω, ὅπου νά κάμω τοὺς
 ἀπεσταλμένους νά φοδηθοῦν μὴπως ἀποφασίσουμε νά μὴν κά-
 μουμε συνθήκες. Μά νομίζω, πρόσθεσε, πὼς ὁ ἴδιος φόδος θά
 πιάσει καί τοὺς δικοὺς μας στρατιῶτες». Ὅταν, τέλος, τοῦ φά-
 νηκε πὼς ἦθε ἡ κατάλληλὴ στιγμή, τοὺς ἀνακοίνωσε πὼς δεχό-
 ταν τήν ἀνακωχή, καί τοὺς εἶπε νά τοὺς ὁδηγήσουν γρήγορα στόν
 10 τόπο πού ὀρισζονταν τὰ τροφίμα. Οἱ ἀπεσταλμένοι λοιπόν πῆ-
 γαιναν μπροστά, ἐνῶ ὁ Κλέαρχος προχωροῦσε μέ παραταγμένο
 τὸ στρατό, παρ' ὅλο πού εἶχε κάμει τίς συνθήκες. Ὁ ἴδιος μάλι-
 στα διοικοῦσε τήν ὀπισθοφυλακή. Στὸ δρόμο συναντοῦσαν χαν-
 τάκια καί αὐλάκια γεμάτα νερό, πού δέν μπορούσαν νά τὰ περ-
 νοῦν χωρὶς γεφύρια. Γι' αὐτὸ ἔκαναν περάματα ἀπὸ χουρμαδιές
 11 πού εἶτε τίς ἔδρισκαν ξεριζωμένες εἶτε τίς ἔκοβαν αὐτοί. Τότε
 μπορούσε νά καταλάβει κανεὶς πόσο καλὸς ἀρχηγὸς ἦταν ὁ
 Κλέαρχος. Στὸ ἀριστερό του χερί κρατοῦσε τὸ δόρυ καί στοῦ δεξι-
 ὅ ἕνα μπασιόνι. Καί ὅποτε τοῦ φαινόταν πὼς ὀκνεῖ κανένας
 ἀπὸ κείνους πού εἶχαν ἀναλάβει αὐτήν τή δουλειά, διάλεγε
 ὁποῖον τοῦ ἄξιζε καί τὸν χτυποῦσε. Καμιά φορὰ δοηθοῦσε καί ὁ

10-16
 Προμήθεια
 καί εἶδη
 τροφίμων.

ἴδιος, μπαίνοντας μέσα στή λάσπη. Ἔτσι ὅλοι ἐνιωθαν ντροπή νά
 μὴ δοθηθοῦν πρόθυμα στή δουλειά, μαζί του. Τό ἔργο αὐτό τό 12
 εἶχαν ἀναλάβει ἐκεῖνοι πού ἦταν ὡς τριάντα χρόνων. Μιά κι
 ἔδλεπαν ὁμως τόν Κλέαρχο νά ἐργάζεται πρόθυμα, δοηθοῦσαν
 καί οἱ μεγαλύτεροι. Πιό πολὺ ἀπ' ὅλους διαζόταν ὁ Κλέαρχος, 13
 ἐπειδὴ εἶχε τὴν ὑποψία πὼς δὲν ἦταν πάντα ἔτσι γεράτα μέ νερό τὰ
 χαντάκια. Γιατί δὲν ἦταν ἡ ἐποχὴ πού ποτίζουν τοὺς ἀγρούς.
 Ὑποψιαζόταν λοιπὸν πὼς ὁ βασιλιάς εἶχε ἀφήσει ἐλεύθερα τὰ
 νερά στὸν γάμπο, γιὰ νά παρουσιάζονται μεγάλες δυσκολίες
 στοὺς Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς πορείας. Προχωρώντας ἔφατα- 14
 σαν σὲ زάτι χωριά, ἀπ' ὅπου οἱ ὁδηγοὶ τοὺς ὄρισαν νά παίρνουν
 τὰ τροφίμα. Ὑπῆρχε ἐκεῖ πολὺ σιτάρι καὶ κραισὶ ἀπὸ χουρμάδες,
 καὶ ξίδι, πού τό ἔδγαζαν ἀπὸ τοὺς ἴδιους θράζοντάς τους. Βρί- 15
 σκονταν ἀκόμα στίς ἀποθήκες χουρμάδες γιὰ τοὺς δούλους, σάν
 ἐκείνους πού μπορεῖ νά δεῖ κανεὶς στὴν Ἑλλάδα. Ἐνῶ ἐκεῖνοι
 πού εἶχαν ἀποθηκευτεῖ γιὰ τ' ἀφεντικά ἦταν διαλεγμένοι, ἔξοχοι
 στὴν ὁμορφιά καὶ στὸ μέγεθος· ἡ ὄψη τους ἦταν ὀλόidia μέ τό
 κεριμπαίρι. Μερικοὺς τέτοιους τοὺς ξέβαιναν καὶ τοὺς ἀποθή-
 κευαν γιὰ νά τοὺς τρῶνε ὕστερ' ἀπὸ τό φαγητό. Ὅταν τοὺς
 ἔτρωγε κανεὶς πίνοντας ἦταν νόστιμοι, προκαλοῦσαν ὁμως κερ- 16
 λόπονο. Τότε γιὰ πρώτη φορὰ ἔφαγαν οἱ στρατιῶτες καὶ τὴν
 ψίχα τῆς χουρμαδιάς, πού ἡ μορφὴ καὶ ἡ ἰδιαίτερη νοστιμάδα τῆς
 ἐπροξένησε σ' ὅλους τό θαυμασμό. Κι αὐτὴ ὁμως προκαλοῦσε
 πολὺ κερλόπονο. Ἡ χουρμαδιά, ὅταν τῆς ἔδγαζαν τὴν ψίχα, ξε-
 ραινόταν ὀλόζληρη.

Σ' αὐτό τό μέρος ἔμειναν τρεῖς μέρες. Καί ἦρθε σταλμένος 17
 ἀπὸ τό βασιλιά ὁ Τισσαφέρνης κι ὁ ἀδελφός τῆς γυναίκας τοῦ
 βασιλιά καὶ τρεῖς ἄλλοι Πέρσες, πού τοὺς ἀκολουθοῦσαν πολλοὶ
 δούλοι. Ὅταν τοὺς συνάντησαν οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων,
 πρῶτος ὁ Τισσαφέρνης μίλησε καί, μέ κάποιο διερμηνέα, εἶπε
 αὐτὰ περίπου: «Ἐγώ, Ἕλληνες, κατοικῶ κοντά στὴν πατρίδα 18
 σας· τώρα εἶδα πὼς ἔχετε πέσει σὲ πολλές καὶ φοδερές δυσκολίες
 καὶ γι' αὐτό σκέφτηκα μήπως μπορούσα νά παρακαλέσω τό βα-
 σιλιά νά μοῦ ἐπιτρέψει νά σᾶς πάω πίσω στὴν Ἑλλάδα ἀδλα-
 φτους. Γιατί νομίζω πὼς σὲ τέτοια περίπτωση δέ θά ἔδρισα

17-24

Ὁ Τισσαφέρ-
 νης προσε-
 ρίεται νά δο-
 ηθῇ αὐτοῖς
 Ἕλληνες.

ἀγνωμοσύνη οὔτε ἀπὸ σᾶς οὔτε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη.

- 19 Αὐτὰ σκέφτηκα καὶ παρακάλεσα τὸ βασίλειά, λέγοντάς του πὼς ἦταν σωστό νὰ μοῦ κάμει τὴ χάρη. Καὶ τοῦτο, γιατί πρῶτος ἐγὼ τὸν εἶχα εἰδοποιήσει πὼς ὁ Κύρος ἐξανε ἐκστρατεία ἐναντιὰ του καὶ μαζί μὲ τὴν εἰδοποίηση πῆγα κι ὁ ἴδιος μὲ στρατὸ νὰ τὸν δοθῇσω. Ἐπειτα, μονάχα ἐγὼ δὲν τὸ ἔβαλα στὰ πόδια ἀπὸ ὅσους ἦταν παραταγμένοι ἀπέναντι στοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ πέρασα μὲ τὸ ἱππικὸ μου ἀνάμεσά τους καὶ συναντήθηκα μὲ τὸ βασίλειά στο στρατόπεδό σας, ὅπου ἐκεῖνος εἶχε πάει τότε πού σκοτώσε τὸν Κύρο, κι ὕστερα μαζί μὲ τοὺτους ἐδῶ πού εἶναι τώρα κοντά μου καὶ πού τοῦ εἶναι πάρα πολὺ πιστοί, κινήρησε τοὺς βαρβάρους τοῦ Κυρου. Σχετικὰ λοιπὸν μὲ αὐτά, ὁ βασιλιάς μοῦ ὑποσχέθηκε πὼς θὰ σκεφτεῖ. Μὲ πρόσταξε ὁμως νὰ ἐρθῶ καὶ νὰ σᾶς ρωτήσω ποιά ἦταν ἡ αἰτία πού κινήσατε νὰ τὸν πολεμήσετε. Σᾶς συμβουλεύω νὰ ἀπαντήσετε φρόνιμα, γιὰ νὰ τὰ καταφέρω κι ἐγὼ εὐκολότερα, ἂν μπορέσω δεῖμα νὰ πετύχω ἀπὸ κείνον γὰτι καλὸ γιὰ σᾶς».

- 21 Οἱ Ἕλληνες ἀποσύρθηκαν καὶ τὰ συζητοῦσαν αὐτά. Ὑστερα ἔδωσαν ἀπόκριση, πού ὁ Κλέαρχος τὴν εἶπε γιὰ λογαριασμό τους: «Ἐμεῖς οὔτε συγγεντωθήκαμε μὲ σκοπὸ νὰ πολεμήσουμε τὸ βασίλειά, οὔτε θαδίζαμε ἐναντιὰ του. Ὁ Κύρος ὁμως ἐδρρισε πολλές ἀφορμές, ὅπως ξέρεις κι ὁ ἴδιος καλὰ, ὥστε κι ἐσᾶς νὰ
- 22 προλάβει ἀπροετοιμαστούς κι ἐμᾶς νὰ ὀδηγήσει ἐδῶ πέρα. Ὅταν τὸν εἶδαμε νὰ δοῖσεται πιά σὲ δύσκολη θέση, ντραπήκαμε καὶ θεοὺς καὶ ἀνθρώπους νὰ τὸν προδώσουμε, ἐνὼ πρωτίτερα δεχόμεσταν τίς εὐεργεσίες του. Ἀπὸ τότε ὁμως πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος οὔτε προσπαθοῦμε νὰ λάβουμε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, οὔτε ὑπάρχει αἰτία νὰ θέλουμε νὰ κακοποιοῦμε τὴ χώρα τοῦ βασιλιά, οὔτε θὰ θέλαμε νὰ σκοτώσουμε τὸν ἴδιο. Θὰ ἐπιθυμοῦσαμε μονάχα νὰ πᾶμε στὴν πατρίδα μας, ἂν κανένας δὲ μᾶς ἐνοχλοῦσε. Πάντως ἐκεῖνον πού θὰ ἐπιχειρήσει νὰ μᾶς δολάνει, θὰ προσπαθήσουμε μὲ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν νὰ τὸν ἀποκρούσουμε. Ἄν πάλι κάποιος πρωτοκάμει ἀρχὴ νὰ μᾶς εὐεργετῇ, ὅσο μπορέσουμε δὲ θὰ φανοῦμε κατώτεροί του στὴν εὐεργεσία».

- 24 Αὐτὰ εἶπε ὁ Κλέαρχος. Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Τισσαφέρνης, ἀπο-

ζοίθηζε: «Θά τὰ ἀνακοινώσω στό βασιλιά, καί σέ σᾶς ὕστερα θά πῶ τήν ἀπάντησή του. Ὡσπου νά γινῶσω, ὅμως, ἄς ἐξακολουθήσουν οἱ συνθήκες νά ἰσχύουν. Ὅσο γιά τρόφιμα, θά σᾶς δίνουμε ἐμεῖς».

Τήν ἄλλη μέρα δέν ἦρθε, καί γι' αὐτό οἱ Ἕλληνες ἀνησύχησαν. Τήν τρίτη μέρα ὅμως γινῶσε καί τοὺς εἶπε πῶς τὰ εἶχε καταφέρει νά τοῦ ἐπιτρέψει ὁ βασιλιάς νά σώσει τοὺς Ἕλληνες. Καί τοῦτο, παρ' ὅλες τίς ἀντιρρήσεις πού εἶχαν πολλοί, πού νόμιζαν ὅτι δέν ἦταν σωστό νά ἀφήσει ἐλεύθερους ὁ βασιλιάς ἐκείνους πού ἦρθαν νά τόν πολεμήσουν. Στό τέλος πρόσθεσε: «Καί τώρα 26 μπορεῖτε νά πάρετε ἐγγυήσεις ἀπό μᾶς, πῶς θά σᾶς παραχωρήσουμε τή χώρα μας φιλική στό πέρασμά σας, καί πῶς θά σᾶς ὀδηγήσουμε στήν Ἑλλάδα χωρίς πανουργία, παρέχοντάς σας καί τρόφιμα ν' ἀγοράζετε. Ἄν σέ κάποιο μέρος δέν ὑπάρχει ἀγορά, τότε θά σᾶς ἐπιτρέπουμε νά παίρνετε τὰ τρόφιμα ἀπό τή χώρα. Ἐσεῖς πάλι θά χρειαστεῖ νά μᾶς ὀρκιστεῖτε πῶς θά προχωρεῖτε 27 ἀνάμεσα στή χώρα μας σά νά εἶναι φιλική, χωρίς νά τή βλάψετε, παίρνοντας φαγητά καί ποτά, στήν περίπτωση πού δέ σᾶς δίνουμε ν' ἀγοράσετε. Ἄν ὅμως σᾶς παρουσιάζουμε ἀγορά, θά ἔχετε τὰ τρόφιμα, ἀγοράζοντάς τα».

Αὐτά τὰ δέχτηκαν, καί ὀρκίστηκαν κι ἔδωσαν τὰ δεξιά τους 28 χέρια ὁ Τισσαφέρνης καί ὁ ἀδελφός τῆς γυναίκας τοῦ βασιλιά, στοὺς στρατηγούς καί στοὺς λοχαγούς τῶν Ἑλλήνων, κι ἔπιασαν τὰ δικὰ τους χέρια.

Ὑστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Τισσαφέρνης εἶπε: «Τώρα πιά θά πάω στό 29 βασιλιά. Καί ὅταν κατορθώσω νά πετύχω ἐκεῖνα πού ἔχω ἀνάγκη, θά ἐτοιμασῶ καί θά ἔρθω, γιά νά σᾶς ὀδηγήσω πίσω στήν Ἑλλάδα καί γιά νά πάω κι ἐγώ στήν περιφέρεια πού διοικῶ».

25-29
Συμφωνία
τοῦ Τισσαφέρνη
καί τοῦ
Κλεάρχου.

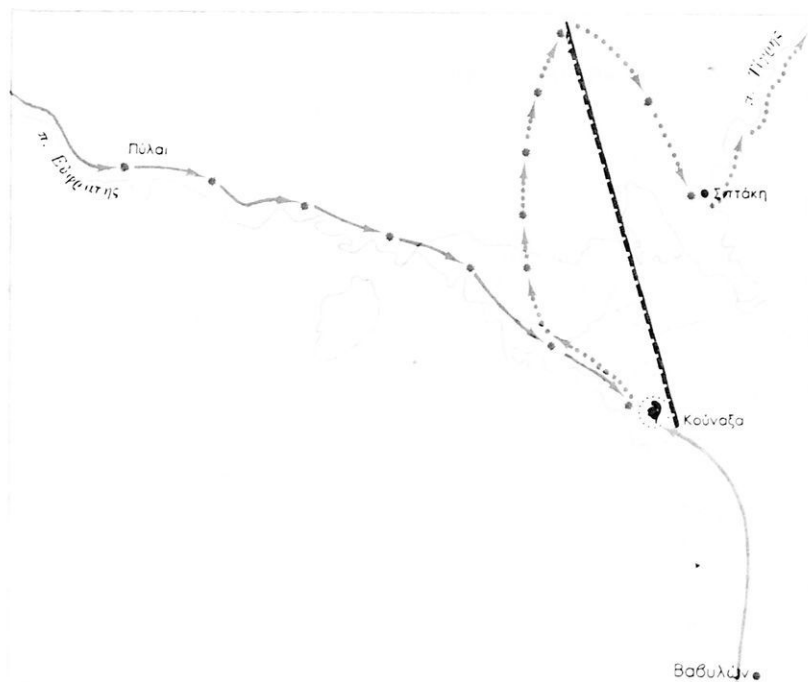
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΡΟΧΩΡΟΥΝ ΚΑΙ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΟΝ ΤΙΓΡΗΤΑ,
ΒΑΛΙΖΟΥΝ ὙΣΤΕΡΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΒΟΡΙΝΑ, ΜΗΝ ΕΧΟΝΤΑΣ
ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗ ΣΤΟΥΣ ΠΕΡΣΕΣ

Ὑστερ' ἀπ' αὐτά οἱ Ἕλληνες κι ὁ Ἀρταῖος, στρατοπεδευμένοι 1 πλῆ, πλῆ, περιμέναν τόν Τισσαφέρνη περιισσότερο ἀπό εἰσοσι

ΚΕΦ. 4
1-7

Ἑλλειψη
εμπιστοσύνης
στόν Ἀρδιαῖο.

- μέρες. Στό διάστημα τοῦτο ἔρχονται στόν Ἀρδιαῖο τ' ἀδέσφια του καί οἱ ἄλλοι συγγενεῖς του καί σέ κείνους πού τόν ἀκολουθοῦσαν πῆγαν μεριζοί Πέρσες. Αὐτοί τοὺς ἔδιναν θάρρος κι ἔφερναν σέ μερικούς διαθεθαίωσεις ἀπό τό βασιλιά, πῶς δέ θά τοὺς κρατῆσαι κακία γιά τήν ἐκστρατεία πού ἔκαμαν ἐναντία του μέ τόν Κύρο, οὔτε γιά τίποτε ἄλλο ἀπ' ὅσα ἔγιναν πρωτότερα. Ὅσο γίνονταν αὐτά, ἦταν φανερό πῶς οἱ ἄνθρωποι τοῦ Ἀρδιαίου πολύ λίγο πρόσεχαν τοὺς Ἕλληνες. Γι' αὐτό καί πολλοί Ἕλληνες στρατιῶτες δέν τοὺς συμπαθοῦσαν, ἀλλά πῆγαιναν στόν Κλέαρχο καί στούς ἄλλους στρατηγοὺς καί τοὺς ἔλεγαν: «Τί περιμένουμε ἐδῶ; Δέν ξέρομε πῶς ὁ βασιλιάς θά προτιμοῦσε, περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο, νά μᾶς καταστρέψει, γιά νά φοβοῦνται καί οἱ ἄλλοι Ἕλληνες νά κάνουν ἐκστρατεία ἐνάντια στό μεγάλο βασιλιά; Καί τώρα ἑξαπατώντας μᾶς, μᾶς καταφέρνει νά μένουμε ἐδῶ, ἐπειδή ὁ δικός του στρατός εἶναι σκορπισμένος. Ὅταν ὁμως ξανασυνκεντρωθεῖ, τότε ὅπωςδήποτε θά μᾶς ἐπιτεθεῖ. Ἴσως τώρα σέ κάποιο μέρος φτιάνει χαντάκι ἢ τεῖχος, γιά νά εἶναι ἀδύνατη ἡ πορεία μας. Γιατί ποτέ δέ θά μᾶς ἀφήσει θεληματικά νά πάμε στήν Ἑλλάδα καί ἐκεῖ νά κάμουμε γνωστό πῶς ἐμεῖς, ὄντας τόσο λίγοι, νικήσαμε τό βασιλιά δίπλα στό *παλάτι του* κι ὑστερα τόν περιπαῖξαι καί φύγαμε». Ὁ Κλέαρχος ἀποκρίθηκε σέ κείνους πού τά ἔλεγαν: «Ἐγώ τά ἔχω ὑπόψη μου ὅλα αὐτά. Σκέφτομαι ὁμως πῶς, ἂν φύγουμε τώρα, θά φανοῦμε ὅτι φεύγουμε μέ σκοπό νά κάμουμε πόλεμο καί ὅτι ἐνεργοῦμε ἀντίθετα πρὸς τίς συνθήκες. Ἐπειτα κανένας δέν πρόκειται νά μᾶς ἔχει ἔτοιμη ἀγορά νά πωλίζουμε, οὔτε θά μᾶς δείχνει μέρος ἀπ' ὅπου νά προμηθευόμαστε τὰ τροφίμα. Ἀκόμα δέ θά ὑπάρχει κανένας ὁδηγός γιά τό δρόμο. Κι ἂν ἐμεῖς ἐνεργήσουμε ἔτσι, ἀμέσως ὁ Ἀρδιαῖος θά μᾶς παρατήρει καί δέ θά μᾶς μένει κανένας φίλος, παρὰ καί ὅσους εἴχαμε πρωτότερα, κι αὐτοί θά γίνουν ἐχθροί μας. Δέν ξέρω μήπως ὑπάρχει καί ἄλλος ποταμός πού πρέπει νά τόν περάσουμε· τοῦτο μονάχα ξέρομε, πῶς εἶναι ἀδύνατο νά περάσουμε τόν *Εὐφράτη*, ἂν μᾶς ἐμποδίσουν οἱ ἐχθροί. Ἄν, τέλος, χρειαστεῖ νά κάμουμε μάχη, δέν ἔχομε συμμαχικό ἱππικό· ἀντίθετα, οἱ περισσότεροι ἀπό τοὺς ἐχθροὺς εἶναι ἱππεῖς καί μάλιστα πάρα πολύ ἀξιόλογοι. Ἐτσι καί ἂν νικήσουμε, ποιοὺς θά μπορούσαμε νά σκοτώσουμε;

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- πορεία τοῦ Κόρυμβου
- σταθμοί τῆς πορείας
- • • • πορεία τῶν Μυρρίων μετά τή μάχη στή Κούναξα
- ☛ μάχη
- πορεία τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἀργεΐου

Χάρτης πού δείχνει τό δρόμο πού ἀκολούθησαν οἱ Μύρριοι, κατά τόν πρῶτο μήνα ὑστερ' ἀπό τή μάχη καί τό θάνατο τοῦ Κόρυμβου, ἀπό τά Κούναξα ὡς τό σημεῖο πού πέρασαν τόν Τίγρητα ποταμό. Μέ μαύρη γραμμή παριστάνεται τό τείχος τῆς Μυθίας.

Ἄν ὁμως νικηθούμε, κανέννας μας δέν εἶναι δυνατό νά σωθεῖ.

- 7 Ἄφου λοιπόν ὁ βασιλιάς ἔχει τόσα πολλά μέσα στή διάθεσή του, στήν περίπτωση πού θά εἶχε ὀρεξή νά μᾶς καταστρέψει, δέν ξέρω ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει νά ὀρξιστεῖ καί νά δώσει τό χέρι του καί νά πατήσῃ τόν ὄρκο του στούς θεούς καί νά κουρελιάσῃ τίς διαβεβαιώσεις πού ἔκαμε στούς Ἕλληνες καί στούς βαρβάρους».

8-11
Ἑλληνική
ἐμπιστοσύνης
στόν Τισσα-
φέρνη

- 8 Τέτοια πολλά ἔλεγε. Στό μεταξὺ ἦρθε ὁ Τισσαφέρνης μέ τό στρατό του, φεύγοντας τάχα γιά τήν περιφέρειά του, καί ὁ Ὀρόντας μέ τούς δικούς του στρατιῶτες· αὐτός εἶχε μαζί καί τήν κόρη τοῦ βασιλιά γιά γυναίκα του.

- 9 Ἀπό κεῖ πιά προχωροῦσαν μέ ὁδηγό τόν Τισσαφέρνη, πού τούς εἶχε ἑτοιμα καί τροφίμα ν' ἀγοράζουν. Μέ τόν Τισσαφέρνη καί μέ τόν Ὀρόντα προχωροῦσε καί ὁ Ἀριαῖος μέ τό βαρβαρικό στράτευμα τοῦ Κύρου, καί στρατοπέδευε μαζί μέ κείνους.

- 10 Οἱ Ἕλληνες ὁμως τούς ἔδλεπαν ὑποπτα καί γι' αὐτό πῆγαι-
ναν χωριστά κι εἶχαν δικούς τους ὁδηγοῦς. Κάθε φορά μάλιστα
πού στρατοπέδευαν, ἀπείχαν μεταξὺ τους περισσότερο ἀπό ἓνα
παρασάγγη. Μάλιστα προφυλάγονταν οἱ Ἕλληνες καί οἱ Πέρσες
σά νά ἦταν ἐχθροί ὁ ἓνας πρὸς τόν ἄλλο, κι αὐτό δημιουργοῦσε
11 ἀπό τήν ἀρχή ὑποψίες. Καμιά φορά ἐπαιρναν ξύλα ἀπό τό ἴδιο
μέρος ἢ μάζευαν χορτάρι καί ἄλλα τέτοια, καί τότε χτυποῦσαν ὁ
ἓνας τόν ἄλλο. Ἔτσι κι αὐτό τούς δημιουργοῦσε ἐχθρότητα.

12-14

Τείχος
Μηδίας Σιτάκη

- 12 Ὅταν προχώρησαν τρεῖς σταθμούς, ἔφτασαν στό τεῖχος πού
ὀνομαζόταν τῆς Μηδίας καί προσπερνώντας τό βρέθησαν πρὸς
τά μέσα. Αὐτό ἦταν χτισμένο μέ τοῦβλα συγκολλημένα μέ
ἀσφαλτο κι εἶχε πλάτος εἴκοσι πόδια καί ὕψος ἑκατό. Τό μακρὸς
του ἔλεγαν πὼς εἶναι εἴκοσι παρασάγγες. Δέν εἶναι πολὺ μακριά
13 ἀπὸ τὴ Βαβυλῶνα. Ἀπὸ κεῖ βάδισαν δυὸ σταθμούς καί προχώ-
ρησαν ὀκτὼ παρασάγγες. Καί πέρασαν δυὸ κανάλια, τό ἓνα μέ τὴ
δοῆθεια μᾶς γέφυρας καί τό δεύτερο μέ ἑπτὰ καράδια, πού τά
ἔδесαν τό ἓνα δίπλα στό ἄλλο. Τά κανάλια ξεκινοῦσαν ἀπὸ τόν
Τίγρητα ποταμό. Ἀπ' αὐτά χωρίζονταν χαντάκια πρὸς τούς
ἀγρούς, τά πρῶτα μεγάλα καί πιό πέρα μικρότερα. Στό τέλος
σηματίζονταν καί μικρά αὐλάκια, ὅπως γίνεται στήν Ἑλλάδα μέ

τά χωράφια τά σπαρμένα καλαμπόκια. Ὑστερα φτάνουν στόν Τίγρητα ποταμό. Ἐκεῖ κοντά βρισκόταν μιά μεγάλη καί πολυάνθρωπη πολιτεία πού τήν ἔλεγαν Σιττάκη, δεκαπέντε στάδια μακριά ἀπό τόν ποταμό.

Οἱ Ἕλληνες κατασκήνωσαν κοντά στήν πολιτεία, δίπλα σέ 14 μιά δασωμένη ἔκταση, μεγάλη καί ὁμορφη καί κατάφυτη ἀπό λογίων λογίων δέντρα. Οἱ βάρβαροι πέρασαν τόν Τίγρητα καί κατασκήνωσαν ἀπέναντι. Δέν τοὺς ἔδλεπαν ὁμως οἱ Ἕλληνες.

Ὑστερ' ἀπό τό δεῖπνο ἔτυχε νά κάνουν περίπατο μπροστά 15 στό στρατόπεδο ὁ Πρόξενος καί ὁ Ξενοφῶν. Τότε πλησίασε κάποιος ἄνθρωπος καί ρώτησε τοὺς σκοποὺς πού θά μπορούσε νά δεῖ τόν Πρόξενο ἢ τόν Κλέαρχο. Τό Μένωνα δέν τόν ζήτησε, παρ' ὅλο πού ἦταν σταλμένος ἀπό τόν Ἀριαῖο, τό φίλο τοῦ Μένωνα. Σάν τοῦ εἶπε ὁ Πρόξενος: «Ἐγώ εἶμαι ἐκεῖνος πού ζητεῖς», ὁ 16 ἄνθρωπος μίλησε ἔτσι δά: «Μ' ἔστειλε ὁ Ἀριαῖος καί ὁ Ἀρτάοξος, πού ἦταν ἀφοσιωμένοι στόν Κύρο καί σέ σᾶς ἔχουν συμπάθεια, καί σᾶς συμβουλεύουν νά προφυλαχτεῖτε, μήπως σᾶς ἐπιτεθοῦν τῇ νύχτα οἱ ἐχθροί. Γιατί στό κοντινό δασωμένο μέρος 17 ὑπάρχει πολὺς στρατός. Καί σᾶς προτρέπουν νά στείλετε φρουρά κοντά στό γεφύρι τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ, γιατί ὁ Τισσαφέρνης σκέφτεται νά τό καταστρέψει τῇ νύχτα, ἂν μπορεῖ, γιά νά μὴν περάσετε, παρὰ νά μείνετε ἀποκλεισμένοι ἀνάμεσα στόν ποταμό καί στό κανάλι. Ὅταν τ' ἄκουσαν αὐτά, ὁδηγοῦν τόν ἄνθρωπο 18 στόν Κλέαρχο καί τοῦ ἀνακοινώνουν ὅσα εἶπε. Κι ὁ Κλέαρχος σάν τ' ἄκουσε, ἔνιωσε μεγάλη ἀνησυχία καί φόβο. Ἀπ' αὐτοῦς 19 ὁμως πού βρισκόνταν ἐκεῖ, ἓνα παλικάρι σκέφτηκε κι εἶπε πῶς δέ συμφωνοῦσαν λογικά τό νά ἐπιτεθοῦν οἱ ἐχθροί καί τό νά χαλάσουν τό γεφύρι. «Γιατί εἶναι φανερό πῶς, ἂν ἐπιτεθοῦν, τό ἀποτέλεσμα θά εἶναι ἢ νά νικήσουν ἢ νά νικηθοῦν. Ἄν νικήσουν, λοιπόν, ποιά ἡ ἀνάγκη νά χαλάσουν τό γεφύρι; Ἀφοῦ καί πολλὰ γεφύρια νά ὑπάρχουν, ἐμεῖς τότε δέ θά ξέρουμε πού νά πᾶμε καί νά σωθοῦμε. Ἄν πάλι νικήσουμε ἐμεῖς καί εἶναι χαλασμένο τό 20 γεφύρι, τότε δέ θά ξέρουν ἐκεῖνοι πού νά πᾶνε. Οὔτε θά μπορέσει κανένας νά τοὺς βοηθήσει, κι ἂν βρισκόνται ἀπέναντι πολλοὶ δικοὶ τους, μιά καί θά εἶναι χαλασμένο τό γεφύρι». Ὅταν ὁ Κλέαρ- 21

15-23

Μυστικές
συμβουλές
τοῦ Ἀριαίου.

- χος τ' ἄκουσε αὐτά. ρώτησε τὸν ἀγγελιοφόρο πόση νά ἦταν ἡ ἔκτασις τῆς γῆς ἀνάμεσα στὸν Τίγρητα καὶ στὸ κανάλι. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πὺς εἶναι μεγάλη καὶ πὺς ὑπάρχουν σ' αὐτὴ τὴν ἔ-
- 22 κτασὴ χωριά καὶ πολιτείες πολλές καὶ μεγάλες. Τότε κατάλαβαν πὺς οἱ ὀρδοὶ ἐστεῖλαν ὑποῦλα τὸν ἄνθρωπο, γιατί φοβήθη-
καν μήπως οἱ Ἕλληνες γκρεμίσουν τὸ γεφύρι καὶ μείνουν στὸ
νησί, ἔχοντας ὄχνη ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸν Τίγρητα καὶ ἀπὸ τὸ
ἄλλο τὸ κανάλι. Ὅσο γιὰ τὰ τρόφιμα, θά μπορούσαν νά τὰ προ-
μηθεύονται ἀπὸ τὴ χώρα ποῦ ὑπῆρχε ἀνάμεσα, ποῦ ἦταν μεγάλη
καὶ εὐφορη, καὶ ὀρίζονταν ἐκεῖ ἄνθρωποι νά τὴν καλλιεργοῦν.
Ἐπειτα καὶ σὰν καταφύγιο ἦταν δυνατό νά χρησιμοποιηθεῖ τὸ
μέρος ἐκεῖνο, ἀπὸ ὁποιοὺς ἠθελαν νά διέλθουν τὸ βασίλει.
- 23 Ὑστερ' αὖτ' αὐτὰ ξεκουράζονταν, ἐστεῖλαν ὁμως στὴ γέφυρα
φρουρά. Ἀλλὰ οὔτε ἐπίθεσις ἔγινε ἀπὸ κανένα μέρος οὔτε στὴ
γέφυρα πῆγε κανένας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ὅπως ἀνάφεραν ἐκεῖνοι
ποῦ φύλαγαν.
- 24-28
- 24 Διὰ τὴν ἀνάβασιν τοῦ
Τίγρητα καὶ
συνέχισιν τῆς
πορείας,
- Ὅταν ξημέρωσε, ἄρχισαν νά περνοῦν τὸ γεφύρι, ποῦ ἦταν
κατασκευασμένο μὲ τριάντα ἑφτά καράβια δεμένα τὸ ἓνα κοντὰ
στ' ἄλλο, ὅσο γινόνταν μὲ μεγαλύτερη προφύλαξιν. Γιατί μερικοὶ
ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ποῦ ἦταν μὲ τὸν Τισσαφέρην, τοὺς πληροφό-
ρησαν πὺς τάχα ἐπρόκειτο νά τοὺς ἐπιτεθοῦν τὴν ὥρα ποῦ θά
περνοῦσαν. Αὐτὰ ὁμως ἦταν ψέματα. Μονάχα σὰ διάβαιναν, πα-
ρουσιάζετο ὁ Γλοῦς μὲ μερικοὺς ἄλλους, γιὰ νά παρατηρήσει ἂν
περνοῦσαν τὸν ποταμὸ. Καὶ ὅταν τὸ εἶδε, ἐφυγε μονομιάς κα-
- 25 βάλλει στὸ ἄλογον. Ἀπὸ τὸν Τίγρητα βάδισαν τέσσερις σταθμοὺς,
προχώρησαν εἴκοσι παρασάγγες καὶ ἔφθασαν στὸ Φύσκο ποταμὸ,
ποῦ ἔχει πλάτος ἓνα πλῆθος, καὶ ἀπὸ πάνω του ὑπῆρχε ἓνα γεφύρι.
Σ' αὐτὸ τὸ μέρος ὀρισκόταν μιὰ μεγάλη πολιτεία, ποῦ λεγόταν
Ὡπη. Ἐνὸ οἱ Ἕλληνες πῆγαναν πρὸς τὰ ἐκεῖ, τοὺς συνάντησε
ὁ νόθος ἀδερφὸς τοῦ Κυρου καὶ τοῦ Ἀρταξέρξη, ὀδηγώντας
πολὺ στρατὸ ἀπὸ τὰ Σοῦσα καὶ τὰ Ἐξδάτανα γιὰ νά βοηθήσει τὸ
basileia. Τότε σταμάτησε τὸ στρατὸ του καὶ παρατηροῦσε τοὺς
- 26 Ἕλληνες ποῦ περνοῦσαν. Ὁ Κλέαρχος τοὺς ὀδηγοῦσε διὰ διὰ,

καί προχωροῦσε κάνοντας κάθε τόσο στάση. Ὅσῃν ὥρᾳ ἔμεινε σταματημένο τὸ μέρος τοῦ στρατοῦ πού προπορευόταν, ἄλλῃ τήσῃ σταματοῦσε ἀναγκαστικά ὁλόκληρο τὸ στράτευμα. Ἔτσι καί στοὺς ἴδιους τοὺς Ἕλληνες φάνηκε ὁ στρατός ὅτι εἶναι πάρα πολὺς, καί ὁ Πέρσης πού τὸν παρατηροῦσε ἔμεινε κατάπληκτος. Ἀπὸ κεῖ βάδισαν ἀνάμεσα στὴ Μηδία ἕξι σταθμοὺς μέσα ἀπὸ 27 περιοχὴ ἀκατοίμητη. προχώρησαν τριάντα παρασάγγες κι ἔφτασαν στὰ χωριά τῆς *Παρουσάτιδας*, τῆς μητέρας τοῦ Κύρου καί τοῦ βασιλιᾶ. Αὐτὰ τὰ χωριά ὁ Τισσαφέρνης, γιὰ νὰ γελάσει σέ ἄραρος τοῦ Κύρου, ἄφησε ἐλεύθερους τοὺς Ἕλληνες νὰ τὰ λεηλατήσουν, ἀλλὰ τοὺς ἐμπόδισε νὰ ἀρπάξουν δούλους. Ἐκεῖ μέσα ὑπῆρχαν οἰκία πολλὰ καί πρόβατα καί ἄλλα πράγματα. Ἀπὸ τὸ μέρος 28 αὐτὸ βάδισαν σὲ ἀκατοίμητη χώρα τέσσερις σταθμοὺς καί προχώρησαν εἴκοσι παρασάγγες, ἔχοντας πρὸς τὰ ἀριστερὰ τὸν Τίγρητα ποταμὸ. Στὸν πρῶτο σταθμὸ πού ἔκαμαν, στὴν ἀπέναντι μεριὰ τοῦ ποταμοῦ, δοιοκόταν μιὰ μεγάλη καί πλούσια πολιτεία πού εἶχε τ' ὄνομα *Καινές*, ἀπ' ὅπου οἱ ἄραδοι μεταφέροντε ἐπάνω σὲ πλεούμενα ἀπὸ προδιές, ψωμιά, τυριά καί κρασί.

ΘΑΝΑΤΩΣΗ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ὑστερα φτάνουν σὸ *Ζαπάτα* ποταμὸ, πού ἔχει πλάτος τέσσερα πλέθρα. Ἐδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἔξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν ὑποψίες, δὲν ἐκδηλωνόταν ὅμως φανερά καμιά ἐχθρική πράξη. Γι' αὐτὸ φάνηκε σωστό στὸν Κλέαρχο νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸν Τισσαφέρνη καί, ἂν μπορούσε, νὰ σταματήσει τίς ὑποψίες, προτοῦ τοὺς δημιουργήσουν πόλεμο. Ἔστειλε λοιπὸν κάποιον, γιὰ νὰ τοῦ πεῖ πῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸν συναντήσῃ. Κι ἐκεῖνος πρόθυμα τοῦ παράγγειλε νὰ πάει. Ὅταν συναντήθηκαν, ὁ Κλέαρχος τοῦ εἶπε αὐτὰ ἐδῶ: «Ξέρω, Τισσαφέρνη, πῶς ἔχομε κάμει ὅρκους ἀναμεταξύ μας κι ἔχομε δώσει τὰ χεῖρα, μὲ τὴν ὑπόσχεση πῶς δὲ θὰ κάμει κακὸ ὁ ἓνας στὸν ἄλλο. Σὲ βλέπω ὅμως νὰ προφυλάγῃς ἀπὸ μᾶς, σὰ νὰ εἴμαστε ἐχθροί· κι ἐμεῖς πάλι, βλέποντάς τα αὐτά, προφυλαγόμεστε τὸ ἴδιο ἀπὸ

ΚΕΦ. 5

1-15

Λόγος τοῦ
Κλέαρχου
στὸν Τισσα-
φέρνη γιὰ τὴ
διάλυσιν τῶν
ὑποψιῶν.

- 4 σάς. Μά από τίς παρατηρήσεις που κάνω, δέ στάθηκε δυνατό νά
καταλάβω πώς ἐσύ προσπαθεῖς νά μᾶς δλάψεις· ὅσο γιά μᾶς,
ξέρω καλῶς πώς οὔτε δάζομε στό μυαλό μας γάτι τέτοιο. Γι' αὐτό
μου φάνηκε καλό νά συζητήσω μαζί σου, ὥστε νά ὀγάλουμε ὁ
5 ἓνας ἀπό τόν ἄλλον αὐτή τήν καχυποψία, ἂν μπορέσουμε. Γιατί
γνώρισα ὥς τώρα ἀνθρώπους, πού, εἴτε ἀπό συκοφαντία εἴτε μο-
νάχα ἀπό ὑποψία, φοβήθηκαν ὁ ἓνας τόν ἄλλο καί θέλησαν νά
προλάβουν τό κακό, προτοῦ τό πάθουν. Τό ἀποτέλεσμα ὁμοίως
ἦταν νά προξενήσουν ἀγιάτρευτες συμφορές σέ κείνους πού οὔτε
σκόπευαν, οὔτε ἤθελαν νά τοῦς κάμουν παρόμοια πράγματα.
- 6 Ἐπειδή λοιπόν νομίζω, πώς οἱ τέτοιες ἀπειροσκεψίες σταματοῦν
μονάχα μέ συνάντηση καί συζήτηση, γι' αὐτό ἔχω ἐρθεῖ καί θέλω
7 νά σοῦ ἀποδείξω πώς ἄδικα μᾶς ὑποψιάζεσαι. Πρῶτα πρῶτα,
καί περισσότερο ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, οἱ ὅρκοι πού κάμαμε στούς
θεοῦς μᾶς ἐμποδίζουν νά εἴμαστε ἐχθροί ἀναμεταξύ μας. Κι ἐκεί-
νον πού συνειδητᾶ ἀδιαφορεῖ γι' αὐτούς τοῦς ὅρκους, αὐτόν ἐγώ
ποτέ δέ θά μπορούσα νά τόν καλοτυχίσω. Γιατί τόν πόλεμο τῶν
θεῶν δέν ξέρω οὔτε μέ ποιά γρηγοράδα οὔτε πού πηγαίνοντας θά
μπορούσε κανεῖς νά τόν ξεφύγει, οὔτε σέ ποιο σκοτάδι θά ἦταν
δυνατό νά τρυπώσει, οὔτε σέ ποιά ὀχυρή τοποθεσία ν' ἀποσυρ-
θεῖ. Παντοῦ τά πάντα ὑπακούουν στούς θεοῦς, κι οἱ θεοί τά ἐξου-
8 σιάζουν ὅλα τό ἴδιο. Αὐτή εἶναι ἡ γνώμη μου γιά τοῦς ὅρκους καί
τοῦς θεοῦς, πού, κάνοντας τή φίλια μας, τήν ἐμπιστευτήκαμε
σ' αὐτούς νά τή φυλάξουν. Ὅσο γιά τά ἀνθρώπινα ἀγαθά, νο-
μίζω πώς τό μεγαλύτερο γιά μᾶς εἶσαι σ' σέ τούτη τήν περίστα-
9 ση. Γιατί μαζί σου κάθε δρόμος καί κάθε ποταμός εἶναι εὐκολο-
πέραστος, καί δέν ὑπάρχει ἑλλειψη ἀπό τροφίμα. Ἐνῶ χωρὶς
ἐσένα θά βαδίζουμε μέσα στό σκοτάδι, ἀφοῦ καθόλου δέν ξέρομε
τό δρόμο. Κάθε ποταμός θά εἶναι δυσκολοπέραστος, κάθε λαός
φοβερός, μά πιο φοβερό ἀπ' ὅλα θά εἶναι ἡ μοναξιά μας, γιατί
10 ἐξαιτίας της θά μᾶς λείπουν ὁλότελα τά πάντα. Καί ἂν ὑποθέ-
σουμε πώς μᾶς ἐπιάνε τρέλα καί σέ σκοτώναμε, τί ἄλλο θά κά-
ναμε παρὰ θά σκοτώναμε τόν εὐεργέτη μας καί θά ἀνοίγαμε πό-
λεμο μέ τό μεγαλύτερο ἀντίπαλό μας, τό βασίλειά, πού περιμένει
τῇ σειρᾷ του νά μᾶς ἐπιτεθεῖ. Τώρα ὁμοίως θά σοῦ πῶ πόσες καί
11 ποιές ἐλπίδες θά χάσω, ἂν ἐπιχειρήσω νά σοῦ κάμω κακό. Ἡ

ἐπιθυμία μου ἦταν νά γίνει φίλος μου ὁ Κύρος, γιατί εἶχα τή γνώμη πώς, ἀπό τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του, αὐτός ἦταν ὁ ἱκανότερος νά εὐεργετῇ ὅποιον ἤθελε. Μά τώρα βλέπω πώς ἐσύ ἔχεις καί τή δύναμη καί τή χώρα τοῦ Κυρου, καί πώς διατηρεῖς καί τή δική σου ἐξουσία. Ἀκόμα βλέπω πώς τό στρατό τοῦ βασιλιά, πού ὁ Κύρος τόν εἶχε ἐχθρικό, ἐσύ τόν ἔχεις σύμμαχο. Ἀφοῦ 12 αὐτά εἶναι ἔτσι, ποιός τρελάθηκε τόσο πολύ, ὥστε νά μή θέλει νά εἶναι φίλος σου; Θά σοῦ πῶ ὁμως κι ἐκείνα πού μέ κάνουν νά πιστεύω πώς κι ἐσύ μέ χαρά θά γίνεις φίλος μας. Ξέρω δηλαδή 13 πώς οἱ *Μυσοί* σᾶς ἐνοχλοῦν. Αὐτούς ἔχω τή γνώμη πώς μπορῶ, μέ τήν τωρινή μου δύναμη, νά τούς ταπεινώσω καί νά τούς ὑποτάξω σέ σᾶς. Ξέρω πώς τό ἴδιο γίνεται καί μέ τούς *Πισίδες*. Μαθαίνω πώς ὑπάρχουν καί πολλές ἄλλες τέτοιες φυλές, πού νομίζω πώς θά ἦταν δυνατό νά σταματήσουν νά ἐνοχλοῦν ἐξακολουθητικά τήν εὐτυχησμένη σας ζωή. Ὅσο γιά τούς Αἰγύπτιους, πού ξέρω πώς τώρα εἰστε μαζί τους πάρα πολύ *ὀργισμένοι*, δέ βλέπω μέ ποιόν ἄλλο συμμαχικό στρατό, ἐκτός ἀπό τό δικό μου, θά μπορούσατε νά τούς τιμωρήσετε καλύτερα. Ἐξάλλου μέ τό νά 14 ἔχεις ἐμᾶς στήν ὑπηρεσία σου, ἂν ἤθελες νά εἶσαι φίλος μέ κανέναν ἀπό ὅσους κατοικοῦν γύρω στήν περιφέρειά σου, θά τό κατόρθωνες ἀπόλυτα· ἐνῶ, ἂν κάποιος σέ στενοχωροῦσε στίς σχέσεις σας, θά τοῦ φερόσουν δεσποτικά. Γιατί ἐμεῖς δέ θά σέ ὑπηρετοῦμε μονάχα γιά νά παίρνουμε μισθό, ἀλλά καί ἐξαιτίας τῆς εὐγνωμοσύνης πού εἶναι δίκαιο νά σοῦ χρωστοῦμε, ὅταν μᾶς σώσεις. Ὅσο τά φέρνω στό μυαλό μου ὅλα αὐτά, τόσο μοῦ φαίνεται 15 πώς εἶναι παράξενο νά μή μᾶς ἔχεις ἐμπιστοσύνη. Γι' αὐτό μέ πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση θά ἄκουα ποιός εἶναι τόσο ἱκανός ρήτορας, ὥστε νά σέ πείσει μέ τά λόγια του πώς τάχα ἐμεῖς σχεδιάζομε κακά γιά σένα». Ὁ Κλέαρχος λοιπόν τόσα εἶπε, ἐνῶ ὁ Τισσαφέρνης ἀποκρίθηκε ἔτσι δά: «Μέ μεγάλη χαρά, Κλέαρχε, 16 ἄκουω φρόνιμα λόγια ἀπό τό στόμα σου. Ἀφοῦ ἔχεις τέτοιες γνώμες, ἂν σκεφτόσουν κακό γιά μένα, μοῦ φαίνεται πώς θά ἤθελες καί τοῦ ἑαυτοῦ σου κακό. Μά γιά νά καταλάβεις πώς κι ἐσεῖς ἄδικα δέ θά εἴχατε ἐμπιστοσύνη στό βασιλιά εἴτε σέ μένα, ἄκουσε καί τά δικά μου.

Ἀπάντηση
τοῦ Τισσα-
φέρνη στόν
Κλέαρχο.

Ἄν θέλαμε νά σᾶς καταστρέψουμε, νομίζεις πώς δέν ἔχομε 17

Ἡ τιάρα ὀρθία διακρίνεται στό κεφάλι ἐνός Πέρση βασιλιά,
ἐνῶ οἱ ἄλλοι πολεμιστές τή φοροῦν πλαγιαστή, γερετή.

- ἀρκετό ἵππικό ἢ πεζικό ἢ ὄπλα, πού μέ αὐτά θά ἤμασταν ἱκανοί
νά σᾶς κάμουμε κακό, χωρίς νά ὑπάρχει κανένας κίνδυνος νά
18 πάθουμε ἐμεῖς; Μήπως σοῦ φαίνεται πώς μᾶς λείπουν κατ'ἀλλη-
λες θέσεις γιά νά σᾶς ἐπιτεθοῦμε; Δέν ὑπάρχουν τόσοι κάμποι,
πού τοὺς περνάτε μέ μεγάλο κόπο, παρ' ὅλο πού σᾶς φέρονται
φιλικά οἱ κάτοικοί τους; Δέ βλέπετε πώς ὑπάρχουν τόσα θουνά
πού πρέπει νά τά περάσετε καί πώς μπορούμε ἐμεῖς νά τά κατα-
λάβουμε πρώτοι καί νά σᾶς τά κάμουμε ἀπέραστα; Πώς ὑπάρ-
χουν τόσοι ποταμοί, ὅπου μᾶς εἶναι δυνατό νά σᾶς χωρίζουμε
καί ἔτσι χωρισμένους νά σᾶς πολεμοῦμε; Μερικοὺς μάλιστα δέ θά
μπορούσατε μέ κανένα τρόπο νά τοὺς περάσετε, ἂν ἐμεῖς δέ σᾶς
19 μεταφέραμε ἀπέναντι. Μά καί ἂν θγαίνατε νικητές σέ ὅλα αὐτά
τά ἐμπόδια, ὅμως ἡ φωτιά εἶναι πιό δυνατή ἀπό τοὺς καρπούς.
Αὐτοὺς θά μπορούσαμε νά τοὺς κάψουμε ὁλότελα καί νά σᾶς
θάλουμε ἀντίπαλο τήν ὑπερβολική πείνα, πού μαζί της θά σᾶς
ἦταν ἀδύνατο νά τά θγάλετε πέρα, καί ἂν ἀκόμα εἶχατε μεγάλη
20 παλικάριά. Ἀφοῦ λοιπόν ἔχομε τόσα μέσα νά σᾶς πολεμήσουμε,
πώς ἀπ' ὅλα τοῦτα θά διαλέγαμε τό μοναδικό τρόπο πού δείχνει

Ἀσιάτης ἡγεμόνας, καθισμένος ἐπάνω σέ θρόνο (Ἀνάγλυφη παράστα-
ση ἀπό τό μνημεῖο τῶν Νηρηίδων τῆς Λυκίας).

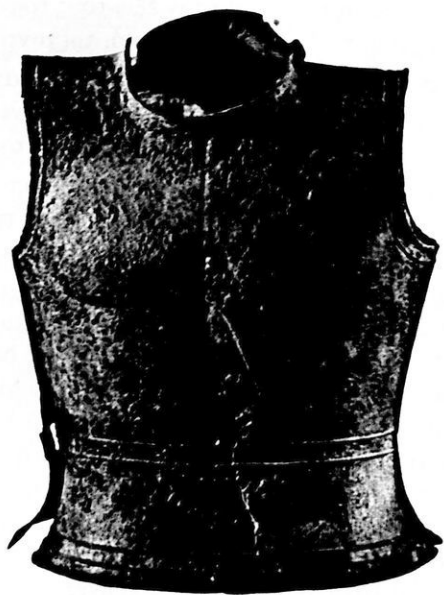
ἀσέβεια στούς θεούς, τό μόνο πού φέρνει ντροπή στούς ἀνθρώ-
πους; Τό νά θέλουν νά πετύχουν κάτι μέ ψεύτικους ὀρκους στούς 21
θεούς καί μέ ἀνείλικρίνεια στούς ἀνθρώπους, αὐτό εἶναι χαρα-
κτηριστικό ἐκείνων πού δέν ἔχουν καθόλου μέσα καί δορίσκονται
σέ μεγάλες δυσκολίες καί πιέζονται ἀπό τήν ἀνάγκη καί πού εἶ-
ναι, πάνω ἀπ' ὅλα, ἀνθρώποι κακοί. Ἐμεῖς, Κλέαρχε, δέν εἴμαστε
οὔτε τόσο ἀσυλλόγιστοι οὔτε τόσο ἀνόητοι. Γιά ποιό λόγο, λοι- 22
πόν, ἀφοῦ μπορούμε νά σᾶς καταστρέψουμε, δέν τό κάναμε; Νά
ξέρεις καλά ὅτι αἰτία ἦταν ἡ ἐπιθυμία μου νά ἀποκτήσω τήν ἐμ-
πιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων. Ἦθελα, μέ τούς μισθοφόρους πού χρη-
σιμοποίησε ὁ Κύρος στήν ἐκστρατεία του καί τούς ἐμπιστευόταν
ἐπειδὴ τοὺς πλήρωνε, μ' αὐτούς ἐγώ νά ἐπιστρέψω, ἔχοντας γε-
δίσει δύναμη, ἐπειδὴ θά 'τούς εὐεργετοῦσα. Ἀπό τίς ὠφέλειες 23
πού μοῦ προσφέρετε, μερικές τίς εἶπες κι ἐσύ πρωτύτερα, τήν πιό
σημαντική ὅμως ἐγώ τήν ξέρω. Τήν *τιάρα* δηλαδή πού δάζουν
στό κεφάλι, μονάχα ὁ βασιλιάς ἐπιτρέπεται νά τή φορεῖ ὀρθια,
ἐνῶ τήν *τιάρα* τῆς καρδιάς ἴσως θά μπορούσε κι ἄλλος εὐχόλα νά
τή φορεῖ ὀρθια, ὅταν ἔχει ἐσᾶς κοντά του».

Ἕλληνες
στρατηγοὶ καὶ
λοχαγοὶ στή
σκηνὴ τοῦ
Τισσαφέρνη.
Δολοφονία.

- 24 Αὐτὰ εἶπε, καὶ ὁ Κλέαρχος πίστεψε πὼς μιλοῦσε ἀληθινά. Καί
τόν ρώτησε: «Ἐκεῖνοι λοιπόν ποῦ προσπαθοῦν μέ συκοφαντίες
νά μᾶς κάμουν ἐχθροὺς, ἀφοῦ ὑπάρχουν τόσοι λόγοι νά εἴμαστε
- 25 φίλοι, δέν ἀξίζει νά τιμωρηθοῦν αὐστηρότατα;». «Κι ἐγώ», ἀπο-
κρίθηκε ὁ Τισσαφέρνης, «ἂν θέλετε οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ
νά μ' ἐπισκεφθεῖτε, θά σᾶς φανερώσω ἐκείνους ποῦ μοῦ λένε ὅτι
- 26 ἐσύ σχεδιάζεις κακό γιὰ μένα καὶ γιὰ τό στρατό μου». «Ἐγώ»,
ἀπάντησε ὁ Κλέαρχος, «θά τοὺς φέρω ὅλους καὶ θά σοῦ ἀποκα-
27 λύψω ἀπὸ ποιούς ἀκούω γιὰ σένα». Ὑστερ' ἀπ' αὐτὴν τὴ συζή-
τηση ὁ Τισσαφέρνης, δείχνοντας φιλικὴ διάθεση, τὸν παρακάλεσε
νά μείνει ἐκεῖνὴ τὴ μέρα καὶ δεῖπνησαν μαζί. Τὴν ἄλλη μέρα ὁ
Κλέαρχος γύρισε στὸ στρατόπεδο καὶ ἦταν φανερό πὼς εἶχε τὴ
γνώμη ὅτι οἱ σχέσεις του μέ τὸν Τισσαφέρνη ἦταν πολὺ φιλικές.
Ἀνακοίνωσε σ' ὅλους τὰ ὅσα τοῦ εἶπε ὁ Τισσαφέρνης, καὶ πρόσ-
θεσε πὼς ἔπρεπε νά τὸν ἐπισκεφθοῦν ἐκεῖνοι ποῦ προσκλήθηκαν.
Εἶπε ἀκόμα πὼς ὅσοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἀποδειχθοῦν ὅτι βάζουν
λόγια, αὐτοὶ θά τιμωρηθοῦν σάν προδότες καὶ σάν ἐχθροὶ τῶν
- 28 Ἑλλήνων. Ὁ Κλέαρχος ὑποψιαζόταν πὼς τὰ ζητήματα τὰ προ-
καλοῦσε ὁ Μένων, ἐπειδὴ ἤξερε πὼς αὐτὸς συναντήθηκε μέ τὸν
Τισσαφέρνη μαζί μέ τὸν Ἀρναῖο καὶ δέν πειθαρχοῦσε στίς διατα-
γές του καὶ ἔκανε σχέδια κρυφά, σκοπεύοντας νά πάρει μέ τό
μέρος του ὅλο τό στρατό καὶ νά γίνεῖ φίλος τοῦ Τισσαφέρνη
- 29 Ἦθελε ὁμως καὶ ὁ Κλέαρχος νά τοῦ εἶναι ἀφοσιωμένος ὁλόκλη-
ρος ὁ στρατός καὶ νά φύγουν ἀπὸ τὴ μέση οἱ ἀπειθαρχοί. Μερικ-
οὶ ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες εἶχαν ἀντίθετη γνώμη καὶ ἔλεγαν πὼς δέν
ἔπρεπε νά πάνε ὅλοι οἱ λοχαγοὶ καὶ οἱ στρατηγοὶ στὸν Τισσαφέ-
30 ρνη, οὔτε νά τοῦ ἔχουν ἐμπιστοσύνη. Ὁ Κλέαρχος ὁμως ἐπέμενε
πολύ, ὥσπου κατόρθωσε νά πάνε πέντε στρατηγοὶ καὶ εἴκοσι λο-
χαγοὶ. Μαζί τους πῆγαν καὶ διαζόσοι πάνω κατω στρατιῶτες, μέ
- 31 σκοπὸ ν' ἀγοράσουν τροφίμα. Ὅταν ἔφτασαν στὴ σκηνὴ τοῦ
Τισσαφέρνη, τοὺς στρατιῶτες τοὺς φώναξαν μέσα, δηλαδή τὸν
Πρόξενο τὸ Βοιώτιο, τὸ Μένωνα τὸ Θεσσαλὸ, τὸν Ἀγία τὸν Ἀρ-
κάδα, τὸν Κλέαρχο τὸ Λακεδαιμόνιο καὶ τὸ Σωκράτη τὸν Ἀχαιο.
- 32 Οἱ λοχαγοὶ ἔμειναν στὴν πόρτα τῆς σκηνῆς. Ὑστερ' ἀπὸ λίγη ὥρα
ὁμως, μέ τὴν ἐμφάνιση ὁρισμένου σημαδιοῦ, καὶ ἐκείνους ποῦ ἦταν

μέσα τοὺς ἔπιασαν οἱ Πέρσες κι αὐτοὺς πού ἦταν ἔξω τοὺς ἔσφα-
 ξαν. Ἐπειτα μερικοὶ ἄντρες ἀπὸ τὸ βαρβαρικό ἱππικό, τρέχοντας
 καθάλα στ' ἄλογά τους μέσα στὸν κάμπο, ὅποιον Ἕλληνα συναν-
 τοῦσαν, δούλο ἢ ἐλεύθερο, ὅλους τοὺς σκότωναν. Οἱ Ἕλληνες, 33
 κοιτάζοντας ἀπὸ τὸ στρατόπεδό τους, καὶ ἀποροῦσαν μὲ τὸ τρέ-
 ξιμο τῶν ἱπέων καὶ δέν ἦταν σίγουροι γιὰ τὸ τί γινόταν, ὥσπου
 ὁ Νίκασχος ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία, ξεφεύγοντας μὲ πληγωμένη τὴν
 κοιλιά καὶ συγκροτώντας τὰ ἔντερά του μὲ τὰ χέρια, ἤρθε καὶ
 τοὺς τὰ εἶπε ὅλα, ὅσα εἶχαν γίνει. Τότε πιά οἱ Ἕλληνες ἔτρεχαν 34
 νά πάρουν τὰ ὅπλα, τρομαγμένοι ὅλοι καὶ νομίζοντας πὼς ἀμέ-
 σως θά πάνε οἱ ἔχθροί στοῦ στρατόπεδό τους. Ἐκεῖνοι ὁμως δέν 35
 πῆγαν ὅλοι, παρὰ μονάχα ὁ Ἀρκαῖος καὶ ὁ Ἀρτάοχος καὶ ὁ Μι-
 θραδάτης, πού ἦταν οἱ πῶ ἀφοσιωμένοι στὸν Κύρο. Ἀλλὰ ὁ
 διερμηνέας τῶν Ἑλλήνων εἶπε πὼς μαζί μ' αὐτοὺς εἶδε καὶ ἀνα-
 γνώρισε καὶ τὸν ἀδερφό τοῦ Τισσαφέρνη. Τοὺς ἀκολουθοῦσαν
 ἀκόμα καὶ ἄλλοι Πέρσες πού φοροῦσαν θώρακες, περίπου τρια-
 κόσιοι. Ὅταν αὐτοὶ πλησίασαν, καλοῦσαν νά παρουσιαστεῖ, ἂν 36
 ὑπῆρχε, κάποιος στρατηγός ἢ λοχαγός ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, γιὰ νά
 τοῦ ἀνακοινώσουν τίς διαταγές τοῦ βασιλιά. Τότε βγῆκαν μὲ 37
 προφύλαξη στρατηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ὁ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος
 καὶ ὁ Σοφαίνετος ὁ Στυμφάλιος καὶ μαζί τους ὁ Ξενοφῶν ὁ
 Ἀθηναῖος, πού ἤθελε νά μάθει τί ἀπέγινε ὁ Πρόξενος. Ὁ Χειρί-
 σοφος ἔτυχε νά λείπει σέ κάποιο χωριό, μαζί μὲ ἄλλους πού πῆ-
 γαν νά προμηθευτοῦν τροφίμα. Ὅταν ἔφτασαν σέ ἀπόσταση πού 38
 νά μποροῦν νά ἀκούονται, ὁ Ἀρκαῖος εἶπε τοῦτα δῶ: «Ὁ Κλέαρ-
 χος, Ἕλληνες, τιμωρήθηκε καὶ θανατώθηκε, γιατί ἀποδεῖχτηκε
 πὼς ἔκαμε ψεῦτικους ὅρκους καὶ πὼς παραδίασε τίς συμφωνίες.
 Ἀντίθετα ὁ Πρόξενος καὶ ὁ Μένων δρῖσκονται σέ μεγάλες τιμές,
 γιατί κατὰ γγείλαν τὰ κακὰ σχέδια ἐκείνου. Ὁ βασιλιάς τώρα ζη-
 τάει ἀπὸ σᾶς τὰ ὅπλα. Γιατί λέει πὼς εἶναι δικά του, ἀφοῦ ἀνῆ-
 καν στὸν Κύρο, πού ἦταν ὑπῆκόός του». Οἱ Ἕλληνες ἀπάντησαν 39
 σ' αὐτὰ – γιὰ λογαριασμό τους μίλησε ὁ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος
 – : «Ἀρκαῖε, πού εἶσαι ὁ πῶ τιποτένιος τοῦ κόσμου, κι ἐσεῖς οἱ
 ἄλλοι, πού ἦσασταν ἄλλοτε φίλοι τοῦ Κυρου, δέν ντρέπεστε οὔτε
 θεοὺς οὔτε ἀνθρώπους. Μᾶς ὀρκιστήκατε πὼς θά ἔχετε τοὺς
 ἴδιους φίλους κι' ἐχθροὺς πού ἔχομε μεῖς, καὶ ὕστερα μᾶς προδῶ-

*Οἱ Πέρσες
 ζητοῦν ἀπὸ
 τοὺς Ἕλληνες
 νά παραδώ-
 σουν τὰ ὅπλα.*

Θώρακας από γαϊδρό.
Τὸν ὄρηζαν στὸ Ἄργος,
σ' ἓνα τάφο ὑστερο-
γεωμετρικῆς ἐποχῆς.

σατε μαζί με τὸν Τισσαφέρνη, πού δέν πιστεύει καθόλου στοὺς
θεοὺς κι εἶναι ἄνθρωπος πάρα πολὺ πανοῦργος. Ἐκείνους ἴσα
ἴσα πού δεθῆκατε μέ ὄρκους, τοὺς σκοτώσατε, κι ἐμᾶς τοὺς ἄλ-
λους μᾶς ἔχετε προδώσει. Καί τώρα θαδίζετε μέ τοὺς ἐχθροὺς
40 ἐνάντιά μας». Ὁ Ἀρτιάος ἀποκρίθηκε: «Αὐτὰ ἔγιναν, γιατί
ἀποδείχτηκε πὼς ὁ Κλέαρχος ἀπὸ καιρὸ ἔκανε κακά σχέδια γιὰ
τὸν Τισσαφέρνη καί τὸν Ὀρόντα καί γιὰ ὅλους ἐμᾶς πού εἴμαστε
41 μαζί τους». Σ' αὐτὰ ὁ Ξενοφὼν ἔδωσε τούτη τὴν ἀπάντηση: «Ἄν
ὁ Κλέαρχος, ἀντίθετα πρὸς τοὺς ὄρκους, παραδίασε τὴ συμφω-
νία, τιμωρήθηκε. Εἶναι δίκαιο νὰ καταστρέφονται ἐκεῖνοι πού
ὀρκίζονται ψέματα. Ἀφοῦ ὁμως ὁ Πρόξενος καί ὁ Μένων εἶναι
δικοὶ σας εὐεργέτες καί δικοὶ μας στρατηγοί, στείλτε τους ἐδῶ.
Γιατί εἶναι φανερό πὼς θὰ προσπαθήσουν νὰ δώσουν καί σέ σᾶς
καί σέ μᾶς τίς καλύτερες συμβουλές, μιά καί εἶναι φίλοι καί μέ

Θώρακας (πίσω πλευ-
ρά). Έπάνω δρίζον
τα χαραγμένες διά-
φορες παραστάσεις.
(Αρχαιολογικό Μουσείο
Ολυμπίας).

τούς δυό μας». Οί βάρβαροι κουδέντιασαν άναμεταξύ τους πολ- 42
λήν ώρα, κι έφυγαν γωρίς νά δώσουν καμιάν άπάντηση σ' αυτά.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ

Οί στρατηγοί πιάστηκαν, όπως είπαμε, κι ύστερα οδηγήθηκαν 1
στο θασιλιά καί θανατώθηκαν μέ αποξεφαιισμό. Ένας άπ' αυ-
τούς ήταν ό Κλέαρχος πού, όπως παραδέχονται όλοι όσοι τόν
γνώριζαν καλά, φάνηκε άντρας μέ γνώση τής πολεμικής τέχνης
καί μέ άπέραντη αγάπη στόν πόλεμο. Γι' αυτό, όσο κρατούσε ό 2
πόλεμος ανάμεσα στούς Σπαρτιάτες καί στούς Άθηναίους, αυτός
ήμεινε εκεί. Όταν όμως έγινε ειρήνη, τότε έπεισε τούς δυμπατριώ-

ΚΕΦ. 6
*Χαρακτηρι-
σμός τοῦ*
Κλέαρχου.

- τες του πώς οι Θράκες έδλαφταν τούς Έλληνες, κατάφερε όπως μπορούσε να πάρει την έγκριση των *εφόρων* και μπήκε στο καθάρδι κι έφυγε για να πάει να πολεμήσει τούς Θράκες, που κατοικούσαν πάνω από τη Χερσόνησο και την *Πέρινοθο*. Μά οι εφοροι μετάνιωσαν, όταν πιά αυτός είχε φύγει, και προσπάθησαν να τον γυρίσουν πίσω από τον Ισθμό. Τότε όμως δεν πειθαρχήσε, παρά τράβηξε, άρμενίζοντας γρήγορα, για τον Έλλησποντο. Και έτσι καταδικάστηκε σε θάνατο από τούς άρχοντες της Σπάρτης, γιατί άρνήθηκε να υπακούσει. Έξοριστος πιά, έρχεται στον Κύρο. Με ποιούς λόγους τον κατάφερε, *σέ άλλο έργο έχει γραφτεί*, πάντως ο Κύρος του έδωσε δέκα χιλιάδες *δαρειακούς*. Όταν πήρε τα χρήματα, δεν άδράνησε, αλλά με αυτά συγκέντρωσε στρατό και πολεμούσε τούς Θράκες και μάλιστα τούς νίκησε σε μία μάχη. Από τότε λεηλατούσε τη χώρα τους και τούς πολεμούσε αδιάκοπα, ώσπου ο Κύρος χρειάστηκε το στρατό του. Τότε έφυγε, για να πάει να πολεμήσει πάλι μαζί με κείνον. Αυτά λοιπόν μου φαίνονται πώς είναι πράξεις ανθρώπου που έχει άπέραντη άγάπη στον πόλεμο· ανθρώπου που μπορεί να ζει ειρηνικά, χωρίς ντροπή ή ζημιά, κι αυτός προτιμάει να πολεμά· που του είναι δυνατό να ζει άνετα, κι αυτός θέλει να κοιμάται, γτάνει να θρίσκεται σε μάχες· που είναι στο χέρι του να έχει χρήματα χωρίς να κινδυνεύει, κι εκείνος προτιμά να τα κάνει λιγότερα με τούς πολέμους.
- 7 Τόση μεγάλη άγάπη είχε στον πόλεμο. Νομιζόταν όμως πώς είχε και γνώση της πολεμικής τέχνης γι' αυτόν τό λόγο, επειδή δηλαδή αγαπούσε τούς κινδύνους θαδίζοντας μέρα και νύχτα καταπάνω στους έχθρους κι επειδή στίς κρίσιμες στιγμές είχε φρόνηση.
- 8 Όπως θεοβαίναν όλοι όσοι θρίσκονταν παντού μαζί του. Έλεγαν πώς είχε και ικανότητες να κυβερνά, όσο είναι δυνατό να υπάρχουν διοικητικές ικανότητες με *τη μέθοδο που έφάρμοζε* κι εκείνος. Ήταν ικανός δηλαδή, περισσότερο από κάθε άλλον, να νοιάζετε να θρίσκει για τό στρατό του *τά τρόφιμα* και να του τρέχει έτοιμα την ώρα που έπρεπε. Ήταν ακόμα ικανός να κάνει τούς γύρω του να πιστεύουν ότι πρέπει να πειθαρχούν στον
- 9 Κλέαρχο. Αυτό τό πετύχαινε με την αυστηρότητα. Είχε πρόσωπο σκεθρωπό και δραχνή φωνή και πάντα τιμωρούσε αυστηρά, και μιά φορά μάλιστα τόσο όργισμένα, που κι ο ίδιος κάποτε

μετάνιωνε. Τιμωροῦσε ὁμως καί σκόπιμα. Γιατί εἶχε τή γνώμη, 10
 πώς δέν ὑπάρχει καμιά ὠφέλεια ἀπό στρατιῶτες πού δέν τιμω-
 ροῦνται. Βεβαιώνουν ἀκόμα πώς ἔλεγε, ὅτι ὁ στρατιώτης πρέπει
 νά φοδᾶται περισσότερο τόν ἀρχηγό του παρὰ τοὺς ἐχθροὺς. ἂν
 πρόκειται νά φυλάξει φρουρά ἢ νά ἀποφύγει νά δλάψει φίλους ἢ
 νά θαδίσει ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς χωρὶς ἀντίρρηση. Στίς κρίσιμες 11
 στιγμές οἱ στρατιῶτες μέ προθυμία πειθαρχοῦσαν σέ κεῖνον. δέν
 ἠθελαν ἄλλο στρατηγό. Γιατί ἔλεγαν, πώς τότε ἡ σκυθρωπότητά
 του φαινόταν ἀνάμεσα στά ἄλλα πρόσωπα μιᾷ αἰσιόδοξῃ διά-
 θεσῇ καί ἡ αὐστηρότητα ἔμοιαζε πώς ἦταν παλικάριᾷ ἀπέναντι
 στοὺς ἐχθροὺς. Ἔτσι φαινόταν ὅχι πιά πώς προκαλοῦσε τὸ φόβο.
 ἀλλὰ πώς ἔφερνε τή σωτηρία. Ὅταν ὁμως οἱ στρατιῶτες θοίσκον- 12
 ταν ἔξω ἀπὸ τόν κίνδυνο καί μποροῦσαν νά πᾶνε νά τοὺς κυδεο-
 νάει ἄλλος στρατηγός, τότε πολλοὶ τόν ἄφηναν κι ἔφευγαν. Γιατί
 δέν εἶχε τρόπους χαριτωμένους, ἀλλὰ πάντα ἦταν ἄγριος καί
 σκληρός. Γι' αὐτὸ καί οἱ στρατιῶτες εἶχαν ἀπέναντί του τὰ ἴδια
 αἰσθήματα πού ἔχουν τὰ παιδιά στό δάσκαλο. Ποτέ δέν εἶχε ἀν- 13
 θρώπους, πού νά τόν ἀκολουθοῦν ἀπὸ φιλία καί ἀγάπη. Ὅποιοι
 ὁμως ἦταν κοντά του ὕστερ' ἀπὸ διαταγή τῆς πατρίδας τους ἢ
 ἐπειδὴ χρειάζονταν κάτι ἢ γιατί πιέζονταν ἀπὸ κάποια ἀνάγκη,
 τοὺς κρατοῦσε σέ ἀπόλυτη πειθαρχία. Μά ὅταν ἀρχίζαν νά νι- 14
 ζοῦν μαζί του τοὺς ἐχθροὺς, ἀπὸ τότε ὑπῆρχαν σοδαροὶ λόγοι
 πού ἔκαναν νά εἶναι χρήσιμοι οἱ στρατιῶτες του. Γιατί, καί τὴν
 τόλμῃ εἶχαν ν' ἀντιμετωπίζον τοὺς ἐχθροὺς, καί ὁ φόβος μὴπως
 τιμωρηθοῦν ἀπὸ κεῖνον τοὺς ἔκανε πειθαρχικοὺς. Τέτοιοι ἀρχη- 15
 γοὶ ἦταν. Ἐλεγαν ἀκόμα πώς δέν εἶχε πολλή διάθεση νά παίρνει
 διαταγὰς ἀπὸ ἄλλους. Ὅταν πέθανε ἦταν, πάνω κάτω, πενήντα
 χρόνων.

Ὁ Πρόξενος ὁ Βοιωτός, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ἦταν νεαρός, λα- 16
 χταροῦσε νά γίνεи ἄντρας, ἱκανὸς νά ἀσχολεῖται μέ σοδαρὰ ζητή-
 ματα. Γιὰ νά πραγματοποιήσει τὴ λαχτάρα του αὐτὴ ἔδωσε χρή-
 ματα στό Γοργία τὸ Λεοντίνο. Ὅταν ἔμεινε κοντά του καί 17
 ἀκουσε μαθήματα, πίστεψε πώς ἦταν πιά ἱκανὸς καί νά ἀρχη-
 γεύει καί νά μὴ φαίνεται στίς εὐεργεσίες κατώτερος ἀπὸ τοὺς
 ἐπίσημους, πού τοὺς εἶχε φίλους. Ἔτσι ἀνακατώθηκε στίς ἐπιχει-

*Χαρακτηρι-
στικὸν τοῦ
Πρόξενου.*

- ρήσεις του Κύρου, νομίζοντας πώς απ' αὐτές θά γίνει ξακουστός
 18 καί θ' ἀποκτήσει μεγάλη δύναμη καί πολλά χρήματα. Παρ' ὅλο
 ὅμως πού ἐπιθυμοῦσε ὑπερβολικά τόσο μεγάλα πράγματα, ἔδει-
 χνε καθαρά καί τοῦτο, ὅτι δηλαδή τίποτε απ' αὐτά δέν ἤθελε νά
 ἀποκτήσει μέ ἀδικίες. Ἐνόμιζε πώς ἔπρεπε νά τά πετύχει μέ δι-
 19 καιοσύνη καί τιμιότητα, ἀλλιώτικα δέν τά ἤθελε. Εἶχε ἀκόμα τήν
 ἱκανότητα νά διοικεῖ καλοῦς καί φρόνιμους ἀνθρώπους. Δέν
 μπορούσε ὅμως νά κάνει τούς στρατιώτες του νά τοῦ ἔχουν οὔτε
 σεβασμό οὔτε φόβο. Ἀντίθετα, περισσότερο ντρεπόταν αὐτός
 τούς στρατιώτες, απ' ὅσο ντρέπονταν ἐκείνον ὅσοι ἦταν στήν
 ἐξουσία του. Καί ἦταν φανερό πώς εἶχε περισσότερο φόβο μήπως
 τόν μισήσουν οἱ στρατιῶτες, ἀπό ὅσο φοβόνταν οἱ στρατιῶτες νά
 20 μὴν ὑπακούσουν στίς διαταγές του. Εἶχε τή γνώμη πώς γιά νά
 εἶναι καί νά φαίνεται ἱκανός ἀρχηγός, ἦταν ἀρκετό νά ἐπαινεῖ
 ὅσους ἔκαναν καλές πράξεις, ὄχι ὅμως ἐκείνους πού ἔκαναν κα-
 κό. Γι' αὐτό οἱ καλοί καί φρόνιμοι ἀπό τούς ἀνθρώπους του τόν
 ἀγαποῦσαν, ἐνῶ οἱ ἄδικοι τόν ἐπιδοιλεύονταν, γιατί τόν ἐδρι-
 σκαν τοῦ χεριοῦ τους. Ὅταν πέθανε ἦταν τριάντα χρονῶν.
- 21 Ὁ Μένων ὁ Θεσσαλός ἦταν φανερό πώς εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία
 ν' ἀποκτήσει πλούτη καί νά εἶναι ἀρχηγός, γιά νά παίρνει
 περισσότερα. Ἐπιθυμοῦσε νά ἔχει καί τιμές, ὥστε τά κέρδη του
 νά εἶναι πιά πολλά. Ἦθελε ἀκόμα νά εἶναι φίλος μέ τούς πολ-
 22 ἰχυροῦς, γιά νά μὴν τιμωρεῖται, ὅταν κάνει ἀδικίες. Εἶχε τή
 γνώμη πώς ὁ συντομότερος δρόμος γιά νά πετυχαίνει αὐτά πού
 λαχταρᾷ, εἶναι νά πατάει τόν ὄρκο του καί νά λέει ψέματα καί νά
 ξεγελᾷ, καί πώς, ἀντίθετα, ἡ ἀπλότητα καί ἡ εἰλικρίνεια εἶναι
 23 πραγματική ἀνοησία. Ἦταν φανερό πώς δέν ἀγαποῦσε κανένα.
 Κι ἂν ἔλεγε σέ κάποιον πώς εἶναι φίλος του, ὕστερα γινόταν
 ὀλοφάνερο πώς ἐσχεδίαζε νά τοῦ κάμει κακό. Κανέναν ἐχθρό δέν
 κοροΐδευε, ἐνῶ πάντοτε συζητοῦσε κοροΐδευτικά γιά ὅλους τούς
 24 ἀκολούθους του. Δέν ἐπιδοιλεύονταν τίς περιουσίες τῶν ἐχθρῶν,
 γιατί νόμιζε πώς εἶναι δύσκολο νά παίρνει ζανεῖς ὅσα ἀνήκουν
 στοὺς ἀνθρώπους πού φυλάγονται. Τό πράγματι ὅμως τῶν φίλων
 εἶχε τή γνώμη πώς μονάχα αὐτός ξέρει πώς εἶναι πάρα πολ-
 25 κολο νά τά παίρνει, ἐπειδή εἶναι ἀφύλαχτα. Ὅσους ἤξερε πώς
 ὀρκίζονται ψέματα καί πώς κάνουν ἀδικίες, τούς φοβόταν, γιατί

Χαρακτηρι-
 σμός τοῦ
 Μένωνα.

τούς θεωροῦσε καλὰ ὀπλισμένους. Ἀντίθετα τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἐκείνους πού ἀγαποῦσαν τὴν ἀλήθεια, προσπαθοῦσε νὰ τοὺς μεταχειρίζεται σάν δειλοὺς. Ὅπως καμαρώνει κανεὶς γιὰ τὴν εὐ- 26 σέβεια, τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴ δικαιοσύνη του, ἔτσι ὁ Μένων καμαρώνει πού μπορούσε νὰ ξεγελᾷ, νὰ κατασκευάζει ψευτιές, νὰ κοροϊδεύει τοὺς φίλους. Καὶ πάντα εἶχε τὴ γνώμη πὺς ἐκεῖνος πού δὲν εἶναι πανοῦργος, εἶναι ἀμόρφωτος. Ὅταν προσπαθοῦσε νὰ πάρει τὴν πρώτη θέση στὴ φιλία μερικῶν ἀνθρώπων, ἐνόμιζε πὺς πρέπει νὰ τὸ πετύχει συκοφαντώντας ἐκείνους πού εἶχαν αὐ- 27 τὴν τὴ θέση. Μηχανευόταν νὰ φτιάκει πειθαρχικοὺς τοὺς στρατιῶτες, μὲ τὸ νὰ παίρνει μέρος στίς ἀδικίες πού ἔκαναν. Νόμιζε πὺς τοῦ ἄξιζε νὰ ἔχει τιμές καὶ περιποιήσεις, ἐπειδὴ ἔδειχνε πὺς εἶχε τὴ δύναμη καὶ τὴ θέληση νὰ δολάφει τοὺς ἄλλους. Ἄν καμιά 29 φορὰ τὸν ἄφηνε κανένας, τὸ θεωροῦσε εὐεργεσία πὺς δὲν τὸν εἶχε καταστρέψει τότε πού τοῦ ἔκανε συντροφιά. Ὅταν οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ σκοτώθηκαν, ἐπειδὴ ἔκαμαν ἐκστρατεία μαζί μὲ τὸν Κύρο ἐνάντια στό βασιλιά, ὁ Μένων δέ σκοτώθηκε, παρ' ὅλο πού εἶχε κάμει τὰ ἴδια μὲ κείνους. Ἀλλὰ ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό τους τιμωρήθηκε κι αὐτός ἀπὸ τὸ βασιλιά καὶ θανατώθηκε ὄχι μὲ ἀποκεφαλισμό, ὅπως οἱ ἄλλοι στρατηγοί, πού εἶναι τὸ πιὸ σύντομο τέλος, παρὰ, ὅπως λένε, κακοποιήθηκε ζωντανός ἕναν ὀλόκληρο χρόνο καὶ πέθανε σάν κακὸς ἄνθρωπος. Ὁ Ἅγίας, ἀπὸ 30 τὴν Ἀρκαδία, καὶ ὁ Σωκράτης ὁ Ἀχαιοὺς σκοτώθηκαν κι αὐτοί. Οὔτε ὅμως σάν δειλοὺς τοὺς περιγελοῦσε κανένας, οὔτε στό ζήτημα τῆς φιλίας μπορούσε νὰ τοὺς κατηγορήσει. Κι ὁ ἕνας κι ὁ ἄλλος ἦταν, πάνω κάτω, τριάντα πέντε χρόνων ὅταν πέθαναν.

30 Χαρακτηρισμός
τοῦ Ἁγία καὶ
τοῦ Σωκράτη.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΚΕΦ. 1

Ἀναξεφαλαί-
ωση.

2-3

Οἱ Ἕλληνες
στενοχωρημέ-
νοι.

4-10

Πῶς θορέ-
θηκε ὁ Ξε-

1 [Ὅσα ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες τότε πού γινόταν ἡ ἐκστρατεία τοῦ Κύρου ὥς τή μέρα τῆς μάχης καί ὅσα ἔγιναν ὕστερ' ἀπό τό θάνατο τοῦ Κύρου, ὅταν οἱ Ἕλληνες γύριζαν μαζί μέ τόν Τισσαφέρην, σύμφωνα μέ τίς συνθήκες τους, ὅλα ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση].

2 Ὅταν εἶχαν πιαστεῖ οἱ στρατηγοί καί εἶχαν σκοτωθεῖ ὅσοι τοὺς ἀκολουθοῦσαν ἀπό τοὺς λοχαγούς καί τοὺς στρατιῶτες, οἱ Ἕλληνες στενοχωρημένοι ὀρίσκονταν σέ μεγάλη ἀμηχανία. Σκέφτονταν πῶς ἦταν κοντά σ' ἀνάκτορα τοῦ βασιλιά καί πῶς ὀλόγυνρά τους ὑπῆρχαν πολλές φυλές καί πόλεις ἐχθρικές, καί κανένας πιά δέν ἐπρόκειτο νά τοὺς δώσει ν' ἀγοράσουν τροφίμα. Ἐπειτα (σκέφτονταν) πῶς ὀρίσκονταν μακριά ἀπό τήν Ἑλλάδα ὄχι λιγότερο σχεδόν ἀπό δέκα χιλιάδες στάδια, δέν εἶχαν κανένα ὁδηγό γιά τό δρόμο καί τοὺς ἐμπόδιζαν νά πάνε στήν πατρίδα ἀπέραστα ποτάμια. Ἀκόμα πῶς τοὺς εἶχαν προδώσει οἱ θάρβαροι πού ἀκολουθοῦσαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία, κι εἶχαν μείνει μόνοι, χωρίς νά ἔχουν οὔτε ἕναν ἰππέα σύμμαχο. Ἔτσι ἦταν ὀλοφάνερο πῶς ἂν νικοῦσαν, κανένα δέ θά μπορούσαν νά σκοτώσουν, ἐνῶ ἂν ἔθβαιναν νικημένοι, δέ θά ἔμενε οὔτε ἕνας ζωντανός. Αὐτά θάζοντας στό μυαλό τους καί μήν ἔχοντας διάθεση, λίγοι δοκίμασαν ἐκεῖνο τό θράδυ φαγητό καί λίγοι ἀναψαν φωτιά. Πολλοί δέν πῆγαν αὐτήν τή νύχτα στό στρατόπεδο, παρὰ πλάνιασαν ὅπου ἔτυχε καθένας. Δέν μπορούσαν νά κοιμηθοῦν ἀπό τή θλίψη κι ἀπό τή λαχτάρα πού εἶχαν γιά τήν πατρίδα, γιά τοὺς γονιούς, γιά τίς γυναῖκες, γιά τά παιδιά, πού εἶχαν τή γνώμη πῶς ποτέ δέ θά τοὺς ξαναδοῦν. Μέ τέτοια διάθεση λοιπόν ξάπλωσαν ὅλοι γιά ν' ἀναπauτοῦν.

4 Μέσα στό στράτευμα ἦταν κάποιος Ξενοφῶν Ἀθηναῖος, πού ἀκολουθοῦσε κι αὐτός χωρίς νά εἶναι οὔτε στρατηγός οὔτε λοχα-

γός οὔτε στρατιώτης, παρά τόν κάλεσε ἀπό τήν πατρίδα του ὁ
 Πρόξενος, πού τόν εἶχε φίλο ἀπό χρόνια. Τοῦ ὑποσχόταν μάλι-
 στα πώς ἂν πάει, θά τόν κάμει φίλο μέ τόν Κύρο, πού, καθώς
 ἔλεγε, αὐτός τόν θεωροῦσε γιά τόν ἑαυτό του καλύτερο κι ἀπό
 τήν πατρίδα. Ὁ Ξενοφών διάδασε τό γράμμα, ἀνακοινώνει στό
 Σωκράτη τόν Ἀθηναῖο τό περιεχόμενο καί ζητάει τή γνώμη του
 γιά τό ταξίδι. Ὁ Σωκράτης φοβήθηκε μήπως κατηγορήσουν τόν
 Ξενοφώντα οἱ συμπολίτες του, ἐπειδὴ θά γινόταν φίλος μέ τόν
 Κύρο, γιατί πίστευαν πώς ὁ Κύρος πρόθυμα μαζί μέ τούς Σπαρ-
 τιάτες ἤρθε καί πολέμησε τούς Ἀθηναίους. Γι' αὐτό τοῦ δίνει
 συμβουλή νά πάει στούς Δελφούς, νά πει τήν ὑπόθεση στό θεό
 καί νά τόν ρωτήσῃ γιά τό ταξίδι. Πῆγε ὁ Ξενοφών καί ρώτησε
 τόν Ἀπόλλωνα, σέ ποιό θεό ἂν θυσιάσῃ κι ἂν προσευχθῇ θά
 κάμει τό ταξίδι πού σκέφτεται μέ τίς καλύτερες καί τίς εὐνοϊκό-
 τερες συνθήκες καί θά γυρίσῃ ζωντανός ὕστερ' ἀπό τήν ἐπιτυχία
 τοῦ σκοποῦ του. Ὁ Ἀπόλλων τοῦ χρησιμοδότησε σέ ποιούς θεούς
 ἔπρεπε νά θυσιάσῃ. Στό γυρισμό του, λέει τό χρησμό τοῦ μαν-
 τείου στό Σωκράτη. Αὐτός ὅταν τ' ἄκουσε, τόν ἐμάλωσε, πού
 δέν πρωτορώτησε ποιό ἦταν προτιμότερο, νά κάμει τό ταξίδι ἢ
 νά μείνῃ, παρά ἀφοῦ ὁ ἴδιος πῆρε τήν ἀπόφαση ὅτι ἔπρεπε νά
 ταξιδέψῃ, ζήτησε νά μάθῃ ποιές θά ἦταν οἱ καλύτερες συνθήκες
 τοῦ ταξιδιοῦ. «Ἀφοῦ ὁμως ἔτσι ρώτησες, εἶπε, αὐτά, πρέπει νά
 κάμῃς ὅσα σέ πρόσταξε ὁ θεός». Ὁ Ξενοφών λοιπόν ἔκαμε θυ-
 σία σέ κείνους πού τοῦ ὄρισε ὁ θεός κι ὕστερα μπῆκε στό καράβι
 κι ἔφυγε. Καί πρόλαβε τόν Πρόξενο καί τόν Κύρο στίς Σάρδεις,
 ὅταν ἐτοιμάζονταν πιά νά ξεκινήσουν γιά τήν ἐκστρατεία, καί
 συνδέθηκε με τόν Κύρο. Στίς προτροπές πού τοῦ ἔκαμε ὁ Πρόξε-
 νος νά μείνῃ, πρόσθεσε καί ὁ Κύρος τίς δικές του, καί τοῦ εἶπε
 πώς τήν ὥρα πού θά τελειώσῃ ἡ ἐκστρατεία, ἀμέσως θά τόν στεί-
 λει πίσω στήν πατρίδα. Τοῦ εἶπαν ἀκόμα πώς θαδίζουν ἐνάντια
 στούς Πισίδες. Ἔτσι ἀκολούθησε κι αὐτός τήν ἐκστρατεία ξεγε-
 λασμένος – ὄχι ἀπό τόν Πρόξενο· γιατί οὐτ' αὐτός ἤξερε πώς ἡ
 ἐκστρατεία γινόταν ἐνάντια στό βασίλειον, οὔτε κανέναν ἄλλο ἀπό
 τούς Ἕλληνες, ἐκτός ἀπό τόν Κλέαρχο. Ὅταν ὁμως ἔφτασαν στήν
 Κιλικία, σέ ὅλους πιά ἦταν φανερό πώς πῆγαιναν νά πολέμησουν

νοφῶν στήν
 ἐκστρατεία.

τό βασίλειά. Καί παρ' ὅλο πού φοδόνταν τό μακρινό δρόμο καί πήγαιναν χωρίς τή θέλησή τους, ὥστόσο οἱ περισσότεροι ἀκούθησαν ἀπό τή ντροπή πού ἐνιωθαν ἀναμεταξύ τους καί πρὸς τόν Κύρο. Ἐνας ἀπ' αὐτούς ἦταν κι ὁ Ξενοφώντας.

11-14

Τό ὄνειρο τοῦ
Ξενοφώντα.

- 11 Ἐπειδὴ ὁμως ἡ κατάσταση ἦταν δύσκολη, στενοχωριόταν κι αὐτός μαζί μέ τούς ἄλλους καί δέν μπορούσε νά κοιμηθεῖ. Μά μόλις τόν πῆρε λιγάκι ὁ ὕπνος, εἶδε ἓνα ὄνειρο. Τοῦ φάνηκε πὼς ἀκούστηκε μιὰ ῥορντή κι ἔπεσε κεραυνὸς σὸ πατριζό του σπίτι.
- 12 κι ἀπ' αὐτόν φωτίστηκε ὁλόκληρο. Τρομαγμένος ξύπνησε μονομιᾶς, καί τό ὄνειρο ἀπό τή μιὰ τό ἔδρισκε καλὸ, γιατί ῥισκόταν μέσα σέ κόπους καί κινδύνους καί τοῦ φάνηκε πὼς εἶδε μεγάλο φῶς σταλμένο ἀπὸ τό Δία. Ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμως ἐνιωθε καί φόβο, γιατί νόμιζε, θέβαια, πὼς τό ὄνειρο τό εἶχε στείλει ὁ Δίας ὁ βασίλειας, μά τοῦ φάνηκε πὼς ἡ φωτιά ἀναδε ὁλόγυρα. Καί σκέφτηκε μήπως δέν μπορούσε νά ὄγει ἀπὸ τή χώρα τοῦ βασιλείου, ἀλλὰ τὸν ἐμποδίζαν οἱ δυσκολίες ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Ποιὰ εἶναι ἡ σημασία ἑνὸς τέτοιου ὁνείρου, μπορεῖ κανεὶς νά κρίνει ἀπὸ κείνα πού ἐγιναν ἀφοῦ τό εἶδε. Ἐγιναν δηλαδή τοῦτα δῶ: Τῇ στιγμῇ πού ξύπνησε, πρῶτα πρῶτα τοῦ ἦρθαν αὐτές οἱ σκέψεις: «Γιατί εἶμαι πλავισμένος; Ἡ νύχτα προχωρεῖ καί μόλις ξημερώσει, εἶναι φυσικό νά ἐρθοῦν οἱ ἐχθροί. Ἄν πέσουμε στὰ χέρια τοῦ βασιλείου, τί θά ἐμποδίσαι νά σκοτωθοῦμε ὕστερ' ἀπὸ κακοποιήσεις, ἀφοῦ πρῶτα δοῦμε τίς πιὸ τρομερές συμφορές καί πάθουμε τούς μεγαλύτερους ἐξευτελισμούς; Κανένας δέν ἐτοιμάζεται οὔτε φροντίζει πὼς θά ὑπερασπίσουμε τούς ἑαυτούς μας, ἀλλὰ εἴμαστε πλავισμένοι σὰ νά ἔχουμε τὸ δικαίωμα νά πεθάνω ἡσυχᾶ. Καί ἐγὼ τό στρατηγὸ ποιᾶς πόλης καίστερὸ νά τὰ κάμει αὐτά; Καί σέ ποιὰ ἡλικία περιμένω πρῶτα νά φτάσω; Γιατί θέβαια δέν πρόκειται νά μεγαλώσω ἄλλο, ἂν παραδώσω σήμερα τὸν ἑαυτό μου στοὺς ἐχθρούς».

15-25

Ομιλία τοῦ
Ξενοφώντα
στοὺς λοχα-
γούς τοῦ Προ-
ξενου.

- 15 Ὑστερα σηκώνεται καί καλεῖ πρῶτα τούς λοχαγούς τοῦ Πρόξενου. Ὅταν μαζεῦτηκαν, τούς εἶπε: «Ἐγὼ, λοχαγοί, οὔτε νά κοιμηθῶ μπορῶ, ὅπως νομίζω συμβαίνει καί μέ σᾶς, οὔτε νά εἶμαι πιά πλავισμένος, δλέποντας σέ ποιὰ κατάσταση ῥισκώμαστε. Γιατί εἶναι φανερό πὼς οἱ ἐχθροὶ δέ μᾶς κήρυξαν τὸν πόλεμο πρωτύτερα, παρὰ ὅταν ἐνόμισαν ὅτι προετοιμάστηκαν καλά.

Ἐνὼ γιὰ μᾶς δέ φροντίζει κανέννας πῶς θά πολεμήσουμε ὅσο γίνεται καλύτερα. Καί ὁμως, ἂν ὑποχωρήσουμε καί πέσουμε στά 17 χέρια τοῦ βασιλιᾶ, τί νομίζομε πῶς θά πάθουμε; Ἄφ' οὗ αὐτός ἔκοψε τό κεφάλι καί τό χέρι τοῦ ἀδερφοῦ του ἀπ' τήν ἴδια μάνα, ὅταν ἦταν πιά νεκρός, κι ὕστερα τόν κάρφωσε. Ἐμεῖς, λοιπόν, πού δέν ἔχομε κανένα προστάτη, πού θαδίσαμε ἐναντίά του γιὰ νά τόν κάμουμε δούλο ἀπό βασιλιά καί νά τόν σκοτώσουμε, ἂν μπορέσουμε, τί νομίζομε πῶς θά πάθουμε; Δέ θά χρησιμοποιήσει 18 τάχα κάθε μέσο, ὥστε, κακοποιώντας μας σκληρότατα, νά κάμει νά φοβηθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, γιὰ νά μή θαδίσει ποτέ κανέννας ἐναντίά του; Πρέπει λοιπόν νά κάνουμε τά πάντα γιὰ νά μήν πέσουμε στά χέρια του. Ἐγώ, ὅσο ἴσχυαν οἱ συνθήκες, ποτέ δέν 19 ἔπαψα νά ἐλεεινολογῶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καί νά καλοτυχίζω τό βασιλιά καί τοὺς δικούς του, βλέποντας πόσο μεγάλη καί πόσο εὐφορη χώρα ἔχουν, πόσο ἄφθονα τά τρόφιμα, πόσους δούλους, πόσα ζῶα, πόσο χρυσάφι καί πόσο ρουχισμό. Καμιά φορά πάλι 20 ἔφερνα στό μυαλό μου τήν κατάσταση τῶν στρατιωτῶν μας, καί σκεφτόμουν πῶς ἀπ' αὐτά τά ἀγαθὰ τίποτε δέν ἀνῆκε σέ μᾶς, ἐκτός ἂν τό ἀγοράζαμε. Χρήματα ὁμως γιὰ νά ψωνίσουμε ἤξερα πῶς λίγοι ἔχουν ἀκόμα καί πῶς μᾶς ἐμπόδιζαν οἱ ὄρκοι νά θρίσκουμε τρόφιμα μέ ἄλλον τρόπο, ἐκτός ἀπό τό νά τ' ἀγοράζουμε. Αὐτά ἀναλογιζόμουν τότε τότε καί φοβόμουν περισσότερο τήν εἰρήνη πού εἶχαμε κάμει μέ τίς συνθήκες, παρὰ τώρα τόν πόλεμο. Ἄφ' οὗ ὁμως ἐκεῖνοι παραβίασαν τίς συμφωνίες, μού φαίνεται 21 πῶς τέλειωσαν καί τό δικό τους θρασύ φέροσιμο καί τά δικά μας ἐμπόδια. Γιατί αὐτά τά ἀγαθὰ θρίσκονται πιά στή μέση σάν βραβεῖα, γιὰ κείνους ἀπό τοὺς δυό ἀντίπαλους πού θά φανοῦν γενναϊότεροι. Τόν ἀγῶνα τόν ὀρίζουν οἱ θεοί, πού, φυσικά, θά εἶναι μέ τό μέρος μας. Γιατί οἱ Πέρσες ὀρκίστηκαν ψέματα σ' αὐτούς. Ἐνὼ ἔμεῖς, παρ' ὅλο πού βλέπαμε πολλά ἀγαθὰ, σταθερά μέναμε 22 μακριά ἀπ' αὐτά, ἐξαιτίας τῶν ὀρκων πού κάναμε στοὺς θεοὺς. Ἔτσι μού φαίνεται πῶς μπορούμε νά θαδίσουμε στὸν ἀγῶνα μέ πολύ μαγαλύτερο θάρρος ἀπ' αὐτούς. Ἀκόμα ἔχομε σώματα πού 23 μποροῦν ν' ἀντέξουν περισσότερο ἀπὸ τά δικά τους στό κρῦο, στή ζέστη καί στοὺς κόπους· κι οἱ ψυχές μας, μέ τή δοήθεια τῶν

θεῶν, εἶναι γενναιότερες ἀπὸ τίς δικές τους. Αὐτοὶ εἶναι ἀνθρώποι πού πληγώνονται καὶ σκοτώνονται εὐκολότερα ἀπὸ μᾶς. φτάνει νά μᾶς δώσουν οἱ θεοὶ τὴ νίκη, ὅπως καὶ προτύτερα. Μά

24 ἴσως καὶ ἄλλοι σκέφτονται τὰ ἴδια πράγματα. Γιὰ ὄνομα τῶν θεῶν, νά μὴν περιμένουμε νά ἔρθουν ἄλλοι νά μᾶς παρακινοῦν σέ ἔνδοξες πράξεις, παρὰ ν' ἀρχίσουμε μεῖς νά προτρέπουμε καὶ τοὺς ἄλλους στὰ πολεμικά κατορθώματα. Νά φανεῖτε σεῖς πρὸ γενναῖοι ἀπὸ τοὺς λοχαγοὺς, καὶ ἀπὸ τοὺς στρατηγούς πρὸ ἱκανοί

25 γι' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα. Ὅσο γιὰ μένα, ἂν ἐσεῖς θέλετε ν' ἀναλάβετε αὐτὴ τὴν ἐξόρμησι, εἶμαι ἀποφασισμένος νά σᾶς ἀκολονθήσω· ἂν ὁμως ὀρίζετε ἐμένα γιὰ ἀρχηγό, *καθόλου* δέ θά προσασισθῶ τὴν ἡλικία, ἀλλὰ ἀντίθετα νομίζω πὼς οἱ δυνάμεις μου εἶναι ἀκμαῖες, γιὰ ν' ἀποκρούσω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου τὰ κακά».

26 - 31

Ἐνας ξένος
διαφωνεῖ.

26 Ἐκεῖνος αὐτὰ εἶπε· κι οἱ λοχαγοὶ συμφώνησαν ὅλοι νά πάρει αὐτός τὴν ἀρχηγία, ἐκτός ἀπὸ κάποιον Ἀπολλωνίδη, πού μιλοῦσε στὸ δωιωτικὸ γλωσσικὸ *ἰδίωμα*. Αὐτὸς εἶπε πὼς λέει ἀνοησίς ὁποῖος ὑποστηρίζει πὼς εἶναι δυνατὸ ἀλιότιστα νά σωθεῖ παρὰ ἀφοῦ πείσει, ἂν μπορεῖ, τὸ βασιλιά. Κι ἀρχισε ταυτόχρονα ν' ἀναφέρει τίς δυσκολίες πού ὑπάρχουν. Ὁ Ξενοφὼν ὁμως τὸν διέκοψε κι εἶπε τοῦτα δώ: «Πόσο παράξενος ἄνθρωπος εἶσαι! Βλέπεις, ἀλλὰ δὲν καταλαβαίνεις, κι ἀκούς, μὰ δέ θυμᾶσαι. Στὸ ἴδιο μέρος ὁμως ὀρισκόσουν μὲ τοὺτους, ὅταν ὁ βασιλιάς, τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος, τὸ πῆρε ἀπάνω του κι ἔστειλε καὶ μᾶς

28 πρόσταξε νά παραδώσουμε τὰ ὅπλα. Κι ὅταν ἐμεῖς δὲν τὰ παραδώσαμε, ἀλλὰ ὀπλιστήκαμε καὶ πῆγαμε καὶ στρατοπεδῆψαμε κοντά του, τότε ἔκανε τὰ πάντα στέλνοντας ἀπεσταλμένους καὶ ζητώντας νά γίνουν συνθήκες, καὶ προσφέροντάς μας τροφίμα.

29 ὥσπου πέτυχε τὴν εἰρήνη. Ὅταν πάλι οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ λοχαγοὶ, ἔχοντας ἐμπιστοσύνη στίς συνθήκες πῆγαν ἄσπλοι νά συζητήσουν μὲ τοὺς ἐχθρούς, ὅπως συμβοιούεεις τώρα κι ἐσύ νά κάνουμε, ποῖο ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα; Παρ' ὅλο πού τοὺς χτυποῦν, τοὺς βασανίζουν, τοὺς ἐξευτελίζουν, δὲν μποροῦν οἱ δύστηνοι οὔτε νά πεθάνουν, ἂν καὶ μοῦ φαίνεται πολὺ τὸ ἐπιθυμοῦν. Ὅλα αὐτὰ ἐσύ τὰ ξέρεις καὶ ὁμως ὑποστηρίζεις πὼς λένε ἀνοησίς ἐκεῖνοι πού συμβοιούεουν νά ὑπερασπίσουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, καὶ προτείνεις νά πάμε καὶ νά προσπαθήσουμε πάλι νά πείσουμε

τό βασιλιά; Ἐγώ, φίλοι μου, ἔχω τή γνώμη πώς δέν πρέπει νά 30
 ἀφήνουμε τόν ἄνθρωπο τοῦτο νά ἔρχεται κοντά μας, παρὰ νά τοῦ
 ἀφαιρέσουμε τό ἀξίωμα τοῦ λοχαγοῦ, νά τόν φορτώσουμε μέ
 ἀποσκευές καί νά τόν χρησιμοποιοῦμε γιά φορηγό ζῶο. Γιατί
 αὐτός καί τήν ἰδιαίτερη πατρίδα του ντροπιάζει καί δλόκληρη 31
 τήν Ἑλλάδα, ἀφοῦ εἶναι δειλός, ἐνῶ εἶναι Ἑλληνας». Τότε πῆρε
 τό λόγο ὁ Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καί εἶπε: «Μά τοῦτος οὔτε μέ
 τή Βοιωτία ἔχει καμιά σχέση οὔτε γενικότερα μέ τήν Ἑλλάδα,
 γιατί ἐγώ πρόσεξα πώς ἔχει τρύπια καί τά δυό του αὐτιά, σάν 32
 Λυδός». Καί ἔτσι ἦταν. Αὐτόν, λοιπόν, τόν ἐδιώξαν. Οἱ ἄλλοι πῆ-
 γαιναν στά τάγματα καί ὅπου ὑπῆρχε ζωντανός στρατηγός τόν
 προσκαλοῦσαν, ἀπ' ὅπου ἔλειπε φώναζαν τόν ὑποστράτηγο, καί
 ὅπου θρισκόταν ζωντανός λοχαγός καλοῦσαν αὐτόν. Ὅταν συγ- 33
 κεντρώθηκαν ὅλοι, κάθισαν στό μπροστινό μέρος τοῦ στρατοπέ-
 δου. Οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί πού μαζεύτηκαν ἦταν πάνω
 κάτω ἑκατό. Καί θά ἦταν σχεδόν μεσάνυχτα ὅταν γίνονταν αὐτά.
 Τότε ἄρχισε νά μιλάει ὁ Ἰερώνυμος ἀπό τήν Ἥλιδα, πού ἦταν ὁ 34
 πιό ἡλικιωμένος ἀπό τοὺς λοχαγούς τοῦ Πρόξενου, κι εἶπε αὐτά
 ἐδῶ: «Ἐμεῖς, στρατηγοί καί λοχαγοί, βλέποντας τήν τωρινή
 κατάσταση, κρίναμε σωστό νά συγκεντρωθοῦμε καί νά προσκα-
 λέσουμε κι ἐσᾶς, γιά νά συζητήσουμε καί νά πάρουμε, ἂν μπορέ-
 σουμε, μιά καλή ἀπόφαση. Πές καί τώρα, πρόσθεσε, ἐκεῖνα πού
 εἴπετε καί σ' ἐμᾶς, Ξενοφῶντα».

32-34
*Συγκέντρωση
 τῶν ἀρχηγῶν.*

Τότε ὁ Ξενοφῶν εἶπε τοῦτα δῶ: «Αὐτά δέδαια τά ξέρουμε 35
 ὅλοι, πώς δηλαδή ὁ βασιλιάς κι ὁ Τισσαφέρνης ἔχουν πιάσει
 ὅσους μπόρεσαν ἀπό μᾶς, κι εἶναι φανερό πώς ἔχουν κακά σχέ-
 δια γιά τοὺς ἄλλους, ὥστε νά μᾶς ἐξοντώσουν, ἂν τά καταφέ-
 ρουν. Γι' αὐτό νομίζω πώς πρέπει νά κάνουμε τό καθετί, γιά νά
 μήν πέσουμε ποτέ στά χέρια τῶν βαρβάρων, παρὰ ἐκεῖνοι νά πέ-
 σουν στά δικά μας. Νά ξέρετε λοιπόν καλά ὅτι ἐσεῖς πού εἴστε τό- 36
 σοι, ὅσοι τώρα θρίσκεστε συγκεντρωμένοι, ἔχετε μιά ἐξαιρετι-
 κή εὐκαιρία. Ὅλοι δηλαδή αὐτοί οἱ στρατιῶτες ἔχουν στραμμένα
 τά μάτια τους σέ σᾶς. Καί ἂν σᾶς βλέπουν στενοχωρημένους, ὅλοι
 θά φοβοῦνται· ἐνῶ, ἂν εἶναι φανερό πώς ἐτοιμάζεστε νά θαδίσετε
 καταπάνω στοὺς ἐχθρούς καί πώς παρακινεῖτε καί τοὺς ἄλλους,
 νά ξέρετε καλά πώς θά σᾶς ἀκολουθήσουν καί θά προσπαθήσουν

35-44
*Δεύτερη ὁμι-
 λία τοῦ Ξενο-
 φῶντα.*

- 37 νά σᾶς μιμηθoύν. Ἵσως μάλιστα εἶναι σωστό νά τοὺς ξεπερνάτε
 σὸ θάρρος. Γιατί ἐσεῖς εἶστε στρατηγοί, ἐσεῖς *ταξίαρχοι* καί λο-
 χαγοί. Καί ὅταν ἦταν εἰρήνη, καί *μισθοὺς* καί τιμές εἶχατε περισ-
 σότερα ἀπ' αὐτοὺς. Καί τώρα λοιπόν πού εἶναι πόλεμος, πρέπει
 νά τό θεωρεῖτε χρέος σας νά εἶστε ἀνώτεροι ἀπό τοὺς στρατιώτες
 καί νά σκέφτεστε γιά τό καλό τους καί νά κοιτάξετε γιά χάρη
 38 τους, ὅποτε παρουσιάζεται ἀνάγκη. Στήν τωρινή περίσταση ἔχω
 τή γνώμη πὼς θά μπορούσατε νά προσφέρετε μεγάλη ἐξυπηρέ-
 τηση σὸ στρατό, ἂν φροντίζατε, ὅσο γίνεται πιδ γρήγορα, νά
 ὀριοστούν στρατηγοί καί λοχαγοί στή θέση ἐκείνων πού χάθηκαν.
 Γιατί χωρίς ἀρχηγούς δέν μπορεί νά γίνει τίποτε τό σωστό ἢ τό
 ὠφέλιμο, γενικά, θέδαια, σέ καμιὰ περίπτωση, ἀποκλείεται ὁμως
 πέρα γιά πέρα σέ πολεμικές περιόδους. Καί τοῦτο, ἐπειδή πι-
 στεύομε πὼς ἡ πειθαρχία σώζει, ἐνῶ ἡ ἔλλειψή της ἔχει ὀδηγήσει
 39 πολλοὺς ὡς τώρα στήν καταστροφή. Μόλις ὀρίσετε τοὺς ἀπαραι-
 τητοὺς ἀρχηγούς, νομίζω πὼς θά ἐνεργήσετε σέ πολὺ κατ'ἀλλήλη
 στιγμή, ἂν συγκεντρώσετε καί τοὺς ἄλλους στρατιώτες, γιά νά
 40 τοὺς δώσετε θάρρος. Γιατί τώρα κι ἐσεῖς, πιστεύω, καταλαβαί-
 νετε πὼς ἦρθαν σὸ στρατόπεδο πολὺ ἀνόρεχτα, χωρίς διάθεση
 πῆγαν νά φυλάξουν καί σκοποί. Ἐτοι σέ τέτοια κατάσταση πού
 ὀρισκονται, δέν ξέρω ἂν θά μπορούσε κανεὶς νά τοὺς χρησιμο-
 41 ποιήσει νύχτα ἢ μέρα, σέ ὥρα ἀνάγκης. Ἄν ὁμως κάποιος τοὺς
 ἀλλάξει ἰδέες καί τοὺς κάμει νά σκέφτονται ὄχι μονάχα τί ὑπάρ-
 χει κίνδυνος νά πάθουν, ἀλλά καί τί μπορούν νά κάμουν, τότε θά
 42 ἀποκτήσουν πολὺ μεγαλύτερη διάθεση. Ξέρετε, θέδαια, πὼς τή
 νίκη στόν πόλεμο δέν τή δίνει οὔτε ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν
 οὔτε ἡ δύναμη, παρὰ ὅποιοι μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν θαδίζον
 ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς μέ πιδ θαρραλέες ψυχές· τὴν ἐπίθεση αὐ-
 43 τῶν συνήθως δέν μπορούν ν' ἀντέξουν οἱ ἀντίπαλοι. Καί ἐγώ
 τουλάχιστο, φίλοι μου, ἔχω ὑπόψη μου πὼς ὅσοι ἀγωνίζονται νά
 σώσουν τή ζωὴ τους μέ κάθε τρόπο στοὺς πολέμους, αὐτοὶ πολὺ
 συχνά πεθαίνουν ἄνανδρα καί ἄδοξα. Ἀντίθετα, ὅσοι καταλα-
 βαίνουν πὼς ὁ θάνατος εἶναι κοινός καί ἀναπότρεπτος γιά ὅλους
 τοὺς ἀνθρώπους καί ἀγωνίζονται νά δοῦν ἓνα δοξασμένο θάνα-
 το, βλέπω πὼς αὐτοὶ συνηθέστερα φτάνουν στά γεράματα καί

πώς όσο ζοῦν περνοῦν πιό εὐτυχισμένη ζωή. Αὐτά πρέπει τώρα 44
 κι ἡμεῖς νά τά δάλουμε καλά στό μυαλό μας, γιατί θρῖσκομαστε
 σέ τέτοια κρίσιμη περίσταση, καί νά φανοῦμε κι οἱ ἴδιοι πάλικά-
 ρια καί τοὺς ἄλλους νά παρακινήσουμε. Αὐτά εἶπε ὁ Ξενοφῶν
 καί σταμάτησε. Ὑστερ' ἀπ' αὐτόν ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «Πρωύτε- 45
 ρα, Ξενοφῶντα, δέν ἤξερα γιά σένα παρὰ μονάχα αὐτό πού
 ἄκουα, δηλαδή πώς εἶσαι Ἀθηναῖος. Τώρα ὁμως σέ ἐπαινώ γιά
 τά λόγια σου καί τίς πράξεις σου καί θά ἤθελα νά ὑπάρχουν, ὅσο
 γίνεται, πιό πολλοί σάν καί σένα. Γιατί αὐτό θά ἦταν καλό γιά
 ὅλους. Καί τώρα, φίλοι μου, πρόσθεσε, ἄς μήν καθυστεροῦμε, 46
 παρὰ πηγαίνετε νά ἐκλέξετε ἄρχηγούς, ὅσοι χρειάζεστε. Ὑστερ'
 ἀπό τήν ἐκλογή, ἐλάτε στή μέση τοῦ στρατοπέδου, φέροντας καί
 τοὺς ἐκλεγμένους, καί κατόπι θά συγκεντρώσουμε ἐκεῖ τοὺς ἄλ-
 λους στρατιῶτες. Νά θρῖσκεται ὁμως κοντά μας καί ὁ Τολμίδης ὁ
 κήρυκας». Μόλις τά εἶπε αὐτά, σηκώθηκε, γιά νά μή θραδύνουν, 47
 ἀλλά νά τελειώνουν ὅσα ἔπρεπε νά γίνουν. Τότε διάλεξαν ἄρχη-
 γούς στή θέση τοῦ Κλέαρχου τόν Τιμασίωνα ἀπό τή Δάρδανο,
 στή θέση τοῦ Σωκράτη τόν Ξανθικλῆ τόν Ἀχαιο, στή θέση τοῦ
 Ἀγία τόν Κλεάνορα τόν Ἀρκάδα, στή θέση τοῦ Μένωνα τό Φι-
 λήσιο τόν Ἀχαιο καί στή θέση τοῦ Πρόξενου τόν Ξενοφῶντα τόν
 Ἀθηναῖο.

45-47
*Ἐκλογή νέων
 στρατηγῶν*

ΤΟ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ ΑΚΟΥΕΙ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΤΩΝ ΑΡΧΗΓΩΝ ΚΑΙ ΕΓΚΡΙΝΕΙ ΤΙΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

Ὅταν εἶχε γίνει ἡ ἐκλογή, τήν ὥρα πού ἄρχιζε σχεδόν νά 1
 ξεμερώνει, ἔφτασαν οἱ ἄρχηγοί στή μέση τοῦ στρατοπέδου καί
 ἀποφάσισαν νά τοποθετήσουν προφυλακές καί νά συγκεντρώ-
 σουν τοὺς στρατιῶτες. Μόλις μαζεύτηκαν οἱ στρατιῶτες, σηκώ-
 θηκε πρῶτος ὁ Χειρίσοφος ὁ Λακεδαιμόνιος καί εἶπε αὐτά ἐδῶ:
 «Στρατιῶτες, οἱ τωρινές στιγμές εἶναι δύσκολες, ἀφοῦ στερηθή- 2
 καμε τέτοιους στρατηγούς καί λοχαγούς καί στρατιῶτες. Ἀκόμα
 καί ὁ Ἀριαῖος μέ τό στρατό του μᾶς ἔχουν προδώσει, αὐτοί πού
 ἦταν πρωύτερα σύμμαχοί μας. Πρέπει ὁμως μέσα στίς συνθήκες 3
 πού θρῖσκομαστε νά φανοῦμε γενναῖοι ἄντρες καί νά μή φοθη-
 θοῦμε, ἀλλά νά προσπαθήσουμε νά γλιτώσουμε, ἂν μπορούμε.

ΚΕΦ. 2

1-3

*Ὀμιλία τοῦ
 Χειρίσοφου
 στό στρατό.*

μέ μιά νίκη πού θά μᾶς δώσει τιμή. Ἀλλιώτικα, νά πεθάνουμε τουλάχιστο δοξασμένοι, καί νά μὴν πέσουμε ποτέ ζωντανοί σ' αὐτά χέρια τῶν ἐχθρῶν. Γιατί νομίζω πῶς τότε θά παθαίναμε τέτοιες συμφορές, πού μακάρι νά τίς ἔστελναν οἱ θεοὶ στοὺς ἐχθροὺς μας».

4-6

Ὁμιλία τοῦ
Κλεάνωρα.

4 "Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸν σηκώθηκε ὁ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος καί μίλησε ἔτσι: «Βλέπετε, στρατιῶτες, τοὺς ψεύτικους ὄρκους καί τὴν ἀσέβεια τοῦ βασιλιά. Βλέπετε καί τὴν ἀπιστία τοῦ Τισσαφέρνη· τοῦτος μᾶς ἔλεγε πῶς ἡ χώρα του εἶναι γειτονική μέ τὴν Ἑλλάδα καί γι' αὐτό θά φρόντιζε πάρα πολὺ νά μᾶς σώσει. 5 καὶ ὕστερα μᾶς ὀρκίστηκε ὁ ἴδιος, δίνοντάς μας τὸ δεξὶ του χέρι. Μά ὁ ἴδιος μέ ἀπάτη ἔπιασε τοὺς στρατηγούς καί δέ σεβάστηκε τὸ Δία πού προστατεῦει τοὺς ξένους, παρὰ ἀφοῦ ἔφαγε πρῶτα σ' ἓνα τραπέζι μέ τὸν Κλέαρχο, ὕστερα μέ πανουργίες ἐξαπά- 5 τησε τοὺς ἄντρες καί τοὺς σκότωσε. Κι ὁ Ἀρσίους, πού ἐμεῖς θέλαμε νά τὸν κάμουμε βασιλιά, καί μέ ὄρκους ἐγγυηθήκαμε πῶς δέ θά προδώσει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, οὔτε τοὺς θεοὺς φοβή- 6 θηκε καὶ αὐτός οὔτε τὸν πεθαμένο Κύρο σεβάστηκε, παρ' ὅλο πού ἐκεῖνος τὸν τιμοῦσε ὑπερβολικά, ὅσο ὀρισκόταν στὴ ζωῇ. Τώρα ἔφυγε ἀπὸ κοντά μας καί πῆγε μέ τοὺς μεγαλύτερους ἐχθροὺς τοῦ Κυροῦ, ἐνῶ ἐμᾶς, τοὺς φίλους του, ζητάει τρόπο νά μᾶς καταστρέψει. Μά αὐτοὺς μακάρι νά τοὺς τιμωρήσουν οἱ θε- 6 οί. Ἐμεῖς ὁμως πρέπει, ἀφοῦ τὰ βλέπομε αὐτά, νά μὴν ξεγλαστοῦμε ποτέ πιά ἀπὸ αὐτοὺς, παρὰ νά πολεμήσουμε ὅσο μπο- 7 ροῦμε πιὸ παλιγαρίσια καί νά πάθουμε ἐκεῖνο πού ἀρέσει στοὺς θεοὺς».

7-32

Ὁμιλία τοῦ
Ξινοφῶντα.

7 "Ὑστερα σηκώνεται ὁ Ξινοφῶν, ὀπλισμένος γιὰ μάχη, ὅσο μποροῦσε πιὸ ὁμορφα. Καί τοῦτο γιατί νόμιζε πῶς, ἂν οἱ θεοὶ δώσουν τὴ νίκη, ὁ ὠραιότερος στολισμὸς ταιριάζει στὸ νικητή. "Αν πάλι χρειάζοταν νά πεθάνει, ἦταν ὀρθὸ νά θεωρήσει τὸν ἑαυτό του πῶς ἄξιζε νά στολιστεῖ ὠραιότατα καί νά θρεῖ τὸ θά- 8 νατο μέσα σ' αὐτὸν τὸ στολισμό. "Αρχισε λοιπὸν νά μιλάει ἔτσι: «Τοὺς ψεύτικους ὄρκους τῶν βαρβάρων καί τὴν ἀπιστία τους σᾶς τὰ ἔχει ἀναπτύξει ὁ Κλεάνωρ, νομίζω ὁμως πῶς τὰ ξέρετε καὶ ἐσεῖς. "Αν λοιπὸν ἐπιμένουμε νά ξανασυνεννοηθοῦμε φιλικὰ μαζί τους, σημαίνει ὅτι ἔχομε χάσει ἐντελῶς τὸ θάρος μας, τὴ

στιγμή πού ὄλεπομε τά ὅσα ἔπαθαν οἱ στρατηγοί μας, ὅταν τοὺς ἐμπιστεύτηκαν τὸν ἑαυτοῦ τους βασισμένοι στὰ λόγια τους. Ἄν ὁμως ἔχουμε στὸ νοῦ μας μέ τά ὅπλα στὰ χέρια νά τοὺς τιμωρήσουμε γιά ὅσα μᾶς ἔχουν κάμει, καί ἀπό δῶ καί πέρα νά τοὺς πολεμοῦμε μέ κάθε τρόπο, τότε θά ἔχουμε πολλές καί θάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε, μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν». Τήν ὥρα πού τά 9 ἔλεγε αὐτά, *φταρνίζεται κάποιος*. Οἱ στρατιῶτες, μόλις ἀκουσαν τὸ φτάρνισμα, ὅλοι μέ τήν ἴδια διάθεση προσευχήθηκαν στὸ θεό, καί ὁ Ξενοφῶν εἶπε: «Ἀφοῦ τή στιγμή πού μιλοῦσαμε γιά τή σωτηρία μας, παρουσιάστηκε αὐτό τὸ καλὸ σημάδι, σταλμένο ἀπὸ τὸ Δία τὸ σωτήρα, νομίζω, στρατιῶτες, πὼς πρέπει νά τάξουμε σ' αὐτόν τὸ θεό πὼς θά τοῦ προσφέρουμε θυσιές εὐχαριστήριες γιά τή διάσωσή μας, σέ ὁποιαδήποτε φιλική χώρα πρωτοπάμε. Νά τάξουμε ἀκόμα πὼς θά θυσιάσουμε καί στοὺς ἄλλους θεοὺς, ἀνάλογα μέ τίς δυνάμεις μας. Ὅποιος συμφωνεῖ μ' αὐτά, εἶπε, νά σηκώσει τὸ χέρι». Ὅλοι σήκωσαν τά χέρια τους. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ προσευχήθηκαν κι ἔψαλαν τὸν *παιάνα*. Καί ὅταν ἐκπληρώσανε τὸ χορὸς τους πρὸς τοὺς θεοὺς, ὁ Ξενοφῶν 10 ξανάορχισε τὸ λόγο του καί μίλησε ἔτσι: «Ἐλεγα προῦτερα πὼς ἔχομε πολλές καί θάσιμες ἐλπίδες νά σωθοῦμε. Γιατί πρῶτα πρῶτα, ἐμεῖς φυλάμε τοὺς ὄρκους τῶν θεῶν, ἐνῶ οἱ ἔχθροί καί τοὺς ὄρκους ἔχουν πατήσει καί, ἀντίθετα πρὸς αὐτοὺς, ἔχουν παραδιάσει τίς συμφωνίες. Ἀφοῦ ἔτσι εἶναι τὰ πράγματα, οἱ θεοὶ φυσικά θά εἶναι ἐχθροὶ στοὺς ἀντίπαλούς μας καί σύμμαχοι δικοί μας. Αὐτοὶ ἔχουν τή δύναμη καί τοὺς μεγάλους νά τοὺς κάνουν γρήγορα μικροὺς καί τοὺς μικροὺς, ὅταν δοῖσκονται σέ κρίσιμες στιγμές, νά τοὺς σώζουν εὐκολα, φτάνει νά τὸ θέλουν. Ὑστερα θά σᾶς θυμίσω καί τοὺς κινδύνους πού πέρασαν οἱ πρόγονοί μας, γιά νά ξέρετε πὼς σᾶς ταιριάζει νά εἰστέ 11 γενναῖοι καί πὼς οἱ γενναῖοι σώζονται μέ τή βοήθεια τῶν θεῶν καί ἀπὸ τρομεροὺς κινδύνους. Ὅταν ἦρθαν δηλαδή οἱ Πέρσες κι ἐξεῖνοι πού τοὺς ἀκολουθοῦσαν μέ πάρα πολὺ μεγάλο στρατό γιά νά καταστρέψουν τήν Ἀθήνα, μόνοι οἱ Ἀθηναῖοι τόλμησαν νά τοὺς ἀντισταθοῦν καί τοὺς *νίκησαν*. Εἶχαν τάξει τότε στή 12 θεά Ἀρτέμιδα πὼς ὅσους ἐχθροὺς σκοτώσουν, τόσα χρονιάρικα *γίδια* θά τῆς θυσιάσουν. Ἐπειδὴ ὁμως δέν μπορούσαν νά δοῦν

- ἀρκετά, ἀποφάσισαν νά θυσιάζουν κάθε χρόνο πεντακόσια. Καί
 13 συνεχίζουν νά κάνουν αὐτήν τή θυσία ἀκόμα καί σήμερον. Ἄρ-
 γότερα, ὅταν ὁ Ξέρξης συγκέντρωσε ἐκεῖνο τόν ἀμέτρητο στρατό
 καί ὁδίδισε ἐνάντια στήν Ἑλλάδα, καί τότε οἱ πρόγονοί μας νί-
 κησαν τοὺς δικούς τους καί στή στεριά καί στή θάλασσα. Ἀπό-
 δειξί γι' αὐτές τίς νίκες εἶναι τὰ τροπαια τοῦ ὀλέπουμε, μά πῶ
 μεγάλη ἀπόδειξι εἶναι ἡ ἐλευθερία τῶν πόλεων, ὅπου ἐσεῖς γεν-
 νηθήκατε καί ἀνατραφήκατε. Γιατί κανέναν ἄνθρωπο δέν ἔχετε
 κυρίαρχο καί δέ λατρεύετε ἄλλον, παρὰ μονάχα τοὺς θεούς.
 14 Ἀπό τέτοιους προγόνους καταγέστε. Δέ θέλω νά πῶ μ' αὐτά
 πῶς ἐσεῖς τοὺς ντροπιάζετε, ἀφ' οὗ πρὶν λίγες μέρες ἀντιμετωπί-
 σατε τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων τῶν Περσῶν καί τοὺς νικήσατε μέ
 τή βοήθεια τῶν θεῶν, παρ' ὅλο πού ἦταν πολὺ περισσότεροί
 15 σας. Καί ἀφ' οὗ φαινόσασταν γενναῖοι τότε πού πολεμοῦσατε νά
 κάμετε τόν Κύρο βασιλιά, τώρα, πού ἀγωνίζεστε γιὰ τή δική
 σας σωτηρία, ταιριάζει νά εἴστε πολὺ γενναϊότεροι καί προθυ-
 16 μότεροι. Μά τούτῃ τή φορά πρέπει νά ἔχετε καί μεγαλύτερη
 τόλμη ἀπέναντι στοὺς ἐχθρούς. Γιατί τότε, παρ' ὅλο πού δέν
 τοὺς εἶχατε δοκιμάσει καί ὀλέπατε πῶς ἦταν ἀμέτρητοι, ὅμως
 πήρατε τό θάρρος νά θαδίσετε καταπάνω τους μέ τήν παροπα-
 ράδοτη παλικαριά. Καί τώρα πού τοὺς ἔχετε δοκιμάσει καί ξέ-
 ρετε πῶς δέ θέλουν νά σᾶς ἀντιστέκονται, παρ' ὅλο πού εἶναι
 πολὺ περισσότεροί σας, ποιὸς λόγος ὑπάρχει πιά νά τοὺς φοβά-
 17 στε; Οὔτε ὅμως γι' αὐτό νά νομίζετε πῶς ὑστερεῖτε, ἐπειδὴ δη-
 λαδῇ οἱ στρατιῶτες τοῦ Ἀριαίου, πού ἦταν προϋτέρα μαζί
 μας, τώρα ἔφυγαν ἀπὸ μᾶς καί πήγαν μέ τοὺς ἐχθρούς. Γιατί
 αὐτοὶ εἶναι ἀκόμα πῶς δειλοὶ ἀπὸ τοὺς νικημένους ἀντιπάλους
 μας, κι ἔτσι πήγαν μέ κείνους κι ἄφησαν ἐμᾶς. Μά ὅσους ἔχουν
 τή διάθεση νά τό ὀάζουν πρῶτοι στά πόδια, εἶναι πολὺ προτι-
 μότερο νά τοὺς ὀλέπουμε στήν παρόταξι τῶν ἐχθρῶν παρὰ στή
 18 δική μας. Ἄν πάλι κάποιος ἀπὸ σᾶς στενοχωριέται πού ἐμεῖς
 δέν ἔχομε ἱππικό, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἔχουν πολὺ, νά σκεφτεῖτε πῶς
 οἱ δέκα χιλιάδες ἱππεῖς δέν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ δέκα χιλιά-
 δες ἄνθρωποι. Γιατί ποτέ ὥς τώρα στή μάχη δέ σκοτώθηκε
 κανένας ἀπὸ δάγκωμα ἢ ἀπὸ γλῶττιά ἀλόγου, παρὰ οἱ στρατι-

ὅτι εἶναι ἐκεῖνοι πού κατορθώνουν ὅ,τι γίνεται στίς μάχες. Μὲ 19
 αὐτὰ τὰ δεδομένα, ἡμεῖς ὀρισκόμαστε σέ πολύ σταθερότερο
 ὄχημα ἀπό τοὺς ἱππεῖς. Γιατί ἐκεῖνοι εἶναι κρεμασμένοι πάνω σέ
 ἄλογα καὶ φοβοῦνται ὄχι μονάχα ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ μήπως πέσουν
 κάτω. Ἐνῶ ἡμεῖς, πού βαδίζομε πάνω στή γῆ, πολύ δυνατότερα
 θά χτυπήσουμε ὅποιον μᾶς ζυγώσει καὶ πολύ εὐκολότερα θά πε-
 τύχουμε ὅποιον θέλομε. Μονάχα σ' ἓνα πράγμα εἶναι ἀνώτεροί
 μας οἱ ἱππεῖς, σὸ ὅτι αὐτοὶ μποροῦν νά φεύγουν μέ μεγαλύτερη
 ἀσφάλεια ἀπὸ μᾶς. Ἄν πάλι ἔχετε θάρρος στίς μάχες, στενοχω- 20
 ριέστε ὁμως ἀπ' αὐτό, ὅτι δηλαδή δέ θά εἶναι πιά ὁδηγός σας ὁ
 Τισσαφέρνης οὔτε θά σᾶς δίνει ὁ βασιλιάς τροφίμα ν' ἀγοράζε-
 τε, σκεφτεῖτε ποιό ἀπὸ τὰ δύο εἶναι προτιμότερο: Νά ἔχουμε
 στήν πορεία μας ὁδηγό τόν Τισσαφέρνη, πού ἀποδείχτηκε πὼς
 μηχανεύεται κακὰ γιὰ μᾶς, ἢ ἀνθρώπους πού θά τοὺς πιάσουμε
 ἡμεῖς αἰχμάλωτους καὶ θά τοὺς προστάζουμε νά μᾶς ὁδηγοῦν;
 Αὐτοὶ θά ξέρουν κιόλας πὼς ἂν μᾶς βλάψουν, θά βλάψουν τή
 ζωὴ τους καὶ τὰ σώματά τους. Ὅσο γιὰ τὰ τροφίμα, τί νομίζετε 21
 πὼς εἶναι προτιμότερο: νά τὰ ψωνίζουμε ἀπὸ τὴν ἀγορά πού
 μᾶς ἐτοίμαζαν αὐτοὶ, ὅπου μᾶς ἔδιναν μικρὲς ποσότητες καὶ

Ἀσημένιο τετρά-
 δραχμο, πού ἀπει-
 κονίζει πιθανότατα
 τόν Τισσαφέρνη.
 (Λονδίνο, Βρετανικό
 Μουσείο)

ἐπαιρναν πολλά χρήματα – τώρα πιά κι αὐτά μᾶς λείπουν – ἢ
 νά τά παίρνομε οἱ ἴδιοι σέ ὅποια ποσότητα θέλει ὁ καθένας
 22 μας, ἀφοῦ θά εἶμαστε νικητές; Ἄν ὁμως ἔχετε τή γνώμη πώς
 αὐτά εἶναι καλύτερα ὅπως τά εἶπα, ἀλλά νομίζετε πώς τά ποτά-
 μια εἶναι ἓνα ἀξεπέραστο ἐμπόδιο καί πώς ξεγελαστήκαμε πολύ
 πού τά περάσαμε, σκεφτεῖτε μήπως αὐτό εἶναι ἡ μεγαλύτερη
 ἀνοησία πού ἔκαμαν οἱ δαῖδαροι. Γιατί ὅλα τά ποτάμια, κι ἂν
 εἶναι ἀπέραστα μακριά ἀπό τίς πηγές τους, μποροῦν νά περα-
 στοῦν ὅσο πλησιάζομε τίς πηγές, καί τά νερά τους τότε δέ μᾶς
 23 δρέχουν οὔτε τά γόνατα. Ἄν τέλος οὔτε οἱ ποταμοί θά μᾶς ἐπι-
 τρέψουν νά περάσουμε οὔτε θά παρουσιασθεῖ κανένας ὁδηγός
 γιά τήν πορεία μας, ἀκόμα καί σ' αὐτή τήν περίπτωση δέν πρό-
 πει νά ἀπογοητευτοῦμε. Γιατί γνωρίζομε πώς οἱ Μυσοί, πού
 δέν εἶναι δυνατό νά παραδεχτοῦμε πώς εἶναι γενναιότεροί μας,
 κατοικοῦν μέσα στή χώρα τοῦ βασιλιά σέ πολλές καί πλούσιες
 καί μεγάλες πολιτείες. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τοὺς Πισίδες.

Ὅσο γιά τοὺς Ἀνδάρες, εἶδαμε μέ τά μάτια μας πώς ἔχουν πιά-
 σει στοὺς γάμπους κάθε ὀχυρή τοποθεσία κι ἔτσι χαίρονται
 24 ὅ,τι ὀγάζει ἡ περσική χώρα. Γι' αὐτό θά ἔλεγα πώς δέν εἶναι
 ἀνάγκη νά δείχνουμε πώς ἔχομε ξεκινήσει μέ σκοπό νά πάμε
 στήν πατρίδα, ἀλλά νά κάνομε τέτοιες ἐτοιμασίες, σά νά πρό-
 ζεῖται νά ἐγκατασταθοῦμε ἐδῶ. Γιατί ξέρω πώς ὁ βασιλιάς καί
 στοὺς Μυσοὺς θά ἔδινε πολλοὺς ὁδηγούς καί πολλοὺς ὁμήρους,
 ὥστε νά εἶναι σίγουροι πώς θά τοὺς στείλει ἔξω ἀπό τή χώρα
 χωρίς κατεργαριεῖς, καί ἀκόμα καί δρόμους θά μπορούσε νά
 τοὺς ἡγάξει, ἂν ἤθελαν νά φύγουν μέ τέτοιον πλῆθος. Ξέρω ἐπίσης
 πώς καί σ' ἐμᾶς θά ἔκανε τά ἴδια μέ πολύ μεγάλη εὐχαρίστηση,
 ἂν ἔδλεπε πώς τακτοποιοῦμε τά πράγματά μας μέ σκοπό νά μεί-
 25 νοῦμε στή χώρα του. Φοδοῦμαι ὁμως, ὅταν θά συνηθίσουμε νά
 ζοῦμε χωρίς δουλειά καί νά περνοῦμε πλούσια ζωή, καί νά
 ἔχομε σχέσεις μέ ὁμορφες καί ψηλόσωμες γυναῖκες καί κόρες
 τῶν Μήδων καί τῶν Περσῶν, μήπως ξεχάσουμε τό γυρισμό στήν
 26 πατρίδα σάν τοὺς *λωτοφάγους*. Γι' αὐτό μοῦ φαίνεται πώς εἶναι
 σωστό καί δίκαιο νά προσπαθήσουμε πρῶτα νά πάμε στήν Ἑλ-
 λάδα καί στοὺς δικούς μας, καί νά δεῖξομε στοὺς Ἕλληνες πώς
 θέλουν καί εἶναι ἠτιχοί, ἐνῶ μποροῦν νά φέρουν ἐδῶ τοὺς

συμπατριώτες πού περνοῦν ἐκεῖ στερημένη ζωή, καί νά τοὺς
δλέπουν νά ζοῦν πλούσια. "Όλα ὁμως αὐτά τὰ ἀγαθὰ, στρατι-
ῶτες, εἶναι φανερό πὼς ἀνήκουν στοὺς νικητές. Πρέπει λοιπόν
νά ποῦμε τοῦτο, πὼς μπορούμε νά θαδίζουμε μέ μεγαλύτερη
ἀσφάλεια καί, ἂν παρουσιαστῇ ἀνάγκη νά πολεμοῦμε, πὼς θά
πολεμήσουμε καλύτερα. Πρῶτα πρῶτα λοιπόν, εἶπε, μοῦ φαίνε- 27
ται καλὸ νά κάψουμε ὁλότελα τὰ ἀμάξια μας, γιὰ νά μᾶς δι-
ευθύνουν τὰ ζῶα πού τὰ σέρνουν σὰ νά εἶναι στρατηγοί, παρὰ
νά θαδίζουμε ὅπου ἀπαιτεῖ τό συμφέρον τοῦ στρατεύματος.
"Υστερα νά κάψουμε ὁλότελα καί τίς σκηνές. Γιατί αὐτές μο-
νάχα ἐνόχληση μᾶς δημιουργοῦν μέ τή μεταφορά τους, ἐνῶ δέν
ὠφελοῦν σέ τίποτε οὔτε γιὰ τή μάχη, οὔτε γιὰ τήν προμήθεια
τῶν τροφίμων. "Ακόμα πρέπει νά ξεφορτωθοῦμε κι ὅσες ἀπό τίς 28
ἄλλες ἀποσκευές εἶναι ἄχρηστες, καί νά κρατήσουμε μονάχα
ὅσες μᾶς χρειάζονται γιὰ τόν πόλεμο ἢ γιὰ τὰ φαγητά ἢ τὰ πο-
τά. "Ετοι πάρα πολλοί ἀπό μᾶς θά κρατοῦν ὅπλα, ἐνῶ στή
μεταφορά τῶν ἀποσκευῶν θά χρησιμοποιηθοῦν ἐλάχιστοι. Γιατί,
ὅπως ξέρετε, ὅταν κανεῖς νικηθεῖ, ὅλα τὰ πράγματά του ἀνήκουν
σέ ἄλλους. "Αν ὁμως νικήσουμε, τότε πρέπει νά θεωροῦμε καί
τοὺς ἐχθροὺς σάν ἀχθοφόρους δικούς μας. Τώρα μοῦ ὑπολείπε- 29
ται νά μιλήσω γιὰ κεῖνο πού, κατὰ τή γνώμη μου, εἶναι σπου-
δαιότατο. Βλέπετε δηλαδή πὼς καί οἱ ἐχθροί δέν τόλμησαν νά
μᾶς κηρύξουν τόν πόλεμο πρωτύτερα, παρὰ ὅταν ἔπιασαν τοὺς
στρατηγοὺς μας. Καί τοῦτο γιατί νόμιζαν πὼς, ὅσο ὑπάρχουν
ἀρχηγοί κι ἐμεῖς ἐκτελοῦμε τίς διαταγές τους, μπορούμε νά νι-
κήσουμε στόν πόλεμο· ἂν ὁμως ἔπιαναν τοὺς ἀρχηγούς, νόμιζαν
πὼς ἐμεῖς θά καταστραφοῦμε ἀπό τήν ἀπειθαρχία καί τήν ἀκα-
ταστασία. Πρέπει λοιπόν οἱ τωρινοί ἀρχηγοί νά εἶναι πολὺ πιό 30
δραστήριοι ἀπὸ τοὺς προηγούμενους, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες πρέπει
νά ὑπακούουν καί νά πειθαρχοῦν τώρα περισσότερο ἀπὸ πρῶ-
τα. Κι ἂν κανένας δέν πειθαρχεῖ, νά πάρουμε ἀπόφαση νά τόν 31
τιμωρεῖ ἐκεῖνος πού θά τύχει νά τόν δλέπει, μαζί μέ τόν ἀρχηγό.
"Ετοι οἱ ἐχθροί θά θγοῦν πέρα γιὰ πέρα γελασμένοι. Γιατί σή-
μερα κιόλας θά δοῦν δέκα χιλιάδες Κλέαρχους ἀντὶ γιὰ ἓναν,
πού δέ θά ἐπιτρέψουν σέ κανένα νά φανεῖ δειλός. Μά εἶναι 32
πιά ὥρα νά τελειώνω, γιατί μπορεῖ νά φανοῦν ἀμέσως οἱ ἐχθροί.

Σέ ὅποιον λοιπόν αὐτά που εἶπα φαίνονται καλά, ἄς τά ἐπιδοκιμάσει ὅσο γίνεται πῶς σύντομα, γιά ν' ἀρχίσουμε νά τά ἐφαρμόσουμε. "Αν πάλι ὑπάρχει καμιά ἄλλη λύση καλύτερη ἀπ' αὐτήν, ἄς μή διστάσει νά τήν προτείνει καί ὁ πῶς ἀπειρος στρατιώτης. Γιατί ὅλοι μαζί νιώθομε τήν ἀνάγκη νά σωθοῦμε».

33-39
Ἐγκρίση
τῶν προτά-
σεων τοῦ
Ξενοφῶντα
καί συμπλη-
ρωματικές
συμβουλές
τοῦ.

- 33 "Υστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «Ἄν χρειάζεται καί κάτι ἄλλο, ἐκτός ἀπ' αὐτά πού εἶπε ὁ Ξενοφῶν, θά μπορούσαμε καί λίγο ἀργότερα νά τό σκεφτοῦμε. Μοῦ φαίνεται, ὅμως, ὅτι τό καλύτερο εἶναι νά ἐγκρίνουμε, ὅσο γίνεται πῶς γρήγορα, ἐκεῖνα πού πρότεινε τώρα. Ἄς σήκῳσι λοιπόν τό χέρι του, ὁποῖος νομίζει πῶς αὐτά εἶναι καλά». Ὅλοι σήκωσαν τά χέρια. Ὁ Ξενοφῶν τότε ξανασηκώθηκε καί εἶπε: «Ἀκούστε, στρατιῶτες, ὅσα
- 34 ἀκόμα μοῦ φαίνονται καλά. Εἶναι φανερό πῶς πρέπει νά θαδίσουμε σέ μέρη, ὅπου θά προμηθευτοῦμε τρόφιμα. Καί μαθαίνω πῶς ὑπάρχουν ὁμορφα χωριά, πού δέν ἀπέχουν ἀπό δώ παρα-
- 35 πάνω ἀπό εἰκόσι στάδια. Σίγουρα, δέ θά μᾶς φαινόταν παράξενο, ἂν οἱ ἐχθροί μᾶς ἐπαιρναν κυνήγι, ὅταν φεύγουμε, ὅπως κάνουν ἀκριθῶς τά φοδιτσιάρικα σκυλιά, πού κυνηγοῦν καί δαγκώνουν, ἂν μπορούν, τοὺς περαστικούς, ἐνῶ ἅμα δοῦν ἀν-
- 36θρώπους πού τρέχουν ξοπίσω τους, τό δάζουν στά πόδια. Ἵσως λοιπόν θά μπορούσαμε νά θαδίζουμε μέ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἂν δάσαμε τοὺς στρατιῶτες σέ σχηματισμό πλαισίου, γιά νά ὁρίσκονται πῶς ἀσφαλισμένα τά φορητά ζῶα καί τό ἄμαχο πλῆθος. Γι' αὐτό, ἂν ἀπό τώρα ὁρίζονταν ποιοί πρέπει νά πηγαίνουν μπροστά στό πλάσιο καί νά διοικοῦν τήν ἐμπροσθοφυλακή, ποιοί νά ὁρίσκονται στήν καθεμίᾳ πλευρά του, καθῶς κι ἐκεῖνοι πού θά εἶναι στήν ὀπισθοφυλακή, δέ θά χρειάζονταν νά παίρνουμε ἀποφάσεις, ὅταν κάνουν τήν ἐπίθεση οἱ ἐχθροί, παρὰ στή στιγμή θά χρησιμοποιήσαμε συνταγμένο τό
- 37στρατό. Ἄν λοιπόν κανένας ἔχει κάποια καλύτερη γνώμη, ἄς γίνουν ἀλλιώτικα τά πράγματα. Ἄν ὄχι, τότε ἄς μπεῖ ἐπικεφαλῆς ὁ Χειρίσοφος, μιά πού εἶναι καί Σπαρτιάτης. Τίς δυνάμεις ἄς τίς διοικοῦν δυνάμεις στρατηγοί, οἱ πῶς μεγάλοι στήν ἡλικία, καί τήν ὀπισθοφυλακή νά τήν ἀναλάβουμε γιά τήν ὥρα ἐμεῖς οἱ πῶς
- 38νέοι, δηλαδή ἐγώ καί ὁ Τιμασίων. Καί ἀπό δῶ καί πέρα, δοκιμάζοντας αὐτόν τό σχηματισμό τοῦ στρατοῦ, θά ἀποφασίζουμε

ἐκεῖνο πού θά μᾶς φαίνεται κάθε φορά ὅτι εἶναι καλύτερο. Ἄν ὁμως κάποιος ἄλλος δλέπει κάτι καλύτερο, ἄς τό πει». Ἐπειδή κανένas δέν εἶχε αντίρρηση, εἶπε: «Σέ ὅποιον αὐτά φαίνονται καλά, νά σηκώσει τό χέρι». Ἔτσι ἀποφασίστηκαν αὐτά. «Τώρα, 39 λοιπόν, πρόσθεσε ὁ Ξενοφών, πρέπει νά φύγουμε καί νά ἐκτελέσουμε τίς ἀποφάσεις μας. Καί ὅποιος ἀπό σᾶς ἔχει λαχτάρα νά δεῖ τούς δικούς του, ἄς μήν ξεχνᾷ πώς πρέπει νά εἶναι παλικάρι. Γιατί ἀλλιώτικα δέν εἶναι δυνατό νά πετύχει τέτοιο πρᾶγμα. Ὅποιος πάλι ἀγαπᾷ τή ζωή, ἄς προσπαθεῖ νά νικᾷ. Γιατί οἱ νικητές σκοτώνουν, ἐνῶ οἱ νικημένοι σκοτώνονται. Ἄν τέλος κανένas λαχταρᾷ νά ἀποκτήσει χρήματα, ἄς δάλει τά δυνατά του νά θγεῖ νικητής. Γιατί οἱ νικητές καί τά δικά τους διατηροῦν καί τῶν νικημένων τά πρᾶγματα παίρνουν».

Η ΠΡΩΤΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΣΧΕΔΙΩΝ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΜΠΟΔΙΑ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΤΗΚΑΝ

Ὅταν εἰπώθηκαν αὐτά, σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔφυγαν. Ἐκαψαν 1 ὁλοτέλα τά ἀμάξια καί τίς σκηνές, κι ἀπό τά παραπανίσια πρᾶγματα ἔδινε ὁ ἕνας στόν ἄλλον ἄν χρειάζóταν κάτι, ἐνῶ τά ὑπόλοιπα τά ἔριχναν στή φωτιά. Σάν τά ἔκαμαν αὐτά, ἄρχισαν νά τρῶνε. Καί τήν ὥρα τοῦ φαγητοῦ ἔρχεται ὁ Μιθραδάτης μέ τριάντα πάνω κάτω ἱππεῖς, κάλεσε τούς στρατηγούς καί, σταματη- μένος σέ ἀπόσταση πού νά ἀκούεται, εἶπε αὐτά ἐδῶ: «Ἐγώ, 2 Ἕλληνες, καί στόν Κύρο ἤμουν ἀφοσιωμένος, ὅπως ξέρετε, καί ἀπέναντί σας τώρα ἔχω καλές διαθέσεις. Καί ἐδῶ πού θρίσκομαι, ζῶ μέσα σέ μεγάλο φόβο. Γι' αὐτό ἄν σᾶς ἔδλεπα νά παίρνετε κάποια ἀπόφαση ἱκανή νά σᾶς σώσει, τότε θά ἐρχόμουν κοντά σας, μαζί μέ ὅλους τούς ἀκολούθους μου. Πέστε μου λοιπόν τί σκέφτεστε, σά νά τό λέτε σέ φίλο σας, σέ ἄνθρωπο πού ἔχει καλές διαθέσεις ἀπέναντί σας καί πού θέλει νά κάνει μαζί σας τήν πορεία». Ὑστερ' ἀπό σύσκεψη, οἱ στρατηγοί ἀποφάσι- 3 σαν νά τοῦ δώσουν αὐτή τήν ἀπάντηση, πού τήν εἶπε ὁ Χειρίσοφος: «Εἴμαστε ἀποφασισμένοι, ἄν μᾶς ἀφήσουν νά φύγουμε γιά τήν πατρίδα μας, νά βαδίσουμε ἀνάμεσα ἀπό τή χώρα, ὅσο γίνεται χωρίς νά προξενήσουμε δόλᾶδες. Ἄν ὁμως μᾶς ἐμποδίσει

ΚΕΦ. 3

1-5

*Προτάσεις
τοῦ Μιθρα-
δάτη.*

- κανέναν στο δρόμο, θά τον πολεμήσουμε όσο μπορούμε γενναί-
 4 ότερα». Ὁ Μιθραδάτης προσπαθοῦσε τότε νά τοὺς πείσει πὼς
 εἶναι ἀδύνατο νά σωθοῦν χωρὶς νά θέλει ὁ βασιλιάς. Ἀπ' αὐτό
 ἄρχισαν οἱ Ἕλληνες νά καταλαβαίνουν πὼς ἦταν σταλμένος ὡς
 κατάσκοπος, ἀφοῦ μάλιστα ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Τισ-
 σαφέρη τὸν παρακολοῦθοῦσε, γιὰ νά δεδαιώσῃ τὴν ἀφοσίωσή
 5 του. Ἀπὸ τότε νόμισαν οἱ στρατηγοὶ πὼς ἦταν προτιμότερο νά
 ἀποφασίσουν νά κάνουν πόλεμο, χωρὶς νά δέχονται κήρυκες,
 ὅσο θορίσκονταν σέ ἐχθρική χώρα. Γιατί οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν
 Περσῶν, πλησιάζοντας, προσπαθοῦσαν νά ἐξαγοράσουν τοὺς
 στρατιῶτες. Ἐξαγόρασαν μάλιστα ἓνα λοχαγό, τὸ Νίκαρχο ἀπὸ
 6 τὴν Ἀρκαδία, πού ἔφυγε κρυφά τῇ νύχτᾳ μὲ εἰκοσι, πάνω κάτω,
 στρατιῶτες. Ὅταν τέλειωσαν τὸ φηγητό, πέρασαν τὸ *Ζαπάτα*
 ποταμὸ καὶ προχωροῦσαν συνταγμένοι, ἔχοντας στὴ μέση τὰ
 ὑποζύγια καὶ τοὺς ἄμαχους. Δέν εἶχαν προχωρήσει πολὺ καὶ
 ξαναπαρουσιάζεται ὁ Μιθραδάτης μὲ διακόσιους περίπου ἰπ-
 7 πεῖς καὶ μὲ τετρακόσιους τοξότες καὶ σφεντονῆτες, ἐλαφροὺς
 ὀπλισμένους καὶ εὐκίνητους. Ζύγωνε τοὺς Ἕλληνες σάν φίλους.
 Ὅταν ὁμως πῆγαν κοντά, ξαφνικά ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς, καὶ ἰππεῖς
 καὶ πεζοί, ἄρχισαν νά ρίχνουν δέλη μὲ τὰ τόξα, ἄλλοι πέτρες μὲ
 8 τίς σφεντόνες, καὶ πλήγωσαν μερικοὺς. Στὸ μεταξύ οἱ Ἕλληνες
 στρατιῶτες πού ἦταν στὴν ὀπισθοφυλακή κακοπαθοῦσαν, χωρὶς
 νά μποροῦν νά ἀνταποδώσουν τὰ χτυπήματα. Γιατί οἱ Κρητικοὶ
 ἔριχναν τὰ βέλη σέ κοντινότερη ἀπόσταση ἀπὸ τοὺς Πέρσες· καὶ
 ἀκόμα, ἐπειδὴ ἦταν ἐλαφροὶ ὀπλισμένοι, εἶχαν κλειστεῖ μέσα στοῦ
 9 τετραπλευρο τῶν βαριά ὀπλισμένων στρατιωτῶν. Οἱ ἀκοντιστές
 πάλι ἔριχναν τὰ ἀκόντια σέ ἀπόσταση μικρότερη ἀπὸ κείνη πού
 χρεαζόταν γιὰ νά πετύχουν τοὺς σφεντονῆτες. Γι' αὐτό νόμισε ὁ
 10 Ξενοφὼν πὼς ἔπρεπε νά τοὺς κυνηγήσουν. Τοὺς πῆραν λοιπὸν
 κυνήγι ἐκεῖνοι ἀπὸ τοὺς ὀπλίτες καὶ τοὺς πελταστές, πού ἔτυχε
 νά θορίσκονται μαζί του στὴν ὀπισθοφυλακή. Κυνηγώντας τους
 ὁμως δέν μπόρεσαν νά φτάσουν κανένα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Γιατί
 οὔτε ἰππικὸ εἶχαν οἱ Ἕλληνες, οὔτε οἱ πεζοὶ μπορούσαν νά
 προλαβαίνουν σέ λίγο διάστημα τοὺς πεζοὺς, πού ἔφευγαν ἀπὸ
 μακρινή ἀπόσταση. Καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ δέν ἦταν δυνατὸ νά τοὺς
 10 κυνηγοῦν ἀπομακρυσμένοι πολὺ ἀπὸ τὸ ἄλλο στράτευμα. Οἱ

6-10

Ἐπίθεση τοῦ

Μιθραδάτη.

δάρδαροι ἵππεις πάλι καί τήν ὥρα πού ἔφευγαν, πλήγωναν τοὺς Ἕλληνες, χτυπώντας ἀπό πάνω στ' ἄλογά τους πρὸς τὰ πίσω μέ τὰ θέλη, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ὅσο δρόμο ἔκαναν καταδιώκοντας, ἄλλον τόσο ἔπρεπε νά γυρίσουν πίσω πολεμώντας. Ἔτσι ὁλόκληρη τήν ἡμέρα δέν προχώρησαν παραπάνω ἀπὸ εἴκοσι πέντε στάδια, κι ἔφτασαν κατὰ τὸ βράδυ στὰ χωριά.

Τότε τοὺς ἔπιασε πάλι στενοχώρια. Καί ὁ Χειρίσοφος καί οἱ πῖο μεγάλοι στήν ἡλικία στρατηγοὶ τὰ ἔβαζαν μέ τόν Ξενοφῶντα, γιατί κυνηγοῦσε τοὺς ἐχθροὺς θγαίνοντας ἀπὸ τήν παράταξη. Ἔτσι ὄχι μονάχα ὁ ἴδιος ἐκινδύνευε, παρὰ καί τοὺς ἐχθροὺς δέν μπορούσε νά τοὺς δλάψει περισσότερο. Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Ξενοφῶν, ἔλεγε πῶς δίκαια τόν κατηγοροῦσαν καί πῶς αὐτό τὸ ἐπιβεβαιώνουν τὰ ἴδια τὰ πράγματα. «Μά ἐγώ, εἶπε, ἀναγκάστηκα νά τοὺς κυνηγήσω, γιατί ἔβλεπα πῶς μένοντας στή θέση μας κακοπαθοῦσαμε, χωρίς νά μπορούμε νά τοὺς ξεπληρώσουμε τὸ κακό· ὅταν ὁμως ἀρχίσαμε νά τοὺς κυνηγοῦμε, εἶπε, φάνηκαν πραγματικά αὐτὰ πού λέτε σεῖς. Δηλαδή καθόλου περισσότερο δέν μπορούσαμε νά δλάψουμε τοὺς ἐχθροὺς, καί γυρίζαμε πίσω μέ μεγάλη δυσκολία. Στούς θεοὺς λοιπόν πρέπει νά χρωστοῦμε εὐγνωμοσύνη, γιατί δέν ἦρθαν μέ πολὺ στρατό ἀλλὰ μέ λίγους ἄντρες. Ἔτσι ἀπὸ τὴ μιά δέ μᾶς προξένησαν μεγάλη δλάδη, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔγιναν ἀφορμή νά φανοῦν οἱ ἐλλείψεις μας. Γιατί τώρα οἱ ἐχθροὶ ρίχνουν μέ τὰ τόξα καί μέ τίς σφεντόνες τόσο μακριά, ὅσο δέν μποροῦν νά ρίξουν οὔτε οἱ Κρητικοὶ τοξότες οὔτε εἶναι δυνατό νά φτάσουν οἱ ἀκοντιστές. Ἔτσι, ὅταν τοὺς κυνηγοῦμε, δέν μπορούμε νά πηγαίνουμε σέ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ τὸ στράτευμα· σέ μικρὴ πάλι ἀπόσταση ἕνας πεζὸς δικός μας, ἀκόμη καί ὁ πῖο γρήγορος, κυνηγώντας δικόν τους δέ θά μπορούσε νά τόν φτάσει, ἂν τοὺς χώριζε μόνο τὸ διάστημα πού διανύει ἕνα θέλος.

Ἄν ἔχοιμε λοιπόν σκοπὸ νά τοὺς ἐμποδίζουμε, ὥστε νά μὴν μπορούν νά μᾶς κάνουν κακὸ ὅσο προχωροῦμε, τότε εἶναι ἀνάγκη νά ἐτοιμάσουμε, ὅσο γίνεται πῖο γρήγορα, σφεντονητές καί ἵππεις. Μαθαίνω πῶς ἔχομε στό στρατὸ μας ἄντρες ἀπὸ τὴ Ρόδο καί πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ὅπως λένε, ξέρουν νά χτυποῦν μέ τίς σφεντόνες καί μάλιστα ἢ πέτρα πού ρίχνουν φτάνει σέ δι-

11-15

Δικαιολογίες
τοῦ Ξενοφῶν-
τα στὰ παρό-
νονα τῶν
στρατηγῶν.

16-20

Νέες προ-
τάσεις τοῦ
Ξενοφῶντα.

Ἐφιππος πολεμιστής, γυρνώντας πρὸς τὰ πίσω, χτυπᾷ μέ τό τόξο τὸν ἐχθρό πού τὸν κυνηγᾷ.

(Ἀγγειογραφία)

- 17 πλάσια απόσταση ἀπ' ὅ,τι φτάνει μέ τίς περσικές. Καί ρίχνουν οἱ Πέρσες σέ μικρότερη απόσταση, γιατί στίς σφεντόνες τους χρησιμοποιοῦν πέτρες σέ μέγεθος γροθιάς, ἐνῶ οἱ Ροδίτες ξέ-
 18 ρουν νά μεταχειρίζονται καί μολυβένιες μπάλες. Ἔτσι, ἂν ἐρευνήσουμε νά δοῦμε ποιοί ἀπ' αὐτούς ἔχουν σφεντόνες, καί τίς πάρουμε δίνοντάς τους χρήματα, κι ἂν πληρώσουμε κι ἄλλα σέ κείνους πού θά δεχτοῦν νά πλέκουν κι ἄλλες σφεντόνες, ἂν ἀκόμα ἀπαλλάξουμε ἀπό κάποιες ἀγγαρεῖες ὅσους θά θέλουν νά εἶναι σφεντονήτες μέσα στήν παράταξη, ἴσως θά παρουσιαστοῦν μερικοί πού θά ἔχουν τήν ἱκανότητα νά μᾶς φανοῦν
 19 χρήσιμοι. Βλέπω ἐπίσης πῶς ὑπάρχουν ἄλογα στό στρατό· ἄλλα τὰ ἔχω ἐγώ, μερικά εἶναι ὑπολείμματα ἀπό κείνα πού εἶχε ὁ Κλέαρχος, κι ἄλλα πολλά τὰ ἔχομε πάρει ἀπό τοὺς ἐχθρούς καί τὰ χρησιμοποιοῦμε γιά φορηγὰ. Ἄν λοιπόν ὅλα αὐτά τὰ ξεχωρίσουμε καί δώσουμε στή θέση τους ἄλλα ζῶα γιά νά κουβαλοῦν τίς ἀποσκευές, κι ἂν ἐφοδιάσουμε τὰ ἄλογα μέ καθαλάρηδες, ἴσως κι αὐτοί θά ἐνοχλοῦν τοὺς ἐχθρούς ὅταν τό δάζουν

στά πόδια». Κι αὐτά τὰ λόγια τοῦ Ξενοφώντα φάνηκαν καλὰ.
 Ἔτσι τὴν ἴδια νύχτα δρεθήκαν διακόσιοι, πάνω κάτω, σφεντο- 20
 νήτες, ἐνῶ τὴν ἄλλη μέρα ἐγκρίθηκαν ὕστερ' ἀπὸ ἐξετάσῃ πε-
 νήντα περίπου ἄλογα καὶ καθαλάρηδες. Τοὺς ἔδωσαν τότε δερ-
 μάτινα χιτῶνια καὶ θώρακες, κι ἔβαλαν ἀρχηγό τοῦ ἱππικοῦ τὸ
 Λύκιο, τὸ γιό τοῦ Πολύστρατου ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.

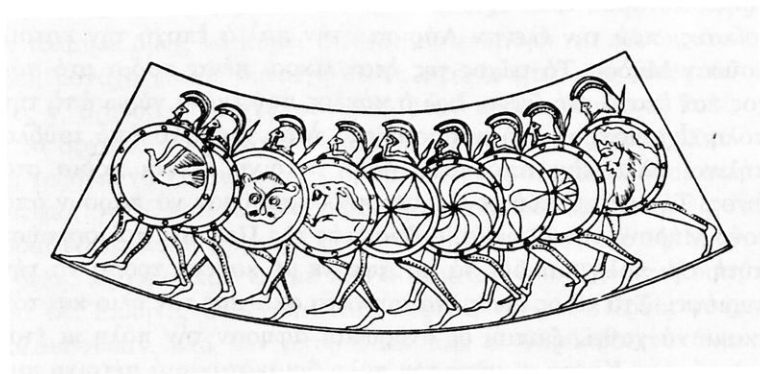
ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΜΕ ΑΠΑΝΩΤΕΣ ΕΠΙΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ

Τὴν ἡμέρα ἐκείνη *ἔμειναν ἐκεῖ*, τὴν ἄλλη ὁμως σηκώθηκαν
 πρωὶ πρωὶ καὶ συνέχισαν τὴν πορεία. Γιατί ἔπρεπε νὰ διαδοῦν
 ἀπὸ κάποια χαράδρα καὶ φοβόνταν μήπως τοὺς ἐπιτεθοῦν οἱ
 ἐχθροὶ τὴν ὥρα πού θά τὴν περνοῦσαν. Ὅταν τὴν εἶχαν περά-
 σει, ξαναπαρουσιάζεται ὁ Μιθραδάτης μέ χίλιους ἱππεῖς καὶ
 τέσσερις χιλιάδες, πάνω κάτω, τοξότες καὶ σφεντονήτες. Γιατί
 τόσοις ζήτησε ἀπὸ τὸν Τισσαφέρνη καὶ τοὺς πῆρε μέ τὴν ὑπό-
 σχηση πῶς, παίρνοντάς τους, θά τοῦ παραδώσει τοὺς Ἕλληνες.

1 **ΚΕΦ. 4**

1-5

Καινούργια
 2 ἐπίθεση τοῦ
 Μιθραδάτη.

Ἕλληνες ὁπλίτες. (Παράσταση ἀπὸ ἀγγεῖο).

- Δέν τούς λογάριαζε, γιατί στήν προηγούμενη επίθεσή του, παρ' ὅ-
λο πού εἶχε λίγους στρατιῶτες, δέν ἔπαθε κανένα κακό, ἐνῶ
3 εἶχε τή γνώμη πώς τούς εἶχε προξενήσει μεγάλη δόλαθη. "Όταν
λοιπόν οἱ Ἕλληνες εἶχαν περάσει τή χαράδρα καί ὁρίσκονταν
μακριά της ὀχτῶ περίπου στάδια, τή διάδωκε κι ὁ Μιθραδάτης
μέ τό στρατό του. Εἶχαν ὀρίσει ὁμως οἱ Ἕλληνες στρατηγοί με-
ρικούς πελταστές καί ὀπλίτες γιά νά πάρουν κυνήγι τόν ἐχθρό,
καί στούς ἱππεῖς εἶχαν πει μέ θάρρος νά κάνουν τό ἴδιο, γιατί
4 θά τούς ὑποστήριζε σημαντική στρατιωτική δύναμη. "Όταν ὁ
Μιθραδάτης εἶχε φτάσει κοντά τους, καί τούς ἔδρισκαν πιά οἱ
πέτρες ἀπό τίς σφεντόνες καί τά θέλη ἀπό τά τόξα, τότε δόθηκε
μέ τή σάλπιγγα τό σημεῖο στούς Ἕλληνες. Καί στή στιγμή ὀρμη-
σαν ἀπάνω στούς ἐχθρούς ἐκείνοι πού εἶχαν πάρει τή διαταγή,
καί οἱ ἱππεῖς ἔτρεχαν κι ἐκείνοι. Οἱ ἐχθροί δέν ἄντεξαν, παρὰ
5 ἄρχισαν νά φεύγουν κατά τή χαράδρα. Σ' αὐτό τό κυνηγητό
σκοτώθηκαν πολλοί δάρδαροι πεζοί καί πιάστηκαν μέσα στή
χαράδρα ὥς δεκαοχτῶ ἱππεῖς ζωντανοί. Οἱ Ἕλληνες μάλιστα
κακοποίησαν χωρίς διαταγή τούς σκοτωμένους, γιά νά τούς
δoléπουν οἱ ἐχθροί καί νά τούς πιάνει τρομάρα.
- 6 Οἱ δάρδαροι ἔφυγαν ὅταν ἔγιναν αὐτά, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες
προχώρησαν ἥσυχoi τήν ὑπόλοιπη μέρα κι ἔφτασαν στόν Τί-
7 γρητα ποταμό. Ἐκεῖ ὁρισκόταν μιὰ πολιτεία μεγάλη, χωρίς κα-
τοίκους, πού τήν ἔλεγαν Λάρισα· τήν παλιά ἐποχή τήν κατοι-
κοῦσαν Μήδοι. Τό τεῖχος της ἦταν εἴκοσι πέντε πόδια στό πά-
χος καί ἑκατό στό ὕψος, ἐνῶ ὁ κύκλος πού ἔκανε γύρω ἀπό τήν
πόλη εἶχε μάρκος δυό παρασάγγες· ἦταν χτισμένο ἀπό τοῦδλα
πήλινα, ἀλλά εἶχε ἀπό κάτω βάση πέτρινη, εἴκοσι πόδια στό
8 ὕψος. Τήν ἐποχή πού οἱ Πέρσες προσπαθοῦσαν νά πάρουν ἀπό
τούς Μήδους τήν ἐξουσία, ὁ βασιλιάς τῆς Περσίας πολιορκοῦσε
αὐτή τήν πόλη καί δέν τά κατάφερνε μέ κανένα τρόπο νά τήν
κυριέψει. Στό τέλος ὁμως ἕνα σύννεφο σκέπασε τόν ἥλιο καί τόν
ἔκαμε νά γαθεῖ, ὥσπου οἱ ἄνθρωποι ἄφησαν τήν πόλη κι ἔτσι
9 κυριεύτηκε. Κοντά σ' αὐτή τήν πόλη ὁρισκόταν μιὰ πέτρινη πυ-
ραμίδα, πού εἶχε πλάτος ἕνα πλέθρο καί ὕψος δυό. Σ' αὐτήν εἶ-
10 χαν καταφύγει πολλοί δάρδαροι ἀπό τά κοντινά χωριά. Ἀπό
κεῖ βαδίζοντας ἕνα σταθμό προχώρησαν ἔξι παρασάγγες κι ἔ-
φτασαν σ' ἕνα τεῖχος ἀφρούρητο, μεγάλο. Τοῦτο ὁρισκόταν γύρω

6 -12
Ἡ Λάρισα
καί ἡ Μέ-
σπια.

ἀπὸ μιᾶ πόλη πού τὴν ἔλεγαν *Μέσπιλα* καὶ πού τὴν κατοικοῦ-
 σαν κάποτε Μῆδοι. Ἡ θάση τοῦ τείχους ἦταν ἀπὸ πελεκημένη
 πέτρα πού εἶχε μέσα ἀπολιθωμένα *κοχύλια*, κι εἶχε πάχος πε-
 νήντα πόδια καὶ ὕψος ἄλλα τόσα. Πάνω σ' αὐτὴν ἦταν χτισμένο 11
 τείχος ἀπὸ τοῦδλα, πενήντα πόδια στὸ πλάτος κι ἑκατὸ στὸ
 ὕψος. Ὁ κύκλος πού ἔκανε τὸ τείχος γύρω ἀπὸ τὴν πόλη εἶχε
 μακρὸς ἑξὶ παρασάγγες. Ἐκεῖ λένε πὼς θρῆκε καταφύγιο ἡ Μή-
 δεια, ἡ γυναῖκα τοῦ βασιλιᾶ, ὅταν οἱ Πέρσες πῆραν τὴν ἐξουσία
 ἀπὸ τοὺς Μῆδους. Τὴν πόλη λοιπὸν αὐτὴ πολιορκοῦσε ὁ βασι- 12
 λιάς τῶν Περσῶν καὶ δέν μποροῦσε νὰ τὴν κυριεύει οὔτε μέ τὸ
 πέρασμα τοῦ χρόνου οὔτε μέ τὴ θία. Ὁ Δίας ὁμως τρώμαξε τοὺς 13
 κατοίκους μέ θρόντη, κι ἔτσι ἡ πόλη κυριεύτηκε. Ἀπὸ κεῖ θάδι-
 σαν ἓνα σταθμὸ καὶ προχώρησαν τέσσερις παρασάγγες. Σ' αὐ-
 τὸν τὸ σταθμὸ παρουσιάστηκε ὁ Τισσαφέρνης ἔχοντας τὸ δικό
 του ἱππικὸ καὶ τὸ στρατὸ τοῦ Ὀρόντα, ἐκεῖνου πού ἦταν
 ἄντρας τῆς κόρης τοῦ βασιλιᾶ. Εἶχε καὶ τοὺς βαρβάρους πού
 ἀκολοιθοῦσαν τὸν Κύρο στὴν ἐκστρατεία του, κι ἐκεῖνους πού
 εἶχε ὁ ἀδελφὸς τοῦ *βασιλιᾶ* καὶ πῆγαινε νὰ τὸν δοιθῇσει,
 καὶ ἀκόμα ὅσους στρατιῶτες τοῦ ἔδωσε ὁ βασιλιάς. Ἔτσι ὁ
 στρατὸς του φάνταξε πάρα πολὺ μεγάλος. Ὅταν κοντοζύγωσε, 14
 ἄλλα ἀπὸ τὰ τάγματά του τὰ τοποθέτησε ἀπέναντι στὴν ὀπι-
 σθοφυλακὴ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἄλλα τὰ πῆγε πρὸς τὰ πλάγια.
 Δέν τόλμησε ὁμως νὰ κάμει ἐπίθεση οὔτε θέλησε νὰ ριψοκινδυ-
 νήσει, μονάχα ἔδωσε διαταγὴ στοὺς σφεντονῆτες καὶ στοὺς το-
 ξότες ν' ἀρχίσουν νὰ χτυποῦν. Μὰ ὅταν πῆραν θέσεις οἱ Ροδί- 15
 τες κι ἀρχισαν νὰ ρίχνουν πέτρες μέ τίς σφεντόνες καὶ οἱ (Σκύ-
 θες) τοξότες νὰ χτυποῦν μέ δέλη καὶ κανένας δέν ἀστοχοῦσε στὸ
 χτύπημα, γιατί καὶ νὰ ἤθελε δέν ἦταν εὐχόλο νὰ τὸ κάμει, ὁ
 Τισσαφέρνης πολὺ γρήγορα ἔφυγε μακριὰ ἀπὸ κεῖ πού ἔφταναν
 τὰ δέλη, πράγμα πού ἔκαμε καὶ ὁ στρατὸς του. Τὴν ὑπόλοιπη 16
 μέρα οἱ Ἕλληνες συνέχισαν τὴν πορεία, ἐνῶ οἱ Πέρσες τοὺς
 ἀκολοιθοῦσαν. Καὶ δέν μποροῦσαν πιά οἱ δάρβαροι νὰ δλά-
 ψουν τοὺς Ἕλληνες, χτυπώντας τους μέ τίς σφεντόνες καὶ μέ τὰ
 τόξα, γιατί οἱ Ροδίτες ἔριχναν μακρότερα ἀπὸ τοὺς Πέρσες
 σφεντονῆτες καὶ τοξότες. Καθὼς μάλιστα τὰ περσιζὰ τόξα εἶναι 17
 μεγάλα, ὅσα ἐχθριζὰ δέλη κατόρθωναν οἱ Ἕλληνες νὰ πιάσουν

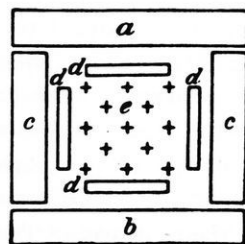
13-18

*Ἐπίθεση τοῦ
Τισσαφέρνη.*

ἀπό κείνα πού ρίχνονταν, τά χρησιμοποιοῦσαν οἱ Κρητικοί, πού καί συνέχεια τά μεταχειρίζονταν καί γυμνάζονταν, ὥστε ρίχνον-
 τὰς τα ψηλά, νά τά πηγαίνουν μακριά. Ἐδρiscαν ἀκόμα στά
 χωριά καί χορδές πολλές γιά τά τόξα καί *μολύβι*, πού τό χρησι-
 18 μοποιοῦσαν γιά τίς σφεντόνες. Ἔτσι ἐκεῖνη τή μέρα, ὅταν οἱ
 Ἕλληνες συνάντησαν χωριά κι ἄρχισαν νά στρατοπεδεύουν, οἱ
 δάρδαροι ἀποσύρθηκαν, νικημένοι σ' αὐτές τίς μικρές ἐπιθέσεις.
 Τήν ἄλλη μέρα ἔμειναν οἱ Ἕλληνες ἐκεῖ καί προμηθεύτηκαν
 τροφίμα, γιατί στά χωριά ὑπῆρχε πολὺ σιτάρι. Τήν τρίτη μέρα
 προχωροῦσαν ἀνάμεσα στόν κάμπο, ἐνῶ ὁ Τισσαφέρνης τοῦς
 ἀκολουθοῦσε χτυπώντας τοὺς ἀπό μακριά μέ σφεντόνες καί τό-
 19 ξα. Τότε κατάλαβαν οἱ Ἕλληνες πὼς τό ἰσόπλευρο πλαίσιο ἦταν
 ἓνας κακὸς σχηματισμὸς τοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ ἀκολουθοῦσαν
 ἐχθροί. Γιατί ἀναγκαστικά, ὅταν οἱ πλευρές τοῦ πλαισίου πλη-
 σιάζουν, ἢ ἐπειδὴ ὁ δρόμος εἶναι πιό στενός ἢ ἐπειδὴ τοῦς
 ἀναγκάζει κανένα δουνό ἢ γεφύρι, οἱ στρατιῶτες στριμώχνονται

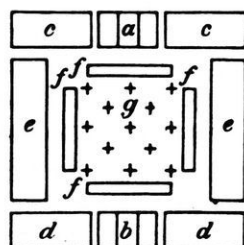
19-23

Ἄλλαγή σχη-
 ματισμοῦ τῶν
 Ἑλλήνων.

Τὸ ἰσόπλευρο πλαίσιο

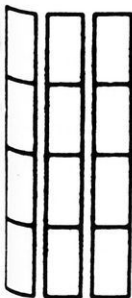
- a = μέτωπο
 b = νῶτα
 c,c = πλευρές
 d,d,d,d = ἐλαφρά ὅπλισμένοι
 στρατιῶτες
 e = ἀποσκευές καί ἄμαχο
 πλήθος

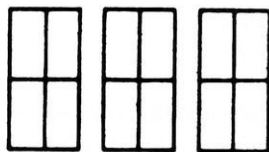
Τὸ πλαίσιο μέ τοὺς ἑξὶ λόγους

- a = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στό
 προστινὸ τμήμα
 b = τρεῖς εἰδικοί λόχοι στά
 νῶτα
 c,c = κέρατα στό προστινὸ
 τμήμα
 d,d = κέρατα στό πίσω τμήμα
 e,e = πλευρές
 f,f,f,f = ἐλαφρά ὅπλισμένοι
 στρατιῶτες
 g = ἀποσκευές καί ἄμαχοι

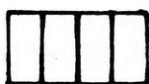
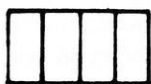
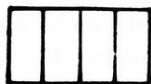
καί προχωροῦν μέ κόπο, ἀπό τή μιά γιατί πιέζει ὁ ἕνας τόν ἄλλο, κι ἀπό τήν ἄλλη γιατί ἐπικρατεῖ ἀταξία. Ἔτσι, μέ τό νά βρῖσκονται σέ κάποια σύγχυση, εἶναι δύσκολο νά χρησιμοποιοῦνται γιά μάχη. Ὅταν ὁμως ἀνάμεσα στίς δύο πλευρές ξαναδημιουργεῖται ἀπόσταση, ἀναγκαστικά χωρίζονται οἱ στρατιῶτες πού στριμώχνονταν πρωτύτερα, καί στή μέση μένει ὁ τόπος ἄδειος. Τότε στενοχωροῦνται ἐκεῖνοι πού τά παθαίνουν αὐτά, γιατί τοὺς ἀκολουθοῦν ἐχθροί. Κι ὅσες φορές χρειαζόταν νά περάσουν κάποιο γεφύρι ἢ κανένα ἄλλο στενό, διαζόταν ὁ καθένας γιατί ἤθελε νά περάσει πρῶτος. Τότε, φυσικά, ἦταν εὐκολο στοὺς ἐχθρούς νά ἐπιτεθοῦν. Ὅταν λοιπόν τά εἶδαν αὐτά οἱ στρατιῶτες, ἔκαναν ἔξι λόχους ἀπό ἑκατό στρατιῶτες τόν καθένα, κι ἔβαλαν ἐπικεφαλῆς λοχαγούς καί ἄλλους πεντηκοντῆρες καί ἐνωμόταρχους. Αὐτοί οἱ λοχαγοί προχωροῦσαν μαζί μέ τοὺς ἄλλους καί ὅταν οἱ πλευρές τοῦ πλαισίου πλησίαζαν, ἔμεναν πίσω μέ τοὺς στρατιῶτες τους βαδίζοντας ἀργά, γιά νά

Τρεῖς λόχοι ὁ ἕνας πλάι στόν ἄλλο. Καθένας ἔχει τέσσερις ἐνωμοτίες, πού βρῖσκονται ἡ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Τρεῖς λόχοι «κατά πεντηκοστὺς»: κάθε πεντηκοστὺς ἔχει 2 ἐνωμοτίες, πού βρῖσκονται ἡ μιά πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Οἱ τέσσερις ἐνωμοτίες κάθε λόχου ἡ καθεμιά εἶναι τοποθετημένη πλάι στήν ἄλλη.

- μὴν ἐνοχλοῦν τίς πλευρὲς, καὶ ἔφερον τούτους ἄντρες τοὺς ἔξω ἀπὸ
- 22 αὐτῆς. Ὅταν χωρίζονταν οἱ δυὸ πλευρὲς τοῦ πλαισίου, γέμιζαν τὸ ἄδειο μέρος μετὰ στρατιῶτες ποὺ τοὺς ἔδωξαν κατὰ λόχους, ἃν ἦταν κάπως στενὸ τὸ διάστημα, πενήντα πενήντα ἂν ἦταν πρὸ πλατὺ καὶ σὲ ἐνομοτίες ἂν ἦταν πολὺ πλατὺ. Ἔτσι τὸ κέντρο
- 23 ἦταν πάντα γεμάτο. Ἄν πάλι χρειάζοταν νὰ περάσουν κάποιο στενὸ ἢ κανένα γεφύρι, δὲν ἀναστατώνονταν, παρὰ οἱ λοχαγοὶ περνοῦσαν μετὰ τῆ σειρᾶ τους. Κι ἂν ἡ φάλαγγα σὲ κανένα σημεῖο εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἐνίσχυση, αὐτοὶ πηγαινὶν νὰ βοηθήσουν. Μὲ
- 24 αὐτὸ τὸν τρόπο βάδισαν τέσσερις σταθμούς. Καθὼς βάδιζαν τὸν πέμπτο σταθμὸ, εἶδαν ἕνα ἀνάκτορο καὶ ὀλόγυρά του πολλαῖ χωριά. Ὁ δρόμος ποὺ ὀδηγοῦσε σ' αὐτὴ τὴν τοποθεσίαν περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ ψηλοὺς γήλοφους ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ τὸ δουνό, ποὺ στὰ ριζὰ του ὀρισκόταν τὸ κεντροῖκό χωριό. Μὲ χαρὰ εἶδαν οἱ Ἕλληνες τοὺς λόφους, ὅπως ἦταν φυσικό, ἐπειδὴ οἱ
- 25 ἐχθροὶ ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἦταν ἱππεῖς. Ὅταν ὁμως προχώρησαν καὶ ἀνέβηκαν ἀπὸ τὸν κάμπο στὸν πρῶτο γήλοφο καὶ ὕστερα ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν ἀπὸ κεῖ γιὰ ν' ἀνέβουν στὸ δεύτερο, τότε παρουσιάζονται οἱ θάρδαροι. Τοῦτοι, ἐνῶ τοὺς μαστίγωναν οἱ ἄρχηγοὶ τους, ἄρχισαν νὰ χτυποῦν ἀπὸ ψηλὰ τοὺς Ἕλληνες μετὰ
- 26 ἀκόντια, μετὰ σφεντόνες, μετὰ τόξα. Πλήρωσαν πολλοὺς καὶ νίκησαν τοὺς Ἕλληνες γυμνήτες, καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ μείνουν κλεισμένοι ἀνάμεσα στοὺς ὀπλίτας. Ἔτσι αὐτὴ τὴ μέρα οἱ σφεντονήτες καὶ οἱ τοξότες ἔμειναν μέσα στὸ ἄμαχο πλήθος, χωρὶς νὰ
- 27 προσφέρουν οὔτε τὴν παραμικρὴ ὠφέλεια. Οἱ Ἕλληνες, ὕστερα ἀπ' αὐτὴ τὴν πίεση, δάλθηκαν νὰ τοὺς πάρουν κυνήγι. Ἐπειδὴ ὁμως ἦταν ὀπλίτες φτάνουν μετὰ δυσκολία στὴν κορυφή, ἐνῶ οἱ
- 28 ἐχθροὶ ἔτρεχαν γρήγορα πηδώντας. Τὰ ἴδια ἀθάναιναν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς θάρδαρους καὶ ὅταν γύριζαν κοντὰ στὸ ἄλλο στρατεύμα, τὰ ἴδια γίνονταν καὶ πάνω στὸ δεύτερο γήλοφο. Γι' αὐτὸ ἀποφάσισαν, ὅταν ἦταν πάνω στὸν τρίτο γήλοφο, νὰ μὴ μετακινήσουν ἀπὸ κεῖ τοὺς στρατιῶτες, ὥσπου ἀνέβασαν πελταστές
- 29 πρὸς τὸ δουνό, ἀπὸ τὴ δεξιὰ πλευρὰ τοῦ πλαισίου. Κι ὅταν αὐτοὶ δρεθήκαν πάνω ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ποὺ ἀκολουθοῦσαν, σταμάτησαν πρὸ οἱ θάρδαροι τίς ἐπιθέσεις τους ἐναντίον σὲ κείνους ποὺ κατέβαιναν, γιατί φοβήθηκαν μήπως ἀποκοποῦν καὶ δε-

24-30
Καινούρια
ἐπίθεσις τῶν
θάρδαρων.

θοῦν οἱ Ἕλληνες *κι ἀπό τά δύο τους μέρη*. Ἔτσι τήν ὑπόλοιπη 30
μέρα συνέχισαν τήν πορεία καί δάδιζαν οἱ στρατιῶτες τοῦ
πλαισίου στό δρόμο πού θρῖσκόταν ἀνάμεσα στούς γήλοφους, καί
οἱ πελταστές ψηλά στό βουνό, παράλληλα πρός τοὺς κάτω,
ὥσπου ἔφτασαν στά χωριά. Ἐκεῖ διόρισαν ὁχτῶ *γιατρούς*,
ἐπειδὴ εἶχαν πολλοὺς πληγωμένους.

Ἐδῶ ἔμειναν τρεῖς μέρες καί ἔξαιτίας τῶν πληγωμένων καί 31
ἐπειδὴ θρῖχαν πολλὰ τρόφιμα, ὅπως ἀλεύρι, κρασί καί ἀρκετό
κριθάρι μαζεμένο, γιά νά φᾶνε τά ἄλογα. Καί ὅλα αὐτὰ θρῖσκον-
ταν συγκεντρωμένα σέ ἀποθήκες *κι ἀνῆξαν* στό διοικητὴ τῆς χώ-
ρας. Τέλος τήν τέταρτη μέρα κατεβαίνουν στὸν γάμπο. Ἐπειδὴ 32
ὁμως τοὺς πρόλαβε ὁ Τισσαφέρνης μέ τὸ στρατό του, ἀναγκά-
στηκαν νά σταματήσουν ἀμέσως μόλις συνάντησαν ἓνα χωριό καί
νά μὴν προχωροῦν πιά δίνοντας μάχη. Γιατί ὑπῆρχαν πολλοὶ πού
ἦταν ἀδύνατο νά πολεμοῦν, δηλαδή (καί οἱ) πληγωμένοι *κι ἐκεῖ-*
νοι πού τοὺς κουβαλοῦσαν *κι ἐκεῖνοι πού σήκωναν* τά ὅπλα τῶν
τελευταίων. Ὅταν λοιπὸν σταμάτησαν ἐκεῖ, οἱ θάρδαροι λίησι- 33
ασαν τὸ χωριό καί προσπαθοῦσαν νά τοὺς χτυποῦν ἀπὸ μακριά,
ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες φάνηξαν πολὺ ἀνώτεροί τους. Γιατί ὑπῆρχε με-
γάλη διαφορά στό νά ἀποκροῦν τοὺς ἐχθροὺς ἐξορμώντας ἀπὸ
μιὰ τοποθεσία, ἀπὸ τὸ νά τοὺς πολεμοῦν βαδίζοντας, τὴν ὥρα
πού ἐκεῖνοι τοὺς ἔκαναν ἐπίθεση.

Ἦταν πιά ἀπόγευμα πρός τὸ βραδάκι, *κι ἦταν ὥρα νά ἀπο-* 34
συρθοῦν οἱ ἐχθροί. Γιατί οἱ θάρδαροι ποτὲ δέ στρατοπέδευαν
σέ ἀπόστασι μακρότερη ἀπὸ ἐξήντα στάδια ἀπὸ κεῖ πού θρῖσκόταν
ὁ ἐλληνικὸς στρατός, ἐπειδὴ φοβόνταν μήπως τοὺς ἐπιτεθοῦν οἱ
Ἕλληνες τῇ νύχτα. Καί εἶναι ἄχρηστο τῇ νύχτα ἓνα περσικὸ
στράτευμα. Γιατί καί τά ἄλογα εἶναι δεμένα καί συνήθως τά περ- 35
διζλώνουν γιά νά μὴν μποροῦν νά φύγουν, ἂν λυθοῦν, *κι ἂν γίνει*
κανένας θόρυβος, πρέπει ὁ Πέρσης στρατιώτης νά δᾶλει στό
ἄλογο τὴ σέλα καί τὸ χαλινάρι, νά φορέσει ὁ ἴδιος τὸ θώρακά του
καί νά παύσῃ. Μὰ ὅλ' αὐτὰ εἶναι δύσκολο νά γίνουν τῇ νύ-
χτα καί μάλιστα ὅταν ἐπάρχει θόρυβος. Γι' αὐτὸν τὸ λόγο οἱ Πέρ-
σες στρατοπέδευαν μακριὰ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ὅταν οἱ Ἕλληνες 36
ἄρχισαν νά καταλαβαίνουν πὺς οἱ θάρδαροι θέλουν νά ἀποσυρ-
θοῦν καί πὺς δίνουν τίς ἀνάλογες διαταγές, τότε ὁ κήρυκας ἐφώ-

31-33

Ἀποτελεσμα-
τική ἀντίστα-
ση τῶν Ἑλ-
λήνων.

34-36

Οἱ Πέρσες ἀ-
ποσύρονται τῇ
νύχτα.

37-40

Οἱ Ἕλληνες 37
προχωροῦν,
ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ
πιάνουν ὑψω-
μα γιὰ νὰ τοὺς
ἐμποδίσουν.

ναξε στοὺς Ἕλληνες νὰ ἐτοιμάζουν τὰ πράγματά τους. Ἀκουσαν τὴ φωνή του οἱ ἐχθροὶ καὶ δὲν ξεκίνησαν ἀμέσως, μόλις ὁμως ἄρχισε νὰ θραδιάζει, ἔφυγαν. Γιατὶ νόμιζαν πὼς δὲν εἶναι σωστό νὰ θαδίσουν νύχτα καὶ νὰ γυρίσουν στοὺς στρατόπεδο. Μὰ ὅταν οἱ Ἕλληνες τοὺς εἶδαν πιά καθαρά νὰ φεύγουν, ἔξεψαν πάλι κι αὐτοὶ τὰ ζῶα κι ἄρχισαν νὰ προχωροῦν, καὶ δάδισαν πάνω κάτω ἐξήντα στάδια. Τόσο μεγάλη ἀπόσταση χώρισε τὰ δύο στρατεύματα, ὥστε τὴ δεύτερη καὶ τὴν τρίτη μέρα δὲν παρουσιάστηκαν οἱ ἐχθροὶ. Τὴν τέταρτη ὁμως, προχωρώντας ὅσο ἦταν νύχτα, πιάνουν οἱ δάρδαροι μιὰ πολὺ ψηλὴ τοποθεσία, ἀπ' ὅπου ἐπρόκειτο νὰ περάσουν οἱ Ἕλληνες. Ἦταν ἡ κορυφὴ τοῦ ὑψώματος, πού θὰ τὴν περνοῦσαν κατεβαίνοντας στὸν κάμπο. Ἐπειδὴ ὁ Χειρίσοφος ἔβλεπε πὼς ἦταν πιασμένη ἡ κορυφὴ τοῦ ὑψώματος, ἔστειλε καὶ φώναξε τὸν Ξενοφῶντα ἀπὸ τὴν ὀπισθοφυλακὴ καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ πάρει τοὺς πελταστὲς καὶ νὰ φτάσει μπροστά.

- 38 Ὁ Ξενοφῶν ὁμως δὲν ὀδήγησε ἐκεῖ τοὺς πελταστὲς, γιατί ἔβλεπε ὅτι ἐρχόταν ὁ Τισσαφέρνης μὲ ὀλόκληρο τὸ στρατό του, παρὰ ἔτρεξε ὁ ἴδιος καθάλα στοὺς ἄλλοι καὶ τὸν ρώτησε: «Τί μέ φωνάζεις;» Κι ἐκεῖνος τοῦ λέει: «Μπορεῖς νὰ δεῖς. Προλαδαν οἱ ἐχθροὶ κι ἔπιασαν τὸ ὑψωμα πού εἶναι πάνω ἀπὸ τὸ μέρος ἀπ' ὅπου θὰ κατέδουμε στὸν κάμπο. Ἔτσι δὲν εἶναι δυνατό νὰ περάσουμε, ἂν δὲν τοὺς διώξουμε ἀπὸ κεῖ. Μὰ γιατί δὲν ἔααρες τοὺς

Πελταστὴς μὲ κράνος, πέλτη, περιζνημίδες καὶ δόρυ.
(Παράσταση ἀπὸ ἀγγεῖο).

Πέρσης τοξότης, πού ἔχει κρεμασμένη σπόν
ῶμο του τή θήκη γιά τό τόξο καί τά δέλη.

πέλταστές:» Ἐκεῖνος τοῦ ἀπάντησε πώς δέν τό ἐδορίσζε σωστό νά 40
ἀφήσει ἀπροφύλαχτη τήν ὀπισθοφυλακή, ἀφοῦ ἔκαμαν τήν ἐμ-
φανισή τους οἱ ἐχθροί. «Εἶναι ὁμως καιρός, εἶπε, νά σκεφτοῦμε
μέ ποιόν τρόπο θά διώξουμε τοὺς ἄντρες αὐτοὺς ἀπό τό ὕψωμα».
Τότε ὁ Ξενοφῶν παρατηρεῖ πώς ἡ κορυφή τοῦ δουννοῦ ἦταν πάνω 41
ἀπό τό δικό τους στράτευμα καί πώς ἀπ' αὐτήν ὑπῆρχε δρόμος
πού ὀδηγοῦσε πρὸς τό ὕψωμα, ὅπου θρόιζονταν οἱ ἐχθροί, καί
λέγει: «Προτιμότερο εἶναι, Χειρίσοφε, νά ὀρμήσουμε, ὅσο γίνεται
γρηγορότερα, πρὸς τήν κορυφή. Γιατί ἂν καταφέρουμε νά τήν
πιάσουμε, δέ θά μπορέσουν νά μείνουν στή θέση τους οἱ ἐχθροί
πού εἶναι πάνω ἀπό τό δρόμο. Ἄν θέλεις, λοιπόν, νά μείνεις ἐσύ
κοντά στό στρατό, κι ἐγὼ θ' ἀνέβω ἀπάνω. Ἄν ὁμως προτιμᾷς,
πήγαινε σύ στό δουννό, κι ἐγὼ θά μείνω ἐδῶ». «Σ' ἀφῆνω, εἶπε ὁ 42
Χειρίσοφος, νά διαλέξεις ὅποιο ἀπό τὰ δύο θέλεις». Ὁ Ξενοφῶν
εἶπε πώς, σάν πιό νέος, προτιμᾷ ν' ἀνέβει στό δουννό, τόν παρα-
καλεῖ ὁμως νά στείλει μαζί του στρατιῶτες ἀπό τήν ἐμπροσθοφυ-
λακή. Γιατί ἦταν μεγάλη ἀπόσταση νά πάει νά πάρει ἄντρες ἀπό
τήν ὀπισθοφυλακή. Καί ὁ Χειρίσοφος στέλνει μέ τόν Ξενοφῶντα 43
τοὺς πέλταστές τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς καί πήρε στή θέση τους
ἐκεῖνους πού ἦταν στή μέση τοῦ πλαισίου. Ἐδῶσε ὁμως διαταγή
νά πάνε μαζί του καί οἱ τριακόσιοι διαλεχτοί, πού τοὺς εἶχε δά-
λνει ὁ ἴδιος στό μπροστινὸ μέρος τοῦ πλαισίου.
Ἀπὸ κεῖ ξεκίνησαν καί προχωροῦσαν, ὅσο μπορούσαν πιό γρή- 44

41- 49
Οἱ Ἕλληνας
πάνουν τήν
κορυφή τοῦ
δουννοῦ.

- γορα. Μά οἱ ἐχθροὶ τοῦ ὀρίζονταν στό λόφο, μόλις πῆραν εἰ-
 δηση πὼς οἱ Ἕλληνες βάδιζαν γιὰ τὴν κορυφή, μονομιᾶς κι ἐκεῖ-
 νοι, θάζοντας ὅλες τὶς δυνάμεις τους, ὄρμησαν γιὰ νά φτάσουν
 45 ἀπάνω πρῶτοι. Καί τότε ἄκουε κανεῖς δυνατές κραυγές ἀπὸ τὸ
 ἑλληνικὸ στράτευμα, καθὼς οἱ Ἕλληνες ἐδιναν κουράγιο στοὺς δι-
 κούς τους, τὸ ἴδιο ὅμως κι ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ Τισσαφέρνη,
 46 πού φώναζαν στοὺς δικούς τους νά ἔχουν θάρρος. Ὁ Ξενοφῶν
 πάλι περνώντας δίπλα στοὺς στρατιῶτες, καθάλα πάνω στ' ἄλογο
 του, τοὺς ἐμψύχωνε μ' αὐτὰ τὰ λόγια: «Τώρα, στρατιῶτες, νά
 σκεφτεῖτε πὼς πηγαίνομε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὰ παιδιά καί γιὰ
 τὶς γυναῖκες μας. Ἄν κοπιάσουμε τώρα λίγο, ὕστερα πιά θά προ-
 χωροῦμε χωρὶς νά κάνουμε μάχη». Ὁ Σωτηρίδας ὅμως ὁ Σικυ-
 47 ὢνιος εἶπε: «Δέ ὀρискόμαστε κάτω ἀπὸ τὶς ἴδιες συνθήκες, Ξε-
 νοφῶντα· γιατί ἐσύ εἶσαι καθάλα στό ἄλογο, ἐνῶ ἐγὼ κουράζο-
 μαι πολὺ νά σηκώνω τὴν ἀσπίδα».
- 48 Μόλις τ' ἄκουσε αὐτὰ ὁ Ξενοφῶν, πήδησε κάτω ἀπὸ τὸ ἄλο-
 γο, τὸν ἐσπρωξε ἔξω ἀπὸ τὴ γραμμὴ, τοῦ πήρε τὴν ἀσπίδα, καί
 κρατώντας τὴν βάδιζε ὅσο μπορούσε πιὸ γρήγορα. Ἐτυχε ὅμως
 νά φορεῖ καί τὸν ἱππικὸ θώρακα, πράγμα πού τὸν ἔκανε νά ὑπο-
 φέρει. Σέ κείνους πού πηγαιναιαν μπροστά του, ἔλεγε νά προχω-
 ροῦν, σέ κείνους πού ὀρίζονταν πίσω του, νά τὸν προσπερνοῦν,
 49 κι ὁ ἴδιος ἀκολουθοῦσε μὲ κόπο. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιῶτες χτυ-
 ποῦν ἀπὸ κοντὰ κι ἀπὸ μακριά τὸ Σωτηρίδα καί τὸν ὀρίζουν,
 ὥσπου τὸν ἀνάγκασαν νά ξαναπάρει τὴν ἀσπίδα καί νά προχω-
 ρήσῃ. Καί ὁ Ξενοφῶν ἀνέθηκε στό ἄλογο καί πηγαινε καθάλα,
 ὥσπου μπορούσε νά προχωρεῖ τὸ ζῶο· ὅταν ὅμως τὸ μέρος ἦταν
 ἀπέραστο, ἄφησε τὸ ἄλογο καί βάδιζε μὲ τὰ πόδια. Τέλος προλα-
 οδαίνουν καί φτάνουν στὴν κορυφὴ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς.

ΠΥΡΠΟΛΗΣΗ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ, ΣΥΣΚΕΨΕΙΣ ΤΩΝ
 ΣΤΡΑΤΗΓΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΗ ΝΑ ΣΥΝΕΧΙΣΟΥΝ
 ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΚΑΡΔΟΥΧΩΝ

ΚΕΦ. 5

1-6

Ἐπὶ τὴν ὁδὸν
 τὴν ἀπὸ τὴν
 τὴν ἀπὸ τὴν
 τὴν ἀπὸ τὴν

Τότε οἱ *θάλαροι* γύρισαν τὶς πλάτες κι ἄρχισαν νά φεύγουν,
 ὅπου μπορούσε ὁ καθένας, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες κρατοῦσαν τὴν κο-
 ρυφή. Οἱ στρατιῶτες πάλι τοῦ Τισσαφέρνη καί τοῦ Ἀρσίου πῆ-
 ραν ἄλλο δρόμο κι ἔφυγαν, ἐνῶ ὁ Χειρίσοφος μὲ τοὺς ἄντρες του

κατέδθηκαν καί στρατοπέδεψαν σ' ἓνα χωριό, πού ἦταν γεμάτο
 ἀπό πολλά τρόφιμα. Σ' αὐτό τόν κάμπο, πλάι στόν Τίγρητα πο-
 ταμό, ὑπῆρχαν καί πολλά ἄλλα χωριά, πού εἶχαν ἄφθονα τρόφι-
 μα. Μά ὅταν ἔφτασε τό ἀπόγευμα, παρουσιάζονται οἱ ἐχθροί 2
 στόν κάμπο καί σκοτώσαν μερικούς ἀπό τοὺς Ἕλληνες, πού ἦταν
 σκορπισμένοι ἐδῶ κι ἐκεῖ γιά λεηλασία. Γιατί βρέθηκαν ἐκεῖ
 ἀκριβῶς τήν ὥρα πού οἱ ντόπιοι προσπαθοῦσαν νά περάσουν
 στήν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ ποταμοῦ πολλά κοπάδια ζῶα. Τότε ὁ 3
 Τισσαφέρνης μέ τοὺς στρατιῶτες του προσπάθησαν νά κάψουν
 τά χωριά. Καί μερικοί ἀπό τοὺς Ἕλληνες στενοχωρήθηκαν πολύ,
 γιατί σκέφτηκαν πώς, ἂν τά κάψουν, δέ θά ἔχουν ἀπό πού νά
 προμηθευτοῦν τρόφιμα. Σέ λίγο γύρισαν ὁ Χειρίσοφος μέ τοὺς 4
 ἄντρες του, πού εἶχαν πάει νά δοθηθοῦν τοὺς ἄλλους. Κι ὁ Ξε-
 νοφῶν πού εἶχε κατέβει ἀπό τήν κορυφή καί περνοῦσε καθάλα
 στ' ἄλογο μπροστά στά τάγματα, συνάντησε τοὺς Ἕλληνες πού
 γύριζαν ἀπό τή δοθήθεια καί τοὺς εἶπε: «Βλέπετε, Ἕλληνες, πώς 5
 οἱ ἐχθροί ἀφήνουν πιά τή χώρα νά εἶναι δική μας; Γιατί ἐκεῖνο
 πού προσπαθοῦσαν νά πετύχουν ἀπό μᾶς, ὅταν κάναμε τίς συν-
 θήκες, δηλαδή νά μὴν καίμε τή χώρα τοῦ βασιλιά, τώρα οἱ ἴδιοι
 τό παραβιάζουν καί τῆς δάζουν φωτιά σά νά εἶναι ξένη. Ἀλλά
 ἂν ἀφήνουν κάπου τρόφιμα γιά τόν ἑαυτό τους, θά μᾶς δοῦν κι
 ἐμᾶς νά πηγαῖνουμε σ' αὐτό τό μέρος. Μοῦ φαίνεται ὁμως, Χει- 6
 ρίσοφε, εἶπε, πώς πρέπει νά ὑπερασπίζουμε τή χώρα σά νά εἶναι
 δική μας, βαδίζοντας ἐνάντια σέ κείνους πού τήν καίνε». Μά ὁ
 Χειρίσοφος ἀπάντησε: «Ἐγὼ δέν ἔχω αὐτήν τή γνώμη. Ἀντίθε-
 τα, εἶπε, κι ἐμεῖς πρέπει νά δάζουμε φωτιά, καί τότε θά σταματή-
 σουν αὐτοὶ πιό γρήγορα νά καίνε ».

7-12

Ὅταν πῆγαν στόν τόπο ὅπου εἶχαν στρατοπεδέψει, οἱ ἄλλοι 7
 ἀσχολήθηκαν μέ τό ζήτημα τῶν τροφίμων, ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ καί
 οἱ λοχαγοὶ ἔκαναν σύσκεψη κι ἡ ἀμηχανία τους ἦταν μεγάλη. Για-
 τί ἀπό τή μιὰ δρισκονταν δυνά θεόρατα, καί ἀπό τήν ἄλλη ὁ
 ποταμός πού ἦταν τόσο θαύς, ὥστε οὔτε τά δόρατα δέν ἦταν
 ψηλότερα ἀπό τά νερά του, ἂν κανεῖς τά ἔχωνε μέσα γιά νά δοκι-
 μάσει τό βάθος του. Τήν ὥρα πού αὐτοὶ δέν ἤξεραν τί νά κάμουν, 8
 πῆγε κοντά τους κάποιος Ροδίτης καί τοὺς εἶπε: «Ἐγὼ, ἀρχηγόι,
 εἶμαι πρόθυμος νά σᾶς περάσω ἀπέναντι τέσσερις τέσσερις χι-

7 Τό σχέδιον
ἐνός Ροδίτη

- λιάδες, ἂν με δοθηθῆσθε σέ ὁ, τι χρειάζομαι κι ἂν μοῦ δώσετε γιά
 9 πληρωμή ἓνα τάλαντο». Ὅταν τόν ρώτησαν ποιὰ πράγματα τοῦ
 εἶναι ἀπαραίτητα, εἶπε: «Θά χρειαστῶ δυό χιλιάδες ἄσκιᾶ.
 Βλέπω ὅμως πολλά πρόδρατα καί γίδια καί βόδια καί γαῖδούρια,
 10 πού ἅμα γδαρθοῦν καί φουσκωθοῦν, μποροῦν νά κάμουν εὐκόλο
 τό πέρασμα τοῦ ποταμοῦ. Θά χρειαστῶ ἀκόμα καί τά σχοινιά
 πού δένετε τά ὑποζύγια. Μέ αὐτά θά ἐνώσω τά ἄσκιᾶ τό ἓνα μέ
 τό ἄλλο καί θά τοποθετήσω τό κάθε ἄσκι μέσ στό νερό, ἀφού
 11 πρῶτα κρεμάσω ἐπάνω λέτρες καί τίς ἀφήσω σά νά ναι ἄγκυ-
 ρες. Ὑστερα θά τραθῆξω τά ἄσκιᾶ ὥς τήν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ
 ποταμοῦ, θά τά δέσω κι ἀπό τοῦτη κι ἀπό κεινὴ τῇ μεριά καί θά
 κουδालήσω καί θά δάλω ἀπό πάνω χαμόκλαδα καί θά τά σκε-
 12 πάζω μέ χῶμα. Τό ὅτι δέν ὑπάρχει κίνδυνος νά βουλιάξετε, αὐτό
 θά τό καταλάβετε τοῦτη τῇ στιγμῇ. Κάθε ἄσκι δηλαδή γιά νά μὴ
 βουλιάξει, θά σηκώνει δυό ἄντρες μονάχα. Καί γιά νά μὴ γλι-
 13 στροῦν ἀπό πάνω, θά τοὺς ἐμποδίζουν τά χαμόκλαδα καί τό χῶ-
 μα». Τ' ἄκουσαν οἱ στρατηγοὶ αὐτά καί τοὺς φάνηκε χαριτωμένο
 τό τέχνασμα τοῦ Ροδίτη, στήν πράξη ὅμως τό ἐβρισκαν ἀδύνατο.
 Γιατί στήν ἀπέναντι ὄχθη ὑπῆρχαν πολλοὶ ἱππεῖς, πού θά τοὺς
 ἐμποδίζαν καί πού ἀπό τὴν ἀρχὴ δέ θά ἄφηναν τοὺς πρῶτους,
 πού θά ἐπιχειροῦσαν, νά κάμουν τίποτε ἀπ' αὐτά.
- 13 Ἔτοι τὴν ἄλλη μέρα ξαναγύρισαν πρὸς τά πίσω (δηλαδή πρὸς
 τὴ Βαβυλώνα), στά χωριά πού δέν ἦταν καμένα. Ἐθαζαν ὅμως
 φωτιά σέ κεῖνα πού ἄφηναν κι ἔφευγαν. Γι' αὐτό οἱ ἐχθροὶ δέ
 ζύγωναν, ἀλλὰ κοίταζαν καί φαίνονταν πὼς ἀποροῦσαν, μὴ ξέ-
 14 ροντας πρὸς τά πού θά τραθῆξουν οἱ Ἕλληνες καί τί σκέφτονται
 νά κάμουν. Τότε οἱ ἄλλοι στρατιῶτες ἔδωγαν ν' ἀναζητήσουν
 τροφίμα, ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ ἔκαναν πάλι σύσκεψη. Συγκέντρωσαν
 κι ἐκείνους πού εἶχαν πιασεῖ αἰχμάλωτοι καί τοὺς ζητοῦσαν
 15 πληροφορίες γιά ὁλόκληρη τὴ γύρω περιοχὴ, δηλαδή πὼς ἦταν τό
 κάθε μέρος χωριστά. Ἐκεῖνοι ἔλεγαν πὼς πρὸς τό νοτιὰ βρισκό-
 ταν ὁ δρόμος πού πηγαινέ στή Βαβυλώνα καί στή Μηδιά, ἀπ'
 ὅπου εἶχαν ἐρθεῖ. Πρὸς τά ἀνατολικά ἦταν ὁ δρόμος πού πηγαινέ
 στά Σοῦσα καί στά Ἐκβάτανα, ὅπου λένε πὼς ὁ βασιλιάς παρα-
 θερίζει. Πρὸς τά δυτικά, πέρα ἀπὸ τό ποτάμι, βρισκόταν ὁ δρό-
 μος πού ὀδηγοῦσε στή Λυδία καί στήν Ἰωνία, ἐνῶ ἐκεῖνος πού

13-18

Ἀπόδοση νά
 τραθῆξουν
 πρὸς τά ὀρι-
 νά τῶν Καθ-
 ούχων.

περνούσε ανάμεσα από τὰ δουνά, πρὸς τὸ βορινὸ μέρος, ὁδη-
 γοῦσε στὴ χώρα τῶν *Καρδούχων*. Γι' αὐτοὺς ἔλεγαν πῶς κατοί- 16
 νούσαν ἐπάνω στὰ δουνά καὶ πῶς ἦταν ἱκανοὶ πολεμιστὲς καὶ
 δὲν πειθαρχοῦσαν στὸ βασίλειά. Κάποτε μάλιστα τοὺς ἔκαμε ἐπί-
 θεση ἓνας στρατὸς τοῦ βασιλιά πού εἶχε ἑκατὸν εἴκοσι χιλιάδες
 ἄντρες, κι ἀπ' αὐτοὺς κανένas δὲ γύρισε πίσω, παρὰ χάθηκαν
 ὅλοι μέσα στὶς κακοτοπιὲς τῆς χώρας. Ὅσες φορές ὁμως ἔκαναν
 συνθήκες μὲ τὸ διοικητὴ πού ἔμενε στὸν κάμπο, τότε κι αὐτοὶ
 εἶχαν σχέσεις μ' ἐκείνους *κι ἐκεῖνοι μ' αὐτοὺς*. Ὅταν τ' ἄκουσαν 17
 αὐτὰ οἱ στρατηγοί, ἔβαλαν νὰ καθίσουν σὲ χωριστὸ μέρος ἐκεί-
 νους πού ἔλεγαν πῶς ξέρουν πρὸς τὰ πού τραβάει ὁ κάθε δρόμος,
 χωρὶς νὰ φανερώσουν ποῦ σκόπευαν νὰ πᾶνε. Πάντως οἱ στρα-
 τηγοὶ ἔκριναν πῶς ἦταν ἀνάγκη, βαδίζοντας ἀνάμεσα στὰ δουνά,
 νὰ μποῦν στὴ χώρα τῶν *Καρδούχων*. Γιατί ἔλεγαν οἱ αἰχμάλωτοι
 πῶς, ὅταν περάσουν αὐτὴ τὴν περιοχὴ, θὰ φτάσουν στὴν *Ἀρμε-*
νία, πού τὴν κυδερνοῦσε ὁ Ὀρόντας καὶ ἦταν μεγάλη καὶ πλού-
 σια χώρα. Κι ἀπὸ κεῖ πιά ἔλεγαν πῶς ἦταν εὐχολο νὰ πάει κανεὶς
 ὅπου ἤθελε. Γι' αὐτὸ ἔκαμαν θυσιά, ὥστε ν' ἀρχίσουν τὴν πορεία 18
 ὁποιαδήποτε στιγμὴ τοὺς φαινόταν καλὸ. Γιατί φοδόνταν μὴπως
 προλάβουν οἱ *Καρδούχοι* καὶ πιάσουν τὸ πέραμα ἐπάνω στὰ
 δουνά. Ἐδωσαν λοιπὸν διαταγὴ νὰ δειπνήσουν, νὰ ἐτοιμάσουν
 τὰ πράγματά τους καὶ νὰ ξεκουράζονται, καί, μόλις τοὺς εἰδο-
 ποιήσει κάποιος ὅτι ἀρχίζει ἡ πορεία, ν' ἀκολουθοῦν.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΩΝ ΚΑΡΔΟΥΧΩΝ

ΚΕΦ 1

Ἀναγεφαλαί-
ωση.

2- 4

Ἀπόφαση γιά
τήν πορεία.

5-11

Στά χωριά
τῶν Καρδού-
χων.

1 [Τά ὅσα ἐγιναν τόν καιρό πού δάδιζαν ἀπό τά παράλια στό ἐσωτερικό τῆς Ἀσίας ὡς τή μέρα τῆς μάχης, καί ὅσα ὕστερα ἀπό τή μάχη, στό διάστημα πού ἴσχυε ἡ ἀνακαυχή ἀνάμεσα στό βασιλιά καί στούς Ἕλληνες, πού ἀκολούθησαν τόν Κύρο στήν ἐκστρατεία, καί οἱ πολεμικές ἐνέργειες ἐναντία στούς Ἕλληνες ἀπό τότε πού παραβίασε τίς συνθήκες ὁ βασιλιάς καί ὁ Τισσαφέρνης, ἐνῶ ἀκολουθοῦσε ὁ περσικός στρατός, ὅλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση.

2 "Ὅταν ἔφτασαν στό σημεῖο πού ὁ Τίγρης ποταμός μέ κανένα τρόπο δέν μπορούσε νά περαστεῖ ἐξαιτίας τοῦ βάθους καί τοῦ πλάτους του, οὔτε ὑπῆρχε κανένα πέρασμα κοντά, ἀλλά ἀπό πάνω του κρέμονταν ἀπότομα τά βουνά τῶν Καρδούχων, τότε πιά ἀποφάσισαν οἱ στρατηγοί νά περάσουν ἀνάμεσα ἀπό τά βουνά. Γιατί ἀπό τοὺς αἰχμάλωτους εἶχαν τήν πληροφορία πῶς, ἂν περάσουν τά βουνά τῶν Καρδούχων, τότε θά διαδοῦν καί τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ στήν Ἀρμενία, φτάνει νά τό θέλουν· ἂν δέν τό θέλουν, μποροῦν νά τίς προσπεράσουν. Εἶχαν μάθει ἀκόμα πῶς καί οἱ πηγές τοῦ Εὐφράτη δέν ἦταν μακριά ἀπό τίς πηγές τοῦ Τίγρητα, καί πραγματικά ἔτσι εἶναι. "Ὅσο γιά τήν ἐπίθεση στή χώρα τῶν Καρδούχων τήν κάνουν μέ τοῦτο τόν τρόπο, ἀπό τή μιᾷ προσπαθώντας νά μείνουν ἀπαρατήρητοι, κι ἀπό τήν ἄλλη νά προλάβουν νά πιάσουν τίς βουνοκορφές πρὶν ἀπό τοὺς ἐχθρούς].

5 Ἦταν πιά ἡ ὥρα τῆς τελευταίας φρουρᾶς καί ὑπολειπόταν τόσο διάστημα τῆς νύχτας, ὅσο χρειαζόταν γιά νά περάσουν τόν κάμπο σκοτεινά. Τότε σηκώθηκαν οἱ στρατιῶτες ὕστερα ἀπό προφορική διαταγή κι ἄρχισαν τήν πορεία, ὥσπου φτάνουν κατά
6 τά ξημερώματα στό δουνό. Ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατεύματος ἦταν ὁ Χειρίσοφος, πού εἶχε τοὺς δικούς του στρατιῶτες καί ὄλους τοὺς γυμνήτες, ἐνῶ ὁ Ξενοφὼν ἀκολουθοῦσε μέ τήν ὀπισθοφυλα-

κή, δηλαδή μέ τούς ὀπλίτες· κανένα γυμνήτη δέν εἶχε. Γιατί δέ φαινόταν νά ὑπάρχει κανένας κίνδυνος μήπως τούς ἀκολουθήσει κάποιος ἀπό πίσω, τήν ὥρα πού θά ἀνέβαιναν τό βουνό. Ὁ Χει- 7
ρίσοφος τότε ἀνεδαίνει στήν κορυφή, προτοῦ τόν πάρουν εἶδηση οἱ ἐχθροί. Ὑστερα ὁδηγοῦσε ἀργά, κι ἀκολουθοῦσαν οἱ στρατι-
ῶτες πού περνοῦσαν κάθε τόσο, μέ κατεῦθυνση τά χωριά πού
βορῖσκονταν στίς κοιλάδες καί στίς χαράδρες τῶν βουνῶν. Τότε οἱ 8
Καρδοῦχοι ἄφησαν τά σπίτια κι ἐβρῖσκαν καταφύγιο στά βουνά,
μέ τίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους. Ὅσο γιά τά τρόφιμα, οἱ Ἑλ-
ληνες μποροῦσαν νά τά παίρνουν ἀφθονά. Καί τά σπίτια ἦταν
γεμάτα ἀπό χάλκινα σκεύη, δέν ἔπαιρναν ὁμως τίποτε ἀπ' αὐτά,
οὔτε καί τόν κόσμο κυνηγοῦσαν. Τά ἄφηναν ἀπέιραχτα, μήπως
κι ἔδειχναν διάθεση οἱ Καρδοῦχοι νά τούς ἐπιτρέψουν νά πε-
ράσουν ἀπό τή χώρα τους φιλικά, μιά καί ἦταν ἐχθροί μέ τό θα-
σιλιά. Τρόφιμα ὁμως ἔπαιρνε καθένας, ὅσαδήποτε ἐβρῖσκε, γιατί 9
τά εἶχαν ἀνάγκη. Μά οἱ Καρδοῦχοι οὔτε ἀπαντοῦσαν πού τούς
φώναζαν οἱ Ἕλληνες, οὔτε ἔκαναν καμιάν ἄλλη φιλική ἐνέργεια.
Καί ὅταν οἱ τελευταῖοι ἀπό τούς Ἕλληνες κατέβαιναν ἀπό τή 10
βουνοκορυφή στά χωριά κι ἦταν πιά σκοτεινά – γιατί τό ἀνέβασμα
καί τό κατέβασμα κράτησε ὁλόκληρη τή μέρα, ἐπειδή τό μονο-
πάτι ἦταν στενό – τότε μαζεύτηκαν μερικοί Καρδοῦχοι καί ρί-
χτηκαν ἀπάνω τους. Σκότωσαν καμπόσους καί πλῆγωσαν ἄλλους
θανάσιμα μέ πέτρες καί μέ δέλη, παρ' ὅλο πού ἦταν λίγοι. Καί
τοῦτο, ἐπειδή τό ἐλληνικό στράτευμα τούς ρίχτηκε ἀναπάντεχα.
Ἄν συγκεντρώνονταν τότε περισσότεροι, θά κινδύνευε νά κατα- 11
στραφεῖ μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ. Αὕτῃ τή νύχτα λοιπόν ἔτσι
πέρασαν οἱ Ἕλληνες στά χωριά, ἐνῶ οἱ Καρδοῦχοι ἀναβάν πολ-
λές φωτιές γύρω γύρω, πάνω στά βουνά, κι ἔτσι δέν ἔχαναν ἀπό
τά μάτια τους ὁ ἓνας τόν ἄλλο.

Μόλις ξημέρωσε, μαζεύτηκαν οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί 12
τῶν Ἑλλήνων κι ἀποφάσισαν νά ζητήσουν τά ἀπαραίτητα καί
τά πιό δυνατά ὑποζύγια καί μέ αὐτά νά συνεχίσουν τήν πορεία.
Τά ὑπόλοιπα νά τ' ἀφήσουν, καθώς καί ὅλους τούς αἰχμάλωτους

12-14

Νέα μέτρα γιά
τὴν εὐχολη
πορεία.

- 13 πού είχε πιάσει τελευταία ὁ στρατός. Γιατί ἡ πορεία γινόταν ἀργά, ἐπειδὴ καὶ τὰ ὑποζύγια ἦταν πολλά καὶ οἱ αἰχμάλωτοι. Ἐξάλλου πολλοὶ στρατιῶτες ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπασχολημένοι μὲ αὐτὰ καὶ νὰ μὴν παίρνουν μέρος στὴ μάχη, κι ἀκόμα ἦταν ἀνάγκη νὰ προμηθεύονται διπλάσια τροφίμα καὶ νὰ τὰ κουδालοῦν, ἐξαιτίας τοῦ πλήθους τῶν ἀνθρώπων. Ὅταν τ' ἀποφάσισαν αὐτὰ, ἔβαλαν τὸν κήρυκα καὶ διαλάλησε νὰ ἐνεργεῖ ὁ στρατός μὲ
- 14 αὐτὸ τὸν τρόπο. Ὑστερα ἔφαγαν καὶ ξεκίνησαν· οἱ στρατηγοὶ τότε τοποθέτησαν κρυφὰ σ' ἓνα στενὸ μερικὸς ἄντρες, πού ἔψαχναν κι ἔπαιρναν ὅ,τι ἔδρισκαν ἀπὸ κεῖνα πού εἶχαν πεῖ ν' ἀφήσουν ἐκεῖ. Ἔτσι δάδισαν τὴ μέρα ἐκεῖνη, εἴτε μὲ τὸ νὰ κάνουν μικρομάχες εἴτε μὲ τὸ νὰ ξεκουράζονται.
- 15 Τὴν ἄλλη μέρα ἔπιασε μεγάλη κακοκαιρία, ἦταν ὁμως ἀνάγκη νὰ προχωροῦν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀρκετὰ τροφίμα. Ὁ Χειρίσοφος πῆγαινε μπροστά, κι ὁ Ξενοφῶν ἀκολουθοῦσε μὲ τὴν ὀπισθοφυλακὴ. Μὰ οἱ ἐχθροὶ ἔκαναν σφοδρὲς ἐπιθέσεις καὶ καθῶς τὰ μέρη ἦταν στενά, σίμωναν καὶ χτυποῦσαν μὲ τὰ τόξα καὶ μὲ τίς σφεντόνες. Ἔτσι ἀναγκάζονταν οἱ Ἕλληνες, κυνηγώντας τοὺς καὶ ξαναγυρίζοντας πίσω, νὰ προχωροῦν ἀργά. Κι ὁ Ξενοφῶν συχνὰ ἔδινε διαταγὴ νὰ περιμένουν, κάθε φορὰ δηλαδή πού
- 17 οἱ ἐχθροὶ ἔκαναν σφοδρὴ ἐπίθεση. Σὲ μιὰ στιγμὴ ὁ Χειρίσοφος, πού ἄλλη φορὰ ὅταν τοῦ πῆγαινε διαταγὴ περιμένε, δὲ σταμάτησε, ἀλλὰ βιάδιζε γρήγορα καὶ πρόσταζε τοὺς ἄλλους νὰ τὸν ἀκολουθοῦν. Φαινόταν λοιπόν ὅτι κάτι συμβαίνει, ἀλλὰ ὁ Ξενοφῶν δὲν εἶχε καιρὸ νὰ προσπεράσει καὶ νὰ δεῖ ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία τῆς διασύνης. Γι' αὐτὸ οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς προχω-
- 18 ρώντας ἔμοιαζαν σὰ νὰ τοὺς κυνηγοῦσαν. Τότε σκοτώνεται ἓνας γενναῖος ἄντρας ἀπὸ τὴ Λακωνία, ὁ Κλεώνυμος· χτυπήθηκε μὲ βέλος πού τοῦ πέρασε τὴν ἀσπίδα καὶ τόδερμάτινο χιτῶνιο κι ἔφτασε στὰ πλευρά, ὅπως ἔγινε καὶ μὲ τὸ Βασίᾶ ἀπὸ τὴν Ἀρκα-
- 19 δία, πού τοῦ τρύπησε πέρα γιὰ πέρα τὸ κεφάλι. Ὅταν ἔφτασαν σ' ἓνα κατάλυμα, ὁ Ξενοφῶν πῆγε μονομιᾶς, ὅπως ἦταν, στὸ Χειρίσοφο καὶ τὰ ἔδαξε μαζί του πού δὲν περιμένε, κι ἔτσι ἀναγκάζονταν σύγχρονα νὰ φεύγουν καὶ νὰ πολεμοῦν. «Καὶ τώρα σκοτώθηκαν δυὸ ἔξοχοι ἄντρες, καὶ δὲν μπορέσαμε οὔτε νὰ τοὺς σηκώ-
- 20 σουμε οὔτε νὰ τοὺς θάψουμε». Ὁ Χειρίσοφος ἀποκρίνεται:

15-22
Γιατί ὁ Χει-
ρίσοφος δὲν
ἐκτελεῖ πα-
ραγγελία τοῦ
Ξενοφῶντα.

«Κοίταξε κατά τά βουνά καί πρόσεξε πώς δέν ὑπάρχει πέρασμα ἀπό πουθενά. Πάνω σ' αὐτό τόν ἀνηφορικό δρόμο πού βλέπεις, πού εἶναι καί μοναδικός, μπορείς νά διακρίνεις πλήθος ἀνθρώπων, πού ἔχουν πιάσει τή διάβαση καί τή φυλάνε. Γι' αὐτό δια- 21 ζόμεν καί δέ σέ περιμένα, μήπως μπορούσα νά προλάβω προτοῦ πιάσουν οἱ ἔχθροί τό πέρασμα. Καί οἱ ὁδηγοί πού ἔχομε λένε πώς δέν ὑπάρχει ἄλλος δρόμος». Ὁ Ξενοφών τοῦ ἀπαντά: «Ἐγώ ἔχω δυό ἄντρες ντόπιους. Γιατί μᾶς ἐνοχλοῦσαν οἱ Καρδοῦχοι 22 κι ἐμεῖς στήσαμε καρτέρι, πράγμα πού μᾶς ἔκαμε νά πάρουμε ἀνάσα, καί σκοτώσαμε μερικούς. Προσπαθήσαμε ὅμως νά πιάσουμε καί ζωντανούς γι' αὐτόν τό λόγο, δηλαδή γιά νά τοὺς χρησιμοποιήσουμε σάν ὁδηγούς, ἀφοῦ ξέρουν τόν τόπο».

Στή στιγμή ἔφεραν ἐκεῖ τοὺς δυό ἀνθρώπους καί ρωτοῦσαν 23 νά μάθουν, χωριστά ἀπό τόν καθένα, ἂν ἤξεραν ἄλλο δρόμο ἐκτός ἀπ' αὐτόν πού φαινόταν. Ὁ ἓνας εἶπε πώς δέν ἤξερε, παρ' ὅλο πού τοῦ ἔκαμαν πολλές φοδέρεις. Ἐπειδὴ λοιπόν δέν τοὺς ἔλεγε τίποτε χρήσιμο, τόν ἔσφαξαν μπροστά στά μάτια τοῦ ἄλλου. Ὁ δεῦτερος εἶπε πώς ὁ πρῶτος ἀρνῆθηκε ὅτι γνωρίζει, γιατί 24 σέ κείνο τό μέρος εἶχε μιά κόρη παντρεμένη. Ὁ ἴδιος ὅμως ὑποσχέθηκε πώς θά τοὺς ὁδηγήσει ἀπό ἓνα δρόμο πού μπορούν νά τόν περάσουν καί ὑποζύγια. Τόν ρώτησαν ἂν ὑπάρχει σ' αὐτόν 25 τό δρόμο κανένα δυσκολοπέραστο μέρος, κι αὐτός εἶπε πώς ὑπάρχει μιά βουνοκορφή πού ἂν δέν προφτάσει κανεὶς νά τήν καταλάβει, θά εἶναι ἀδύνατο νά περάσει. Τότε νόμισαν καλὸ νά 26 καλέσουν τοὺς διοικητὲς τῶν ὀπλιτῶν καί τῶν πελταστῶν, νά τοὺς ἐκθέσουν τήν κατάσταση καί νά τοὺς ρωτήσουν ποιὸς ἀπὸ αὐτοὺς θά ἤθελε νά φανεῖ γενναῖος ἄντρας καί θά εἶχε τό θάρρος νά πάει ἐθελοντὴς σέ μιά ἐπιχείρηση.

Δέχονται ἀπὸ τοὺς ὀπλίτες οἱ Ἀρκάδες Ἀριστώνυμος, πού 27 καταγόταν ἀπὸ τὸ Μεθύριο, καί ὁ Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος. Μὲ αὐτοὺς συναγωνίζεται κι ὁ Καλλίμαχος ὁ Παρράσιος (ἀπὸ τὴν Ἀρκαδία κι αὐτός), πού εἶπε πώς δέχεται νά πάει, φτάνει νά τοῦ δώσουν ἐθελοντὲς ἀπ' ὅλο τό στρατό. «Γιατί, εἶπε, ξέρω πώς θά ἀκολουθήσουν πολλοὶ νέοι, ἂν ἀναλάβω ἐγὼ τὴν ἐπιχείρηση». Ὑστερα ρωτοῦν ἂν θέλει νά πάει μαζί τους καί κανένας ταξίαρ- 28

23-28

*Πληροφορίες
αἰχμαλώτων
καὶ σχηματι-
σμός ἐθελοντι-
κοῦ σώματος.*

χος τῶν γυμνήτων. Δέχεται ὁ Ἀριστέας ὁ Χιώτης, πού σέ πολλές περιστάσεις πρόσφερε μεγάλες ὑπηρεσίες στό στρατό, σέ τέτοια ζητήματα.

ΚΕΦ. 2

1-8

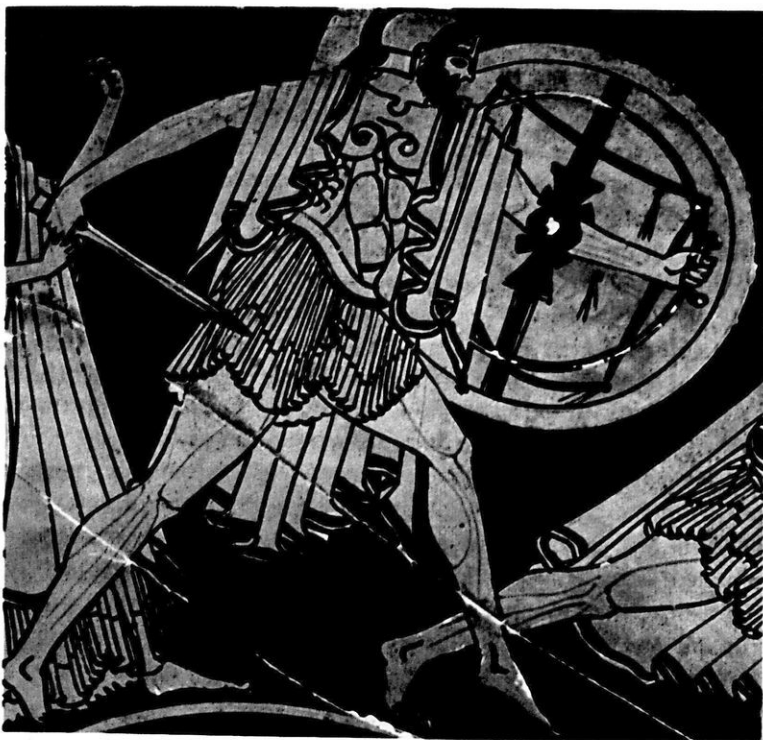
*Οἱ ἐθελοντές
νικοῦν τοὺς
ἐχθροὺς ἐπά-
νω στή ὑψώ-
ματα.*

- ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΥΡΙΕΥΟΥΝ ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΠΟΥ
ΦΥΛΑΓΓΑΝ ΟΙ ΚΑΡΔΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΦΤΑΝΟΥΝ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ
- 1 Ἦταν ἀπόγευμα, ὅταν τοὺς ἔδωσαν *διαταγή* νά φᾶνε καί νά φύγουν. Ἔδεσαν τόν ὁδηγό καί τοὺς τόν παραδίνουν καί συνεννοοῦνται, ἄν πιάσουν τή δουνοκορφή, νά τή φυλᾶνε ὅσο εἶναι νύχτα, καί μόλις ξημερώσει νά τοὺς εἰδοποιήσουν μέ τή σάλπιγγα. Τότε οἱ ἐπάνω νά θαδίσουν ἐνάντια σέ κείνους πού φύλαγαν τό φανερό πέρασμα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νά τρέξουν, ὅσο μπορούσαν
- 2 γρηγορότερα, νά τοὺς βοηθήσουν. Αὐτά συμφώνησαν, καί ξεκίνησαν οἱ ἐθελοντές πού ἦταν ὡς διῶ χιλιάδες, ἐνῶ ἄρχισε νά πέφτει *δυνατή ὁροχή*. Ὁ Ξενοφῶν τότε ἔχοντας τήν ὀπισθοφυλακή θαδίξε πρὸς τό φανερό πέρασμα, γιά νά στρέψουν οἱ ἐχθροί τήν προσοχή τους σ' αὐτόν τό δρόμο, κι ἔτσι νά μείνουν ἀπαρητηρητοί, ὅσο γινόταν περισσότερο, ἐκεῖνοι πού ἔκαναν τό γύρο
- 3 γιά νά φτάσουν στή δουνοκορφή. Ὅταν οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς θρίσκονταν στή χαράδρα, πού ἔπρεπε νά τήν περάσουν γιά νά δοῦν στήν ἀνηφορία, τότε οἱ δαρόδαροι ἄρχισαν νά κυλᾶνε πέτρες στρογγυλές, θεόρατες, πού μόλις τίς χωροῦσε ἀμάξι, καί τίς μεγάλες καί τίς μικρές. Αὐτές, ἔτσι πού κατέβαιναν πρὸς τά κάτω, χτυποῦσαν πάνω στοὺς δρόχους καί ἐκσφενδονίζονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Ἐτσι ἦταν ὀλωσδιόλου ἀδύνατο νά πλησι-
- 4 ᾶσει κανεὶς στήν εἴσοδο τῆς χαράδρας. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς λοχαγοὺς, μὴν μπορώντας νά ξυγώσουν σ' αὐτό τό σημεῖο, προσπαθοῦσαν νά πλησιάσουν σέ ἄλλο. Αὐτά τὰ ἔκαναν ὥσπου νύχτωσε. Μά ὅταν ἐνόμισαν πὼς μποροῦν νά φύγουν χωρὶς νά φαίνονται, τότε πῆγαν νά δειπνήσουν. Γιατί ὅσοι θρίσκονταν στήν ὀπισθοφυλακή, ἔτυχε νά *μὴν ἔχουν φάει* οὔτε τό μεσημέρι. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως δὲ σταμάτησαν ὀλόκληρη τῇ νύχτα νά κυλᾶνε πέτρες. Αὐτὸ μπορούσε νά τό συμπεράνει κανεὶς ἀπὸ τοὺς κρό-
- 5 τούς. Ἐκεῖνοι πού εἶχαν μαζί τους τόν ὁδηγό, πηγαίνοντας κυ-

κλικά, θρίσκουν τούς φρουρούς νά κάθονται γύρω ἀπό τή φωτιά. Ἄλλους ἀπ' αὐτούς σκότωσαν, ἄλλους κυνήγησαν, κι οἱ ἴδιοι 6
 ἔμειναν ἐκεῖ, μέ τήν ιδέα πώς κρατοῦν τή δουνοκορφή. Μά δέν ἦταν ἔτσι, παρὰ ἀπό πάνω τους θρискόταν ἕνας λόφος καί κοντά σ' αὐτόν ἦταν ὁ στενός δρόμος, ὅπου κάθονταν οἱ φρουροί. Ἀπό 7
 δῶ πάλι ὑπῆρχε μέρος πού ὀδηγοῦσε πρὸς τούς ἐχθρούς, ἐκείνους πού ἦταν στρατοπεδευμένοι κοντά στό φανερό δρόμο. Τή νύχτα λοιπόν τήν πέρασαν ἐκεῖ. Ὅταν ὁμως ξημέρωνε, δάδιζαν χωρίς 8
 νά μιλοῦν, συνταγμένοι, ἐνάντια στούς ἐχθρούς. Ἦταν μάλιστα ὁμίχλη, κι ἔτσι κοντοζύγωσαν χωρίς νά τούς καταλάβουν ἐκεῖνοι. Ὅταν εἶδαν ὁ ἕνας τόν ἄλλον, ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγας ἀκούστηκε, κι αὐτοί μέ ἀλαλαγμούς ὀρμησαν καταπάνω στούς ἐχθρούς. Ἐκεῖνοι δέν ἀντιστάθηκαν, παρὰ ἄφησαν τό δρόμο κι ἄρχισαν νά 9
 φεύγουν. Λίγοι σκοτώθηκαν, γιατί ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι. Ὁ Χειρίσοφος πάλι μέ τούς στρατιώτες του μόλις ἄκουσαν τή σάλπιγγα, ἀμέσως τράδῃξαν πρὸς τά πάνω, κατὰ τό φανερό δρόμο. Μερικοί ἀπό τούς στρατηγούς θάδιζαν ἀνάμεσα σέ ἀπάτητα μο-
 νοπάτια, ὅπου ἔτυχε νά θρискεται καθένας, καί μόλις κατάφεραν 9 - 16
 κι ἀνέδθηκαν, τραδοῦσαν ὁ ἕνας τόν ἄλλο μέ τά δόρατα. Πρῶτοι 9
 αὐτοί συναντήθηκαν μ' ἐκείνους πού εἶχαν πιάσει πρωτύτερα τή δουνοκορφή.

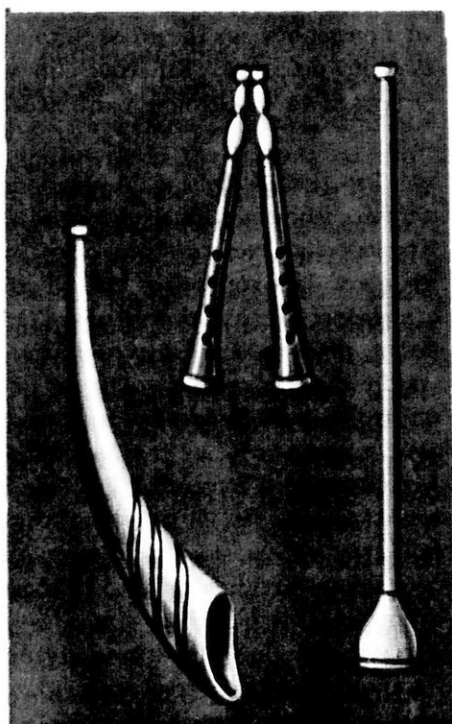
Ὁ Ξενοφὼν τότε μέ τούς μισοὺς στρατιώτες τῆς ὀπισθοφυ-
 λακῆς προχωροῦσε πρὸς τό μέρος ὅπου πῆγαιναν κι ἐκεῖνοι πού 10
 εἶχαν τόν ὀδηγό. Γιατί ὁ δρόμος ἀπό κεῖ ἦταν εὐκολοπέραστος γιά τά ζῶα. Τούς ἄλλους μισοὺς τούς ἔβαλε πίσω ἀπό τά ὑποζύγια. Προχωρώντας συναντοῦν ἕνα λόφο πιασμένο ἀπό τούς 10
 ἐχθρούς, πάνω ἀπό τό δρόμο. Αὐτούς ἦταν ἀνάγκη νά τούς διώξουν, ἀλλιώτικα ἔπρεπε νά μείνουν χωρισμένοι ἀπό τούς ἄλλους Ἕλληνες. Θά μπορούσαν θέβαια νά πᾶνε ἀπό τόν ἴδιον 11
 δρόμο πού πῆγαν οἱ ἄλλοι, τά ὑποζύγια ὁμως δέν ἦταν δυνατό νά περάσουν ἀπό ἄλλο μέρος παρὰ μονάχα ἀπ' αὐτό. Τότε ἔδωσαν 11
 θάρρος ὁ ἕνας στόν ἄλλο καί κάνουν ἐπίθεση στό λόφο, μέ τούς ἄντρες παραταγμένους σέ μεγάλο θάθος καί μικρό μέτωπο. Δέν 12
 τήν ἔκαναν ὁμως ἀπ' ὅλα τά σημεῖα γύρω, παρὰ ἄφησαν ἕνα μέρος ἀνοιχτό, μήπως ἤθελαν νά φύγουν οἱ ἐχθροί. Καί ὅσο ἀνέ- 12
 δαιναν αὐτοί, ἀπ' ὅπου μπορούσε ὁ καθένας, οἱ θάρραροι τούς

Δραστηριότη-
 τα τοῦ Ξενο-
 φῶντα.

- 13 χτυπούσαν μέ θέλη καί μέ πέτρες· όταν πλησίαζαν ὁμως, δέν
τούς περίμεναν, ἀλλά ἀφήνουν τήν τοποθεσία καί φεύγουν. Μό-
λις εἶχαν προσπεράσει αὐτόν τό λόφο οἱ Ἕλληνες, βλέπουν
μπροστά τους ἕναν ἄλλο πού τόν εἶχαν πιάσει οἱ ἐχθροί· καί νό-
μισαν πώς ἔπρεπε νά προχωρήσουν πρὸς τά ἐκεῖ. Σκέφτηκε ὁμως
ὁ Ξενοφῶν πώς, ἂν ἀφήσει ἀφρούρητο τό λόφο πού εἶχε καταλά-
βει, θά μπορούσαν νά τόν ξαναπάρουν οἱ θάρραροι καί νά κά-
μουν ἐπίθεση τήν ὥρα πού θά περνοῦσαν τά ὑποζύγια – κι ἦταν
μεγάλη ἡ γραμμή πού ἔκαναν τά ὑποζύγια καθὼς διάβαιναν ἀπό
στενό δρόμο. Γι' αὐτό ἀφήνει πάνω στοῦ λόφο τοὺς λοχαγούς Κη-
φισόδωρο τόν Ἀθηναῖο, γιό τοῦ Κηφισοφώντα, καί Ἀμφικράτη
τόν Ἀθηναῖο, γιό τοῦ Ἀμφίδημου, καί τόν Ἀρχαγόρα πού ἦταν

1. Κέρας
2. Διπλός ανλός
3. Σάλπιγγα

Όπλίτης. Παράσταση από
κύλικα του 5ου αι. π.Χ.
(Παρίσι, Μουσείο Λού-
βρου).

ἐξόριστος από τό Ἄργος, ἐνῶ ὁ ἴδιος μέ τούς ὑπόλοιπους βάδισε
πρός τό δεύτερο ὕψωμα, πού τό κυριεύουν κι ἐκεῖνο μέ τόν ἴδιο
τρόπο. Τούς ἔμενε ἀκόμα ἓνας τρίτος λόφος, πολύ πιά απότομος, 14
ἐκεῖνος πού θρῖσκόταν πάνω ἀπό τούς φρουρούς πού εἶχαν πι-
στεί τή νύχτα ἀπό τούς ἐθελοντές κοντά στή φωτιά. Τήν ὥρα 15
πού πλησίασαν οἱ Ἕλληνες, οἱ δάρδαροι, χωρίς νά κάμουν μάχη,
ἐγκαταλείπουν τό λόφο. Ὅλοι παραξενεύτηκαν ἀπ' αὐτό, καί
ὑποψιάζονταν πῶς ἄφησαν τό ὕψωμα, γιατί φοβήθηκαν μήπως
τερικυκλωθοῦν καί πολιορκηθοῦν. Ἀλλά οἱ Καρδοῦχοι, ἐπειδή
ἔδλεπαν ἐκεῖνα πού γίνονταν πίσω, βάδισαν ὅλοι ἐνάντια στοὺς
στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Ὁ Ξενοφών μέ τούς πιά νέους 16
ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει στό ὕψωμα, ἐνῶ στοὺς ἄλλους ἔδωσε διαταγή

νά προχωροῦν ἀργά, γιὰ νά μπορέσουν οἱ τελευταῖοι λόχοι νά ἐνωθοῦν μαζί τους. Καί τοὺς εἶπε νά διαδίσουν στὸν ἴσιο δρόμο κι ὕστερα νά σταματήσουν στὸ πεδινὸ μέρος.

17-21

Ἀπώλειες
τῶν Ἑλλή-
νων.

- 17 Στὸ μεταξὺ ἦρθε ὁ Ἀρχαγόρας ὁ Ἀργίτης λαχανιασμένος καί λέει πὼς τοὺς ἐδιώξαν ἀπὸ τὸ λόφο καί πὼς σκοτώθηκαν ὁ Κηφισόδωρος καί ὁ Ἀμφικράτης, καθὼς κι οἱ ἄλλοι ὅσοι δὲν πῆδησαν ἀπὸ τὸ θρόαχο, γιὰ νά πᾶνε ἐκεῖ πού θορίζονταν οἱ
- 18 *στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς.* Ὅταν τὰ ἔκαμαν αὐτὰ οἱ δάρε-
δαροι, πῆγαν σ' ἓνα λόφο πού ἦταν ἀπέναντι στὸν τρίτο. Ὁ Ξε-
νοφῶν τότε συζητοῦσε μαζί τους μέ διεριμνέα γιὰ ἀνακωχή καί
- 19 ἀπαιτοῦσε νά τοῦ δώσουν τοὺς νεκροὺς. Ἐκεῖνοι εἶπαν πὼς θὰ τοὺς παραδώσουν, μέ τὸν ὄρο νά μὴν καίνε τὰ σπίτια τους. Τὰ δέχτηκε αὐτὰ ὁ Ξενοφῶν. Τὴν ὥρα ὅμως πού περνοῦσε τὸ ἄλλο στράτευμα, κι ἐκεῖνοι ἔκαναν αὐτὴν τὴ συζήτηση, ὅλοι οἱ ἐχθροὶ
- 20 πού ἦταν στὰ γύρω μέρη μαζεύτηκαν ἐκεῖ. Καί μόλις οἱ Ἑλληνες ἄρχισαν νά κατεβαίνουν ἀπὸ τὸ λόφο στὸ πεδινὸ μέρος πού εἶχαν στρατοπεδέψει οἱ ἄλλοι, τότε οἱ ἐχθροὶ ὀρμησαν μέ μεγάλο πλη-
θος καί θόρυβο. Ὅταν ἔφτασαν στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου ἀπ' ὅπου κατέβαινε ὁ Ξενοφῶν, ἄρχισαν νά κυλᾶνε πέτρες. Κάποιου μάλιστα τοῦ ἔσπασαν τὸ πόδι, ἐνῶ τὸν Ξενοφῶντα τὸν ἄφησε καί
- 21 ἔφυγε ὁ ὑπασπιστὴς πού τοῦ κρατοῦσε τὴν ἀσπίδα. Ἐνας ὀπλί-
της ὅμως, ὁ Εὐρύλοχος, ἀπὸ τοὺς Λουσούς (τῆς Ἀρκαδίας), ἔτρεξε κοντὰ του καί ὑποχωροῦσε προτείνοντας τὴν ἀσπίδα ἔτσι, ὥστε νά προφυλάει καί τοὺς δυό. Καί οἱ ἄλλοι πῆγαν κοντὰ σέ κείνους πού θορίζονταν συνταγμένοι.

22-28

Συνέχιση τῆς
πορείας.

- 22 "Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸ ὅλος ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς συγκεντρώθηκε, κι ἔμειναν ἐκεῖ σέ πολλὰ καί ὁμορφα σπίτια, πού εἶχαν ἄφθονα τροφίμα. Ἀκόμα ὑπῆρχε καί πολὺ κρασί, πού τὸ φύλαγαν σέ
- 23 λάρκους ἀσθεστωμένους. Ὁ Ξενοφῶν μάλιστα κι ὁ Χειρίσοφος τὰ κατάφεραν νά πάρουν τοὺς νεκροὺς καί νά παραδώσουν τὸν ὀδηγό. Κατόπι ἔκαμαν στοὺς νεκροὺς κάθε τιμὴ πού μποροῦσαν.
- 24 ὅπως συνηθίζεται νά γίνεται στοὺς γενοαίους ἄντρες. Τὴν ἄλλη μέρα προχωροῦσαν χωρὶς ὀδηγό. Μὰ οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐμπόδιζαν νά περνοῦν, πολεμώντας τους καί πιάνοντας κάθε στενὸ πέρα-

σμα. Ἀλλά κάθε φορά πού ἐμπόδιζαν τοὺς πρώτους, ὁ Ξενοφών 25
 θγαίνοντας ἀπὸ πίσω ἀνέβαινε στὰ ὑψώματα καὶ τοὺς ἀνοίγε
 δρόμο, προσπαθώντας νὰ θρίσκεται ψηλότερα ἀπὸ κείνους πού
 γίνονταν ἐμπόδιο. Ὅταν ὁμως ἔκαναν ἐπίθεση στοὺς τελευταί- 26
 ους, τότε ὁ Χειρίσοφος τοὺς ἀνοίγε δρόμο θγαίνοντας ἀπὸ τῇ
 γραμμῇ καὶ προσπαθώντας ν' ἀνεβαίνει ψηλότερα ἀπὸ τοὺς
 ἐχθροὺς. Ἔτσι βοηθοῦσαν ἀδιάκοπα ὁ ἕνας τὸν ἄλλο κι ἡ
 ἔγνοια τους ἦταν μεγάλη. Μά καμιά φορά, τὴν ὥρα πού κατέβαι- 27
 ναν οἱ Ἕλληνες πού εἶχαν ἀνεδεῖ στὰ ὑψώματα, οἱ δάρδαροι
 τοὺς ἐνοχλοῦσαν πολὺ. Γιατί τοῦτοι ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι καὶ
 ἔτσι, κι ἀπὸ κοντὰ ἂν ἔφευγαν, μπορούσαν νὰ γλιτώσουν. Τίποτε
 ἄλλο δὲν κρικοῦσαν, παρὰ τόξα καὶ σφεντόνες. Ἦταν μάλιστα 28
 καὶ ἐξοχοὶ τοξότες. Τὰ τόξα τους εἶχαν μακρὸς ἀπάνω κάτω τρεῖς
 πῆχες, καὶ τὰ βέλη περισσότερο ἀπὸ δυὸ πῆχες. Καὶ κάθε φορά
 πού χτυποῦσαν, τέντωναν τίς χορδές πατώντας τὸ κάτω μέρος
 τοῦ τόξου μέ τὸ ἀριστερό πόδι. Ἔτσι τὰ βέλη περνοῦσαν μέσα
 ἀπὸ τίς ἀσπίδες καὶ τοὺς θώρακες. Ὅταν ὁμως τὰ ἐπιαναν οἱ
 Ἕλληνες, τὰ χρησιμοποιοῦσαν σάν ἀκόντια, προσαρμύζοντας
 ἐπάνω μιὰ *θηλιά*. Σ' αὐτὰ τὰ μέρη οἱ Κρητικοὶ πρόσφεραν πολὺ
 μεγάλες ὑπηρεσίες. Ἀρχηγὸς τους ἦταν ὁ συμπατριώτης τους
 Στρατοκλήης.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ

Αὐτὴν τὴμέρα ἔμειναν στὰ χωριά πού θρίσκονταν πάνω ἀπὸ 1
 τὸν κάμπο, κοντὰ στὸν *Κεντρίτη* ποταμὸ, πού ἔχει πλάτος δυὸ
 πλῆθρα πάνω κάτω, καὶ χωρίζει τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ τὴ χώρα τῶν
 Καρδούχων. Καὶ οἱ Ἕλληνες τότε πῆραν ἀνάσα, ἀπὸ τὴ χαρὰ
 τους πού ἀντίκρισαν κάμπο. Ὁ ποταμὸς αὐτὸς ἦταν ἔξι ἢ ἐφτά
 στάδια μακριὰ ἀπὸ τὰ θουνά τῶν Καρδούχων. Τότε λοιπὸν ἔμει- 2
 ναν ἐκεῖ μέ μεγάλη εὐχαρίστηση, ἐπειδὴ καὶ τὰ τροφίμα εἶχαν καὶ
 ὅλα τὰ περασμένα θάσανα ἔφεραν στὴ μνήμη τους. Γιατί ἐφτά
 ὁλόκληρες μέρες, πού βάδιζαν ἀνάμεσα στὴ χώρα τῶν Καρδού-
 χων, τίς πέρασαν μέ μάχες, κι ἔπαθαν τόσα κακά, ὅσα δὲν ἦταν
 ὅλα πού τοὺς ἔκαμαν ὁ βασιλιάς καὶ ὁ Τισσαφέρνης. Ἔτσι κοι-

ΚΕΦ. 3

1-2

*Ξενοφῶνα
 στὰ χωριά
 τοῦ κάμπου.*

3-7
Κινήσεις
των ἔχθρων.

- μήθηκαν εὐχάριστα, μέ τήν ιδέα πώς εἶχαν γλιτώσει ἀπ' αὐτά.
- 3 Ἀλλά μόλις ξημέρωσε, βλέπουν κάπου στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ ἱππεῖς ὅπλισμένους, πού φαίνονταν πώς εἶχαν σκοπό νά τοὺς ἐμποδίσουν νά διαδοῦν. Εἶδαν ἀκόμα πεζοὺς, πού ἦταν παραταγμένοι σέ ὑψώματα, πιό πάνω ἀπό τοὺς ἱππεῖς, γιά
- 4 νά τοὺς ἐμποδίσουν νά μποῦν στήν Ἀρμενία. Αὐτοί ἦταν Ἀρμένηδες καί Μάρδοι καί Χαλδαῖοι, μισθοφόροι τοῦ Ὁρόντα καί τοῦ Ἀρτούχα. Γιά τοὺς Χαλδαίους ἔλεγαν πώς ἦταν ἐλεύθεροι καί γενναῖοι κι εἶχαν γιά ὄπλα μεγάλες ἀσπίδες, ἀπό κλωνάρια λυγαριᾶς, καί λόγχες. Αὐτά τὰ ὑψώματα, ὅπου ἦταν παραταγμένοι οἱ ἱππεῖς, ἀπείχαν ἀπό τόν ποταμό τρία ὡς τέσσερα πλέθρα. Καί μονάχα ἓνας δρόμος φαινόταν πού ὀδηγοῦσε πρὸς τὰ πάνω, καί ἔμοιαζε νά εἶναι φτιαγμένος ἀπό χέρια ἀνθρώπων. Ἀπ' αὐτό τό
- 6 μέρος προσπαθοῦσαν οἱ Ἕλληνες νά περάσουν τόν ποταμό. Μά καθώς προσπαθοῦσαν, ἔβλεπαν πώς τό νερό ἔφτανε πάνω ἀπό τὰ στήθη τους, κι ὁ ποταμός ἦταν ἀνώμαλος, μέ λιθάρια μεγάλα καί γλιστερά· οὔτε μποροῦσαν νά κρατοῦν τὰ ὄπλα μέσα στό νερό, γιὰτί θά τ' ἄρπαζε ὁ ποταμός. Ἄν πάλι ἔδωζαν τὰ ὄπλα στό κεφάλι τους, τότε θά ἔμεναν ἀπροφύλαχτοι ἀπό τὰ βέλη κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα πού τοὺς ἔριχναν οἱ ἔχθροί. Γι' αὐτό ἀποσύρθηκαν καί
- 7 στρατοπέδωσαν κοντά στόν ποταμό. Ἐκεῖ ὅμως πού θρῖσκονταν αὐτοί τήν προηγούμενη νύχτα, δηλαδή πάνω στό δουνό, ἔβλεπαν πώς εἶχαν συγκεντρωθεῖ πολλοί ὅπλισμένοι Καρδοῦχοι. Καί τότε ἔνωσαν οἱ Ἕλληνες μεγάλη στενοχώρια, γιὰτί ἔβλεπαν ἀπό τή μιά πώς ὁ ποταμός ἦταν δυσκολοπεραστός, ἀπό τήν ἄλλη πώς θρῖσκονταν ἄνθρωποι πού θά τοὺς ἐμπόδιζαν νά τόν περάσουν, καί ἀκόμα πώς οἱ Καρδοῦχοι σκόπευαν νά τοὺς ἐπιτεθοῦν ἀπό πίσω, τήν ὥρα πού θά διάβαιναν.

8-12
Εὐνοϊκά ση-
μάδια.

- 8 Αὕτη λοιπόν τή μέρα καί τή νύχτα πέρασαν μέσα σέ μεγάλη ἀμηχανία. Ὁ Ξενοφῶν ὅμως εἶδε ἓνα ὄνειρο: Τοῦ φάνηκε, λέει, πώς ἐνῶ ἦταν δεμένος, τὰ δεσμά του μόνα χαλαρώθηκαν γύρω, καί τέλος λύθηκαν καί μποροῦσε νά περπατεῖ ἐλεύθερα. Ὅταν ξημέρωσε, ἔρχεται στό Χειρίσοφο καί τοῦ λέει πώς ἐλπίζει ὅτι
- 9 θά πάνε τὰ πράγματα καλά, καί τοῦ διηγίεται τό ὄνειρο. Ἐκεῖνος εὐχαριστήθηκε καί μόλις γλυκοχάραζε ἡ αὐγή, ἦρθαν ὅλοι οἱ

στρατηγοί κι ἔκαναν θυσία. Κι οἱ θυσίες φαίνονταν καλές, ἀπό τό πρῶτο κιόλας σφαγμένο ζῶο. "Όταν οἱ στρατηγοί καί οἱ λοχαγοί ἔφυγαν ἀπό τόν τόπο τῆς θυσίας, ἔδωσαν διαταγή στούς στρατιῶτες νά ἐτοιμάσουν γιά νά φᾶνε. Τήν ὥρα πού ἔτρωγε ὁ 10 Ξενοφῶν, ἦρθαν καί τόν ὀρῆκαν τρέχοντας δυό νέοι. Γιατί ὅλοι ἤξεραν πώς εἶχαν τό δικαίωμα νά πάνε κοντά του, κι ὅταν ἐγευματίζε κι ὅταν δειπνοῦσε, καί νά τόν ξυπνήσουν ἀκόμα ἂν κοιμόταν, γιά νά τοῦ ποῦν ὅ,τιδήποτε εἶχαν σχετικό μέ τόν πόλεμο. Τοῦ ἔλεγαν λοιπόν τότε πώς ἔτυχε νά μαζεῦουν φρύγανα γιά ν' 11 ἀνάψουν φωτιά καί ξεχώρισαν στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ, πάνω σέ βράχους πού ἔφταναν ὡς τά νερά του, ἕνα γέρο, μιά γυναίκα καί κάτι κοριτσάκια, νά θάζουν σακιά γεμάτα μέ ροῦχα σέ μιά πέτρα κουφαλωτή. "Όταν τά εἶδαν, τοὺς φάνηκε 12 πώς μποροῦν νά περάσουν τόν ποταμό μέ ἀσφάλεια. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος δέν ἦταν δυνατό νά ζυγώσουν οὔτε οἱ ἱππεῖς τῶν ἐχθρῶν. Εἶπαν λοιπόν πώς ἔδγαλαν τά ροῦχα τους καί, κρατώντας τά ξίφη, ἄρχισαν νά περνοῦν τόν ποταμό γυμνοί, σά νά εἶχαν σκοπό νά κολυμπήσουν. Μόλις διάβηκαν τόν ποταμό, πῆραν τά ροῦχα καί ξαναγύρισαν.

Ἀμέσως λοιπόν ὁ Ξενοφῶν κι ὁ ἴδιος ἔκαμε σπονδή καί 13 πρόσταξε νά γεμίσουν τά ποτήρια τῶν νέων μέ κρασί καί νά προσευχηθοῦν στούς θεοὺς, πού φανέρωσαν τά ὄνειρα καί τό πέ- ρασμα, νά δώσουν καί στά ἄλλα ἕνα καλό τέλος. "Όταν τέλειωσε τῇ σπονδῇ, πῆρε τοὺς νεαροὺς καί τοὺς παρουσίασε στό Χειρίσοφο, καί διηγοῦνται καί σ' αὐτόν τά ἴδια. Στό ἄκουσμά τους ὁ Χειρίσοφος ἔκανε κι αὐτός σπονδές. Μόλις τίς τέλειωσαν, ἔδω- 14 σαν διαταγή στούς στρατιῶτες νά ἐτοιμάζουν τίς ἀποσκευές. "Υστερα συγκέντρωσαν τοὺς στρατηγούς καί σκέπτονταν ποιὸς θά ἦταν ὁ καλύτερος τρόπος νά περάσουν τόν ποταμό, καί παράλληλα νά ἐξουδετερώσουν ὅσους ἐχθροὺς θά συναντοῦσαν μπροστά τους καί νά μὴν παθαίνουν κανένα κακό ἀπὸ κείνους πού θά τοὺς ἀκολουθοῦσαν. Τέλος πῆραν τὴν ἀπόφαση νά πη- 15 γαίνει μπροστά ὁ Χειρίσοφος μέ τό μισό στρατό καί νά περνάει ἀπέναντι, ὁ Ξενοφῶν μέ τόν ἄλλο μισό νά μένει πίσω, κι ἀνάμεσά τους νά περνοῦν τά ὑποζύγια μέ τό ἄμαχο πλήθος. "Όταν τακτο- 16

13-19

*Προετοιμασι-
ες γιά τό πέ-
ραςμα.*

- ποιήθηκαν αὐτά, ἄρχισαν νά προχωροῦν ἔχοντας πρὸς τ' ἀριστερά τὸν ποταμὸ καὶ μέ ὁδηγοὺς τοὺς δυὸ νεαροὺς. Ἡ ἀπόστασις, ὥς τὸ μέρος ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσαν, ἦταν πάνω κάτω τέσσαρα στάδια. Μά τὴν ὥρα πού προχωροῦσαν αὐτοί, βάδιζε παρὰ ἄλληλα στήν ἀπέναντι μεριά καὶ τὸ ἐχθρικό ἱππικό. Γι' αὐτὸ ὅταν πῆγαν στὸ μέρος ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσαν, καὶ ὁρίσκονταν ἀπέναντι στοὺς ὁράχους πού ἔφταναν ὥς τὸ ποτάμι, σταμάτησαν καὶ ἔστησαν τὰ ὄπλα. Πρῶτος ὁ Χειρίσοφος γδύθηκε, φόρεσε στὸ κεφάλι του στεφάνι καὶ ἔπιασε τὰ ὄπλα του, καὶ ὑστερὰ πρόσταξε ὅλους τοὺς ἄλλους νά κάνουν τὸ ἴδιο. Κατόπι ἔδωσε διαταγὴ τοὺς λοχαγοὺς νά ὁδηγοῦν τοὺς ἄντρες παραταγμένους σὲ μεγάλο θάθος καὶ μικρὸ μέτωπο, ἄλλους πρὸς τ' ἀριστερά καὶ ἄλλους πρὸς τὰ δεξιὰ του. Τότε οἱ μάντιες ἔκαναν θυσιεὶς στὸν ποταμὸ, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἄρχισαν νά χτυποῦν μέ τὰ τόξα καὶ μέ τίς σφεντόνες. Δέν ἔφταναν ὁμως τὰ δέλη καὶ οἱ πέτρες ὥς ἐκεῖ πού ἦταν οἱ στρατιῶτες. Οἱ θυσιεὶς ἔδειχναν καλές, καὶ οἱ στρατιῶτες ὅλοι ἄρχισαν νά ψέλνουν τὸν παιάνα καὶ νά φωνάζουν δυνατά.

20-23

Ὁ Χειρίσοφος περνᾷ
πρῶτος.

- 20 Σὲ λίγο ὁ Χειρίσοφος μέ τὸ στρατό του ἔμπαινε στὸν ποταμὸ, ἐνῶ ὁ Ξενοφῶν πῆρε τοὺς πιὸ ἐλαφρά ὀπλισμένους ἀπὸ τὴν ὀπισθοφυλακὴ καὶ ἔτρεχε μέ ὅλη του τὴ δύναμη πρὸς τὸ πέρασμα πού ἔδραζε στὸ δρόμο πού ὁδηγοῦσε στὰ βουνά τῆς Ἀρμενίας, θέλοντας νά δώσει τὴν ἐντύπωση πὼς θὰ ἀποκλείσει τὸ ἐχθρικό ἱππικό πού ἦταν στὸν ποταμὸ, ὅταν περάσει ἀπέναντι. Οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν βλέποντας τοὺς στρατιῶτες τοῦ Χειρίσοφου νά περνοῦν εὐκόλα τὸ νερὸ καὶ τὸν Ξενοφῶντα μέ τοὺς δικούς του νά τρέχουν πρὸς τὰ πίσω, φοβήθηκαν μήπως κυκλωθοῦν καὶ γι' αὐτὸ τὸ βάζουν στὰ πόδια καὶ πηγαίνουν πρὸς τὸ δρόμο πού ἦταν πάνω ἀπὸ τὸν ποταμὸ. Κι ὅταν ἔφτασαν ἐκεῖ, τράδηξαν τὸν ἀνήφορο πρὸς τὸ βουνό. Στὸ μεταξὺ ὁ Λύκιος, πού διοικοῦσε τοὺς ἱππεῖς, καὶ ὁ Αἰσχίνης πού ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν πελταστῶν στὸ στρατό τοῦ Χειρίσοφου, βλέποντας τοὺς ἐχθροὺς νά φεύγουν μέ ὅλες τίς δυνάμεις τους, ἄρχισαν νά τοὺς κυνηγοῦν. Οἱ στρατιῶτες ὁμως τοὺς φώναζαν νά μὴν τοὺς ἀφήνουν πίσω, ἀλλὰ μαζί ν' ἀνεβαίνουν πρὸς τὸ βουνό. Ὁ Χειρίσοφος πάλι ὅταν πέρασε, δέν κυνηγοῦσε τοὺς ἱππεῖς, ἀλλὰ μονομιᾶς πῆγε πρὸς τὰ ὑψώματα πού

κατέβαιναν ὥς τόν ποταμό, καί ὁρμοῦσε ἐνάντια στούς ἐχθρούς πού ἦταν *ψηλότερα ἀπό τό ἱππικό*. Κι ἐκεῖνοι βλέποντας τούς δικούς τους ἱππεῖς νά τό δάζουν στά πόδια καί θαριά ὀπλισμένους ἐχθρούς νά πηγαίνουν καταπάνω τους, ἀφήγουν τά ὑψώματα πού ἦταν πάνω ἀπό τόν ποταμό.

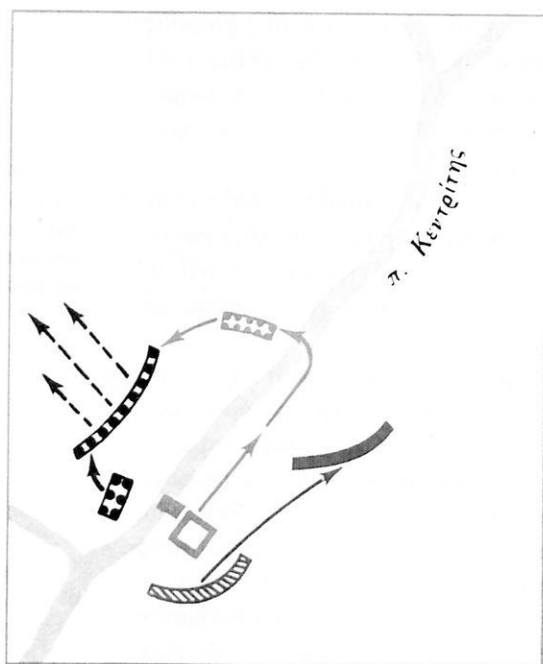
Ὁ Ξενοφῶν βλέποντας πώς τά πράγματα πηγαίνουν καλὰ στήν 24 ἀπέναντι μεριά, γύρισε ὅσο γινόταν πιά γρήγορα καί πῆγε κοντά στούς στρατιῶτες πού περνοῦσαν ἀκόμα τόν ποταμό. Γιατί οἱ Καρδοῦχοι ἦταν πιά φανερό ὅτι κατέβαιναν στόν κάμπο, μέ σκοπό νά ριχτοῦν ἀπάνω στούς τελευταίους.

Ὁ Χειρίσοφος τώρα εἶχε πιάσει τά ὑψώματα, κι ὁ Λύκιος μέ 25 λίγους δικούς του, κυνηγώντας τούς ἐχθρούς, ἐπίασε ὅσα φορητά ζῶα ἔμεναν πίσω, καί μαζί μ' αὐτά ὁμορφα ροῦχα καί διάφορες κοῦπες. Στό μεταξύ ἐξακολουθοῦσαν νά περνοῦν τά φορητά 26 ζῶα τῶν Ἑλλήνων καί τό ἄμαχο πλῆθος, ἐνῶ ὁ Ξενοφῶν ἔκαμε στροφή καί παρόταξε τούς στρατιῶτες του ἀπέναντι στούς Καρδοῦχους. Ἐδωσε κατόπι διαταγή στούς λοχαγούς νά παρατάξει καθένας τό λόχο του σέ *ἐνωμοτίες*, καί νά τοποθετήσουν τήν καθεμιά στά ἀριστερά τῆς ἄλλης, σέ γραμμή μάχης. Κι εἶπε νά παραταχθοῦν οἱ λοχαγοί κι οἱ *ἐνωμόταρχοι* ἀπέναντι στούς Καρδοῦχους, ἐνῶ οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς νά παραταχθοῦν μέ μέτωπο πρὸς τόν ποταμό. Τότε οἱ Καρδοῦχοι, βλέπον- 27 τας τούς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς νά χωρίζονται ἀπό τό ἄμαχο πλῆθος καί νά φαίνονται ὕστερ' ἀπό αὐτό λίγοι, ἄρχισαν τήν ἐπίθεση γρηγορότερα, τραγουδώντας καί κάτι τραγούδια. Ὁ Χειρίσοφος παμ, ἐπειδή στή δική του μεριά δέν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος, στέλνει στόν Ξενοφῶντα τούς πελταστές, τούς σφεντονήτες καί τούς τοξότες, καί τούς προστάζει νά κάνουν ὅ,τι τούς διατάξει ἐκεῖνος. Μά ὁ Ξενοφῶν, ὅταν τούς εἶδε νά προσπαθοῦν 28 νά περάσουν, στέλνει ἀπεσταλμένο καί τούς παραγγέλνει νά μὴ διαδοῦν, παρά νά μείνουν ἐκεῖ, στήν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ. Καί μόνάχα ὅταν ἀρχίσει αὐτός μέ τούς δικούς του νά περνοῦν, τότε νά μποῦν κι αὐτοί στόν ποταμό ἀπέναντί τους, ἀλλά πρὸς τά δεξιὰ καί πρὸς τ' ἀριστερά τους, κάνοντας πώς τάχα θέλουν κι αὐτοί νά περάσουν, ἔχοντας ὁμως τά δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων

24-29

Τό τέχνασμα τοῦ Ξενοφῶντα σέ ἐφαρμογή.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ

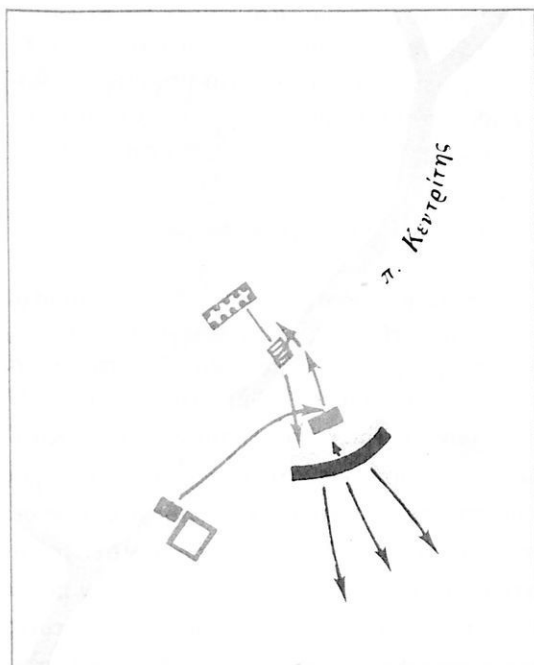
- στρατόπεδο τῶν Μυρρίων
- πορεία καὶ διάβαση τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τοὺς ἀντρες τοῦ Χειρίσοφου
- πρώτη θέση τῶν Καρδούχων
- δεύτερη θέση τῶν Καρδούχων
- παραπλανητικὴ κίνησις καὶ θέση τῶν Ἑλλήνων πού ἔχουν ἀρχή τῶν Ξενοφώντα
- στρατεύματα Ἀρμενίων, Μάρδων καὶ Χαλδαίων

καὶ τὰ θέλη σὺς χορδές τῶν τόξων, καὶ μὴ προχωρώντας πολὺ
29 μέσα στὸν ποταμό. Ὑστερα ἔδωσε διαταγὴ στοὺς στρατιῶτες του, μόλις ἀρχίσουν νὰ τοὺς φτάνουν οἱ πέτρες ἀπὸ τὶς ἐχθρικές σφεντόνες κι οἱ ἀσπίδες τους κάνουν κρότο ἀπὸ τὰ χτυπήματα τῶν ἐχθρῶν, τότε νὰ τραγουδήσουν τὸν παιάνα καὶ νὰ ὀρμήσουν καταπάνω τους. Κι ὅταν οἱ ἐχθροὶ γυρίσουν τὶς πλάτες καὶ φεύγουν, καὶ ὁ σαλπικτής δώσει ἀπὸ τὸν ποταμὸ τὸ πολεμικὸ σάλπισμα, νὰ γυρίσουν κι αὐτοὶ δεξιὰ καὶ νὰ πᾶνε μπροστὰ οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς. Τότε νὰ τρέχουν ὅλοι καὶ νὰ περνοῦν τὸν ποταμὸ, ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα, κρατώντας τὴ θέση πού εἶχε ὁ καθένας στὴν παράταξη, γιὰ νὰ μὴ ἐμποδίζονται ἀναμεταξύ τους. Γιατί ὁ ἀξιότερος θὰ ἦταν ἐκεῖνος πού θὰ περνοῦσε πρῶτος στὴν ἀπέναντι μεριά.

30-34
Οἱ ὑπόλοιποι- 30

Οἱ Καρδούχοι λοιπὸν βλέποντας πὼς εἶναι λίγοι πιά οἱ ὑπό-

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΤΗ ΠΟΤΑΜΟΥ
ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ

- στρατόπεδο τῶν Μυρίων
- πορεία καὶ θέσεις τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ξενοφώντα
- στρατεύματα τῶν Καρδούχων
- θέσι τῶν ἀνδρῶν τοῦ Χειρίσοφου
- κίνησι καὶ θέσι τῶν ψιλῶν τοῦ Χειρίσοφου, πού ἐξάλυψαν τὴν διάδοσι τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξενοφώντα.

λοιποὶ – γιατί πολλοί, κι ἀπὸ κείνους πού εἶχαν πάρει διαταγή νά μείνουν, ἔφυγαν φροντίζοντας ἄλλοι γιὰ τὰ ὑποζύγια, ἄλλοι γιὰ τίς ἀποσκευές – ἄρχισαν τότε τὴν ἐπίθεση μὲ τόλμη, χτυπώντας τους μὲ τίς σφεντόνες καὶ μὲ τὰ τόξα. Οἱ Ἕλληνες πάλι τραγούδησαν τὸν παιάνα κι ἔτρεξαν καταπάνω τους μὲ ὀρμή. Μά αὐτοὶ δὲν ἀντιστάθηκαν· καὶ τοῦτο, γιατί ὁ ὅπλισμός τους ἦταν κατάλληλος γιὰ τὰ βουνά, ὅπου συνήθιζαν νά κάνουν ἐπίθεση καὶ νά φεύγουν, δὲν ἦταν ὅμως κατάλληλος γιὰ ἕναν ἀγώνα σῶμα μὲ σῶμα. Τότε ὁ σαλπικτής δίνει τὸ σημεῖο. Στό ἄκουσμά του οἱ ἐχθροὶ ἔφευγαν ἀκόμα γρηγορότερα, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες γυρίζοντας καὶ περνώντας τὸν ποταμὸ, ἔφευγαν κι αὐτοὶ μὲ πολὺ μεγάλη διασύνη. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς κατάλαβαν τί εἶχε γίνει καὶ ξαναγύρισαν στὸν ποταμὸ, ὅπου πλήγωσαν λίγους, χτυπώντας τους μὲ βέλη. Ἀλλὰ οἱ περισσότεροὶ καὶ ὅταν οἱ Ἕλληνες

ποὶ Ἕλληνες περνοῦν τὸν ποταμὸ.

- εἶχαν περάσει ἀπέναντι, καί τότε ἀκόμα φαίνονταν νά φεύγουν.
 34 Ἐκεῖνοι πάλι πού πῆγαν νά τούς βοηθήσουν σταλμένοι ἀπό τό
 Χειρώσοφο, πῆραν θάρρος καί προχώρησαν πιά μακριά ἀπ' ὅ,τι
 ἔπρεπε. Ἐτοί ξαναπέρασαν τόν ποταμό ὥστε ἀπό τούς στρατι-
 ῶτες τοῦ Ξενοφῶντα, καί πληρώθηκαν κι ἀπ' αὐτούς μεριζοί.

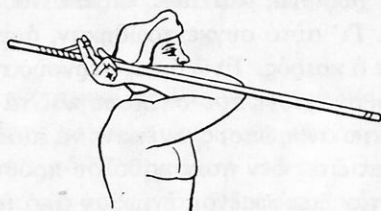
ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗ ΔΥΤΙΚΗ ΑΡΜΕΝΙΑ

ΚΕΦ. 4

1-6

Στρατώνια μέ
 τόν Τιρίδαζο.

- 1 Μόλις πέρασαν τόν ποταμό, συντάχτηκαν κατά τό μεσημέρι
 καί προχώρησαν ἀνάμεσα ἀπό τήν Ἀρμενία, πού εἶναι πέρα γιά
 πέρα ζάμπος μέ ὀμαλοῦς γήλοφους, καί κάλυψαν ἀπόσταση ὄχι
 λιγότερη ἀπό πέντε παρασάγγες. Γιατί δέν ὑπῆρχαν κοντά στόν
 ποταμό χωριά, ἐξαιτίας τῶν πολέμων πού ἔκαναν μέ τούς Καρ-
 2 δούχους. Τό χωριό πού πῆγαν ἦταν μεγάλο κι εἶχε ἀνάκτορο γιά
 τό διοικητή καί πάνω στά πιά πολλά σπίτια ὑπῆρχαν πύργοι.
 3 Ὅσο γιά τά τρόφιμα ἦταν ἄφθονα. Ἀπό κεῖ δάδισαν δυό σταθ-
 μούς καί προχώρησαν δέκα παρασάγγες, ὥσπου πέρασαν πάνω
 ἀπό τίς πηγές τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ. Ὑστερα βαδίζοντας τρεῖς
 σταθμούς προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτασαν στόν
 Τηλεδόα ποταμό, πού ἦταν ὁμορφος, ὄχι ὁμως μεγάλος. Γύρω
 ἀπ' αὐτό τόν ποταμό ὀρίζονταν πολλά χωριά. Ἡ χώρα αὐτή
 4 ὀνομαζόταν δυτική Ἀρμενία. Ὑποδιοικητής της ἦταν ὁ Τιρίδα-
 ζος, πού ἦταν φίλος μέ τό βασιλιά καί ὅσες φορές ὀρισκόταν
 κοντά του, κανένας ἄλλος δέν τόν βοηθοῦσε ν' ἀνέβει στό ἄλογο,
 5 παρ' αὐτόν μονάχα αὐτός. Τοῦτος ἦρθε καθάλα σ' ἄλογό του, ἔχοντας
 μαζί του καί ἵππεις, κι ἔστειλε ἕνα διερμηνέα νά πει πώς ἤθελε νά
 συζητήσει μέ τούς ἀρχηγούς. Οἱ στρατηγοί νόμισαν πώς ἔπρεπε
 νά τόν ἀκούσουν. Πῆγαν λοιπόν σέ τέτοια θέση ὥστε νά ἀκούον-
 6 ται, καί τόν ρώτησαν τί θέλει. Ἐκεῖνος τοῦς ἀπάντησε πώς ἤθελε
 νά συνθηκολογήσουν, μέ τόν ὄρο οὔτε αὐτός νά δλάφτει τοῦς
 Ἕλληνες οὔτε ἐκεῖνοι νά καίνε τά σπίτια· καί νά παίρνουν ὅσα
 τρόφιμα τοῦς εἶναι ἀπαραίτητα. Αὐτά πού εἶπε φάνηκαν λογικά
 στούς στρατηγούς, καί συνθηκολόγησαν μέ αὐτούς τοῦς ὄρους.

Ἐπάνω

Ἀκόντιο. Φαίνεται ἡ θηλιά ἀπ' ὅπου
τό κρατοῦσαν ὅταν ἀναπαύονταν κι
ὅταν τό ἐριχναν. (Ἀγγειογραφία).

Εδῶ πλάι: Στάπηχτής. Στήν ἀσπίδα
τον εἶναι προσαρμοσμένη δερμάτινη πο-
διά, γιά τήν προφύλαξη τοῦ κάτω μέρους
τοῦ σώματος. (Ἀπό ἀγγειογραφία).

7-13

Ἀπό κεῖ βάδισαν τρεῖς σταθμούς ἀνάμεσα στόν κάμπο καί
προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες. Στό διάστημα αὐτό ὁ Τιρί-
δαζος μέ τό στρατό του τοὺς παρακολουθοῦσε, ἀπό ἀπόσταση
δέκα πάνω κάτω σταδίων. Κι ἔφτασαν σέ κάτι ἀνάκτορα, πού
εἶχαν πολλὰ χωριά τριγύρω, γεμάτα ἀπό τρόφιμα. Ἐνῶ ἦταν ἐκεῖ
στρατοπεδευμένοι, ἔπεσε χιόνι πολύ τή νύχτα. Γι' αὐτό πρῶι
πρῶι ἀποφάσισαν νά μείνουν τά τάγματα καί οἱ στρατηγοί στά
διάφορα χωριά. Γιατί δέν ἔβλεπαν κανένα ἐχθρό καί τοὺς φαινό-
ταν πῶς ὑπάρχει ἀσφάλεια, ἐπειδή τό χιόνι ἦταν πολύ. Ἐδῶ εἶ-
χαν ὅλα τά καλά πού ὑπάρχουν, δηλαδή ζῶα γιά σφάξιμο, σιτά-
ρια, κρασιά παλιά καί μυρωδάτα, σταφίδες καί ὄσπρια κάθε λο-
γῆς. Μερικοὶ ὁμως, ἀπό κείνους πού ξεμάκραιναν ἀπό τό στρατό-

7 Οἱ Ἕλληνες
μέσα στά χιό-
νια.

8

9

- 10 πεδο, ἔλεγαν πώς εἶδαν τή νύχτα νά λάμπουν πολλές φωτιές. Νόμισαν λοιπόν οἱ στρατηγοί πώς δέν ὑπῆρχε ἀσφάλεια, ἔτσι πού ἔμεναν χωριστά, καί πώς ἔπρεπε νά συγκεντρώσουν πάλι τό στρατό. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν, ἀφοῦ μάλιστα φαινόταν πώς
- 11 ξάνοιγε ὁ καιρός. Ἐνῶ ὁμως περνοῦσαν τή νύχτα τους ἐδῶ, πέφτει ἀφθονο χιόνι, πού σκέπασε καί τά ὄπλα καί τοὺς ξαπλωμένους κάτω ἀνθρώπους, κι ἔκανε νά πιαστοῦν τά πόδια τῶν ζώων. Οἱ στρατιῶτες δέν ἦταν καθόλου πρόθυμοι νά σηκωθοῦν· γιατί, ὅπως ἦταν ξαπλωμένοι, ἐνιωθάν ἀπό τό πεσμένο χιόνι ζεστασιά,
- 12 ὅσο δέν τό εἶχαν τινάξει νά φύγει ἀπό πάνω τους. Μά ὅταν ὁ Ξενοφῶν τὸλμησε νά σηκωθεῖ κι ἄρχισε γυμνός νά σχίζει ξύλα, μονομιᾷς σηκώθηκε κι ἄλλος, τοῦ πῆρε τό τσεκούρι κι ἄρχισε καί αὐτός νά σχίζει. Ὑστερα σηκώθηκαν κι ἄλλοι, ἀναψαν φωτιά καί
- 13 ἄλειψαν τό σῶμα τους γιά νά ζεσταθοῦν. Γιατί ἐδῶ βρῖσκονταν ἀρκετά ἀλείμματα, πού τά χρησιμοποιοῦσαν ἀντί γιά λάδι, ὅπως ἀπό χοίρους, ἀπό σουσάμι, ἀπό πικρά ἀμύγδαλα κι ἀπό καρπούς τριμιθιάς. Ἀπό αὐτά τά ἴδια μάλιστα ἔβρισκαν καί ἀρώματα.

14-18

Φανερώνονται
τά σχέδια του
Τιρίδαζου.

- 14 Κατόπι νόμισαν πώς ἔπρεπε νά χωριστοῦν πάλι καί νά μείνουν στά σπίτια τῶν χωριῶν. Κι οἱ στρατιῶτες τότε μέ φωνές καί χαρές τραβοῦσαν γιά τά σπίτια καί γιά τά τρόφιμα. Ὅσοι ὁμως ἀπό ἀνοησία τά ἔκαψαν πρωτύτερα πού ἔφευγαν, τώρα τιμωρήθηκαν, γιατί ἡ διαμονή τους παρουσίαζε δυσκολίες. Ἀπό κεῖ ἔστειλαν τή νύχτα τὸν Δημοκράτη τὸν *Τημνίτη* μαζί μέ ἄλλους στρατιῶτες στά βουνά, ἐκεῖ πού ἔλεγαν ἐκεῖνοι πού ξεμακραινάν ἀπό τό στρατόπεδο πώς ἔδλεπαν φωτιές. Γιατί εἶχαν τή γνώμη πώς αὐτός καί πρωτύτερα εἶχε φέρεי ἀκριθεῖς πληροφορίες σέ πολλές παρόμοιες περιπτώσεις, παρουσιάζοντας καί τά πραγματικά σάν πραγματικά καί τά ψεύτικα σάν ψεύτικα. Πῆγε λοιπόν καί γυρίζοντας εἶπε πώς δέν εἶδε φωτιές, ἔπιασε καί ἔφερε ὁμως ἕναν ἄντρα, πού κρατοῦσε τόξο περσικό καί *φαρέτρα* κι ἕνα τσεκούρι σάν αὐτό πού κρατοῦν οἱ Ἀμαζόνες. Ὅταν τὸν ρώτησαν ποιά ἦταν ἡ πατρίδα του, ἀπάντησε πώς εἶναι Πέρσης καί πώς ἦρθε ἀπό τό στρατόπεδο τοῦ Τιρίδαζου γιά νά πάρει τρόφιμα. Τὸν ρώτησαν ἀκόμα πόσος ἦταν ὁ στρατός καί γιά ποιο σκοπό
- 18 εἶχε συγκεντρωθεῖ. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε πώς ἐκεῖ βρισκόταν ὁ

Τιρίδαζος μέ τό στρατό του καί μέ μισθοφόρους *Χάλυδες καί Ταόχους*. Καί πρόσθεσε πώς ὅταν οἱ Ἕλληνες θά διαβαίνουν τό δουνό, στήν κλεισούρα πού εἶναι τό μοναδικό πέρασμα, ἐκεῖ θά τοὺς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιρίδαζος.

Τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατηγοί καί ἀποφάσισαν νά συγκεν- 19
τρώσουν τό στρατό. Ἀμέσως ἄφησαν φρουρούς καί ἐπικεφαλῆς
τοὺς τό στρατηγὸ Σοφαίνετο τό Στυμφάλιο, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἄρχι-
σαν νά προχωροῦν ἔχοντας γιὰ ὁδηγὸ τὸν Πέρση πού εἶχαν πιά-
σει. Ἐκεῖ πού περνοῦσαν τὰ δουνά, πῆγαν πιὸ μπροστά οἱ πελ- 20
ταστές καί μόλις ξεχώρισαν τό ἐχθρικό στρατόπεδο ἔτρεχαν
καταπάνω του μέ δυνατές φωνές, χωρὶς νά περιμένουν τοὺς ὀπλί-
τες. Καί οἱ θάρδαροι, μόλις ἄκουσαν τό θόρυβο, ἄρχισαν νά φεύ- 21
γουν χωρὶς ἀντίσταση. Ὡστόσο σκοτώθηκαν μερικοὶ ἐχθροί,
πιάστηκαν καμιά εἰκοσαριά ἄλογα καί κυριεύτηκε ἡ σκηνή τοῦ
Τιρίδαζου. Ἐκεῖ μέσα δρέθηκαν κρεβάτια μέ ἀσημένια πόδια καί
κούπες καί μερικοὶ ἄνθρωποι, πού ἔλεγαν πώς ἔχουν γιὰ δουλειά
τοὺς νά φτιάχνουν τὰ ψωμιά καί νά θάζουν τό κρασί στά ποτήρια.
Ὅταν τὰ ἔμαθαν αὐτά οἱ στρατηγοί τῶν ὀπλιτῶν, ἀποφάσισαν νά 22
γυρίσουν ὅσο μπορούσαν γρηγορότερα στό στρατόπεδο, ἀπό
φόβο μήπως οἱ ἐχθροὶ ἐπιτεθοῦν σέ κείνους πού εἶχαν μείνει ἐκεῖ.
Γι' αὐτό ξαναφώναξαν ἀμέσως μέ τή σάλπιγγα τοὺς στρατιῶτες
κι ἔφυγαν, κι ἔφτασαν στό στρατόπεδο τήν ἴδια μέρα.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΑΛΑΙΠΩΡΟΥΝΤΑΙ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΑΡΜΕΝΙΑ, ΤΕΛΙΚΑ ΟΜΩΣ ΞΕΚΟΥΡΑΖΟΝΤΑΙ ΣΤΑ ΧΩΡΙΑ

Τὴν ἄλλη μέρα ἔκριναν πώς ἔπρεπε νά προχωρήσουν ὅσο γί- 1
νεται γρηγορότερα, προτοῦ ξανασυγκεντρωθεῖ ὁ ἐχθρικός στρα-
τός καί πιάσει τὰ στενά. Γι' αὐτό ἐτοίμασαν τίς ἀποσκευές στή
στιγμὴ κι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἀνάμεσα στό ἄφθονο χιόνι,
ἔχοντας τώρα πολλοὺς ὁδηγοὺς. Τὴν ἴδια μέρα πέρασαν τὴ δου-
νοκορφή, ὅπου εἶχε σκοπὸ νά τοὺς ἐπιτεθεῖ ὁ Τιρίδαζος, καί
ὕστερα στρατοπέδωσαν. Ἀπὸ κεῖ δάδισαν τρεῖς σταθμοὺς σέ 2

19-22

*Ἐπίθεση καί
νίκη τῶν Ἑλ-
λήνων.*

ΚΕΦ. 5

1- 8

*Χιόνι καί
πέινα.*

Ἐδῶ πλάσι Νόμισμα
(στατήρας) τοῦ σατραπῆ
Τιρίδαζου. (Λονδίνο,
Βρετανικό Μουσείο).

Στὴ σελίδα δεξιὰ:
Μάχη Ἑλλήνων καὶ Περ-
σῶν.
(Ἀνάγλυφη παράσταση
ἀπὸ τὸ μνημεῖο τῶν Νη-
ρηίδων).

- ἀκατοίκητη χώρα, προχώρησαν δεκαπέντε παρασάγγες κι ἔφτα-
σαν στὸν Εὐφράτη ποταμὸ πού, καθὼς τὸν περνοῦσαν, τὰ νερά
τοὺς ἔδρεχαν ὥς τὸν ἀφαλὸ. Ἔλεγαν μάλιστα πὼς καὶ οἱ πηγές
3 του ἦταν κοντά. Ἀπ' αὐτὸ τὸ μέρος προχωροῦσαν ἀνάμεσα στὸ
ἄφθονο χιόνι τοῦ κάμπου καί, βαδίζοντας τρεῖς σταθμούς, πέρα-
σαν πέντε παρασάγγες. Τὸν τρίτο σταθμὸ ὁμως τὸν βάδισαν δύ-
σκολα, γιατί φουσοῦσε βοριάς πού τοὺς χτυποῦσε στὸ πρόσωπο
καὶ ἔκαιγε ὀλότελα τὰ πάντα καὶ ξεπάγιαζε τοὺς ἀνθρώπους.
4 Τότε ἓνας μάντης εἶπε νὰ κάνουν θυσία στὸν ἄνεμο. Πραγματικά
ἔγινε ἡ θυσία, καὶ ὀλοφάνερα εἶδαν ὅλοι πὼς ἔπαψε ἡ σφοδρό-
τητα τοῦ ἀέρα. Μά καὶ τὸ χιόνι εἶχε δάθος μιά ὀργιά. Γι' αὐτὸ
χάθηκαν καὶ ὑποζύγια καὶ πολλοὶ αἰχμάλωτοι καὶ καμιὰ τριαν-
5 ταριά στρατιῶτες. Πάντως ἐκεῖνη τὴ νύχτα τὴν πέρασαν ἀνάδον-

τας φωτιές, μιά καί ὑπῆρχαν ἀφθονα ξύλα στό σταθμό. Ὅσοι ὁμως ἔρχονταν ἀργά, δέν εἶχαν ξύλα. Γι' αὐτό ἐκεῖνοι πού εἶχαν φτάσει πρωτύτερα κι ἀναδαν τή φωτιά, δέν ἄφηναν νά τήν πλησιάσουν ὅσοι ἔρχονταν ἀργότερα, ἐκτός ἂν τοὺς ἔδιναν σιτάρι ἢ κάτι ἄλλο φαγώσιμο ἀπ' αὐτά πού τοὺς θορίσκονταν. Ἔτσι ἔδιναν ὁ ἕνας στόν ἄλλο ὅ,τι εἶχαν. Τότε σέ ὅποιο μέρος ἀναδαν φωτιά, 6 ἔλιωνε τό χιόνι καί σχηματίζονταν μεγάλοι λάκκοι, πού πῆγαιναν ὥς τό ἔδαφος. Ἐκεῖ μπορούσε κανεῖς νά μετρήσει τό δάθος τοῦ χιονιοῦ. Ἀπ' αὐτό τόν τόπο προχωροῦσαν ὀλόκληρη τήν ἄλλη 7 μέρα ἀνάμεσα στό χιόνι, καί πολλοί ἄνθρωποι ἐξαντλήθηκαν ἀπό τήν πείνα. Καί ὁ Ξενοφών πού θορίσκοταν στήν ὀπισθοφυλακή αὐτή συναντοῦσε ἐκείνους πού ἔπεφταν, δέν ἤξερε τί πάθαιναν. Ὅταν ὁμως κάποιος ἀπ' αὐτούς πού γνώριζαν τί συμβαίνει τοῦ 8

9-14
 Στο πρώτο
 χωριό. Ἀπο-
 τελέσματα τῆς
 παγωνίας.

- εἶπε ὅτι ὅπωςδήποτε ἐξαντλήθηκαν ἀπό τήν πείνα κι ἂν φᾶνε
 κάτι θά σηκωθοῦν, πορεύτηκε ὡς ἐκεῖ πού ἦταν τά ὑποζύγια καί,
 ὅπου ἔδλεπε τίποτε φαγώσιμο, τό μοίραζε. Ἔστειλαν ἀκόμα κι
 ἐκείνους πού μπορούσαν νά τρέχουν, γιά νά δίνουν κάτι στοὺς
 9 ἐξαντλημένους ἀπό τήν πείνα. Καί τοῦτοι ὅταν ἔτρωγαν λίγο, ση-
 κώνονταν καί προχωροῦσαν. Ὑστερα ἀπό μεγάλη πορεία ὁ Χει-
 ρίσοφος φτάνει κατὰ τό δεῖλι σ' ἓνα χωριό καί βρίσκει μπροστά
 στό τεῖχος γυναῖκες καί κοπέλες, πού εἶχαν πάει στή θρύση νά
 10 πάρουν νερό. Αὐτές τοὺς ρώτησαν ποιοί ἦταν, κι ὁ διερμηνέας
 ἀποκρίθηκε σέ περσικὴ γλῶσσα πὼς ἔρχονται, σταλμένοι ἀπὸ τό
 βασιλιά, στό σατράπη. Ἐκεῖνες εἶπαν πὼς δέν ἦταν ἐκεῖ, παρά
 βρίσκονταν ἓνα παρασάγγη μακριά. Οἱ Ἕλληνες τότε, ἐπειδὴ
 ἦταν ἀργά, μπαίνουν μέσα στό τεῖχος μαζί μέ τίς γυναῖκες πού
 κουβαλοῦσαν τό νερό, καί τράβηξαν νά θροῦν τὸν προεστὸ τοῦ
 11 χωριοῦ. Ὁ Χειρίσοφος λοιπόν καί ὅσοι ἀπὸ τό στράτευμα εἶχαν
 δυνάμεις νά θαδίσουν, στρατοπέδωσαν ἐδῶ. Οἱ ἄλλοι ὅμως, πού
 δέν μπόρεσαν νά τελειώσουν τήν πορεία, πέρασαν τὴ νύχτα χωρὶς
 φαγητό καί χωρὶς φωτιά. Γι' αὐτὸ χάθηκαν κι ἐδῶ μερικοὶ στρα-
 12 τιωτές. Ἐξᾴλλου τοὺς ἀκολουθοῦσαν καί κάτι ἐχθρικές ὁμάδες,
 πού ἄρπαζαν ὅσα ζῶα δέν μπορούσαν νά περπατοῦν, καί μάλι-
 στα τσακώνονταν ἀναμεταξύ τους γι' αὐτά. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες
 στρατιῶτες πάλι ἔμεναν πίσω ἐκεῖνοι πού εἶχαν χάσει τὴν ὁρασὴ
 13 τοὺς ἀπὸ τὰ χιόνια ἢ πού εἶχαν πάθει κρυοπαγήματα ἀπὸ τὴ με-
 γάλῃ παγωνιά. Μποροῦσε ὅμως νά προφυλάξει κανεὶς τὴν ὁρασὴ
 του ἀπὸ τὸ χιόνι, ἂν κρατοῦσε ἓνα μαῦρο πράγμα μπροστά σ' αὐ-
 14 τὰ μάτια τὴν ὥρα πού βιάζε. Προφυλαχτικὸ μέτρο γιὰ τὰ πόδια
 ἦταν νά κινιέται κανεὶς, χωρὶς νά σταματᾷ καθόλου, καί νά θγά-
 ζει τὰ παπούτσια του τὴ νύχτα. Ἐνῶ σ' ὅσους κοιμόνταν φορών-
 τας τα, χώνονταν τὰ λουριά μέσα σ' αὐτὰ πόδια τους καί τὰ παπού-
 τσια κοκάλιαζαν τριγύρω. Γιατὶ τώρα φοροῦσαν τσαρούχια
 φτιαγμένα ἀπὸ δέρματα νιόγδαρων βοδιῶν, ἀφοῦ τὰ πρῶτα πα-
 πούτσια τους εἶχαν λιώσει.

15-21
 Ἀρνηση στρα-
 τιωτῶν νά
 προχωρήσουν.

- Ἐπειδὴ ὑλόφεραν ἀπὸ τέτοιες κακουχίες, ἔμεναν πίσω μερικοὶ
 στρατιῶτες. Καί ὅταν εἶδαν μιὰ τοποθεσίαν πού ἦταν μαῦρη, γιατί
 ἐκεῖ δέν ὑπῆρχε χιόνι, συμπέραναν πὼς εἶχε λιώσει. Καί πρᾶγ-
 ματικά εἶχε λιώσει ἐξαιτίας κάποιας θρύσης, πού ἔδγαζε ἀτμούς

σέ μιὰ γειτονική, δασωμένη κοιλάδα. Πρὸς τὰ ἐκεῖ ξεστράτισαν καὶ κάθισαν, κι ἔλεγαν πὼς δέ θὰ θαδίσουν πιὸ πέρα. Ὁ Ξενο- 16
φῶν ὅμως, πού διοικοῦσε τὴν ὀπισθοφυλακή, μόλις τοὺς πῆρε εἶδηση, τοὺς παρακαλοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ μὴ μένουν πίσω, λέγοντας πὼς ἀκολουθοῦν πολλοὶ ἐχθροὶ συγκεντρωμένοι. Στὸ τέλος μάλιστα θύμωσε. Μὰ ἐκεῖνοι τὸν πρότρεπαν νὰ τοὺς σφά-
ξει, γιατί δέ θὰ μπορούσαν νὰ προχωρήσουν. Τότε νόμισε πὼς 17
ἦταν προτιμότερο νὰ κάμει τοὺς ἐχθροὺς πού ἔρχονταν ξοπίσω τους νὰ φοδηθοῦν, ἂν ἦταν δυνατό, γιὰ νὰ μὴν ἐπιτεθοῦν στοὺς ἄρρωστους. Θὰ εἶχε σκοτεινιάσει πιά κι οἱ ἐχθροὶ πλησίαζαν μὲ μεγάλο θόρυβο, γιατί τσακώνονταν γιὰ κεῖνα πού εἶχαν ἀρπάξει.

Τότε λοιπόν οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, πού ἦταν γε- 18
ροί, σηκώθηκαν κι ἔτρεξαν καταπάνω στοὺς ἐχθροὺς. Οἱ ἄρρωστοι πάλι, φωνάζοντας ὅσο μπορούσαν δυνατότερα, χτύπησαν τίς ἀσπίδες μὲ τὰ δόρατα. Ἀπ' αὐτὰ οἱ ἐχθροὶ φοδηθήκαν καὶ
ρίχτηκαν μέσα ἀπὸ τὰ χιόνια στὴ δασωμένη κοιλάδα, καὶ κανε-
νὸς τους πιά δέν ἀκούστηκε ἡ φωνή ἀπὸ πουθενά. Ὑστερὰ ὁ Ξε- 19
νοφῶν μὲ τοὺς δικούς του εἶπαν στοὺς ἄρρωστους πὼς τὴν ἄλλη μέρα θὰ πᾶνε μερικοὶ νὰ τοὺς φροντίσουν, καὶ συνέχισαν τὴν πο-
ρεία. Προτοῦ θαδίσουν τέσσερα στάδια, συναντοῦν τοὺς στρατιῶτες πού ἦταν ξαπλωμένοι μέσα στὸ δρόμο, πάνω στὸ χιόνι, σκεπασμένοι, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καθόλου φρουρά. Προσπα-
θοῦσαν νὰ τοὺς σηκώσουν, αὐτοὶ ὅμως ἔλεγαν πὼς οἱ πρῶτοι δέν προχωροῦσαν. Ἐκεῖνος τότε συνέχισε τὴν πορεία, ἔστειλε ὅμως 20
μπροστά τοὺς πιὸ γερούς πελταστὲς καὶ τοὺς πρόσταξε νὰ ἐξετά-
σουν ποιὸ ἦταν τὸ ἐμπόδιο. Τοῦτοι τοῦ ἔφεραν τὴν πληροφορία πὼς ὅλος ὁ στρατὸς ἀναπαύοταν μ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Ἔτσι καὶ οἱ 21
στρατιῶτες τοῦ Ξενοφῶντα πέρασαν τὴ νύχτα τους ἐκεῖ, χωρὶς φωτιά καὶ χωρὶς φαγητό, μονάχα πού ἔβαλαν φρουρὲς ὅπως μπορούσαν. Ὅταν ὅμως πλησίαζε νὰ ξημερώσει, ὁ Ξενοφῶν ἔστειλε στοὺς ἄρρωστους τοὺς πιὸ νέους, μὲ τὴ διαταγὴ νὰ τοὺς σηκώσουν καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν νὰ προχωροῦν.

Στὸ μεταξύ ὁ Χειρίσοφος στέλνει μερικοὺς στρατιῶτες ἀπὸ 22
κεῖνους πού θρῖσκονταν στὸ χωριό, γιὰ νὰ δοῦν τί κάνουν αὐτοὶ

22-27

Στὰ χωριά
καὶ στὰ σπί-

τις τῆς Ἀο-
μενίας.

- πού ἦταν στήν ὀπισθοφυλακή. Τοῦτοι τοὺς εἶδαν μέ χαρά καί τοὺς παράδωσαν τοὺς ἄρρωστους γιά νά τοὺς πᾶνε στό στρατόπεδο, ἐνῶ οἱ ἴδιοι προχωροῦσαν καί, προτοῦ περάσουν εἰκοσι στάδια, δοῖσκονταν στό χωριό πού εἶχε στρατοπεδέψει ὁ Χειροί-
23 σοφος. Ὅταν πιά μαζεύτηκαν ὅλοι, νόμισαν πῶς θά εἶχαν ἀσφάλεια, ἂν τά τάγματα στρατοπέδευαν χωριστά στά διάφορα χωριά. Ὁ Χειροίσοφος, φροισιά, ἐξακολούθησε νά μένει ἐκεῖ πού ἦταν. Οἱ ἄλλοι ὁμως μοίρασαν μέ κλῆρο τά χωριά πού ἐδῆλεπαν, κι ὁ καθέ-
24 νας πῆγαινε μέ τοὺς δικούς του σέ κεῖνο πού τοῦ ἔλαχε. Τότε ὁ Πολυκράτης, ἕνας λοχαγός ἀπό τήν Ἀθήνα, παρακάλεσε νά τόν ἀφήσουν νά προχωρήσει. Πῆρε τοὺς ἐλαφροὺς ὀπλισμένους στρατιῶτες, ἔτρεξε στό χωριό πού εἶχε πάρει ὁ Ξενοφῶν μέ κλῆρο, καί δοῖσκει μέσα ὅλους τοὺς κατοίκους καί τόν προεστό τοῦ χωριοῦ. Βοήκε ἀκόμα δεκαεφτά πουλάρια πού τά ἔτρεφαν σάν φόρο γιά τό βασιλιά, καθώς καί τήν κόρη τοῦ προεστοῦ, πού εἶχε μόλις ἐννιά μέρες παντρεμένη. Ὁ ἄντρας τῆς ὁμως εἶχε πάει νά κυνη-
25 γήσει λαγούς καί γι' αὐτό δέν πιάστηκε μέσα στό χωριό. Τά σπίτια ἦταν ὑπόγεια κι εἶχαν πόρτα πού ἐμοιαζε μέ στόμα πηγαδιοῦ, ἀλλά κάτω ἦταν φαριδιά. Τά ζῶα ἐμπαιναν μέσα ἀπό σκαμμένες τρύπες, ἐνῶ οἱ ἄνθρωποι κατέβαιναν ἀπό σκαλοπάτια. Μέσα στά σπίτια ὑπῆρχαν γίδια, πρόβατα, βόδια, κότες, καί τά μικρά τους.
26 Κι ὅλα αὐτά τά ζῶα θρέφονταν μέσα μέ χορτάρι. Ὑπῆρχαν ἀκόμα καί σιτάρια καί κοιθάρια καί ὄσπρια καί κρασί κοιθαρένιο σέ κρατήρες. Μέσα σ' αὐτοὺς μάλιστα δοῖσκονταν καί σπιριά ἀπό κοιθάρι, πού ἔφταναν ὡς ἀπάνω στήν ἐπιφάνεια, καί καλά-
27 μια, ἀλλά μεγάλα κι ἄλλα μικρά, πού δέν εἶχαν κόμπους. Αὐτά ἔπρεπε νά τά θάζει κανεῖς στό στόμα, ὅποτε διψοῦσε, καί νά ρουφᾷ. Τό κρασί αὐτό ἦταν πολύ δυνατό, ἂν δέν ἔριχναν μέσα νερό. Κι ὅταν τό συνήθιζε κανεῖς, ἦταν ἕνα πολύ εὐχάριστο πιοτό.

28-36

Ὁ Ξενοφῶν
μέ τόν προ-
εστό τοῦ χω-
ριοῦ.

- 28 Ὁ Ξενοφῶν τότε κάλεσε τόν προεστό τοῦ χωριοῦ νά δειπνή-
σουν μαζί καί τοῦ ἔδωσε θάρρος, λέγοντάς του πῶς ὄχι μονάχα
δέ θά τοῦ πάρουν τά παιδιά του, ἀλλά καί θά τοῦ γεμίσουν τό
σπίτι μέ τροφίμα ἅμα φεύγουν, φτάνει νά δείξει πῶς ἐξυπηρετεῖ
29 τό στρατό, ὀδηγώντας τους ὥσπου νά πᾶνε σέ ἄλλη χώρα. Ἐκεῖ-
νος ὑποσχόταν πῶς θά τά κάνει καί, δείχνοντας φιλική συμπερι-

φορά, φανέρωσε τό μέρος πού είχαν κρυμμένο κρασί. Ἔτσι αὐτήν
 τή νύχτα ὅλοι οἱ στρατιῶτες ἔμειναν στά σπίτια καί κοιμήθηκαν,
 ἔχοντας τά πάντα ἄφθονα. Τόν προεστό ὁμως μέ τά παιδιά του
 τοὺς κρατοῦσαν ἐκεῖ μπροστά τους καί τοὺς φύλαγαν. Τήν ἄλλη 30
 μέρα ὁ Ξενοφῶν πῆρε τόν προεστό καί πῆγε στό Χειρίσοφο. Στό
 δρόμο, ἀπ' ὅποιο χωριό περνοῦσε, πῆγαινε νά συναντήσῃ τοὺς
 στρατιῶτες πού ἦταν ἐκεῖ καί τοὺς ἔδρισκε παντοῦ νά τρωγοπί-
 νουν καί νά διασκεδάζουν, καί δέν τοὺς ἄφηναν νά φύγουν ἀπό
 πουθενά, προτοῦ τοὺς προσφέρουν νά φᾶνε. Κι ἔδλεπε παντοῦ 31
 στρωμένα πάνω στό ἴδιο τραπέζι κρέατα ἀπό ἀρνιά, κατσίκια,
 γρουρούνια, μοσχάρια καί πουλερικά, μαζί μέ ἄφθονα σιταρένια
 καί κριθαρένια ψωμιά. Ὅποτε κάποιος ἤθελε νά πιῇ στήν ὑγεία 32
 ἄλλου γιά νά τοῦ δείξῃ τήν ἀγάπη του, τόν τραβοῦσε στόν κρα-
 τήρα κι ἔπρεπε νά σκύβῃ ἀπό πάνω καί νά πίνει ἔτσι, ρουφών-
 τας σάν τό δόδι. Πρόσφεραν καί στόν προεστό τοῦ χωριοῦ νά
 πάρει ὅ,τι ἤθελε. Αὐτός ὁμως δέ δεχόταν τίποτε ἄλλο, παρὰ κάθε
 φορά πού ἔδλεπε κάπου κανένα συγγενή του, τόν ἔπαιρνε μαζί
 του. Τέλος πῆγαν ἐκεῖ πού ἦταν ὁ Χειρίσοφος καί τοὺς ἔδρισκαν 33
 κι ἐκεῖνους νά ξεφαντώνουν, φορώντας στό κεφάλι στεφάνια ἀπό
 ξερό χορτάρι. Τοὺς ὑπηρετοῦσαν Ἀρμενόπουλα μέ βαρβαρικές
 στολές, πού μέ νοήματα τους ἔδειχναν τί ἔπρεπε νά κάνουν, σά
 νά ἦταν δουδά. Ὅταν ὁ Χειρίσοφος καί ὁ Ξενοφῶν μίλησαν 34
 μεταξύ τους φιλικά, τότε ρώτησαν κι οἱ δυό τόν προεστό, μέ τό
 διερμηνέα πού μιλοῦσε τήν περσική γλώσσα, ποιά ἦταν ἡ χώρα
 πού πατοῦσαν. Ἐκεῖνος ἀπάντησε πώς ἦταν ἡ Ἀρμενία. Τόν ξα-
 ναρώτησαν γιά ποιόν τρέφονται τά ἄλογα, κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε
 πώς ἦταν φόρος πού ἔπρεπε νά δοθεῖ στό βασιλιά. Πρόσθεσε
 ἀκόμα πώς ἡ γειτονική χώρα ἀνῆκε στοὺς Χάλυδες, καί τοὺς
 ἔδειξε ἀπό πού πάει ὁ δρόμος πρὸς τά ἐκεῖ. Τότε ὁ Ξενοφῶν 35
 ἔφυγε ὁδηγώντας τόν προεστό στοὺς δικούς του. Τοῦ χάρισε μά-
 λιστα ἓνα γέριζο ἄλογο πού εἶχε πάρει πρωτύτερα, γιά νά τό
 περιποιηθεῖ κι ὕστερα νά τό θυσιάσῃ, γιατί εἶχε μάθει πώς ἦταν
 ἀφιερωμένο στόν Ἥλιο καί τώρα φοβόταν μήπως φοφήσῃ, κα-
 θώς ταλαιπωρήθηκε ἀπό τήν πορεία. Γιά τόν ἑαυτό του πῆρε ἓνα
 πουλάρι, κι ἔδωσε ἄλλο ἓνα στόν κάθε στρατηγὸ καί λοχαγό. Τά 36
 ἄλογα ἐδῶ εἶχαν μικρότερο ἀνάστημα ἀπὸ τά περσικά, ἦταν

ὅμως πολύ ζωηρότερα. Ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ δασκαλεῦει τότε τοὺς Ἑλλήνες νά τυλίγουν γύρω στά πόδια τῶν ἀλόγων καί τῶν ἄλλων ὑποζυγίων μικρά σακιά, ὅταν τά περνοῦν ἀνάμεσα ἀπό χιόνια, καί τοῦτο, γιατί χωρίς τά σακιά χώνονταν μέσ στά χιόνια ὡς τήν κοιλιά.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΕΡΝΟΥΝ ΤΟ ΦΑΣΗ ΠΟΤΑΜΟ ΚΑΙ ΦΤΑΝΟΥΝ
ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΤΑΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΧΑΛΥΒΩΝ

ΚΕΦ. 6 1

1-3

Ἀπόδραση
τοῦ ὁδηγοῦ.

- 2 Ὄταν πέρασαν ὀχτώ μέρες, ὁ Ξενοφῶν παραδίνει τόν προεστό στό Χειρίσοφο νά τόν ἔχει γιά ὁδηγό, ἀφήνοντάς του καί τοὺς συγγενεῖς του, ἐκτός ἀπό τό γιό του, πού μόλις ἄρχιζε νά μπαίνει στήν ἐφηβική ἡλικία. Αὐτόν τόν δίνει στόν Ἐπισθένη τόν Ἀμφιπολίτη νά τόν φυλάει, γιά νά τόν πάρει ὁ πατέρας του μαζί μέ τοὺς ἄλλους καί νά γυρίσει πίσω, ἂν ἐκτελοῦσε τίμια τά καθήκοντα τοῦ ὁδηγοῦ. Κουβάλησαν καί μέσ στό σπίτι του ὅσα τροφίμα μποροῦσαν περισσότερα, κι ὕστερα ἔξεψαν πάλι τά ζῶα κι ἄρχισαν τήν πορεία. Μπροστά πήγαινε ὁ προεστός τοῦ χωριοῦ μέ τά χέρια λυμένα, βαδίζοντας μέσα στό χιόνι. Κι ὅταν θρόισκονταν πιά στόν τρίτο σταθμό, ὁ Χειρίσοφος θύμωσε πολύ μαζί του, πού δέν τοὺς πήγε σέ χωριά. Μά ἐκείνος ἔλεγε πῶς δέν ὑπῆρχαν σ' αὐτό τόν τόπο. Ὁ Χειρίσοφος τότε τόν χτύπησε, ἀλλά δέν τόν ἔδεσε. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό ἐκείνος τό ἔσκασε τή νύχτα, ἀφήνοντάς τό γιό του. Αὐτή ἡ κακομεταχείριση τοῦ ὁδηγοῦ καί ἡ ἔλλειψη φροντίδας γιά τή φύλαξή του, στάθηκε σέ ὅλη τήν πορεία ἡ μοναδική δυσαρέσκεια ἀνάμεσα στό Χειρίσοφο καί στόν Ξενοφώντα.

4-9

Σκέψεις προ-
στά στοὺς
ἐχθροὺς.

- 4 Κατόπι βάδισαν ἐφτά σταθμούς, προχωρώντας πέντε παρα-
5 σάγγες κάθε μέρα, δίπλα στό Φάση ποταμό, πού ἔχει πλάτος ἕνα
6 πλῆθος. Ἀπό κεῖ βαδίζοντας δυό σταθμούς προχώρησαν δέκα
παρασάγγες. Καί στό μέρος πού ἦταν τό πέρασμα γιά τόν κάμπο,
τοὺς συνάντησαν Χάλυβες καί Τάοχοι καί Φασιανοί. Ὄταν ὁ
Χειρίσοφος ξεχώρισε τοὺς ἐχθροὺς πάνω στό πέρασμα, σταμά-
τησε νά βαδίζει, σέ ἀπόσταση τριάντα σταδίων, γιά νά μήν τοὺς
πλησιάσει ὁδηγώντας τή μιά πτέρυγα πίσω ἀπό τήν ἄλλη.

Ὑστερα ἔδωσε διαταγή καί στούς ἄλλους νά φέρουν τούς λόχους πλάι στούς δικούς του στρατιῶτες, γιά νά θρίσκεται τό στρα-
 τευμα σέ *παράταξη μάχης*. Ὄταν ἦρθαν κι οἱ στρατιῶτες τῆς
 ὀπισθοφυλικῆς, συγκέντρωσε τούς στρατηγούς καί τούς λοχα-
 γούς καί τούς εἶπε τοῦτα τά λόγια: «Οἱ ἐχθροί, ὅπως βλέπετε,
 κρατοῦν τίς βουνοκορφές. Εἶναι λοιπόν καιρός νά σκεφτοῦμε
 πῶς θά πολεμήσουμε ἀποτελεσματικότερα. Ἡ γνώμη μου εἶναι
 νά δώσουμε ἐντολή στούς στρατιῶτες νά γευματίσουν, κι ἐμεῖς νά
 συζητήσουμε ἄν εἶναι σωστό νά περάσουμε τό βουνό σήμερα ἢ
 αὔριο».

«Ἐγώ νομίζω, εἶπε ὁ Κλεάνωρ, πῶς πρέπει ἀμέσως ὕστερα
 ἀπό τό φαγητό νά ἐτοιμαστοῦμε καί νά ὀρμήσουμε καταπάνω
 στούς ἐχθρούς, ὅσο γίνεται γρηγορότερα. Γιατί ἄν ἀφήσουμε νά
 περάσει ἡ σημερινή μέρα, καί οἱ ἐχθροί πού μᾶς βλέπουν τώρα
 θά πάρουν περισσότερο θάρρος καί εἶναι φυσικό νά προστεθοῦν
 κι ἄλλοι περισσότεροι σ' αὐτούς, ὅταν τούς δοῦν νά εἶναι τολμη-
 ροί».

Ὑστερ' ἀπ' αὐτόν ὁ Ξενοφών εἶπε: «Ἐμένα ἡ γνώμη μου εἶ-
 ναι αὐτή ἐδῶ: Ἄν εἶναι ἀνάγκη νά πολεμήσουμε, πρέπει νά προ-
 ετοιμάσουμε τοῦτο, πῶς δηλαδή θά πολεμήσουμε γενναϊότερα.
 Ἄν ὅμως θέλουμε νά περάσουμε τό βουνό ὅσο γίνεται εὐκολότε-
 ρα, μοῦ φαίνεται πῶς πρέπει νά ἐξετάσουμε μέ ποιόν τρόπο θά
 ἔχουμε ὅσο τό δυνατό λιγότερους πληγωμένους, καί πῶς θά χά-
 σουμε κατά τό δυνατό λιγότερους ἄντρες. Τό βουνό λοιπόν πού
 βλέπομε ἔχει ἔκταση μεγαλύτερη ἀπό ἐξήντα στάδια καί πουθενά
 δέ φαίνονται νά φυλάνε ἄντρες, παρὰ μονάχα στό δρόμο πού πη-
 γαίνει πρὸς τά ἐκεῖ. Ἔτσι εἶναι πολύ προτιμότερο νά προσπαθή-
 σουμε, χωρίς νά μᾶς πάρουν εἶδηση, νά πιάσουμε στό ἀφρούρητο
 βουνό ἕνα μέρος καί νά προλάβουμε νά τό δάλουμε στήν ἐξουσία
 μας, ἄν μπορούμε, παρὰ νά πολεμοῦμε ἐνάντια σέ θέσεις ὀχυρω-
 μένες καί σέ ἀνθρώπους πού ἔχουν ἐτοιμαστεῖ γιά μάχη. Γιατί
 εἶναι πολύ πιό εὐκόλο νά βαδίζουμε σέ ἀνηφοριά χωρίς νά κά-
 νουμε μάχη, παρὰ σέ τόπο ὁμαλό, ὅταν ἀπό τή μιά μεριά καί ἀπό
 τήν ἄλλη θρίσκονται ἐχθροί. Ἀκόμα τή νύχτα, ἄν δέν πολεμάει
 κανεῖς, εὐκολότερα θά δεῖ τά ἐμπόδια πού εἶναι μπροστά του,

10-13

Ἡ γνώμη τοῦ
Ξενοφώντα.

παρά τή μέρα, ἂν κάνει πόλεμο. Καί τέλος ὁ ἀνώμαλος δρόμος εἶναι πιά εὐκολοπέραστος γιά τοὺς στρατιῶτες πού θαδίζουν χωρίζεσθαι νά μάχονται, παρά ὁ ὁμαλός ὅταν οἱ ἐχθροὶ τοὺς χτυποῦν σ' αὐτὰ κεφάλαια. Ἔπειτα νομίζω πὼς δέν εἶναι ἀδύνατο νά πιάσουμε κρυφά ἐκεῖνο τό πέρασμα, ἀφοῦ μπορούμε νά θαδίζουμε νύχτα, ὥστε νά μὴ φαινόμαστε, κι ἀφοῦ εἶναι στό χέρι μας νά φύγουμε σέ τόση ἀπόσταση, ὥστε νά μὴ μᾶς καταλάβουν. Ἐχῶ τή γνώμη ἀκόμα πὼς, ἂν προσποιηθοῦμε πὼς θά κάνουμε ἐπίθεση σέ τοῦτο τό μέρος, θά εἶναι δυνατό νά θροῦμε ἀφύλαχτη μεγαλύτερη ἐκταση τοῦ δουνού. Γιατί σ' αὐτή τήν περίπτωσι οἱ ἐχθροὶ θά προτιμοῦσαν νά μείνουν συγζεντρωμένοι στό δρόμο.

14-15

Πείραγμα τοῦ 14
Ξενοφῶντα.

Μά τί μιλῶ γιά ἀπροσδόκητη ἐπίθεση; Ἀφοῦ ξέρω, Χειρίσοφε, πὼς ἐσεῖς οἱ Σπαρτιάτες, ὅσοι ἀνήκετε στήν τάξι τῶν εὐγενῶν, πολὺ νωρὶς ἀπὸ τήν παιδική ἡλικία μαθαίνετε ν' ἀρπάζετε κρυφά, καί πὼς δέν τό ἔχετε ντροπή νά κλέβετε ἐκεῖνα πού δέν ἐμποδίζει ὁ νόμος, παρά τό θεωρεῖτε καλὴ πράξι. Γιά νά κλέβετε μάλιστα, ὅσο γίνεται πιά πιδέξια, καί γιά νά προσπαθεῖτε νά μὴ σᾶς παίρνουν εἶδησι, προστάζει ὁ νόμος τῆς πατρίδας σας νά σᾶς μαστιγώνουν, ὅταν σᾶς πιάσουν νά κάνετε αὐτὴν τή δουλειά. Τώρα λοιπόν σοῦ παρουσιάζεται μιὰ μεγάλῃ εὐκαιρία νά δείξεις τὴν ἐκπαίδευσή σας ἀπάνω σ' αὐτό καί νά πάρεις μέτρα νά μὴν πιαστοῦμε τὴν ὥρα πού θά κυριεύουμε κρυφά ἓνα μέρος τοῦ δουνού, γιά νά μὴ μᾶς χτυπήσουν».

Πείραγμα τοῦ 16
Χειρίσοφον.

«Μά κι ἐγώ, εἶπε ὁ Χειρίσοφος, ξέρω πὼς ἐσεῖς οἱ Ἀθηναῖοι εἶστε ἱκανοὶ νά κλέβετε τὰ δημόσια χρήματα, παρ' ὅλο πού ὁ κίνδυνος γιά τὸν κλέφτη εἶναι πολὺ μεγάλος. Καί τὴν ἱκανότητα αὐτὴ τὴν ἔχουν προπάντων οἱ καλύτεροί σας, ἂν θέθαινα θεωρεῖτε αὐτοὺς ἄξιους νά κυδεροῦν. Ἔτσι εἶναι εὐκαιρία καί γιά σένα νά δείξεις τὴν ἐκπαίδευσή σας».

17-21

Προετοιμα- 17
σίς γιά τὴν
ἐπίθεσι.

«Ἐγώ λοιπόν, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, εἶμαι ἔτοιμος, μόλις δειπνήσουμε, νά πάω μέ τοὺς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς γιά νά καταλάβουμε τό δουνό. Ἐχῶ μάλιστα καί ὁδηγούς. Γιατί οἱ γυνῆτες μου ἔστησαν καρτέρι κι ἔπιασαν μερικoὺς κλέφτες πού μᾶς ἀκολουθοῦσαν. Ἀπ' αὐτοὺς πληροφοροῦντο πὼς τό δουνό δέν εἶναι ἀπᾶντο, παρά δόσκουν ἐπάνω γίδια καί βόδια. Ἔτσι,

ἂν καταλάβουμε μιά φορά ἓνα μέρος τοῦ δουνου, θά μποροῦν νά
 τό περάσουν καί τά ὑποζύγια. Ἔπειτα πιστεύω πώς ὅταν μᾶς 18
 δοῦν οἱ ἐχθροὶ σέ δουνοχορφή, ὅπου εἶναι κι οἱ ἴδιοι, δέ θά μεί-
 νουν ἐκεῖ πολλή ὥρα. Γιατί οὔτε τώρα δέ δείχνουν διάθεση νά
 κατέδουν ἐδῶ πού ὁρισκόμαστε ἐμεῖς». Ὁ Χειρίσοφος ἀποκρί- 19
 θηκε: «Καί ποιά ἡ ἀνάγκη νά πᾶς ἐσύ καί ν' ἀφήσεις τήν ὀπι-
 σθοφυλακή; Στείλε ἄλλους, ἂν δέν παρουσιαστοῦν μερικοὶ ἐθε-
 λοντές». Τότε ἔρχεται ὁ Ἀριστώνυμος, πού καταγόταν ἀπό τό 20
 Μεθύριο, μέ ὀπλίτες καί ὁ Ἀριστέας ὁ Χιώτης καί ὁ Νικόμαχος
 ὁ Οἰταῖος μέ γυμνῆτες. Αὐτοὶ συνεννοήθηκαν ν' ἀνάψουν πολλές
 φωτιές, μόλις καταλάβουν τίς δουνοχορφές. Ὑστερ' ἀπό τή συ- 21
 νεννόησιν ἄρχισαν νά τρῶνε. Κι ὅταν τέλειωσε τό γεῦμα, ὁδήγησε ὁ
 Χειρίσοφος ὁλόκληρο τό στράτευμα ἀπέναντι στοὺς ἐχθροὺς, σέ
 ἀπόσταση πού θά ἦταν δέκα στάδια, γιά νά μὴν τοὺς μείνει κα-
 μιά ἀμφιβολία πώς ἀπ' αὐτό τό μέρος θά τοὺς κάμει τήν ἐπίθεση.

22-27

*Νίκη τῶν Ἑλ-
λῆνων.*

Ὅταν εἶχαν δειπνήσει κι εἶχε σκοτεινιάσει πιά, ἔφυγαν ἐκεῖ- 22
 νοι πού ὀρίστηκαν γιά τήν ἐπιχείρηση καί πηγαίνουν καί κυρι-
 εύουν τό δουνό, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ξεκουράζονταν ἐκεῖ. Οἱ ἐχθροὶ
 πάλι μόλις κατάλαβαν πώς τό δουνό κυριεύτηκε, ἀρπυνοῦσαν
 ὅλη τή νύχτα κι ἀναβαν πολλές φωτιές. Μέ τά ξημερώματα ὁ 23
 Χειρίσοφος θυσίασε κι ὕστερα ὁδηγοῦσε τό στρατό ἀπό τό δρό-
 μο, ἐνῶ ἐκεῖνοι πού εἶχαν καταλάβει τό δουνό, ἄρχισαν τήν ἐπί-
 θεση ἀπό τίς κορυφές. Ὅσο γιά τοὺς ἐχθροὺς, τό μεγάλο μέρος 24
 τοὺς ἔμεινε στό πέραςμα τοῦ δουνου, ἐνῶ τό ὑπόλοιπο βάδιζε
 ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες πού εἶχαν πιάσει τίς κορυφές. Προτοῦ
 ὅμως συναντηθοῦν τά κύρια σώματα τῶν δυό στρατῶν, συγκρού-
 ονται ἐκεῖνοι πού ὁρίσκονταν στίς δουνοχορφές, νικοῦν οἱ Ἕλ-
 ληνες καί παίρνουν τοὺς ἐχθροὺς κυνήγι. Στό μεταξὺ ἀπό τόν 25
 κάμπο οἱ πελταστῆς τῶν Ἑλλήνων ὁρμοῦσαν ἐνάντια σέ κείνους
 πού εἶχαν παραταχθεῖ ἀπέναντί τους, ἐνῶ ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας
 τοὺς ὀπλίτες ἀκολουθοῦσε μέ θηματισμό γρήγορο.

Τότε οἱ δάρδαροι πού ἦταν στό δρόμο, ἐπειδὴ εἶδαν πώς νι- 26
 κήθηκαν οἱ δικοὶ τους στά ὑψώματα, τό δάζουν στά πόδια. Λίγοι
 ἀπ' αὐτοὺς σκοτώθηκαν, ἔπεσαν ὅμως στά χέρια τῶν Ἑλλήνων
 πάρα πολλές ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια λυγαριάς, πού τίς ἀγρή-
 στευναν κόδοντάς τις μέ τά μαχαίρια. Ὅταν ἀνέδθηκαν στά ὑψώ- 27

ματα, θυσίασαν κι ἔστησαν τρόπαιο, κι ὕστερα κατέθηκαν στὸν κάμπο καὶ πῆγαν σὲ χωριά, πού ἦταν γεμάτα ἀπὸ πολλὰ τροφίμα.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΠΕΡΝΩΝΤΑΣ ΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΩΝ ΤΑΟΧΩΝ,
ΧΑΛΥΒΩΝ ΚΑΙ ΣΚΥΘΗΝΩΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ Σ' ΕΝΑ ΒΟΥΝΟ
ΑΠ' ΟΠΟΥ ΑΝΤΙΚΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΘΑΛΑΣΣΑ

ΚΕΦ. 7 1

1-7

Ἀντίσταση
τῶν Ταόχων
καὶ
σχέδιο τοῦ
Ξενοφῶντα.

- 2 Ὑστερα διαδίζοντας πέντε σταθμούς προχώρησαν τριάντα παρασάγγες κι ἔφτασαν στή χώρα τῶν Ταόχων. Ἀλλά δέν εἶχαν τροφίμα, γιατί οἱ Τάοχοι κατοικοῦσαν μέρη ὀχυρωμένα, ὅπου εἶχαν κουβαλήσει κι ὅλες τίς τροφές. Ὅταν ὁμως πῆγαν σ' ἕναν τόπο πού δέν εἶχε οὔτε πόλη οὔτε σπίτια – μονάχα ἦταν συγκεντρωμένοι ἐκεῖ καὶ ἄντρες καὶ γυναῖκες καὶ πολλὰ ζῶα – ὁ Χειρίσοφος ἔκανε ἐπίθεση σ' αὐτό τό μέρος, μόλις ἔφτασε. Καί ὅταν κουράστηκε ἡ πρώτη ομάδα τῶν στρατιωτῶν, τότε πῆγε ἄλλη καὶ ὕστερα ἄλλη. Γιατί ἡ τοποθεσία ἦταν ἀπόκρημνη γύρω γύρω καὶ
- 3 ἔτσι δέν μπορούσαν νά τήν περικυκλώσουν ὅλοι μαζί. Μόλις ἦρθε καί ὁ Ξενοφῶν μέ τοὺς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς καὶ τοὺς πελταστές καὶ τοὺς ὀπλίτες, τότε ὁ Χειρίσοφος λέει: «Ἡρ-
θατε σέ κατάλληλη στιγμή, γιατί ἡ τοποθεσία τοῦτη πρέπει νά κυριευτεῖ. Ὁ στρατός θά βρεῖ τροφίμα, μονάχα ἂν καταλάβουμε
- 4 τό μέρος αὐτό». Τότε ἔκαναν σύσκεψη οἱ δυό τους. Καί ὅταν ὁ Ξενοφῶν ρώτησε τί τοὺς ἐμποδίζει νά περάσουν μέσα, ὁ Χειρίσοφος εἶπε: «Ἐνα μονάχα πέρασμα ὑπάρχει, αὐτό πού βλέπεις. Κι ὅποτε προσπαθεῖ κανεῖς νά τό περάσει, ἄνθρωποι κυλᾶνε πέ-
τρες πάνω ἀπὸ κείνο τὸν ψηλὸ βράχο. Καὶ ὅποιον πετύχουν, νά ποιά εἶναι ἡ κατάντια του». Λέγοντάς τα ἔδειξε μερικοὺς ἄντρες, πού τοὺς εἶχαν τσακίσει τὰ πόδια καὶ τὰ πλευρά.
- 5 «Κι ἂν τελειώσουν τίς πέτρες, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, ὑπάρχει τί-
ποτε ἄλλο πού μᾶς ἐμποδίζει νά περάσουμε; Γιατί ἀπέναντί μας δέ βλέπομε παρὰ αὐτοὺς τοὺς λίγους ἄντρες, κι ἀνάμεσά τους
- 6 δυό ἢ τρεῖς ὀπλισμένους. Ἐνῶ ὁ τόπος πού πρέπει νά περάσουμε τὴν ὥρα πού θά μᾶς χτυποῦν οἱ πέτρες εἶναι πάνω κάτω ἐνάμισι πλῆθρο, ὅπως βλέπεις κι ἐσύ. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔκταση σχεδόν ἕνα πλῆθρο εἶναι δασωμένο μέ πεύκα μεγάλα, ἀραιά. Πίσω ἀπὸ τὰ δέντρα ἐκεῖνα ἂν σταθοῦν οἱ ἄντρες, δέν πρόκειται νά πάθουν τίποτε ἀπὸ τίς πέτρες πού ρίχνουν ἢ πού κυλᾶνε οἱ ἐχθροί. Ὑπο-

λείπεται ἔτσι γύρω στό μισό πλῆθος, πού πρέπει νά τό περάσουμε ἅμα σταματήσει τό πετροδόλημα». «Μά ἀμέσως, εἶπε ὁ Χειρίσο- 7
φος, μόλις ἀρχίσουμε νά πλησιάζουμε τό πευκόδασο, ἀρχίζουν νά ρίχνονται ἄφθονες οἱ πέτρες». «Αὐτό, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, εἶναι ἀνάγκη νά γίνει, γιατί ἔτσι θά τελειώσουν τίς πέτρες. Ἄς προχωρήσουμε ὅμως, ἂν μπορούμε, σέ κεῖνο τό μέρος, ἀπ' ὅπου θά ἔχουμε νά τρέξουμε μικρή ἀπόσταση καί θά εἶναι πάλι εὐκολο νά 8
γυρίσουμε πίσω, ὅποτε θέλομε».

Ἄρχισαν τότε νά προχωροῦν ὁ Χειρίσοφος καί ὁ Ξενοφῶν καί ὁ λοχαγός Καλλίμαχος ὁ Παρράσιος. Γιατί ἀπό τοὺς λοχαγούς τῆς ὀπισθοφυλακῆς αὐτός εἶχε τὴν ἀρχηγία ἐκείνη τῇ μέρα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι βρισκόνταν σέ σίγουρη θέση. Ὑστερ' ἀπ' αὐτοὺς 9
τράδηξαν κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα ὡς ἐβδομήντα ἄντρες, ὅχι μαζεμένοι ἀλλὰ καθένας χωριστά, μέ ὅσο μπορούσαν μεγαλύτερη προφύλαξη. Ὁ Ἄγασίας πάλι ὁ Στυμφάλιος καί ὁ Ἀριστώνυμος ἀπὸ τό Μεθύδριο, πού ἦταν κι αὐτοὶ λοχαγοὶ τῆς ὀπισθοφυλακῆς, καί μερικοὶ ἄλλοι, στάθηκαν ἔξω ἀπὸ τὰ δέντρα. Γιατί δέ θά ἦταν ἀσφαλισμένοι νά βρισκόνται ἀνάμεσα στὰ δέντρα στρατι- 10
ῶτες περισσότεροι ἀπὸ ὅσους ἔχει ἓνας λόχος. Τότε ὁ Καλλίμαχος μηχανεύεται κάποιο τέχνασμα. Ἐτρεχε δυὸ τρία δῆματα μπροστά ἀπὸ τό δέντρο ὅπου βρισκόταν ὁ ἴδιος, κι ὅταν ἐριχναν 11
καταπάνω του πέτρες, ὑποχωροῦσε εὐκολα. Σέ κάθε τρέξιμό του πρὸς τὰ ἐμπρός, ξοδεύονταν πέτρες περισσότερες ἀπ' ὅσες χωροῦν δέκα ἀμάξια. Κι ὁ Ἄγασίας μόλις βλέπει αὐτὰ πού ἔκανε ὁ Καλλίμαχος, καί τό στρατεύμα ὁλόκληρο νά τόν κοιτάζει, φοβή- 12
θηκε μήπως δέν προλάβει νά φτάσει πρῶτος στήν τοποθεσία. Ἔτσι, χωρὶς νά φωνάξει οὔτε τόν Ἀριστώνυμο πού ἦταν δίπλα του οὔτε τόν Εὐρύλοχο ἀπὸ τοὺς Λουσοὺς, πού ἦταν κι οἱ δυὸ φίλοι του, οὔτε κανέναν ἄλλο, προχώρησε μόνος καί ξεπερνᾷ ὅλους τοὺς ἄλλους. Ὁ Καλλίμαχος ὅμως βλέποντάς τον νά περνᾷ, τόν πιάνει ἀπὸ τό γύρο τῆς ἀσπίδας. Στό μεταξύ τοὺς προ- 13
σπερνᾷ ὁ Ἀριστώνυμος ἀπὸ τό Μεθύδριο, κι ὕστερ' ἀπ' αὐτόν ὁ Εὐρύλοχος ἀπὸ τοὺς Λουσοὺς. Γιατί ὅλοι προσπαθοῦσαν νά φαίνονται γενναῖοι καί συναγωνίζονταν ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλο στήν ἀντρείουσνῃ. Ἔτσι παραδγαίνοντας, κυριεύουν τό μέρος ἐκεῖνο, 14
μὴ καί δέν ξαναρίχθηκε ἀπὸ ψηλά πέτρα, ἀπὸ τὴ στιγμή πού

8-14

8 Σκηνές ἀπὸ τὴν ἐπίθεση τῶν Ἑλλήνων.

◊
Ἑλληνικά κοράνη.
(Διάφοροι τύποι).

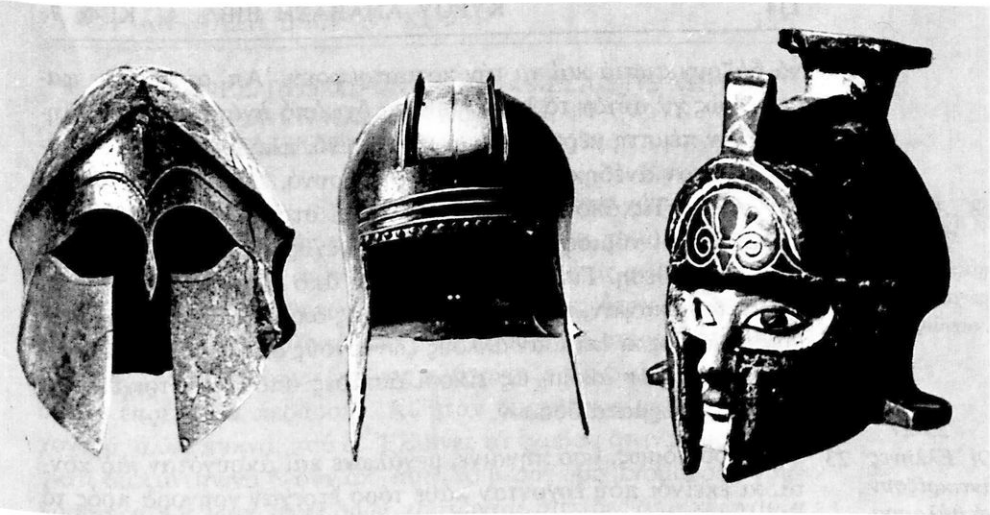
◊
Περικνημίδες. Ἡ μιά, μετὰ τὴν ἀνά-
γλυφῃ διακόσμησι, προέρχεται ἀπὸ
τὴν Ἀζρόπολη, ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴν Ὀ-
λυμπία.

- 13 ἄρχισαν νὰ τρέχουν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Τότεμποροῦσε νὰ δεῖ κανεὶς
κάτι τὸ τρομερὸ πού γινόταν. Οἱ γυναῖκες δηλαδὴ πετοῦσαν τὰ
παιδιά στοὺς γκρεμοὺς καὶ ὕστερα ἔπεφταν καὶ οἱ ἴδιες κάτω· τὸ
ἴδιο ἔκαναν καὶ οἱ ἄντρες. Τότε καὶ ὁ λοχαγὸς Αἰνεΐας ὁ Στυμ-
φάλιος εἶδε κάποιον μετ' ὁμορφῇ στολῇ πού ἔτρεχε νὰ πάει νὰ πέ-
σει ἀπὸ τοὺς βράχους, καὶ τὸν πιάνει γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσει.
- 14 Ἐκεῖνος ὁμως τὸν παρασέρνει καὶ ἔτσι γκρεμίστηκαν καὶ οἱ δύο καὶ
σκοτώθηκαν. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες ἔπιασαν πολὺ λίγους ἀνθρώπους.
δόδια ὁμως καὶ γαῖδούρια καὶ πρόβατα πολλὰ.

15-18

Στοὺς Χάλν-
δες καὶ στοὺς
Συνθηνοὺς.

- 15 Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ δάδισαν ἑπτὰ σταθμοὺς καὶ προχώρησαν
πενήντα παρασάγγες ἀνάμεσα στὴ χώρα τῶν Χαλύδων. Τοῦτοι
ἦταν οἱ πιὸ γενναῖοι ἄντρες ἀπ' ὅλους πού γνώρισαν οἱ Ἕλληνες,
περνώντας τίς χώρες τους, καὶ τοὺς πολέμησαν. Φοροῦσαν θώ-
ρακες λινοὺς πού ἔφταναν ὥς τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλιᾶς, καὶ εἶχαν
- 16 στὴ θέσῃ τῶν φτερῶν σχοινιά ἀπὸ σφιχτοπλεγμένα σπάργανα. Εἶ-
χαν ἀκόμα περικνημίδες καὶ κοράνη καὶ στὴ ζώνῃ ἓνα μαχαίρι σάν
ἐκεῖνο πού κρατοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι. Μετὰ αὐτὸ ἔσφαζαν
ὅσους κατόρθωναν νὰ νικήσουν καὶ δάδιζαν κρατώντας τὰ κε-
φάλια τους κομμένα καὶ μάλιστα τραγουδοῦσαν καὶ χόρευαν
ὅταν ἐπρόκειτο νὰ τοὺς δοῦν οἱ ἐχθροί. Τέλος κρατοῦσαν καὶ

δόρι, πού τό μάκρος του ἦταν δεκαπέντε πάνω κάτω πῆχες καί
εἶχε μιά λόγχη. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί ἔμεναν μέσα στούς συνοικισ- 17
μούς τους, κι ὅταν περνοῦσαν οἱ Ἕλληνες, πάντα τοὺς ἀκολου-
θοῦσαν γιά νά τοὺς πολεμήσουν. Κατοικοῦσαν ὅμως σέ ὀχυρές
τοποθεσίες, καί εἶχαν κουβαλήσει μέσα σ' αὐτές τά τροφίμα.
Ἔτσι οἱ Ἕλληνες δέν μποροῦσαν νά παίρνουν τίποτε ἀπ' αὐτό
τόν τόπο, παρὰ τρέφονταν μέ τά κρέατα τῶν ζώων πού εἶχαν
ἀρπάξει ἀπό τή χώρα τῶν Ταόχων.

Ἀπό κεῖ οἱ Ἕλληνες ἔφτασαν στόν Ἀρπασο ποταμό, πού εἶχε 18
πλάτος τέσσερα πλέθρα. Ὑστερα διαδίζοντας ἀνάμεσα στή χώρα
τῶν Σκυθηνῶν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι παρα-
σάγγες μέσα σέ κάμπο καί πῆγαν σέ κάτι χωριά, ὅπου ἔμειναν
τρεῖς μέρες καί προμηθεύτηκαν τροφίμα.

Ἀπό κεῖ πέρασαν τέσσερις σταθμούς, προχώρησαν εἴκοσι 19
παρασάγγες καί πῆγαν σέ μιά πόλη πολυάνθρωπη, πλούσια καί
μεγάλη, πού τήν ἔλεγαν *Γυμνιάδα*. Ἀπ' αὐτήν ὁ ἄρχοντας τοῦ τό-
που στέλνει στούς Ἕλληνες ὁδηγό, γιά νά τοὺς περάσει ἀνάμεσα
ἀπό ἐχθρική του χώρα. Αὐτός ἦρθε καί τοὺς λέει πῶς μέσα σέ 20
πέντε μέρες θά τοὺς πάει σ' ἓνα μέρος, ἀπ' ὅπου θά δοῦν θάλασ-
σα. Ἄν δέ γίνει ἔτσι, εἶπε πῶς δέχεται νά θανατωθεῖ. Καί ὁδη-
γώντας τους, ἐπειδή μπῆκε σέ ἐχθρική του χώρα, τοὺς πρότρεπε

19-22
Ἀπό τή Γυ-
μνιάδα στή
Θήγη.

νά δάζουν φωτιά καί νά τήν καταστρέφουν. Ἄπ' αὐτό ἐγινε φανερό πώς γι' αὐτόν τό λόγο ἦρθε, κι ὄχι ἀπό ἀγάπη στούς Ἕλληνες. Τήν πέμπτη μέρα φτάνουν στό δουνό, πού ὀνομαζόταν Θήχη 5. Ὅταν ἀνέβηκαν οἱ πρῶτοι στό δουνό, ἔδγαλαν κάτι δυνατές φωνές. Τίς ἄκουσε ὁ Ξενοφῶν κι οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς καί νόμισαν πώς εἶναι ἄλλοι ἐχθροί μπροστά καί τοὺς κάνουν ἐπίθεση. Γιατί ἀκολουθοῦσαν ἀπό πίσω ἄντρες ἀπό τή χώρα πού ἔκαψαν, κι οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς ἐσκοτώσαν μερικοὺς κι ἐπιασαν ἄλλους ζωντανούς σέ καρτέρι πού ἔστησαν. Κυρίεψαν ἀκόμη ὥς εἴκοσι ἀσπίδες ἀπό πυκνότεριχα ἀκατέργαστα δέρματα βοδιῶν.

23-27

Οἱ Ἕλληνες 23
ἀντικρίζουν
τῇ θάλασσᾳ.

Ἡ δοῇ ὁμως, ὅσο πηγαινε, μεγάλωνε καί ἀκουγόταν πιό κοντά, κι ἐκεῖνοι πού ἔρχονταν κάθε τόσο ἔτρεχαν γρήγορα πρὸς τό μέρος ἀπ' ὅπου συνέχιζαν νά θγαίνουν οἱ φωνές, κι ὅσο περισσότεροι στρατιῶτες μαζεύονταν, τόσο ἡ δοῇ ἀκουγόταν μεγαλύτερη. Νόμισε λοιπόν ὁ Ξενοφῶν ὅτι κάτι σοδαρό συμβαίνει. 24 Γι' αὐτό ἀνέβηκε στό ἄλογό του, πήρε μαζί τό Λύκιο καί τοὺς ἱππεῖς κι ἔτρεχε γιὰ νά δώσει βοήθεια. Σέ λίγο ἀκοῦνε τοὺς στρατιῶτες νά φωνάζουν «Θάλασσα ! Θάλασσα !», κι αὐτὴ τῇ λέξει νά πηγαινε ἀπό στόμα σέ στόμα. Τότε ἔτρεχαν ὅλοι, μαζί κι οἱ ὀπισθοφύλακες, ἐνῶ ἔσερναν γρήγορα μαζί τους τά ὑποζύγια, καθῶς 25 καί τά ἄλογα. Ὅταν ἔφτασαν ὅλοι στήν κορυφή, τότε πιά οἱ στρατιῶτες μέ δάκρυα στά μάτια ἀγκάλιαζαν ὁ ἓνας τόν ἄλλο καί τοὺς στρατηγούς καί τοὺς λοχαγούς. Καί ξαφνικά, μέ τήν προτροπὴ κάποιου, οἱ στρατιῶτες κουβαλᾶνε πέτρες καί κάνουν ἓνα μεγάλο σωρό. Πάνω σ' αὐτόν ἔδωκαν πολλὰ ἀκατέργαστα δέρματα βοδιῶν, ραβδιά, καί τίς ἀσπίδες πού εἶχαν κυριέψει, ἐνῶ ὁ ὀδηγός κι ἐκεῖνος κομμάτιαζε τίς ἀσπίδες καί τοὺς ἄλλους 26 παρακινοῦσε νά κάνουν τό ἴδιο. Ὑστερα οἱ Ἕλληνες στέλνουν πίσω στήν πατρίδα του τόν ὀδηγό. Πρῶτα ὁμως τοῦ χάρισαν ὅλοι μαζί δῶρα, δηλαδή ἓνα ἄλογο, μιὰ ἀσημένια κούπα, μιὰ περσικὴ στολή καί δέκα δαρεικοὺς. Προπάντων ὁμως τοὺς ζητοῦσε δαχτυλίδια, καί οἱ στρατιῶτες τοῦ ἔδωσαν πάρα πολλὰ. Τέλος τοὺς ἔδειξε ἓνα χωριό γιὰ νά στρατοπεδέψουν καί τό δρόμο πού θά τοὺς ἔδγαζε στοὺς Μάκρωνες κι ἔφυγε μόλις σκοτείνιασε.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ, ΠΡΟΧΩΡΩΝΤΑΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΩΝ ΜΑΚΡΩΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΛΧΩΝ, ΦΤΑΝΟΥΝ ΜΕ
ΔΥΣΧΕΡΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ

Ἀπό κεῖ δάδισαν οἱ Ἕλληνες ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Μα-
κρώνων τρεῖς σταθμούς καί προχώρησαν δέκα παρασάγγες. Τήν
πρώτη μέρα ἔφτασαν στόν ποταμό πού χώριζε τίς χώρες τῶν Μα-
κρώνων καί τῶν Σκυθηνῶν. Πάνω, δεξιά τους, ἦταν μιά τοποθε-
σία πάρα πολύ δυσκολοπέραστη καί πρός τ' ἄριστερά ἕνας ἄλλος
ποταμός, ὅπου χυνόταν ἐκεῖνος πού χώριζε τίς δύο χώρες. Ἀπ'
αὐτόν ἔπρεπε νά περάσουν. Κι ἦταν δασωμένος μέ δέντρα ὄχι
χοντρά, ἀλλά πυκνά, πού οἱ Ἕλληνες τά ἔκοβαν ὅταν πλησίασαν,
γιατί διάζονταν νά θυοῦν ἀπ' αὐτό τό μέρος ὅσο μπορούσαν γρη-
γορότερα. Οἱ Μάκρωνες ὁμως, κρατώντας ἀσπίδες ἀπό κλωνάρια
λυγαριάς καί λόγγες καί τρίχινους χιτώνες, ἦταν παραταγμένοι
στήν ἀπέναντι μεριά τοῦ ποταμοῦ κι ἔδιναν θάρρος ὁ ἕνας στόν
ἄλλο κι ἔριχναν πέτρες στόν ποταμό. Μά δέν ἔφταναν τούς Ἕλ-
ληνες, οὔτε τούς προξενούσαν καμιά βλάβη. Τότε παρουσιάζεται
στόν Ξενοφῶντα κάποιος ἄντρας ἀπό τούς πελταστές, πού ἔλεγε
πώς ἦταν σκλάβος στήν Ἀθήνα, καί θεοδαίωνε πώς καταλάβαινε
τή γλώσσα τούτων τῶν ἀνθρώπων. «Νομίζω μάλιστα, εἶπε, πώς
αὕτη ἡ χώρα εἶναι ἡ πατρίδα μου. Κι ἂν δέν ὑπάρχει κανένα
ἐμπόδιο, θέλω νά συζητήσω μαζί τους». «Τίποτε δέν ἐμποδίζει,
εἶπε ὁ Ξενοφῶν· συζήτησε λοιπόν καί μάθε πρώτα ποιοί εἶναι».
Ἐκεῖνοι ἀποκρίθηκαν στήν ἐρώτησή του, πώς ὀνομάζονταν Μά-
κρωνες. «Ξαναρώτησέ τους, εἶπε, γιατί παρατάχτηκαν γιά μάχη
καί τί τούς ἀναγκάζει νά εἶναι ἐχθροί μας». Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν:
«Ἐπειδή κι ἐσεῖς ἔρχεστε ἐνάντια στήν πατρίδα μας». Οἱ στρα-
τηγοί τόν πρόσταξαν νά τούς πεῖ ὅτι δέν ἔρχονται γιά νά τούς
βλάψουν, παρᾶ ἔκαναν πόλεμο μέ τό μεγάλο βασιλιά καί τώρα
γυρίζουν στήν Ἑλλάδα καί θέλουν νά γτάσουν στή θάλασσα.
Ἐκεῖνοι τούς ρώτησαν ἂν μπορούσαν νά δώσουν ἐγγυήσεις γι'
αὐτά, κι οἱ Ἕλληνες ἀποκρίθηκαν πώς εἶναι πρόθυμοι καί νά
δώσουν καί νά πάρουν. Τότε οἱ Μάκρωνες δίνουν στούς Ἕλληνες
μιά βαρβαρική λόγχη κι οἱ Ἕλληνες σέ κείνους μίαν ἑλληνική.
Γιατί αὐτά ἔλεγαν πώς εἶναι ἐγγυήσεις. Πάντως κι οἱ δύο τοὺς
ἐπικατέστηκαν τοὺς θεοὺς γιά μάρτυρες.

ΚΕΦ. 8

1-7

Συνεννόηση
Ἑλλήνων καί
Μακρόνων.

8-14

Προτάσεις
τοῦ Ξενοφών-
τα για τήν
ἀντιμετώπιση
τῶν Κόλχων.

- 8 Μόλις ἔκαμαν τίς συμφωνίες, ἄρχισαν οἱ Μάκρωνες μαζί μέ
τούς Ἕλληνες νά κόβουν τά δέντρα κι ἀνοίγαν τό δρόμο γιά νά
τούς βοηθήσουν νά περάσουν, δουλεύοντας ἀνάμεσά τους. Τούς
ἔδιναν ἀκόμα ν' ἀγοράσουν τρόφιμα, ὅσα μπορούσαν, καί τούς
συνόδεψαν τρεῖς μέρες, ὥσπου τούς ἔφεραν στά σύνορα τῆς χώ-
9 ρας τῶν Κόλχων. Σ' αὐτό τό μέρος ὑπῆρχε ἓνα μεγάλο βουνό, καί
ἐπάνω ἦταν παραταγμένοι οἱ Κόλχοι. Στήν ἀρχή παρατάχτηκαν
κι οἱ Ἕλληνες σέ φάλαγγα, γιά νά βαδίσουν ἔτσι πρὸς τό βουνό.
Ὑστερα νόμισαν οἱ στρατηγοί πῶς ἦταν σωστό νά συγκεντρω-
10 θοῦν καί νά συζητήσουν γιά τό πῶς θά πολεμήσουν καλύτερα. Ὁ
Ξενοφών τότε εἶπε πῶς θεωροῦσε φρόνιμο νά χαλάσουν τή φά-
λαγγα καί νά παρατάξουν τούς ἄντρες τῶν λόχων σέ *δάθος με-
γάλο καί μέτωπο μικρό*. «Γιατί ἡ φάλαγγα γρήγορα θά διασπα-
στεῖ, ἀφοῦ τό βουνό σ' ἄλλα μέρη θά τό βροῦμε ἀδιάδωτο καί σέ
ἄλλα εὐκολοπέραστο. Κι αὐτό τότε θά ἀπογοητέψει τούς στρα-
τιῶτες πού θά δλέπουν διασπασμένη τή φάλαγγά τους.
- 11 Ἐπειτα ἄν προχωροῦμε μέ τούς στρατιῶτες ὅλης τῆς φάλαγγας
παραταγμένους σέ μεγάλο δάθος, οἱ ἐχθροί θά εἶναι περισσότε-
ροι ἀπό μᾶς, κι ἐκείνους πού θά περισσεύουν θά τούς χρησιμο-
ποιήσουν μέ ὅποιον τρόπο θέλουν. Ἄν πάλι τό δάθος στήν παρά-
ταξή μας θά εἶναι μικρό, δέν πρέπει νά παραξενευτοῦμε πού θά
πέσουν ἀνάμεσά μας ἄνθρωποι καί βέλη πολλά καί θά μᾶς χωρί-
σουν. Κι ἄν αὐτό γίνει σ' ἓνα σημεῖο, θά εἶναι κακό γιά ὁλόκληρη
- 12 τή φάλαγγα. Ἀντίθετα, νομίζω πῶς πρέπει νά δάλουμε τόν ἓνα
λόχο πλái στόν ἄλλο καί νά παρατάξουμε τούς ἄντρες καθενός σέ
δάθος *μεγάλο καί μέτωπο μικρό*, ν' ἀφήσουμε διαστήματα ἀνά-
μεσά τους καί νά πιάσουμε τόσην ἔκταση, ὥστε οἱ τελευταῖοι λό-
χοι μας νά δρισκονται ἔξω ἀπό τά ἄκρα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ.
- Ἔτσι μέ τούς ἀκρινούς λόχους μας θά εἴμαστε ἔξω ἀπό τή φά-
λαγγα τῶν ἐχθρῶν κι ὅταν ὀδηγοῦμε τό στρατό μέ τέτοιο σχημα-
τισμό, οἱ πιό γενναῖοι ἀπό μᾶς θά πλησιάσουν πρῶτοι, καί σέ
ὅποιο μέρος τό βουνό εἶναι εὐκολοπέραστο, ἐκεῖ θά ὀδηγήσει
- 13 κάθε λοχαγός τούς ἄντρες του. Γι' αὐτό θά εἶναι δύσκολο στοὺς
ἐχθρούς νά μποῦν στά διαστήματα πού θά ὑπάρχουν ἀνάμεσα
στοὺς λόχους, πού θά εἶναι ἀπό τή μιά κι ἀπό τήν ἄλλη, κι οὕτε
θά τούς εἶναι εὐκόλο νά χωρίσουν ἓνα λόχο πού θά προχωρεῖ μέ

πολύ θάθος καί λίγο μέτωπο. Κι ἂν κανέννας λόχος πιέζεται ἀπό
τοὺς ἐχθροὺς, θά τόν δοθῇσι ὁ διπλάνος του. Ἄν πάλι κάποιος
ἀπό τοὺς λόχους καταφέρει ν' ἀνέδῃ στή δουννοκορφή, οὔτε ἕνας
ἐχθρός δέν πρόκειται νά μείνῃ πιά ἐπάνω». Αὐτά τοὺς φάνηκαν 14
καλά, κι ἔκαναν τὴν παρατάξιν μέ μεγάλο θάθος καί μικρό μέτω-
πο. Καί ὁ Ξενοφῶν, πηγαίνοντας ἀπὸ τὴ δεξιά πτέρυγα στὴν
ἀριστερή, ἔλεγε στοὺς ἄντρες: «Στρατιῶτες, αὐτοὶ ποὺ διέπετε
εἶναι οἱ μόνοι ποὺ μᾶς ἐμποδίζουν, ὥστε νά μὴ θρῖσκόμαστε
ἀκόμα στό μέρος, ὅπου κατευθυνόμαστε ἀπὸ καιρό. Γι' αὐτό
πρέπει νά τοὺς φάμε καί ζωντανούς, ἂν μπορέσουμε».

Ὅταν ὁ κάθε λοχαγὸς πῆγε στὴ θέση του κι οἱ λόχοι παρατά- 15
χτηκαν μέ τὸν τρόπο ποὺ εἶπαμε, δοθήσαν ὀγδόντα πάνω κάτω
λόχοι ὀπλιτῶν, ποὺ καθένας τοὺς εἶχε ὡς ἑκατὸ ἄντρες. Τούς
πελταστὲς καί τοὺς τοξότες τοὺς χώρισαν στά τρία, κι ἔδωκαν
ἄλλους ἔξω ἀπὸ τὴν ἀριστερή πτέρυγα, μερικοὺς ἔξω ἀπὸ τὴ δεξιά,
κι ἄλλους στὴ μέση, ἑξακόσιους ἄντρες ἀπάνω κάτω στὴν κάθε
μεριά. Ὑστερα οἱ στρατιῶτὲς ἔδωσαν διαταγὴ νά προσενηθοῦν 16
οἱ στρατιῶτες στοὺς θεοὺς. Ὅταν τέλειωσαν τὴν προσευχὴ καί
τραγοῦδῃσαν τὸν παιάνα, ἄρχισαν νά προχωροῦν. Ὁ Χειρίσοφος
καί ὁ Ξενοφῶν καί οἱ πελταστὲς ποὺ ἦταν μαζί τοὺς βάδιζαν,
ἀφ' οὗ τοποθετήθηκαν ἔτσι, ὥστε νά θρῖσκονται ἔξω ἀπὸ τὴν
ἐχθρικὴ φάλαγγα. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως, ὅταν τοὺς εἶδαν, ἔτρεξαν ἀπέ- 17
ναντί τους, τοποθετήθηκαν ἄλλοι στὴ δεξιά κι ἄλλοι στὴν ἀρι-
στερή πτέρυγα, χωρίστηκαν καί δημιούργησαν ἕνα μεγάλο κενό
στὴ μέση τῆς δικῆς τοὺς φάλαγγας. Οἱ πελταστὲς πάλι ποὺ θρῖ- 18
σκονταν στό μέρος ποὺ ἦταν ὁ Ἀρκαδικὸς στρατός, κι εἶχαν ἀρ-
χιγὸ τὸν Αἰσχίνην ἀπὸ τὴν Ἀχαρνανία, νόμισαν πὼς τὸ ἔδωκαν
στά πόδια οἱ ἐχθροί, καί γι' αὐτό ἄρχισαν νά τρέχουν ξοπίσω
τοὺς μέ φωνές. Ἔτσι πρωτοανεθαίνουν αὐτοὶ στό θουνό. Τούς
ἀκολουθοῦσαν ὅμως καί οἱ Ἀρκάδες ὀπλίτες, ποὺ τοὺς διοι-
κοῦσε ὁ Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος. Ὅσο γιὰ τοὺς ἐχθροὺς, ὅταν 19
ἄρχισαν νά τρέχουν, δὲ σταμάτησαν πιά, παρὰ ἔφηναν τρα-
βώντας ἄλλος ἀπὸ δῶ κι ἄλλος ἀπὸ κεῖ. Τότε οἱ Ἕλληνες ἀνέδη-
καν ὅλοι στό θουνό καί στρατοπέδεψαν σὲ πολλὰ χωριά, ὅπου
ὑπῆρχαν ἄφθονα τρόφιμα. Μὰ δέν παραξενεύτηκαν μέ τίποτε 20
ἄλλο ἀπ' ὅσα εἶδαν, μονάχα μέ τὸ ὅτι ἐδῶ ὑπῆρχαν πολλὰ σμάρια

15 -19

*Οἱ Ἕλληνες
παίρνουν τίς
θέσεις τῶν
Κόλχων.*

20 -21

*Στά χωριά
τῶν Κόλχων.*

22-28
Οἱ Ἕλληνες
στήν Τραπεζοῦντα.

- ἀπό μελίσσια. Καί ὅσοι στρατιῶτες ἔφαγαν κερήθρες, ὅλοι ἔχαν
 τὰ λογικά τους κι ἔκαναν ἑμετό καί τοὺς ἔπιανε διάρροια,
 ὥστε κανέννας τους δέν μπορούσε νά σταθεῖ ὀρθός. Ἄν ἔτρωγαν
 λίγο, ἔμοιαζαν μέ πολύ μεθυσμένους. Ἄν πολύ, μέ τρελοὺς ἢ μέ
 21 ἀνθρώπους πού πέθαιναν. Κι ἦταν κατάχαμα τόσοι πολλοί ξα-
 πλωμένοι, λές κι εἶχαν νικηθεῖ σέ μάχη, κι ὅλους τοὺς εἶχε πιάσει
 ἀπελπισία. Τὴν ἄλλη μέρα δέν πέθανε κανέννας, μάλιστα τὴν ἴδια
 ὥρα, ἀπάνω κάτω, ἦρθαν στά σύγκαλά τους. Τὴν τρίτη καί τὴν
 22 τέταρτη μέρα ἄρχισαν νά σηκώνονται, σά νά εἶχαν πάθει δηλητη-
 ρίαση. Ἀπὸ κεῖ βαδίζοντας δυὸ σταθμούς προχώρησαν ἐφτά
 παρασάγγες κι ἔφτασαν στή θάλασσα, στήν *Τραπεζοῦντα*, μιά
 ἐλληνική πόλη μέ μεγάλο πληθυσμό, πού θρυσκόταν στὸν Εὐξείνιο
 Πόντο, στή χώρα τῶν Κόλχων, κι ἦταν ἀποικία τῶν κατοίκων τῆς
 23 *Σινώπης*. Ἐδῶ ἔμειναν τριάντα, πάνω κάτω, μέρες, στά χωριά
 τῶν Κόλχων. Καί ξεκινώντας ἀπὸ κεῖ λεηλατοῦσαν τὴν Κολχίδα.
 Οἱ Τραπεζοῦντιοι ὁμῶς πῆγαιναν στὸ στρατόπεδο τροφίμα, γιά
 24 ν' ἀγοράσουν οἱ Ἕλληνες, καί τοὺς καλοδέχτηκαν καί τοὺς ἔδω-
 σαν γιά δῶρα δόδια καί ἀλεύρι κριθαρένιο καί κρασί. Παράλ-
 ληλα ἔκαναν συνεννοήσεις καί γιά τοὺς Κόλχους πού ἦταν γείτο-
 νές τους καί μάλιστα γιά ὅσους κατοικοῦσαν στὸν κάμπο, κι ἔφε-
 25 ραν κι ἀπὸ κείνους δόδια γιά δῶρα. Ὑστερ' ἀπ' αὐτά ἄρχισαν νά
 ἐτοιμάζουν *τὴ θυσία πού εἶχαν τάξει*. Τοὺς ἔφεραν τότε δόδια
 ἀρκετά, γιά νά θυσιάσουν, ὅπως ὑποσχέθηκαν, στὸ Δία τὸ σω-
 τήρα καί στὸν Ἥρακλῆ καί στοὺς ἄλλους θεοὺς, καί νά τοὺς εὐ-
 χαριστήσουν πού τοὺς ὀδήγησαν ὥς ἐδῶ μέ σιγουριά. Ἐκαμαν
 ἀκόμα καί γυμνικοὺς ἀγῶνες ἀπάνω στὸ δουνό πού εἶχαν στρα-
 τοπεδέψει. Διᾶλεξαν μάλιστα τὸ Σπαρτιάτη Δρακόντιο, γιά νά
 προετοιμάσει τὸ μέρος καί νά ἐπιθλέψει στὸν ἀγῶνα. Αὐτός,
 ὅταν ἦταν παιδί, ἔφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του, γιατί, χωρὶς νά τὸ
 θέλει, χτύπησε μέ μαχαίρι ἓνα ἄλλο παιδί καί τὸ σκότωσε.
- 26 Μόλις τελείωσε ἡ θυσία, παράδωσαν τὰ δέρματα τῶν ζώων
 στὸ Δρακόντιο καί τὸν πρόσταξαν νά τοὺς ὀδηγήσει στὸν τόπο
 πού εἶχε προετοιμάσει γιά τοὺς ἀγῶνες. Κι ἐκεῖνος τοὺς ἔδειξε τὸ
 μέρος πού ἔτυχε νά στέκονται, καί τοὺς εἶπε: «Αὐτός ὁ λόφος
 εἶναι πάρα πολύ κατάλληλος, γιά νά τρέχει κανεὶς σ' ὅποια μεριά
 θέλει». «Πῶς ὁμῶς, τοῦ εἶπαν, θά μπορέσουν νά παλέψουν σέ

τόσο ανώμαλο καί δασωμένο τόπο;» Ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε:
«Ἔτσι θά πονάει λίγο περισσότερο ἐκεῖνος πού θά πέφτει». Στόν 27
ἀγώνα ἔπαιοναν μέρος: *γιά τόν ἀπλό δρόμο* τά πιό πολλά παιδιά
τῶν αἰχμαλώτων, *γιά τό μακρινό* περισσότεροι ἀπό ἑξήντα Κρη-
τικοί, *γιά τό πάλεμα καί τήν πυγμαχία καί τό παγκράτιο* ἄλλοι.
Ἔτσι τό θέαμα ἦταν ὡραῖο. Γιατί πολλοί πῆραν μέρος στούς
ἀγῶνες κι ἀναψαν μεγάλες φιλονικίες ἀνάμεσα στούς στρατι-
ῶτες πού παρακολουθοῦσαν ὡς θεατές. Στό τρέξιμο παράδει- 28
ναν καί ἄλογα, πού ἔπρεπε οἱ ἱππεῖς νά τά ὀδηγήσουν στήν κα-
τηφορία πρὸς τή θάλασσα, κι ὕστερα νά τά γυρίσουν πίσω καί νά
τά φέρουν στό δωμό. Ὅταν κατέβαιναν τά περισσότερα ἄλογα
κατρακυλοῦσαν, ἐνῶ στή μεγάλη ἀνηφορία μέ κόπο προχωροῦ-
σαν δῆμα δῆμα. Τότε ἀκούγονταν οἱ ἄλλοι νά φωνάζουν δυνατά
καί γελώντας νά δίνουν θάρρος σέ κείνους πού ἀγωνίζονταν.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑ ΠΑΙΡΝΟΥΝ
ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥΣ, ΤΗ ΔΙΑΤΡΟΦΗ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΟΥΣ

ΚΕΦ. 1

*Ἀνακεφαλαιώ-
ση.*

2-4

*Οἱ Ἕλληνες
σκέπτονται νά
γυρίσουν στήν
πατρίδα.*

1 [Ῥοσα ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες στήν ἐκστρατεία μέ τόν Κύρο καί στήν πορεία τους ὥσπου νά φτάσουν στή θάλασσα τοῦ Εὐξείνου Πόντου, καί πῶς πῆγαν στήν ἐλληνική πόλη Τραπεζοῦντα, καί πῶς θυσίασαν, ὅπως εἶχαν τάξει νά κάμουν, γιά τή σωτηρία τους, μόλις πατήσουν σέ φιλική χώρα, ὅλα αὐτά ἔχουν εἰπωθεῖ στήν προηγούμενη διήγηση].

2 Ὑστερα συγκεντρώθηκαν καί σκέφτονταν γιά τό δρόμο πού θά ἀκολουθοῦσαν ἀπό κεῖ καί πέρα. Πρώτος σηκώθηκε ὁ Λέων ἀπό τοὺς *Θουρίους* καί μίλησε ἔτσι: «Ἐγώ, φίλοι μου, κονρά-στηκα πιά νά ἐτοιμάζω ἀποσκευές καί νά θαδίζω καί νά τρέχω καί νά σηκώνω τά ὅπλα καί νά προχωρῶ τοποθετημένους στή γραμμή καί νά φυλάω φρουρά καί νά πολεμῶ. Λαχτάρησα νά γλιτώσω πιά ἀπό τά δάσανα τοῦτα καί, ἀφοῦ θοισκόμαστε σέ θάλασσα, νά ταξιδεύω ἀπό δῶ καί μπρός ξαπλωμένος πάνω στό καράδι, σάν τόν Ὀδυσσεά, ὥσπου νά φτάσω στήν Ἑλλάδα». Οἱ στρατιῶτες ὅταν ἄκουσαν τά λόγια του, τά ἐπιδοκίμασαν μέ θόρυβο, κρίνοντάς τα σωστά. Ἐνας ἄλλος εἶπε τά ἴδια, καθὼς καί

3 οἱ ὑπόλοιποι πού μίλησαν. Κατόπι σηκώθηκε ὁ Χειρίσοφος καί εἶπε αὐτά τά λόγια: «Στρατιῶτες, ὁ Ἀναξίδιος εἶναι φίλος μου καί τώρα τυχαίνει νά εἶναι *ναύαρχος*. Ἄν μέ ἐξουσιοδοτήσετε λοιπόν νά πάω σ' αὐτόν, ἔχω τή γνώμη πῶς θά γυρίσω φέροντας καί *τριήρεις* καί ἄλλα πλοῖα πού θά μᾶς πᾶνε στήν Ἑλλάδα. Ἔτσι, ἂν ἐσεῖς θέλετε νά ταξιδέψετε, περιμένετε ὥσπου νά ἔρθω. Θά γυρίσω γρήγορα». Ὅταν τ' ἄκουσαν αὐτά οἱ στρατιῶτες, εὐχαριστήθηκαν καί ἀποφάσισαν νά τόν στείλουν, ὅσο γίνεται γρηγορότερα.

5-13

*Προτάσεις τῶν
Ξενοφώντα.*

5 Κατόπι σηκώθηκε ὁ Ξενοφῶν καί εἶπε τοῦτα δῶ: «Τό Χειρίσοφο τόν στέλνομε νά πάει νά φέρει πλοῖα, κι ἐμεῖς θά περιμέ-

νουμε. Θά σᾶς μιλῶσω λοιπόν γι' αὐτά πού μοῦ φαίνεται πώς
 εἶναι ἀπαραίτητα νά κάνουμε, ὅσο θά μένουμε ἐδῶ. Πρῶτα 6
 πρῶτα πρέπει νά προμηθευόμαστε τά τρόφιμα ἀπό τήν ἐχθρική
 χώρα. Γιατί ἐδῶ οὔτε μᾶς προσφέρουν πολλά ν' ἀγοράσουμε,
 οὔτε χρήματα ἄφθονα ἔχομε νά διαθέσουμε γιά ψώνια, ἐκτός ἀπό
 μερικοῦς στρατιῶτες. Ἐπειτα ἡ χώρα εἶναι ἐχθρική, καί γι' αὐτό
 ὑπάρχει κίνδυνος νά χαθοῦν πολλοί, ἂν πηγαίνετε γιά τρόφιμα 7
 ἕξγνοιαστοι κι ἀπροφύλαχτοι. Ἐτσι ἔχω τή γνώμη πώς πρέπει
 ν' ἀρπάζετε τά τρόφιμα κάνοντας ἐπιδρομές, κι ὄχι νά τριγυρ-
 νάτε ἄσκοπα ἐδῶ κι ἐκεῖ, ὥστε νά γλιτώσετε τή ζωή σας. Ἐμεῖς
 πάλι οἱ στρατιῶοί θά φροντίζουμε νά γίνονται αὐτά ὅπως πρέ-
 πει». Οἱ στρατιῶτες τά δοῖχαν καλά καί τοῦτα. «Ἀκούστε, ἀκό-
 μα, καί τά παρακάτω. Μερικοί ἀπό σᾶς θά θγοῦν γιά λεηλασίες. 8
 Νομίζω λοιπόν πώς εἶναι πάρα πολύ χρήσιμο, ἐκείνος πού πρό-
 κειται νά κάνει τέτοια δουλειά, νά μᾶς τό πει, ἀκόμα νά μᾶς δη-
 λώσει καί γιά ποιο μέρος προορίζεται, ὥστε νά ξέρουμε πόσοι θά
 πάνε καί πόσοι θά μέινουν, καί νά ἐτοιμάζουμε ὅ,τι χρειάζεται.
 Ἐτσι, κι ἂν παρουσιαστεῖ ἀνάγκη νά δοηθῇσουμε μερικοῦς, θά
 ξέρουμε σέ ποιο μέρος θά πρέπει νά στείλουμε τή δοήθεια· καί
 ἂν κανένας ἀπό κείνους πού ἔχουν μικρή πείρα κάνει κάποια
 ἐπιδρομή, θά τοῦ δώσουμε συμβουλές, προσπαθώντας πρῶτα νά
 πληροφορηθοῦμε τή δύναμη τῶν ἀνθρώπων πού θά χτυπήσει». 9
 Κι αὐτά φάνηκαν σωστά στοὺς στρατιῶτες. «Σκεφτεῖτε ὁμως καί
 κάτι ἄλλο, εἶπε. Οἱ ἐχθροί μέ ἄνεση μποροῦν νά κάνουν λεηστρι-
 κές ἐπιδρομές, καί δίκαια σχεδιάζουν νά μᾶς ἐπιτεθοῦν, ἀφοῦ
 ρωτάμε τίς περιουσίες τους. Γι' αὐτό ἔχουν πιάσει θέσεις ψηλό-
 τερα ἀπό μᾶς. Ἐχω λοιπόν τή γνώμη πώς πρέπει νά δάλουμε
 φρουρές γύρω ἀπό τό στρατόπεδό μας καί νά φυλάμε, καθέννας
 μέ τή σειρά του, μέ μεγάλη προσοχή. Τότε δέ θά μποροῦν μέ κα-
 νένα τρόπο οἱ ἐχθροί νά μᾶς ἐπιτεθοῦν μ' ἐπιτυχία. Προσέξτε
 ἀκόμα καί τοῦτα δῶ: Ἄν ἡμαστέ δέδομαι πώς γυρίζοντας ὁ Χει- 10
 ρίσσοφος θά φέρει ἀρκετά καράδια, δέ θά ἦταν καμιά ἀνάγκη νά
 σᾶς πῶ ἐκεῖνα πού σκοπεύω. Τώρα ὁμως πού αὐτό εἶναι ἄγνω-
 στο, μοῦ φαίνεται σωστό νά προσπαθήσουμε νά ἐτοιμάσουμε
 πλοῖα ἀπό δῶ πέρα. Γιατί ἂν ἔρθει ὁ Χειρίσσοφος καί φέρει, θά
 ταξιδύσουμε μέ πιό πολλά, ἀφοῦ θά ἔχουμε κι ἐμεῖς. Ἄν πάλι δέ

φέρει, τότε θά χρησιμοποιήσουμε αὐτά πού θά εἶναι ἔτοιμα ἐδῶ.

- 11 Πολλές φορές κοιτάζω πλοῖα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεριά. Μποροῦμε λοιπόν νά ζητήσουμε ἀπό τοὺς Τραπεζούντιους πολεμικά καράδια καί μ' αὐτά νά πιάνουμε καί νά φέρουμε στό λιμάνι ἐκεῖνα πού ταξιδεύουν κοντά στή στεριά. "Υστερα νά τά φυλάξουν θγάζοντας τά τιμόνια τους, ὥσπου νά μαζευτοῦν ὅσα χρειάζονται γιά νά μᾶς πᾶνε στήν Ἑλλάδα. Τότε, ἴσως, δέ θά μᾶς ἔλειπαν τά μέσα μεταφορᾶς πού χρειαζόμαστε». Ἄρρεσαν κι αὐτά
- 12 στοὺς στρατιῶτες. «Στοχαστεῖτε, συνέχισε, μήπως εἶναι λογικό καί νά τρέφουμε μέ δικά μας ἔξοδα ἐκείνους πού τά πλοῖα τους θά φέρουμε στό λιμάνι, ὅσον καιρό μένουν ἐδῶ ἐξαιτίας μας, καί νά συμφωνήσουμε τό ναῦλο πού θά τοὺς πληρώσουμε, ὥστε νά ὑπάρχει ὄφελος ὄχι μονάχα σ' ἐμᾶς, παρὰ καί σ' ἐκείνους». Τά
- 13 δέχτηκαν κι αὐτά. «Ἄν αὐτά, πρόσθεσε στό τέλος, δέν ἐρθουν ὅπως τά περιμένουμε, ὥστε νά ἔχουμε ἀρκετά πλοῖα γιά τό ταξίδι, μοῖ φαίνεται πῶς τότε πρέπει νά παραγγεῖλουμε στίς παραθαλάσσιες πόλεις νά φτιάξουν τοὺς δρόμους, πού μαθαίνομε πῶς εἶναι δυσκολοπέραστοι. Αὐτές θά πειστοῦν νά τό κάνουν καί γιατί μᾶς φοβοῦνται καί γιατί θέλουν νά μᾶς ξεφορτωθοῦν». Τότε οἱ στρατιῶτες φώναξαν δυνατά πῶς δέν ἔπρεπε νά κάνουν τό ταξίδι πεζοπορώντας. Κι ἐκεῖνος, ὅταν εἶδε τήν ἀνοησία τους, δέν ἔβαλε τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, παρὰ κατάφερε τίς πόλεις νά φτιάξουν τοὺς δρόμους μέ τή θέλησή τους, λέγοντας πῶς ἂν τοὺς κάνουν εὐκολοπέραστους, πολύ γρήγορα θά φύγουν οἱ Ἕλληνες.
- 15 Πῆραν ὁμως κι ἀπό τοὺς Τραπεζούντιους ἓνα καράδι μέ πενήντα κουπιά, κι ἔβαλαν γιά κυβερνήτη του τό Λάκωνα Δέξιππο, ἀπό τά περίχωρα τῆς Σπάρτης. Ἐκεῖνος ὁμως ἀδιαφόρησε γιά τή συγκέντρωση ἄλλων πλοίων καί τό ἔσκασε πηγαίνοντας ἔξω ἀπό τόν Πόντο, μαζί μέ τό καράδι, καί γι' αὐτό ἀργότερα δίκαια τιμωρήθηκε. Γιατί σκοτώθηκε ἀπό τό Νίκανδρο τό Λάκωνα γιά τίς ραδιουργίες πού ἔκανε, ὅταν θρυσκόταν στή Θράκη, κοντά στόν
- 16 ἄρχοντά της τό Σεύθη. Πῆραν ἀκόμα κι ἓνα καράδι μέ τριάντα κουπιά, κι ἔβαλαν γιά κυβερνήτη του τόν Ἀθηναῖο Πολυκράτη. Τοῦτος, ὅσα πλοῖα ἔπιανε, τά ἔφερε στό λιμάνι, κοντά στό μέρος πού εἶχαν στρατοπεδέψει. Καί ὅσα ἐμπορεύματα τύχαινε νά ὑπάρχουν μέσα, τά ἔδγαζαν κι ἔδαζαν φρουρούς γιά νά μήν τά

14-17
Ἐφαρμογή
τῶν σχεδίων
τοῦ Ξενοφῶντα.

πειράξει κανένας, ἐνῶ τὰ πλοῖα τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιά νά λε-
ηλατοῦν τὰ κοντινά παράλια. Τόν καιρό πού γίνονταν αὐτά, οἱ 17
Ἕλληνες ἔδωγαιναν γιά λεηλασίες, καί ἄλλοι πετύχαιναν, ἄλλοι
ὄχι. Πῆρε κι ὁ Κλεαίνετος τό δικό του κι ἄλλον ἓνα λόχο καί
πῆγε σ' ἓνα δυσκολοπρόσδλητο μέρος, ὅπου ὁμως σκοτώθηκε κι ὁ
ἴδιος κι ἄλλοι πολλοί ἀπό κείνους πού ἦταν μαζί του.

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΔΡΙΛΩΝ

Ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν ὁμως νά βροῖσκουν τὰ τρόφιμα τόσο 1
κοντά, ὥστε νά γυρίζουν τήν ἴδια μέρα στό στρατόπεδο, γι' αὐτό
ὁ Ξενοφῶν πῆρε Τραπεζούντιους ὁδηγούς καί τό μισό στρατό τόν
ὁδήγησε ἐνάντια στοὺς Δρίλες, ἐνῶ τόν ἄλλο μισό τόν ἄφησε νά
φυλάει τό στρατόπεδο. Γιατί οἱ Κόλχοι, καθὼς ἦταν διωγμένοι
ἀπό τὰ σπίτια τους, πολλοί εἶχαν μαζευτεῖ καί κάθονταν ψηλό-
τερα ἀπό τοὺς Ἕλληνες, πάνω στίς βουνοκορφές. Μά οἱ Τραπε- 2
ζούντιοι δὲν πῆγαν τοὺς Ἕλληνες σέ μέρη ἀπ' ὅπου ἦταν εὐκόλο
νά πάρουν τρόφιμα, γιατί τὰ κατοικοῦσαν φίλοι τους. Ἀντίθετα,
τοὺς ὁδήγησαν πρόθυμα σέ τοποθεσίες ὁρεινές καί δυσκολοπέ-
ραστες καί ἐνάντια στοὺς πιά καλοὺς πολεμιστές τοῦ Πόντου,
στοὺς Δρίλες, γιατί ἀπ' αὐτοὺς οἱ Τραπεζούντιοι τραβοῦσαν
πολλά.

Μά ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔφτασαν στά ψηλότερα μέρη τῆς χώρας, 3
οἱ Δρίλες ἔκαψαν ὅσες θέσεις τοὺς φαίνονταν πῶς εἶναι εὐκόλο-
κυριεύτες κι ἔφυγαν. Ἐτσι δὲν ἦταν δυνατό νά πάρουν οἱ Ἕλλη-
νες ἀπό κεῖ τίποτε, παρὰ μονάχα χοίρους καί βόδια ἢ κανένα
ἄλλο ζῶο πού εἶχε γλιτώσει ἀπό τή φωτιά. Ὑπῆρχε ὁμως μία
τοποθεσία πού ἦταν ὁ κεντρικός τους συνοικισμός. Ἐκεῖ μαζεύ-
τηκαν ὅλοι. Γύρω ἀπ' αὐτόν βρισκόταν μία πολύ βαθιά χαράδρα,
καί τὰ περάσματα γιά τό μέρος ἐκεῖνο ἦταν ἀνώμαλα. Οἱ πελτα- 4
στές τότε ἔτρεξαν πέντε ἢ ἕξι στάδια, πρίν ἀπό τοὺς ὀπλίτες, πέ-
ρασαν τή χαράδρα καί ὤρμησαν πρὸς τό συνοικισμό, ὅπου ἔβλε-
παν πολλά πρόβατα καί ἄλλα πράγματα. Τοὺς ἀκολουθοῦσαν
καί πολλοί ἄλλοι πού κρατοῦσαν δόρατα καί εἶχαν βγεῖ ἀπό τό
στρατόπεδο, μέ σκοπό νά βροῦν τρόφιμα. Ἐτσι ἐκεῖνοι πού πέ-

ΚΕΦ. 2

1-2

Γιατί πῆγαν
στοὺς Δρίλες.

3-7

Ὁ κεντρικός
συννοικισμός.

5 ρασαν τή χαράδρα ἦταν περισσότεροι ἀπό δύο χιλιάδες ἄνθρω-
 6 ποι. Παρ' ὅλη τή μάχη ὅμως πού ἔκαμαν, δέν μπόρεσαν νά κυρι-
 7 ἐψουν τήν τοποθεσία, γιατί γύρω ὑπῆρχε ἕνα φαρδύ χαντάκι, μέ
 8 τά скаμμένα χώματα σωριασμένα στίς ἄκρες του καί πάνω ἀπό
 9 αὐτά ἦταν στερεωμένα παλούκια καί στημένοι πυκνοί πύργοι ξύ-
 10 λινοι. Γι' αὐτό προσπαθοῦσαν νά φύγουν, ἀλλά οἱ Δρίλεις τούς
 11 ἔκαμαν ἐπίθεση. Μά ἐπειδή δέν μποροῦσαν νά τό δάλουν στά
 12 πόδια καί νά φύγουν, γιατί κατέβαιναν ἕνας ἕνας ἀπό τό μέρος
 ἐκεῖνο στή χαράδρα, στέλνουν ἀπεσταλμένο στόν Ξενοφώντα,
 πού δάδιζε ἐπικεφαλῆς τῶν ὀπλιτῶν. Κι ἐκεῖνος πηγαίνει καί τοῦ
 λέει πώς ὑπάρχει ἕνα μέρος, πού εἶναι γεμάτο ἀπό ἄφθονα πράγ-
 ματα. «Αὐτό ὅμως δέν μποροῦμε νά τό κυριέψουμε, γιατί εἶναι
 ὀχυρωμένο. Οὔτε εἶναι δυνατό νά φύγουμε, γιατί μᾶς ἔκαμαν
 ἐπίθεση καί μᾶς πολεμοῦν κι εἶναι δύσκολη ἡ ἀναχώρηση ἀπό
 κεῖ».

8-15

*Μέ τή βοή-
 θεια τοῦ Ξε-
 νοφώντα κυ-
 ριεύεται ἡ το-
 ποθεσία.*

8 "Όταν τ' ἄκουσε ὁ Ξενοφών, πλησίασε στή χαράδρα κι ἔδωσε
 9 διαταγή ν' ἀκουμπήσουν τά ὄπλα οἱ ὀπλίτες. Ὑστερα πέρασε ὁ
 10 ἴδιος ἀπέναντι μαζί μέ τούς λοχαγούς, καί παρατηροῦσε νά δει
 11 ποιοῦ ἦταν προτιμότερο, νά πάρει κι ἐκείνους πού ὀρίσκονταν
 12 ἐκεῖ καί νά φύγει ἢ νά διατάξει καί τούς δικούς του νά περά-
 13 σουν, μέ τήν ἰδέα πώς ἡ τοποθεσία μποροῦσε νά κυριευθεῖ. Ἀπό
 14 τή μιά νόμιζε πώς τό νά πάρει τούς ἐδῶ καί νά γυρίσει πίσω δέ
 15 θά γινόταν χωρίς νά σκοτωθοῦν πολλοί, ἀπό τήν ἄλλη καί οἱ λο-
 16 χαγοί εἶχαν τή γνώμη πώς τό μέρος ἦταν δυνατό νά τό καταλά-
 17 δουν, καί ὁ Ξενοφών συμφωνοῦσε μαζί τους, ἔχοντας ἐμπιστο-
 18 σύνη στίς θυσίες. Γιατί οἱ μάντεις εἶχαν προφητέψει πώς θά γίνει
 19 μάχη, μά ἡ ἐπιχείρηση αὐτή θά ἔχει καλὸ τέλος. Ἔστειλε λοιπόν
 20 τούς λοχαγούς νά πάνε νά μεταφέρουν τούς ὀπλίτες στήν ἀπέ-
 21 ναντι μεριά, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔμεινε σ' αὐτήν τή θέση καί φώναξε νά
 22 ἔρθουν κοντά του ὅλοι οἱ πελταστές, ἀπαγορευόντάς τους νά
 23 χτυποῦν ἀπό μακριά τούς ἐχθρούς. Ὅταν ἦρθαν οἱ ὀπλίτες,
 24 πρόσταξε νά παρατάξει ὁ κάθε λοχαγός τό λόχο του μέ ὅποιον
 25 τρόπο νόμιζε πώς θά πολεμήσει καλύτερα. Γιατί τώρα ἦταν συγ-
 26 κεντρωμένοι οἱ λοχαγοί, πού τόσοον καιρό παράδωγαιναν ἀναμε-
 27 ταξύ τους στήν ἀντρείσυνη. Τήν ὥρα πού ἐκεῖνοι ἐκτελοῦσαν τίς
 28 διαταγές του, αὐτός πρόσταξε ὅλους τούς πελταστές νά προχω-

ρούν ἔχοντας τὰ δάχτυλα στίς θηλιές τῶν ἀκοντίων, γιά ν' ἀρχι-
 σουν νά χτυπάνε μ' αὐτά, τή στιγμή πού ἡ σάλπιγγα θά ἤχησει.
 Ἐδῶσε διαταγή καί στούς τοξότες νά ἔχουν τὰ θέλη ἀπάνω στίς
 χορδές, γιά ν' ἀρχίσουν νά ρίχνουν, ἂν χρειαστεῖ, μόλις δώσει τό
 σύνθημα ὁ σάλπιχτής, καί στούς γυμνήτες νά γεμίσουν τίς σακου-
 λές τους μέ πέτρες. Ὑστερα ἔστειλε τοὺς ἄντρες, πού ἦταν 13
 καταάλληλοι γιά νά φροντίσουν νά γίνουν αὐτά. Ὅταν ὅλα εἶχαν
 ἐτοιμασεῖ κι εἶχαν παραταχτεῖ οἱ λοχαγοί, οἱ ὑπολοχαγοί καί
 ὅσοι φιλοδοξοῦσαν νά μὴν εἶναι κατώτεροι ἀπὸ αὐτούς, εἶχαν
 στραμμένα τὰ μάτια ὁ ἓνας πρὸς τόν ἄλλο. Γιατί τὴν παράταξη
 τὴν εἶχαν κάμει σέ σχῆμα δρεπανιοῦ, ἀφοῦ τέτοια ἦταν ἡ δια-
 μόρφωση τοῦ τόπου. Τότε τραγούδησαν τὸν παιάνα, ἤχησε ἡ 14
 σάλπιγγα, ἀλάλαζαν γιά νά τιμήσουν τὸν Ἐννάλιο, κι ἀρχισαν
 νά τρέχουν γρήγορα οἱ ὀπλίτες. Ἀπανωτὰ ἔπεφταν τὰ χτυπήματα
 μέ λόγχες, μέ δέλη, μέ σφεντόνες. Ἐρίχναν καί πάρα πολλές πέ-
 τρες μέ τὰ χεῖρα, μερικοὶ μάλιστα πετοῦσαν ἀκόμα καί ἀναμμένα
 ἀντιζεῖμενα. Τέλος, ἀπὸ τὰ πολλὰ χτυπήματα, οἱ ἐχθροὶ ἀναγκά- 15
 στησαν ν' ἀφήσουν τὰ χαρακώματα καί τοὺς πύργους. Ἔτσι ὁ
 Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καί ὁ Φιλόξενος, πού ἦταν ἀπὸ τὴν Πελ-
 λήνη, ἀκούμπησαν τὰ ὄπλα χάμω κι ἀνέβηκαν ἐπάνω φορῶντας
 μονάχα τὸ χιτῶνα. Τότε τραβοῦσε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, κι ἔτσι ἀνέ-
 βηκαν πολλοί, καί φαινόταν πιά πὼς αὐτὸ τό ὄχυρό εἶχε κυριευ-
 τεῖ.

Ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες οἱ πελταστές καί οἱ ψιλοὶ ὄρμησαν 16
 μέσα κι ἄρπαζαν ὅ,τι μποροῦσε καθένας. Ὁ Ξενοφὼν ὁμῶς στά-
 θηκε στίς πύλες κι ἐμπόδιζε νά μπαίνουν ἀπ' ἔξω ὅσους ὀπλίτες
 κατάφερνε. Γιατί ἄρχισαν νά φαίνονται ἄλλοι ἐχθροὶ σέ κάτι
 ὀχυρωμένα ὑψώματα. Ὑστερ' ἀπὸ λίγη ὥρα ἀκούστηκε μιὰ δυ- 17
 νατὴ φωνή ἀπὸ μέσα καί τότε ἄρχισαν νά φεύγουν κρατώντας
 μερικοὶ ἐκεῖνα πού εἶχαν ἀρπάξει. Ἴσως νά θοῖσκονταν καί κά-
 ποιοι πληγωμένοι ἀνάμεσά τους. Καί σιμὰ στίς πύλες ἦταν μαζε-
 μένοι καί σπρώχνονταν δυνατά. Ὅταν ρωτοῦσαν ἐκεῖνους πού
 ἔδωκαν τί συμβαίνει, ἀπαντοῦσαν πὼς ὑπάρχει στό ἐσωτερικό
 ἓνα φρούριο καί οἱ ἐχθροὶ πάνω σ' αὐτὸ ἦταν πολλοί, καί πὼς
 ἀπὸ κεῖ ἔχουν κάμει ἐξόρμηση καί χτυποῦν τοὺς στρατιῶτες πού
 θοῖσκονταν μέσα. Τότε ὁ Ξενοφὼν πρόσταξε τὸν Τολμίδη τὸν κή- 18

16 -20

Λεηλασία.

- ρυκα νά διαλαλήσει πώς ὁποιος θέλει ν' ἀρπάξει κάτι, μπορεῖ νά
 μπεῖ. Ὁρμούν πολλοί πρὸς τίς πύλες καὶ σπρώχνοντας ἐκείνους
 πού ἐδγαιναν, τοὺς γυρίζουν πίσω καὶ ξανακλείνουν τοὺς
 19 ἐχθροὺς στὸ φρούριο. Κατόπιν ἄρπαξαν οἱ Ἕλληνες κι ἐδγαλαν
 ἀπ' τίς πύλες καθετὶ πού θρῖσκόταν ἔξω ἀπὸ τὸ φρούριο, ἐνῶ οἱ
 ὀπλίτες σταμάτησαν κι ἀκούμπησαν τὰ ὄπλα, ἄλλοι στὰ χαρακώ-
 20 ματα κι ἄλλοι στὸ δρόμο πού ὀδηγοῦσε πάνω. Ὁ Ξενοφῶν πάλι
 μέ τοὺς λοχαγούς προσπαθοῦσαν νά διαπιστώσουν μήπως ἦταν
 δυνατό νά κυριέψουν αὐτὸ τὸ φρούριο. Γιατὶ ἔτσι ἦταν σίγουρο
 πὼς θά σωθοῦν, ἀλλιώτικα φαινόταν πολὺ δύσκολο νά φύγουν.
 "Υστερ' ἀπὸ τίς παρατηρήσεις πού ἔκαναν, ἐδγαλαν τὸ συμπέρα-
 21 σμα πὼς εἶναι ὀλότελα ἀδύνατο νά κυριευτεῖ τὸ ὄχυρό. Τότε ἄρ-
 χισαν νά ἐτοιμάζουν τὴν ἀποχώρηση: "Ὅλοι οἱ στρατιῶτες ἐδγα-
 ζαν τὰ παλούκια πού θρῖσκονταν μπροστὰ τους, ἐνῶ οἱ λοχαγοὶ
 ἐδιωχναν τοὺς ἄμαχους καὶ τοὺς φορτωμένους μέ τὴ λεία καὶ
 τοὺς περισσότερους ὀπλίτες καὶ κράτησαν μονάχα ἐκείνους πού
 22 στήν πολεμικὴ ἱκανότητά τους εἶχαν ἐμπιστοσύνη. "Ὅταν ὁμως
 ἄρχισαν νά φεύγουν, ὀρμοῦσαν ἀπὸ μέσα πολλοὶ ἐχθροὶ πού
 κρατοῦσαν ἀσπίδες πλεγμένες ἀπὸ κλωνάρια λυγαριᾶς καὶ λόγ-
 χες καὶ φοροῦσαν περικνημίδες καὶ κράνη παφλαγονικά, καὶ ἄλ-
 λοι ἀνέβαιναν πάνω στὰ σπίτια πού θρῖσκονταν ἀπὸ τὴ μιά μεριά
 κι ἀπὸ τὴν ἄλλη τοῦ δρόμου, πού ὀδηγοῦσε στὸ φρούριο. Ἐτσι
 23 δέν ὑπῆρχε σιγουριά οὔτε νά τοὺς κυνηγάει κανεὶς πρὸς τίς
 πύλες, ἀπ' ὅπου τραβοῦσε ὁ δρόμος γιὰ τὸ ὀχυρωμένο ὕψωμα.
 Γιατὶ ἔριχναν ἀπὸ πάνω καὶ ξύλα μεγάλα, πράγμα πού ἔκανε
 ἐπικίνδυνη καὶ τὴν παραμονὴ καὶ τὴν ἀποχώρηση. Σέ λίγο ἄρχισε
 24 νά πέφτει φοβερό σκοτάδι. Μά ἐκεῖ πού μάχονταν καὶ δέν ἤξε-
 ραν τί νά κάνουν, κάποιος ἀπὸ τοὺς θεοὺς τοὺς στέλνει μέσο σω-
 τηρίας. Ξαφνικά δηλαδὴ φωτίστηκε ἓνα σπίτι ἀπ' αὐτὰ πού ἦταν
 πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ δρόμου, γιατί κάποιος ἔβαλε φωτιά. Καὶ τὴν
 ὥρα πού γκρεμιζόταν, τὸ ἔβαλαν στὰ πόδια ὅσοι ἐχθροὶ θρῖσκον-
 25 ταν πάνω στὰ σπίτια τῆς ἴδιας μεριάς. Μόλις ὁ Ξενοφῶν ἔμαθε
 τυχαῖα τὸ τί ἐγινε, πρόσταξε νά δάλουν φωτιά καὶ στὰ σπίτια
 πού ἦταν στὸ ἀριστερὸ τοῦ δρόμου, πού ἦταν ξύλινα κι ἔτσι καί-
 26 θρῖσκονταν πάνω σ' αὐτὰ τὰ σπίτια. Τώρα πιά στενοχωροῦσαν

21- 27
 Πυροκαγιά
 στα σπίτια.

τούς Ἕλληνες μονάχα ὅσοι εἶχαν παραταχθεῖ ἀπέναντί τους, καί ἦταν ὀλοφάνερο πὺς θά τοὺς ἐπιτεθοῦν τὴν ὥρα πού θά ἐβγαίνουν ἀπὸ τίς πύλες καί θά κατέβαιναν πρὸς τὴ χαράδρα. Τότε ὁ Ξενοφῶν προστάζει ὅλους ἐκείνους πού δέν τοὺς ἔφταναν τὰ ἐχθρικά βέλη, νά φέρνουν ξύλα καί νά τὰ σωριάζουν ἀνάμεσα στοὺς ἑαυτοὺς τους καί στοὺς ἐχθροὺς. Ὅταν εἶχαν κουβαλήσει πολλὰ, τοὺς ἐβαλαν φωτιά. Πυρπόλησαν ὁμῶς καί τὰ σπίτια πού ἦταν κοντά στοῦ χαράκωμα γιὰ ν' ἀπασχοληθοῦν οἱ ἐχθροὶ μ' αὐτά. Ἔτσι μέ κόπο ἔφυγαν ἀπὸ κεῖνο τό μέρος, ἀφοῦ ἄναψαν φωτιά στήν ἔκταση πού θρυσκόταν ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καί στοὺς ἐχθροὺς. Καί καταστράφηκε ἀπὸ τὴν πυρκαγιά ὀλόκληρη ἡ πολιτεία καί τὰ σπίτια καί οἱ πύργοι καί τὰ χαρακώματα καί ὅλα τὰ ἄλλα, ἐκτός ἀπὸ τό φρούριο.

Τὴν ἄλλη μέρα ἔφευγαν οἱ Ἕλληνες, κουβαλώντας τὰ τρόφιμα. Τοὺς φόβιζε ὁμῶς τό κατέβασμα πρὸς τὴν Τραπεζοῦντα, ἐπειδὴ ὁ δρόμος ἦταν κατηφορικός καί στενός, καί γι' αὐτό ἔστησαν ψεύτικο καρτέρι. Ἔνας ἄντρας δηλαδή ἀπὸ τὴ Μυσία, πού καί τό ὄνομά του ἦταν Μυσός, πῆρε μαζί του δέκα Κρητικούς, ἐγκαταστάθηκε σ' ἓνα δασωμένο μέρος κι ἔκανε πὺς τάχα προσπαθοῦσε νά μείνει ἀπαρατήρητος ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Μά κάπου κάπου ἄφηναν τίς χάλκινες ἀσπίδες τους νά ξεχωρίζουν μέσα ἀπὸ τὰ δέντρα. Οἱ ἐχθροὶ λοιπόν ἔδλεπαν αὐτὲς τίς κινήσεις καί φοβόταν ὅτι τοὺς ἔστησαν καρτέρι, ἐνῶ ὁ στρατός στοῦ μεταξὺ κατέβαινε. Κι ὅταν νόμισαν πὺς ἀρκετὰ εἶχαν προχωρήσει βαδίζοντας σιγά, ἔδωσαν σημεῖο στοῦ Μυσό νά φύγει ὅσομποροῦσε γρηγορότερα. Κι ἐκεῖνος σηκώνεται καί φεύγει μέ τοὺς στρατιῶτες πού εἶχε μαζί του. Οἱ Κρητικοὶ ὁμῶς νόμισαν πὺς θά πιαστοῦν στοῦ δρόμο, καί γι' αὐτό ξεστράτισαν πρὸς τό δάσος καί κατακυλώνοντας στίς δασωμένες πλαγιές σώθηκαν, ἐνῶ ὁ Μυσός πού ἔφευγε τρέχοντας στοῦ δρόμο, μέ δυνατές φωνές ζητοῦσε βοήθεια. Ἐτρεξαν νά τόν βοηθήσουν, καί τόν πῆραν πληγωμένο. Αὐτοὺς πού ἔτρεξαν νά βοηθήσουν τοὺς χτυποῦσαν ἀπὸ πάνω οἱ ἐχθροί, κι ἐκεῖνοι ὑποχωροῦσαν βαδίζοντας πρὸς τὰ πίσω. Μερικοὶ Κρητικοὶ μάλιστα, τὴν ὥρα πού ὑποχωροῦσαν, ἀπαντοῦσαν στὰ ἐχθρικά χτυπήματα ρίχνοντας βέλη. Μ' αὐτό τόν τρόπο ἔφτασαν ὅλοι στοῦ στρατόπεδο, χωρὶς νά πάθουν κανένα κακό.

28 -32

Σωτηρία τῶν Ἑλλήνων.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΑΣΟΥΝΤΑ.
ΤΑΜΑΤΑ ΣΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟ ΞΕΠΟΥΛΗΜΑ
ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ

ΚΕΦ. 3 1

1-2

Ἀναχώρηση

Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε ὁ Χειρίσοφος γύρισε, οὔτε πλοῖα ὑπῆρχαν ἀρκετά, οὔτε τὰ τρόφιμα μπορούσαν πιά νά προμηθεύονται, γι' αὐτό νόμισαν πῶς ἔπρεπε νά ἀναχωρήσουν. Ἐβαλαν τότε μέσα σὰ πλοῖα τοὺς ἄρρωστους κι ἐκείνους πού ἦταν πάνω ἀπὸ σαράντα χρόνων, καὶ τὰ παιδιά καὶ τίς γυναῖκες, καὶ ὅσες ἀποσκευές δέν ἦταν ἀνάγκη νά τίς κουβαλοῦν μαζί τους. Ἐβαλαν ἀκόμα μέσα καὶ τοὺς πιὸ ἡλικιωμένους στρατιηγούς, δηλαδή τὸ Φιλήσιο καὶ τὸ Σοφαίνετο, μέ τὴν ἐντολὴ νά φροντίζουν γι' αὐτοὺς. Ὅλοι οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν μέ τὰ πόδια· κι ὁ δρόμος ἦταν φτιαγμένος, ὥστε νά μπορούν νά τὸν περνοῦν. Ὅσοι ἀπὸ πορεῖα τριῶν ἡμερῶν φτάνουν στὴν Κερασούντα, μιὰ παραθαλάσσια πόλη ἐλληνικὴ, πού ἦταν ἀποικία τῶν Σινωπέων στή χώρα τῶν Κόλχων. Ἐδῶ ἔμειναν δέκα μέρες. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπιθεωρήθηκαν οἱ στρατιῶτες μέ τὰ ὅπλα τους καὶ μετρήθηκαν καὶ δοῦθηκαν ὀχτὼ χιλιάδες ἑξακόσιοι. Αὐτοὶ εἶχαν σωθεῖ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι χάθηκαν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς κι ἀπὸ τὸ χιόνι καὶ κάτω λίγοι ἀπὸ ἄρρώστιες. Σ' αὐτὸ τὸ μέρος μοιράζουν καὶ τὰ χρήματα πού πῆραν πουλώντας τοὺς αἰχμάλωτους. Τὸ ἓνα δέκατο ἀπὸ αὐτὰ τὸ ξεχώρισαν γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἐφεσία Ἀρτέμι-

3-6

*Ἐπιθεώρηση
τοῦ στρατοῦ
καὶ μοίρασμα
χρημάτων.*

3

4

δα, τό μοιράστηκαν δηλαδή οἱ στρατηγοί ἀναμεταξύ τους καί
 φύλαξε ὁ καθένας τό ποσό πού πήρε γιά λογαριασμό τῶν θεῶν.
 Ἐκεῖνο πού θά ἔδιναν στό Χειρίσοφο, τό πήρε ὁ Νέων ὁ Ἀσι-
 ναῖος. Ὁ Ξενοφῶν ἀργότερα τό ποσό, πού ἦταν προορισμένο γιά 5
 τόν Ἀπολλῶνα, τό ἔκαμε τάμα καί τό ἀφιέρωσε στό θησανρό τῶν
 Ἀθηναίων στούς Δελφοὺς κι ἔγραψε πάνω τό ὄνομα τό δικό
 του καί τοῦ Προξένου, πού σκοτώθηκε μαζί μέ τόν Κλέαρχο, για-
 τί ἦταν φίλος του ἀπό φιλοξενία. Τό ποσό πάλι πού ἦταν προ- 6
 ορισμένο γιά τήν Ἀρτέμιδα τήν Ἐφεσία, τότε πού ἔφευγε ὁ Ξε-
 νοφῶν μέ τόν Ἀγησίλαο ἀπό τήν Ἀσία γιά τή Βοιωτία, τό ἄφησε
 στόν ἐπιστάτη τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδας, τό Μεγάδουζο, γιατί νό-
 μιζε πῶς αὐτή του ἡ πορεία θά ἦταν ἐπικίνδυνη, καί τοῦ παράγ-
 γειλε, ἂν σωθεῖ, νά τοῦ τό γυρίσει πίσω· ἂν ὁμως πάθει κακό, νά
 τό κάμει ἓνα ἀφιέρωμα πού, κατά τή γνώμη του, θά ἦταν εὐχάρι-
 στο στή θεά Ἀρτέμιδα καί νά τῆς τό ἀφιερώσει.

7-13

Ὅταν ὁ Ξενοφῶν ἦταν ἐξόριστος κι ἔμενε στό Σκιλλοῦντα
 (κοντά στήν Ὀλυμπία), ὅπου τόν εἶχαν ἐγκαταστήσει οἱ Λακε-
 δαιμόνιοι, ἔρχεται στήν Ὀλυμπία ὁ Μεγάδουζος γιά νά παραзо-
 λουθήσῃ τοὺς ἀγῶνες καί τοῦ δίνει πίσω τά χρήματα πού τοῦ
 φύλαγε. Ὁ Ξενοφῶν τά πήρε κι ἀγοράζει μ' αὐτά ἓνα χιτῆμα γιά
 τήν Ἀρτέμιδα, σέ μέρος πού τόν συμβόλυνε μέ χρησμό του ὁ

7 Ὁ Ξενοφῶν
 γάνει ναό
 στήν Ἀρτέ-
 μιδα.

Κράνη ἑλληνικά.

(Τά δύο πρῶτα ἀριστερά, ἀπό ἀγγειογραφία)

Κήρυκας πού κρατᾷ τό γνωστό σύμβολο
 τῆς ἱερός του ἀποστολῆς, τό κηρύκειο.
 (Ἀγγειογραφία).

- 8 Ἀπόλλων. Ἀνάμεσα σ' αὐτό τό χτήμα ἔτυχε νά περνάει ἓνας ποταμός πού τόν ἔλεγαν Σελινούντα. Μά καί στήν Ἐφεσο, πλάι στό ναό τῆς Ἀρτέμιδας, τρέχει ἓνα ποτάμι μέ τό ἴδιο ὄνομα. Μέσα στά νερά καί τῶν δυό ποταμῶν ὑπάρχουν ψάρια καί κοχύλια. Ἐνῶ στό χτήμα πού ἦταν στό Σκιλλούντα ὑπάρχει κυνήγι ἀπ' ὅλα.
- 9 τά ζῶα πού πιάνουν οἱ κυνηγοί. Ἐκαμε ἀκόμα καί θωμό καί ναό μ' αὐτά τά ἱερά χρήματα, κι ἀπό τότε κι ὕστερα κρατοῦσε τό ἓνα δέκατο ἀπό τοὺς καρπούς τῆς κάθε ἐποχῆς καί τό πρόσφερε θυσία στή θεά. Σ' αὐτήν τῇ γιορτῇ πῆγαιναν ὅσοι κατοικοῦσαν στό Σκιλλούντα κι ἐκεῖνοι πού κατάγονταν ἀπό κοντινά χωριά, ἄντρες καί γυναῖκες. Καί ἡ θεά ἔδινε σέ ὅσους μαζεύονταν κριθαρένιο ἀλεύρι, ψωμιά, κρασί, ξηροὺς καρπούς, ἓνα μέρος ἀπὸ τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν, πού ἀνῆκαν σέ ζῶα παρμένα ἀπὸ ἱερά δοσκήματα, καθὼς κι ἓνα μέρος ἀπὸ τό κυνήγι. Γιατί κυνηγοῦσαν γιὰ τῇ γιορτῇ καί τοῦ Ξενοφῶντα καί τῶν ἄλλων πολιτῶν οἱ γιοί, καί μαζί μ' αὐτοὺς ὅσοι ἄντρες ἤθελαν. Καί πιάνονταν ἄλλα ζῶα μέσα σ' αὐτό τό ἱερό χτήμα κι ἄλλα πάνω στό δουνό *Φολόη*, πάντων ἀγριογούρουνα, ζαρκάδια κι ἐλάφια. Ἡ τοποθεσία τοῦτη εἶναι σέ κείνο τό σημεῖο, πού ὁ δρόμος ὁδηγεῖ ἀπὸ τῇ Σπάρτῃ στήν Ὀλυμπία, καί ἀπέχει εἴκοσι πάνω κάτω στάδια ἀπὸ τό ναό τοῦ Δία πού θρῖσκεται σ' αὐτήν τῇ χώρα. Μέσα στήν ἱερή τοποθεσία ὑπάρχουν καί ἓνα λιβάδι καί δουνά γεμάτα ἀπὸ δέντρα, κατάλληλα νά τρέφουν χοίρους καί γίδια καί βόδια καί ἄλογα. Ἔτσι ὑπάρχει ἄφθονη τροφή καί γιὰ τὰ ζῶα πού ἔχουν οἱ
- 12 πανηγυριῶτες. Γύρω στό ναό τῆς Ἀρτέμιδας φυτεύτηκε ἓνα δάσος μέ ἡμερα δέντρα, ὅσα δίνουν πολλοὺς καρπούς στήν ἐποχὴ τους. Ὁ ναός αὐτός μοιάζει μέ τό μεγάλο πού εἶναι στήν Ἐφεσο, εἶναι μονάχα μικρότερος· ἐπίσης καί τό ἄγαλμα τῆς θεᾶς μοιάζει μέ τό χρυσοῦ πού θρῖσκεται στήν Ἐφεσο, μονάχα πού τοῦτο εἶναι
- 13 ἀπὸ ξύλο κυπαρισσιοῦ. Κοντά στό ναό εἶναι στημένη μιά πλάκα μέ τὴν παρακάτω ἐπιγραφή: «Τοῦτη ἡ ἔκταση εἶναι ἀφιερωμένη στήν Ἀρτέμιδα. Ἐκεῖνος πού τὴν ἔχει καί παίρνει τοὺς καρπούς, πρέπει κάθε χρόνο νά προσφέρει τό ἓνα δέκατο σάν θυσία στή θεά. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα πρέπει νά ξοδεύει γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ ναοῦ. Ἄν βρεθεῖ κανένας πού δὲ θά τὰ κάνει, ἡ θεά θά φροντίσει γιὰ τὴν τιμωρία του».

ΜΑΧΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΜΟΣΣΥΝΟΙΚΩΝ

Ἄπο τὴν Κερασούντα μεταφέρονταν μέ τὰ πλοῖα ὅσοι καὶ 1
 πρωτύτερα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι πορεύονταν ἀπὸ τῆ στεριά. Ὅταν ἔφτα-
 σαν στὰ σύνορα τῶν *Μοσσυνοίκων*, τοὺς στέλνουν τὸν Τιμησίθεο
 τὸν Τραπεζούντιο πού ἦταν *πρόξενός* τους, καὶ τοὺς ρωτοῦσαν
 ἂν θὰ ἔχουν τὴ χώρα φιλική ἢ ἐχθρική στοῦ πέρασμά τους. Ἐκεῖ-
 νοι ἀποκριθῆκαν πὼς δέ θὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν· γιατί
 εἶχαν ἐμπιστοσύνη στίς ὀχυρωμένες θέσεις τους. Τότε τοὺς λέει ὁ
 Τιμησίθεος πὼς ἐκεῖνοι πού κατοικοῦν *ἀπέναντι*, εἶναι ἐχθροὶ μέ
 τοὺς τοὺς ἀνθρώπους. Γι' αὐτὸ εἶχε τὴ γνώμη νὰ τοὺς καλέ-
 σουν καί, ἂν ἤθελαν, νὰ κάμουν συμμαχία. Πῆγε ὁ Τιμησίθεος
 καὶ γύρισε φέρνοντας τοὺς ἀρχηγούς. Ὅταν ἔφτασαν, συγκεν- 4
 τρώθηκαν καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν *Μοσσυνοίκων* καὶ οἱ στρατηγοὶ
 τῶν Ἑλλήνων, κι εἶπε τοῦτα δῶ ὁ Ξενοφῶν, πού τὰ μετάφραζε ὁ
 Τιμησίθεος. «Μοσσύνοικοι, ἐμεῖς θέλομε νὰ σωθοῦμε καὶ νὰ πᾶμε
 στὴν Ἑλλάδα θαδίζοντας μέ τὰ πόδια, γιατί δέν ἔχομε πλοῖα.
 Μᾶς ἐμποδίζουν ὁμως ἐκεῖνοι, πού μαθαίνομε πὼς εἶναι ἐχθροὶ
 σας. Ἄν θέλετε λοιπόν, μπορεῖτε νὰ μᾶς πάρете συμμαχούς καὶ 6
 νὰ τοὺς τιμωρήσετε, ἂν σᾶς ἔδλαψαν καμιά φορά, κι ἀπὸ δῶ καὶ
 πέρα νὰ τοὺς ἔχετε στὴν ἐξουσία σας. Ἄν ὁμως δέν τό δεχτεῖτε,
 7
 σκεφτεῖτε ἀπὸ ποῦ θὰ μπορέσετε νὰ ξανασυμμαχήσετε μέ μιὰ δύ-
 ναμη τόσο μεγάλη, σάν τὴ δική μας». Ἀπαντώντας ὁ ἀρχηγός
 τῶν *Μοσσυνοίκων* εἶπε ὅτι καὶ τὰ θέλουν αὐτὰ καὶ δέχονται τὴ
 συμμαχία. «Τώρα λοιπόν, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, πέστε μου ποῦ θὰ 9
 χρειαστεῖ νὰ μᾶς χρησιμοποιήσετε, ἂν γίνουμε σύμμαχοί σας, καὶ
 ἐσεῖς πάλι ποιὰ βοήθεια μπορεῖτε νὰ μᾶς δώσετε γιὰ νὰ περά-
 σουμε μέσα ἀπὸ τὴ χώρα». Ἐκεῖνοι ἀπάντησαν: «Εἴμαστε ἱκανοὶ 10
 νὰ ποῦμε στὴ χώρα τῶν δικῶν σας καὶ τῶν δικῶν μας ἐχθρῶν
 ἀπὸ τό ἀντίθετο μέρος, καὶ νὰ σᾶς στείλουμε ἐδῶ πλοῖα καὶ ἀν-
 θρώπους, πού καὶ σύμμαχοί σας θὰ εἶναι καὶ θὰ σᾶς δείξουν τό
 δρόμο».

ΚΕΦ. 4

1-10

*Συμμαχία Ἑλ-
 λήνων καὶ δι-
 τικῶν Μοσσυ-
 νοίκων.*

11-18

*Στὴν πρώτη
 σύγκρουση
 νικοῦν οἱ*

Γι' αὐτὰ ἔδωσαν καὶ πῆραν ἐγγυήσεις κι ὕστερα ἔφυγαν. Τὴν 11
 ἄλλη μέρα γύρισαν φέρνοντας τριακόσια πλεούμενα μονόξυλα
 καὶ μέσα στοῦ καθένα ὑπῆρχαν τρεῖς ἄντρες. Ἀπ' αὐτοὺς οἱ δύο

ἀνατολικοί
Μοσσοίνοι.

- 12 ὄγρηξαν καὶ ἀκούμπησαν στή σειρά τὰ ὄπλα τους, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔμεινε μέσα. Ὑστερα πήραν τὰ πλοῖα καὶ ἔφυγαν. Αὐτοὶ ὁμῶς ποὺ εἶχαν ξεμπαρκάρεϊ, παρατάχτηκαν μέ τοῦτο τὸν τρόπο: Σταμάτησαν ἑκατὸ ἑκατὸ σάν χορευτές, ὁ ἓνας ἀντικριστὰ μέ τὸν ἄλλο. Κρατοῦσαν ὅλοι ἀσπίδες ἀπὸ κλωνάρια λυγαριᾶς, σκεπασμένα μέ πυκνόμαλλα δέρματα ἀσπρῶν βοδιῶν, ποὺ ἔμοιαζαν μέ φύλλα ζωσσοῦ, καὶ στὸ δεξιὸν χέρι ἓνα ἀκόντιο ὥς ἔξι πήχες στὸ μᾶκρος, ποὺ εἶχε μπροστὰ μιὰ λόγχη καὶ πίσω τὸ ξύλο τοῦ ἦταν
- 13 στρογγυλεμένο. Φοροῦσαν μικροὺς χιτῶνες, ποὺ δέν ἔφταναν οὔτε ἴσαμε τὰ γόνατα καὶ εἶχαν πάχος ὅσο ἓνα λινὸ σακί, καὶ στὸ κεφάλι δερμάτινα κράνη, ὅπως εἶναι τὰ παφλαγονικά, ποὺ εἶχαν στήν κορφή μιὰ φούντα ἀπὸ ἀλογότριχες καὶ ἔμοιαζαν μέ τιάρα.
- 14 Κρατοῦσαν ἀκόμα καὶ σιδερένια τσεκούρια. Τότε ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἔκανε ἀρχή, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι θάδιζαν τραγουδώντας ρυθμικά. Πέρασαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν παράταξη τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀπὸ τὰ ὄπλα τους καὶ προχωροῦσαν ἀμέσως ἐνάντια στοὺς ἐχθροὺς, σὲ ἓνα ὀχρὸ μέρος, ποὺ φαινόταν πὼς εἶναι πολὺ εὐκολοκυρίευτο. Τοῦτο ὁρισκόταν μπροστὰ στήν πόλη ποὺ τὴ λογάριάζαν πρωτεύουσά τους, καὶ ἀπλωνόταν στὸ πιὸ μεγάλο ὕψωμα τῶν Μοσσοινίκων. Γι' αὐτὴν τὴ θέση γινόταν ὁ πόλεμος. Γιατί ἐκεῖνοι ποὺ κάθε φορὰ τὴν εἶχαν στὰ χέρια τους, νομίζονταν πὼς ἐξουσίαζαν καὶ ὅλους τοὺς Μοσσοινίκους. Ἐλεγαν ἀκόμα οἱ σύμμαχοι τῶν Ἑλλήνων πὼς δέν τὴν κρατοῦσαν δίκαια οἱ ἀντίπαλοί τους, παρὰ τὴν κυρίεψαν, ἐνῶ ἀνῆκε καὶ σ' αὐτοὺς,
- 16 καὶ ἔτσι ὁρίσκονταν σὲ πλεονεκτικὴ θέση. Μαζὶ τους πηγαινιν καὶ μερικοὶ Ἕλληνες, ποὺ δέν εἶχαν πάρει διαταγὴ ἀπὸ τοὺς στρατηγοὺς, παρὰ σκόπευαν νὰ κάνουν λεηλασίες. Ὅσο τοῦτοι προχωροῦσαν, οἱ ἐχθροὶ ἔμεναν ἀκίνητοι. Ὅταν ὁμῶς ζύγωσαν τὸ ὀχρὸ, ἐκεῖνοι ὄγρηξαν καὶ τοὺς τρέπουν σὲ φυγὴ καὶ σκότωσαν ἀρκετοὺς βαρδάρους καὶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ποὺ ἀνέδθηκαν μαζί τους, καὶ τοὺς κυνήγησαν ὥσπου εἶδαν τοὺς ἄλλους Ἕλλη-
- 17 νες νὰ τρέχουν γιὰ νὰ τοὺς δώσουν βοήθεια. Ὑστερα γύρισαν τίς πλάτες καὶ ἔφυγαν, καὶ κόδοντας τὰ κεφάλια τῶν σκοτωμένων τὰ ἔδειχναν στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς ἐχθροὺς τους, καὶ ταυτόχρονα
- 18 χόρευαν τραγουδώντας σύμφωνα μέ κάποιον μουσικὸ ρυθμὸ. Τότε οἱ Ἕλληνες ἐνίωσαν μεγάλη στενοχώρια, γιατί εἶχαν κάμει τοὺς

ἐχθροὺς θρασύτερους καὶ γιατί οἱ στρατιῶτες πού ὀργήζαν μαζί μέ τούς βαρβάρους τό εἶχαν δάλει στά πόδια, παρ' ὅλο πού ἦταν πολλοί. Τήν πράξη τούτη δέν τήν εἶχαν κάμει πρωτύτερα, σέ ὅλη τή διάρκεια τῆς ἐκστρατείας.

Ὁ Ξενοφῶν τότε κάλεσε τούς Ἕλληνες καί τούς εἶπε: «Στρατιῶτες, δέν πρέπει νά στενοχωριέστε μέ ὅσα ἔγιναν, γιατί ξέρετε πώς μέσα σ' αὐτά ὑπάρχει καί κάποιο καλό, πού δέν εἶναι μικρότερο ἀπό τό κακό. Πρώτα πρώτα δηλαδή μάθατε, πώς αὐτοί πού πρόκειται νά μᾶς ὀδηγήσουν, εἶναι πραγματικά ἐχθροί μέ κείνους, πού ἐμεῖς εἶναι ἀνάγκη νά εἴμαστε ἐχθροί τους. Ὑστερα καί οἱ Ἕλληνες πού δέν ἔμειναν στήν παράταξή μας, παρὰ νόμισαν πώς εἶναι ἱκανοί νά κατορθώσουν μέ τούς βαρβάρους ἐκεῖνα πού κατορθώσαν μαζί μας, ἔχουν τιμηθεῖ. Ἐτσι δέν πρόκειται νά ἀφήσουν ἄλλη φορά τήν παράταξή μας. Πρέπει ὁμως νά ἐτοιμαστεῖτε, καί γιά νά δείξετε σέ ὅσους ἀπό τούς βαρβάρους εἶναι φίλοι μας πώς εἶστε γενναιότεροί τους καί γιά νά φανερώσετε στούς ἐχθρούς πώς τώρα θά πολεμήσουν μέ ἄντρες, πού δέ μοιάζουν μέ τούς ἄτακτους πού πολεμήσαν πρωτύτερα».

Αὕτῃ λοιπόν τήν ἡμέρα δέν ἔκαναν τίποτε. Τήν ἄλλη ὁμως θυσίασαν καί ὅταν οἱ θυσίες ἐδείξαν καλά σημάδια, γενιάτισαν. Ὑστερα σύνταξαν τούς λόχους μέ μικρό μέτωπο καί μεγάλο ὄθος, τοποθέτησαν καί τούς βαρβάρους στήν ἀριστερή πτέρυγα μέ τόν ἴδιο τρόπο καί προχωροῦσαν ἔχοντας τούς τοξότες ἀνάμεσα στούς λόχους ἔτσι, ὥστε νά ὀρίσκονται λίγο πιό μπροστά ἀπό τό μέτωπο τῶν ὀπλιτῶν. Γιατί μεριζοί ἀπό τούς ἐχθρούς ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι καί τρέχοντας πρὸς τά κάτω τούς χτυποῦσαν μέ πέτρες. Αὐτούς οἱ τοξότες καί οἱ πελταστῆς τούς ἀνάγκαζαν νά ὑποχωροῦν. Οἱ ὑπόλοιποι προχωροῦσαν μέ ἀργό διηρητισμό, πρώτα πρὸς τήν τοποθεσία ἀπ' ὅπου τήν προηγουμένη μέρα τό ἔβαλαν στά πόδια οἱ ὀδοῦχοι καί οἱ Ἕλληνες πού ἦταν μαζί τους. Γιατί σ' αὐτό τό μέρος ἦταν παρταγμένοι οἱ ἐχθροί γιά μάχη. Τήν ἐπίθεση λοιπόν τῶν πελταστῶν τήν ἀντέξαν οἱ ὀδοῦχοι καί πολεμοῦσαν μαζί τους, ὅταν ὁμως τούς ζύγωσαν οἱ ὀπλίτες, τό ἔβαλαν στά πόδια. Οἱ πελταστῆς τότε τούς ἀκολουθοῦσαν καί τούς κυνηγοῦσαν πρὸς τά πάνω ὅπου ὀρισκόταν ἡ πόλη, ἐνῶ οἱ ὀπλίτες δάδιζαν ἀπό πίσω χωρὶς νά χαλοῦν τήν παράταξη.

19-21

Ὁμιλία τοῦ
Ξενοφῶντα
στό στρατό.

22-34

Νίκη τῶν Ἑλλήνων.

- 25 Κι ὅταν ἀνέδθηκαν κοντά στά σπίτια τῆς πρωτεύουσας, τότε οἱ ἐχθροὶ μαζεμένοι ὅλοι τοὺς πολεμοῦσαν καὶ τοὺς χτυποῦσαν μέ τά ἀκόντια, καὶ κρατώντας ἄλλα δόρατα χοντρά καὶ μακριά, πού ἕνας ἄντρας δύσκολα θά μπορούσε νά τά σηκώσει, προσπαθοῦσαν μέ αὐτά ν' ἀποκρούσουν τοὺς Ἕλληνες ἀπὸ κοντινὴ ἀπόστα-
- 26 ση. Ἐπειδὴ ὁμως οἱ Ἕλληνες δέν ὑποχωροῦσαν, παρὰ δάδιζαν ὅλοι μαζί, ἄφησαν οἱ δάρδαροι τὴν ὀχυρὴ τοποθεσία κι ἄρχισαν νά φεύγουν κι ἀπὸ κεῖ. Καὶ ὁ βασιλιάς τους πού ἔμενε μέσα στὸν ξύλινο πύργο, τό χτισμένο πάνω στοῦ ὕψωμα, καὶ πού τὸν τρέφουν ὅλοι μέ κοινὰ ἐξοδα καὶ τὸν φυλάνε, δέν ἤθελε νά βγεῖ, καθὼς κι ὁ βασιλιάς τοῦ ὀχυροῦ πού κυριεύτηκε πρωτύτερα,
- 27 παρὰ κάηκαν ἐκεῖ μαζί μέ τοὺς πύργους τους. Τότε οἱ Ἕλληνες στίς λεηλασίες πού ἔκαναν σ' αὐτά τά μέρη ἔβρισκαν μέσα στά σπίτια παλιές ἀποθήκες, ὅπου ἦταν σωριασμένα ψωμιά περυσινά, καθὼς ἔλεγαν οἱ Μοσσύνοικοι, ἐνῶ τά καινούρια σιτάρια ἦταν ἀποθηκεμένα μαζί μέ τὴν καλαμιά τους· μά αὐτά ἦταν στοῦ
- 28 μεγαλύτερο μέρος τους ζειές. Ἐβρισκαν ἀκόμα μέσα σέ δοχεῖα κομμάτια ἀπὸ δελφίνια παστωμένα καὶ μέσα σέ δάζα ἀλειμμά ἀπὸ κρέας δελφινιῶν, πού τό χρησιμοποιοῦσαν οἱ Μοσσύνοικοι,
- 29 ὅπως οἱ Ἕλληνες τό λάδι. Καὶ πάνω στά ἀνώγια ἦταν ἀποθηκεμένα πολλὰ κάστανά, πού δέν εἶχαν καμιὰ γραμμὴ νά τά χωρίζει. Αὐτά τά χρησιμοποιοῦσαν γιὰ τροφή βρασμένα, καθὼς καὶ ἄφθονο σιταρένιο ἀλεύρι πού τό ἔψηναν καὶ τό ἔκαναν ψωμί. Βρισκόταν ἀκόμα ἐκεῖ καὶ κρασί, πού, ὅταν δέν ἦταν νερωμένο, φαινόταν πὼς εἶναι ξινό, ἐπειδὴ ἦταν δριμύ, ὅταν ὁμως τό νέρωναν, γινόταν μυρωδάτο καὶ γλυκόπιτο. Ἐδῶ γευμάτισαν οἱ Ἕλ-
- 30 ληνες κι ὕστερα παράδωσαν τὴν τοποθεσία σέ κείνους ἀπὸ τοὺς Μοσσύνοικους πού εἶχαν γίνει σύμμαχοί τους, κι ἄρχισαν νά προχωροῦν παραπέρα. Μά καὶ ἀπ' ὅσα ἄλλα ἐχθρικά ὀχυρά περνοῦσαν, τά πιὸ εὐκολοκυρίευτα τ' ἄφηναν οἱ ἐχθροὶ κι ἔφευγαν,
- 31 ἄλλα πάλι τά παραχωροῦσαν μέ τὴ θέλησή τους. Κι ἦταν οἱ περισσότερες ὀχυρές τοποθεσίες κάπως ἔτσι: οἱ πολιτεῖες ἀπειχάν ἀναμεταξὺ τους ὀγδόντα στάδια, ἄλλες περισσότερο κι ἄλλες λιγότερο. Κι ὅταν φώναζαν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὴ μιά στὴν ἄλλη, ἀκουγαν καὶ ἀπὸ τίς δύο μεριές. Τόσο μεγάλα ὕψωματα εἶχε ἡ χώρα καὶ κοιλάδες ἀνάμεσά τους. Ὑστερ' ἀπὸ ἀρκετὴ πορεία

ἔφτασαν σέ φιλική τους χώρα. Ἐκεῖ τοὺς ἔδειχναν κάτι πλουσι- 32
 όπαιδα όλόπαχα, θρεμμένα μέ βραστά καρύδια, πού εἶχαν πολύ
 ἄσπρο καί μαλακό δέρμα καί πού παρά λίγο νά ἔχουν ἴδιο ὕψος
 καί φάρδος, κι ἦταν οἱ πλάτες τους, καθώς καί τά μπροστινά μέρη 33
 τῶν σωμάτων, γεμάτες στίγματα, πού ἔμοιαζαν μέ ἄνθη. Κι ἦταν 34
 ὅλοι τους ἄσπροι, ἄντρες καί γυναῖκες. Ἐλεγαν μάλιστα οἱ στρα-
 τῶτες πῶς αὐτοί ἦταν οἱ πιό ἀπολίτιστοι ἀπ' ὅλους τοὺς βαρβά-
 ρους πού εἶχαν συναντήσει, καί πῶς τά ἔθιμά τους ἦταν πάρα
 πολύ διαφορετικά ἀπό τά ἐλληνικά. Γιατί καί μπροστά σέ ἄν-
 θρώπους ἔκαναν πράξεις πού οἱ ἄλλοι θά τίς ἔκαναν σέ μοναξιά,
 κι ὅταν ἦταν μόνοι τους, ἐνεργοῦσαν ὅπως ἂν θρῖσκονταν μέ κό-
 σμο. Δηλαδή καί συζητοῦσαν μέ τόν ἑαυτό τους καί γελοῦσαν
 μόνοι τους καί χόρευαν σταματώντας ὅπου τύχαινε, σά νά ἔκα-
 ναν ἐπίδειξη σέ ἄλλους.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΑ ΚΟΤΥΩΡΑ. ΘΥΣΙΕΣ. ΑΓΩΝΕΣ.
 ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΙΣ ΜΕ ΑΠΕΣΤΑΛΜΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΣΙΝΩΠΕΩΝ

Ἀνάμεσα ἀπ' αὐτήν τή χώρα, πού ἦταν ἄλλοῦ ἐχθρική καί 1
 ἄλλοῦ φιλική, βάδισαν οἱ Ἕλληνες ὀχτώ σταθμούς καί φτάνουν
 στοὺς *Χάλυδες*. Τοῦτοι καί λίγοι ἦταν καί ὑποταγμένοι στοὺς 2
Μοσσύνοιους, καί οἱ περισσότεροι ζοῦσαν δουλεύοντας τό σί-
 δερο. Ἀπό κεῖ πηγαίνουν στή χώρα τῶν *Τιδαρηνῶν*. Αὕτη ἦταν 2
 πολύ πεδινότερη κι εἶχε παραθαλάσσια μέρη λιγότερο ὀχυρά. Οἱ
 στρατηγοὶ ζητοῦσαν ἐπίμονα νά ἐπιτεθοῦν ἐνάντια σ' αὐτά, γιά
 νά τά λεηλατήσουν οἱ στρατιῶτες. Γι' αὐτό δέ δέχτηκαν τά δῶρα
 πού τοὺς ἔστειλαν οἱ *Τιδαρηνοί*, παρά τοὺς εἶπαν νά περιμένουν 3
 ὥσπου νά σκεφτοῦν, κι ἄρχισαν νά κάνουν θυσίες. Θυσίασαν
 πολλά ζῶα καί στό τέλος ὅλοι οἱ μάντεις ἔβγαλαν τό συμπέρασμα
 πῶς οἱ θεοὶ μέ κανένα τρόπο δέν ἤθελαν τόν πόλεμο. Τότε λοιπόν
 δέχτηκαν τά δῶρα καί βαδίζοντας δυό μέρες μέσα στή χώρα
 τους, σά νά ἦταν φιλική, ἔφτασαν στά *Κοτύωρα*, μιά ἐλληνική
 πόλη πού ἦταν ἀποικία τῶν *Σινωπέων* καί θρῖσκοταν στή χώρα
 τῶν *Τιδαρηνῶν*.

ΚΕΦ. 5

1-3

*Χάλυδες καί
 Τιδαρηνοί.*

- 4-12 4 [Ὡς ἐδῶ δάδισε μέ τά πόδια ὁ στρατός. Τό μῆκος τῆς πορείας
 ὅτι Κοτύωρα. ἦταν ἐκατὸν εἴκοσι δυὸ σταθμοί, ἑξακόσιοι εἴκοσι
 λόγος τοῦ ἑκατόντημιον. παρασάγγες, δεκαοχτὼ χιλιάδες ἑξακόσια στάδια, καὶ τὸ χρονικὸ
 5 διάστημα γι' αὐτὴ τὴν πορεία ἦταν ὀχτὼ μῆνες]. Ἐκεῖ ἔμειναν
 σαράντα πέντε μέρες· σ' αὐτὸ τὸ διάστημα πρῶτα ἔκαμαν θυσίες
 6 στοὺς θεοὺς, καὶ ὕστερα κάθε ἑλληνικὴ φυλὴ χωριστὰ ὀργάνωσε
 θρησκευτικὴ γιορτὴ καὶ γυμνικοὺς ἀγῶνες. Τὰ τροφίμα τὰ ἄρπα-
 ζαν εἴτε ἀπὸ τὴν Παφλαγονίαν, εἴτε ἀπὸ διάφορα μέρη τῶν Κο-
 7 τυωρῶν. Γιατί δὲν τοὺς πρόσφεραν ν' ἀγοράσουν, καὶ οὔτε δέχον-
 8 ταν τοὺς ἄρρωστους μέσα στὰ τεῖχη τους. Στὸ μεταξὺ ἔρχονται
 ἀπὸ τὴ Σινώπῃ ἀπεσταλμένοι, πού φοβήθηκαν καὶ γιὰ τὴν πόλιν
 τῶν Κοτυωριτῶν (γιατί τοὺς ἀνῆκε καὶ μάλιστα τοὺς πλήρωνε
 φόρο) καὶ γιὰ τὴ χώρα τους, ἐπειδὴ ἄκουγαν πὼς οἱ Ἕλληνες τὴ
 9 λεηλατοῦσαν. Ὅταν ἔφτασαν στὸ στρατόπεδο, ἄρχισαν νὰ μι-
 λοῦν, καὶ τὴν ὑπόθεσιν τὴν ὑπεράσπιζε ὁ ἑκατόντημιος, πού εἶχε
 10 τὴ φήμην ἱκανοῦ ῥήτορα. «Μὰς ἔστειλε, στρατιῶτες, ἡ πόλις τῶν
 Σινωπέων, πρῶτα πρῶτα γιὰ νὰ σᾶς παυνέσουμε πού εἰστε Ἕλλη-
 11 νες καὶ νικᾶτε τοὺς βαρβάρους, καὶ ὕστερα γιὰ νὰ σᾶς συγχαροῦμε
 πού, ὅπως μάθαμε, περάσατε πολλὰ καὶ φοβερά δάσανα, καὶ
 12 τώρα θοίσκεστε κοντά μας. Ἐχομε ὁμως τὴν ἀπαίτησιν, ἀφ' οὗ εἴ-
 13 μαστε Ἕλληνες καὶ ἐμεῖς καὶ ἐσεῖς, νὰ μὴ μᾶς κάνετε κανένα κακόν,
 παρὰ ἀντίθετα νὰ μᾶς καλομεταχειρίζεστε. Γιατί οὔτε ἐμεῖς σᾶς
 14 θλάσαμε ποτέ ὥς τώρα. Ἐπειτα τοῦτοι δὲ οἱ Κοτυωριτεῖς εἶναι
 ἄποικοί μας καὶ αὐτὴν τὴν χώραν ἐμεῖς τὴν πήραμε ἀπὸ τοὺς βαρ-
 15 βάρους καὶ τοὺς τὴν παραδώσαμε. Γι' αὐτὸ μᾶς πληρώνουν ἕναν
 ὀρισμένον φόρον, ὅπως καὶ οἱ Κερασούντιοι καὶ οἱ Τραπεζούντιοι.
 16 Ἔτσι ἂν κάνετε σ' αὐτοὺς κάτι κακόν, ἡ πόλις τῶν Σινωπέων ἔχει
 17 τὴ γνώμην πὼς τὸ παθαίνει ἡ ἴδια. Ἀλλὰ τώρα μαθαίνομε πὼς
 18 μερικοὶ ἀπὸ σᾶς μπήκατε μέ τὴν δία μέσ τὴν πόλιν καὶ μένετε στὰ
 19 σπίτια καὶ ἀρπάζετε δίκαια ἀπὸ τίς διαφορές περιοχῆς ὅσα χρειά-
 20 ζετε. Ἐχομε λοιπόν τὴν ἀπαίτησιν νὰ μὴ γίνονται αὐτά. Γιατί ἂν
 21 ἐξακολουθήσετε νὰ τὰ κάνετε, θὰ ἀναγκαστοῦμε νὰ πιάσουμε

φιλίες μέ τόν Κορύλα καί τούς Παφλαγόνες καί μέ ὅποιους ἄλλους μπορέσουμε».

Σ' ἀπάντηση σηκώθηκε ὁ Ξενοφῶν καί εἶπε γιά λογαριασμό 13 τῶν στρατιωτῶν: «Ἐμεῖς, Σινωπεῖς, ἤρθαμε δῶ εὐχαριστημένοι, πού γλιτώσαμε τή ζωή μας καί τά ὄπλα μας. Γιατί ἦταν ἀδύνατο νά λεηλατοῦμε καί παρὰλλήλα νά πολεμοῦμε ἐνάντια στούς ἐχθρούς. Καί τώρα πού γτάσαμε στίς ἐλληνιζές πόλεις, στήν 14 Τραπεζοῦντα μᾶς πρόσφεραν τροφίμα νά φωνίζουμε, κι ἔτσι τά προσηθενόμασταν ἀγοράζοντάς τα. Ὅσο γιά τίς τιμές πού μᾶς ἔχαμαν καί τά δῶρα πού χάρισαν στούς στρατιώτες, τούς τιμοῦσαμε κι ἔμεῖς, κι ἂν κανένας ἀπό τούς βαρβάρους ἦταν φίλος τους, δέν τόν πειράζαμε. Ἀντίθετα ἐκείνους πού ἦταν ἐχθροί τους, μᾶς ὀδηγοῦσαν οἱ ἴδιοι ἐνάντιά τους, καί τούς κακοποιούσαμε ὅσο μποροῦσαμε. Αὐτούς ρωτήστε, νά σᾶς ποῦν πῶς τούς 15 φερθήκαμε. Γιατί ὀρίζονται ἐδῶ ἐκείνοι πού τούς ἔστειλε μαζί μας ἡ πόλη γιά ὀδηγούς, δείχνοντάς μας ἔτσι τή φιλία της. Ὅταν 16 ὁμως πάμε γάπον καί δέν ὑπάρχουν τροφίμα ν' ἀγοράσουμε, εἴτε σέ βαρβαριζή εἴτε σέ ἐλληνική χώρα, τότε τά ἀρπάζουμε ἀπό ἀνάγκη καί ὄχι ἀπό αὐθάδεια. Γι' αὐτό καί τούς Καρδούχους καί 17 τούς Ταόχους καί τούς Χαλδαίους, παρ' ὅλο πού δέν ἦταν ὑποταγμένοι στό μεγάλο βασιλιά κι ἦταν πολύ φοβεροί, ὁμως τούς κάναμε ἐχθρούς, ἐπειδή ἡμασταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀρπάζουμε τά τροφίμα, μιά καί δέ μᾶς τά πρόσφεραν νά τ' ἀγοράσουμε. Ἐνῶ 18 τούς Μάκρωνες, παρ' ὅλο πού ἦταν βάρβαροι, τούς θεωροῦσαμε φίλους μας καί δέν παίρναμε τίποτε διζό τους μέ τή δία, γιατί μᾶς ἔδιναν τροφίμα ν' ἀγοράσουμε, ὅσα μποροῦσαν. Ὅσο γιά 19 τούς Κοτυωρίτες, πού λέτε πῶς εἶναι δικοί σας, ἂν τούς ἔχουμε ἀρπάξει γάτι, οἱ ἴδιοι εἶναι αἰτιοί. Γιατί δέ μᾶς φέρθηκαν σάν φίλοι, παρὰ ἐκλείσαν τίς πύλες καί οὔτε μέσα στήν πόλιν μᾶς δέχονταν, οὔτε ἔξω ἀπό τά τείχη ἔστειλναν τροφίμα ν' ἀγοράσουμε. Κι ἔλεγαν πῶς αἰτιος γιά ὅλα αὐτά ἦταν ὁ ἀρμωστής πού στείλατε 20 σεῖς στά Κοτύωρα. Ὅσο γιά κείνο πού εἶπες, δηλαδή πῶς μεριζοί μπήκαν μέ τή δία καί μένουν μέσα στά σπίτια, ἔμεῖς ζητήσαμε ἐπίμονα νά δεχτοῦν τούς ἀρρωστούς. Ἐπειδή ὁμως δέν ἀνοίγαν τίς πύλες, γι' αὐτό ἀπό τό μέρος πού ἦταν εὐκόλο νά μποῦμε στήν πόλιν, ἀπό κει μπήκαμε, χωρίς ν' ἀνοίξουμε καμιά πύλη.

13-23

Λόγος τοῦ
Ξενοφῶντος.

- Τώρα οἱ ἄρρωστοί μας μένουν μέσα στά σπίτια, ξοδεύουν ὁμως ἀπό τά δικά τους, καί φυλάμε τίς πύλες γιά νά μή θρῖσκονται οἱ ἀνήμεροι στήν ἐξουσία τοῦ ἀρρωστή σας, παρά νά εἶναι στό
- 21 χέρι μας νά τοὺς μεταφέρουμε, ἅμα τό θελήσουμε. Ἐμεῖς οἱ ὑπόλοιποι, ὅπως βλέπετε, μένομε στό ὑπαιθρο στήν παράταξή μας, ἔτοιμοι, ἂν κανένας μᾶς εὐεργετῇ, νά τοῦ ξεπληρώσουμε τήν εὐεργεσία, κι ἂν μᾶς βλάπτει, νά τόν ἀποκρούσουμε. Σχετικά πάλι
- 22 μέ τίς φοβέρες πού ἔκαμες, πῶς δηλαδή, ἂν τό νομίσετε ἀπαραίτητο, θά κάμετε συμμάχους τόν Κορύλα καί τοὺς Παφλαγόνες γιά νά μᾶς χτυπήσετε, νά ξέρεῖς πῶς ἐμεῖς στήν ἀνάγκη θά σᾶς πολεμήσουμε καί τοὺς δυό. Γιατί ὥς τώρα κάναμε πόλεμο ἐνάν-
- 23 τια σέ ἄλλους πολύ περισσότερους σας. Ἄν τό κρίνουμε ὁμως χρήσιμο νά κάνουμε φίλο καί τόν ἀρχηγό τῶν Παφλαγόνων – πού μαθαίνομε πῶς θέλει νά πάρει τήν πόλη σας καί τοὺς παραθαλάσσιους τόπους – θά προσπαθήσουμε νά γίνουμε φίλοι του δοηθώντας τον νά ἐκτελέσει τήν ἐπιθυμία του».

24-25

Συμφωνία τῶν 24
ἀπεσταλμένων
Σινωπέων.

- “Ὑστερ’ ἀπ’ αὐτά τά λόγια, οἱ ἄλλοι ἀπεσταλμένοι φάνηκαν καθαρά πῶς ὀργίστηκαν μέ τόν Ἑκατόνυμο γιά ὅσα εἶχε πεῖ. Τότε σηκώθηκε καί μίλησε ἓνας ἄλλος, κι εἶπε πῶς δέν ἦρθαν γιά νά κάμουν πόλεμο, παρά γιά νά δώσουν ἀποδείξεις τῆς φιλίας τους. «Καί ἂν ἔρθετε στή Σινώπη, ἐκεῖ θά σᾶς ὑποδεχτοῦμε καί θά σᾶς προσφέρουμε δῶρα· τώρα πάντως θά παρακαλέσουμε τοὺς Κοτυωρίτες νά σᾶς δώσουν ὅσα μποροῦν. Γιατί δλέπομε
- 25 πῶς ὅλα ὅσα εἶπατε εἶναι ἀληθινά». Ἀπ’ αὐτήν τή στιγμή καί οἱ Κοτυωρίτες τοὺς ἔστειλαν δῶρα καί οἱ στρατηγοί τῶν Ἑλλήνων φιλοξενοῦσαν τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σινωπέων καί ἀναμεταξύ τους εἶχαν μεγάλη καί φιλική συζήτηση. Ἰδιαίτερα ὁμως ζητοῦσαν πληροφορίες γιά τήν παραπέρα πορεία, πάνω σέ θέματα πού ἔπρεπε νά τά ξέρουν καί οἱ δυό μεριεῖς.

ΣΥΝΕΝΝΟΗΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΣΙΝΩΠΕΩΝ.
ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

ΚΕΦ. 6 1
1-10
Ὁ Ἑκατόν-

Ἔτσι πέρασε ἡ μέρα ἐκείνη. Τό ἄλλο πρωί οἱ στρατηγοί συγκέντρωσαν τοὺς στρατιῶτες κι ἀποφάσισαν νά φωνάξουν καί τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν Σινωπέων καί νά σκεφτοῦν μαζί τους

*ννμος συμ-
βουλεύει τοὺς
Ἕλληνες νά
συνεχίσουν
τὴν πορεία
μέ καράβια.*

γιά τὴν ὑπόλοιπη πορεία. Γιατί καί μέ τά πόδια ἄν χρειαζόταν νά
θαδίσουν, εἶχαν τὴ γνώμη πὼς οἱ Σινωπεῖς θά τοὺς ἦταν χρήσι-
μοι, ἐπειδὴ ἤξεραν καλά τὴν Παφλαγονία. Κι ἀπὸ τὴ θάλασσα ἄν
πῆγαιναν, πάλι νόμιζαν πὼς θά ἔχουν τὴν ἀνάγκη τῶν Σινωπέων,
γιατί μονάχα αὐτοὶ τοὺς φαίνονταν πὼς θά μπορούσαν νά δώ-
σουν ἀρκετά πλοῖα σὸ στρατό. Κάλεσαν λοιπὸν τοὺς ἀπεσταλ- 2
μένους καὶ ζητοῦσαν τὴ γνώμη τους, καὶ εἶχαν τὴν ἀπαίτηση, μιά
πού κι αὐτοὶ κι ἐκεῖνοι ἦταν Ἕλληνες, πρῶτα πρῶτα νά τοὺς κα-
λοδεχτοῦν δείχνοντάς τους φιλική διάθεση καὶ ὕστερα νά τοὺς
δώσουν τίς καλύτερες συμβουλές. Τότε σηκώθηκε ὁ Ἐκατόνυ- 3
μος, πού στὴν ἀρχὴ δικαιολογήθηκε γιὰ κείνο πού εἶχε πεῖ πρω-
τύτερα, πὼς τάχα θά κάνουν φίλο τους τὸν ἀρχηγὸ τῶν Παφλα-
γόνων. Αὐτό, λέει, δέν τό εἶπε γιατί εἶχαν σκοπὸ νά πολεμήσουν
ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες, παρὰ γιὰ νά τονίσει πὼς θά προτιμή-
σουν τὴ φιλία τῶν Ἑλλήνων, ἐνῶ μπορούσαν νά γίνουν φίλοι τῶν
βαρβάρων. Κι ἐπειδὴ τὸν παρακαλοῦσαν νά τοὺς συμβουλέψει, 4
προσευχήθηκε στοὺς θεοὺς καὶ μίλησε ἔτσι: «Ἄν οἱ συμβουλές
πού θά σᾶς δώσω, εἶναι οἱ καλύτερες πού μπορούν, κατὰ τὴ
γνώμη μου, νά γίνουν, τότε μακάρι νά μοῦ στείλουν οἱ θεοὶ πολλὰ
καλά. Ἀλλιώτικα, ὥς γίνει τό ἀντίθετο. Γιατί αὐτό πού λένε πὼς
εἶναι ἰερὴ συμβουλή, νομίζω πὼς παρουσιάστηκε σέ μένα μέ
τούτῃ τὴν περίπτωσι. Πραγματικά, ἄν ἀποδειχτεῖ πὼς τώρα σᾶς
δίνω καλές συμβουλές, πολλοὶ θά θρεθοῦν νά μέ παινέσουν· ἄν
ὅμως κακές, τότε πολλοὶ θά μέ καταριοῦνται. Ξέρω λοιπὸν πὼς 5
ἐμεῖς θά θροῦμε πολὺ μεγαλύτερες δυσκολίες ἄν πᾶτε ἀπὸ τὴ θά-
λασσα, γιατί θά χρειαστεῖ νά σᾶς δώσουμε πλοῖα. Ἐνῶ, ἄν πᾶτε
ἀπὸ τὴ στεριά, ἐσεῖς θά εἶναι ἀνάγκη νά πολεμάτε. Ὡστόσο πρέ- 6
πει νά σᾶς πῶ τὴ γνώμη μου, γιατί γνωρίζω καὶ τὴ χώρα τῶν
Παφλαγόνων καὶ τὴ δύναμή τους. Ἡ Παφλαγονία ἔχει καὶ κάμ-
πους ὠραιότατους καὶ θουνά πάρα πολὺ ψηλά. Πρῶτα πρῶτα 7
λοιπὸν ξέρω τό σημεῖο, ἀπ' ὅπου εἶναι ἀνάγκη νά μπεῖτε ἴσια
μέσα στὴ χώρα. Γιατί δέν εἶναι δυνατό νά μπεῖτε ἀπὸ ἄλλο μέρος,
παρὰ μονάχα ἀπὸ κεῖ πού οἱ θουνοκορφές ὑψώνονται στίς δύο
ἄκρες τοῦ δρόμου. Ἐκεῖνοι πού κρατοῦν αὐτές τίς κορυφές, θά
μπορούσαν νά εἶναι κύριοι τῆς περιοχῆς, κι ἄν ἀκόμα εἶναι πολὺ
λίγοι. Καί στὴν περίπτωσι αὕτῃ, οὔτε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς

"Έλληνας οπλίτης, όταν ήταν έτοιμος για μάχη. Φορεί κράνος, θώρακα και περιζνημίδες. Άριστερά διακρίνεται ή ασπίδα και τό ξίφος του, ενώ στο δεξί του χέρι κρατάει δυό δόρατα.

δέ θά τά κατάφερναν νά περάσουν. Αυτό τό μέρος δέδαια είμαι
 πρόθυμος νά σᾶς τό δείξω, ἄν θέλετε νά στείλετε μαζί μου κά-
 8 ποιον. "Υστερα ξέρω καί τούς κάμπους πού ἔχουν καί τό ἵππικό
 τους, πού οἱ δάρδαροι τό νομίζουν καλύτερο ἀπό ὀλόκληρο τό
 ἵππικό τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ. Τώρα τελευταία μάλιστα τούς κά-
 λεσε ὁ βασιλιάς, ἀλλά αὐτοί δέν πῆγαν, γιατί ὁ ἀρχηγός τους εἶ-
 9 ναι πολύ περηφάνος. "Αν ὅμως τά καταφέρετε καί πατήσετε
 κρυφά τά βουνά τους ἢ ἄν τούς προλάβετε καί τά κυριέψετε, καί
 ἄν μπορέσετε πολεμώντας στόν κάμπο νά νικήσετε τό ἵππικό τους
 καί τό πεζικό τους, πού ξεπερνάει τίς δώδεκα χιλιάδες, τότε θά
 φτάσετε στά ποτάμια τῆς χώρας. Πρῶτα πρῶτα στό *Θερμώδον-*
τα, πού ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. Αὐτόν νομίζω πώς εἶναι δύ-
 σκολο νά τόν περάσετε, γιατί καί μπροστά σας θά βρίσκονται
 πολλοί ἐχθροί, καί πίσω θά σᾶς ἀκολουθοῦν ἄλλοι. "Υστερα στόν
Ίρην, πού κι αὐτός ἔχει πλάτος τρία πλέθρα. "Επειτα στόν *Ἀλν*,
 πού τό φάρδος του δέν εἶναι λιγότερο ἀπό δυό στάδια καί πού
 γιά νά τόν περάσετε εἶναι ἀπαραίτητα τά πλοῖα. Ἀλλά αὐτά
 ποιός θά σᾶς τά δώσει; Δέ θά καταφέρετε ἀκόμα νά περάσετε
 10 οὔτε τόν *Παρθένιο*, ὅπου θά φτάσετε ἄν περάσετε τόν *Ἀλν*. Ἐγώ
 λοιπόν ἔχω τή γνώμη πώς ἡ πορεία θά σᾶς εἶναι ὄχι δύσκολη.

Τό γνωστότερο περσικό νόμισμα, ὁ δαρεϊκός. Ἀπεικονίζει ἕνα τοξότη, πού φαίνεται πώς παριστάνει τὸ βασιλιά Δαρεῖο.
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

παρὰ ὁλωσδιόλου ἀδύνατη. Ἐνῶ ἂν ταξιδέψετε ἀπὸ τῆ θάλασσα, εἶναι δυνατό, πλέοντας παράλληλα στὴ στεριά, νά φτάσετε στή Σινώπη, κι ἀπὸ κεῖ στήν Ἡράκλεια. Ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια δέ θά βρεῖτε δυσκολία στὸ ταξίδι, εἴτε ἀπὸ τῆ στεριά τὸ κάμετε εἴτε ἀπὸ τῆ θάλασσα. Καί τοῦτο, γιατί σ' αὐτὴ τὴν πόλη ὑπάρχουν πολλὰ πλοῖα.

Ὅταν τέλειωσε τὸ λόγο του, μερικοὶ ὑποψιάζονταν ὅτι αὐτὰ τὰ εἶπε ἐξαιτίας τῆς φιλίας του μέ τὸν Κορύλα, πού ἦταν καὶ ἀντιπρόσωπός του στή Σινώπη. Ἄλλοι νόμισαν πὼς ὁ σκοπός του ἦταν νά πάρει δῶρα γι' αὐτὴν τὴ συμβουλή. Κι ἄλλοι ὑποψιάζονταν πὼς τὰ εἶπε γιὰ νά μὴν περάσουν μέσα ἀπὸ τὴ χώρα τῶν Σινωπέων καὶ τὴ λεηλατήσουν. Πάντως οἱ Ἕλληνες ἀποφάσισαν νά συνεχίσουν τὴν πορεία τους ἀπὸ τῆ θάλασσα. Κατόπι μίλησε ὁ Ξενοφῶν καὶ εἶπε: «Σινωπεῖς, οἱ στρατιῶτες προτιμοῦν νά προχωρήσουν σύμφωνα μέ τὴ συμβουλή σας. Μέ μιά συμφωνία ὁμως, ἂν πρόκειται τὰ πλοῖα πού θά μᾶς δώσετε νά εἶναι ἀρκετά, ὥστε οὔτε ἕνας στρατιώτης μας νά μὴ μείνει ἐδῶ, τότε πρόθυμα θά ταξιδέψουμε. Ἀλλὰ ἂν πρόκειται ἄλλοι νά μείνουν ἐδῶ κι ἄλλοι νά ταξιδέψουν, δέ σκοπεύομε νά μποῦμε στὰ πλοῖα. Γιατί ξέρομε πὼς ὅπου εἴμαστε δυνατόι, ἐκεῖ μπορούμε καὶ νά γλιτώσουμε καὶ

11-14
Οἱ Ἕλληνες
ἀποφασίζουν
νά ταξιδέψουν
μέ πλοῖα.

12

13

νά προμηθευτοῦμε τροφίμα. Ἀντίθετα, ἂν κάπου βρεθοῦμε κατώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, εἶναι ὀλοφάνερο πὼς θὰ καταντήσουμε νά γίνουμε δοῦλοι». Ὅταν τ' ἄκουσαν οἱ Σινωπεῖς, τοὺς

14 πρότρεψαν νά στείλουν ἀπεσταλμένους στὴν πόλη τους. Καί στέλνουν τὸν Καλλίμαχο τὸν Ἀρχάδα, τὸν Ἀρίστωνά τὸν Ἀθηναῖο καί τὸ Σαμόλα τὸν Ἀχαιό. Τοῦτοι ξεκίνησαν καί πῆγαν.

15-27
Σχέδια τοῦ
Ξενοφῶντα
καί ἀντιδρά-
σεις ἄλλων.

15 Σ' αὐτὸ τό μεταξὺ ἔδλεπε ὁ Ξενοφῶν πολλοὺς Ἕλληνες ὀπλί-
τες καί πελταστὲς καί τοξότες καί σφεντονήτες καί ἱππεῖς, πού
εἶχαν ἀποκτήσει μεγάλες ἱκανότητες ἀπὸ τὴν ἀσκησὴ τους στίς
μάχες, νά εἶναι συγκεντρωμένοι στὸν Πόντο, ὅπου ποτέ δέν ἐτοι-
μάστηκε τόσο μεγάλη δύναμη μέ λίγα χρήματα. Τοῦ φάνηκε λοι-
πόν καλὸ νά φτιάξει μιὰ Πολιτεία, κι ἔτσι νά δώσει στὴν Ἑλλάδα

16 καινούρια χώρα καί δύναμη. Γιατί εἶχε τὴ γνώμη πὼς αὐτὴ ἡ
πόλη θὰ γίνεῃ μεγάλη, ὑπολογίζοντας καί τὸν ἀριθμὸ τῶν στρα-
τιωτῶν κι ἐκείνους πού κατοικοῦσαν τριγύρω στὸν Πόντο.
Ἔκαμε θυσία γι' αὐτὸν τό σκοπὸ, προτοῦ τό ἀνακοινώσει στοὺς
στρατιῶτες, καί κάλεσε τὸ Σιλανὸ τὸν Ἀμπρακιώτῃ πού ἦταν
17 κάποτε μάντης τοῦ Κύρου. Τοῦτος ὅμως φοδῆθηκε μήπως γίνουν
αὐτὰ καί ἐγκατασταθεῖ κάπου ὁ στρατός. Γι' αὐτὸ ἀνακοινώνει
στοὺς στρατιῶτες πὼς ὁ Ξενοφῶν θέλει νά τοὺς ἐγκαταστήσει

18 ἐδῶ καί νά χτίσει πόλη, γιὰ νά κερδίσει γιὰ λογαριασμὸ του
δόξα καί δύναμη. Ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Σιλανὸς ἤθελε νά γυρίσει στὴν
Ἑλλάδα ὅσο μπορούσε γρηγορότερα. Γιατί εἶχε μαζί του φυλαγ-
μένους τοὺς τρεῖς χιλιάδες δαρεικοὺς πού πήρε ἀπὸ τὸν Κύρο,
τότε πού βγήκε ἀληθινὴ ἡ προφητεία του στίς θυσίες, ὅτι γιὰ

19 δέκα μέρες δέ θὰ τὸν πολεμοῦσε ὁ βασιλιάς. Ὅταν τ' ἄκουσαν οἱ
στρατιῶτες, ἄλλοι νόμισαν πὼς ἦταν προτιμότερο νά ἐγκαταστα-
θοῦν ἐκεῖ, οἱ περισσότεροι ὅμως δέν τό ἤθελαν. Τότε ὁ Τιμασίων
ἀπὸ τὴ Δάρδανο καί ὁ Θώραξ ὁ Βοιωτὸς λένε σέ κάποιους
Ἡρακλειῶτες καί Σινωπεῖς ἐμπόρους, ὅτι, ἂν δέν προμηθέψουν
χρήματα στοὺς στρατιῶτες γιὰ νά ἔχουν σὸ ταξίδι τὰ ἀπαραίτη-
τα, ὑπάρχει κίνδυνος νά μείνει στὸν Πόντο μιὰ τόσο μεγάλη δύ-
ναμη. Γιατί ὁ Ξενοφῶν σκέφτεται – καί παρακάλεσε κι ἐμᾶς νά
κάνουμε τό ἴδιο – μόλις ἐρθοῦν τὰ πλοῖα, τότε νά πεῖ ξαφνικά
20 σὸ στρατό: «Στρατιῶτες, σᾶς βλέπομε νά βρίσκεστε τώρα σέ

ἀμχανία καί γιά τό τί θά γίνει μέ ὅσα χρειάζονται στό ταξίδι
 καί γιά τό πῶς θά ἀνακουφίσετε τοὺς δικούς σας, γυρίζοντας
 στήν πατρίδα. Ἄν ὅμως θέλετε, διαλέξτε ἓνα μέρος ἀπό τή χώρα
 πού κατοικιέται ὁλόγυρα στόν Πόντο, κι ἐκεῖ πού σᾶς ἀρέσει
 ἀράξετε. Τότε ὅποιος θέλει μπορεῖ νά γυρίσει στήν πατρίδα· κι ἂν
 κανένας προτιμᾷ, ἄς μείνει ἐδῶ. Πλοῖα ὑπάρχουν, καί μ' αὐτά 21
 μπορεῖτε νά ἐπιτεθεῖτε σέ ὅποιον τόπο θέλετε». Αὐτά πού ἄκου-
 σαν οἱ ἔμποροι, τά ἀνακοίνωσαν στίς πόλεις τους. Ἐστεῖλε μάλι-
 στα μαζί τους ὁ Τιμασίων καί τό συμπατριώτη του τόν Εὐρύμαχο
 καί τό Θώρακα τό Βοιωτό, γιά νά ποῦν τά ἴδια πράγματα. Οἱ
 Σινωπεῖς κι οἱ Ἑρακλειῶτες, μόλις τ' ἄκουσαν, στέλνουν ἀπε-
 σταλμένο στόν Τιμασίωνα καί τόν παρακαλοῦν νά πάρει χρήματα
 καί νά φροντίσει νά φύγει ὁ στρατός. Ἐκεῖνος τ' ἄκουσε μέ εὐ- 22
 χαρίστηση καί λέει τά παρακάτω σέ συγκέντρωση τῶν στρατιω-
 τῶν: «Δέν πρέπει, στρατιῶτες, νά σκέφτεστε τήν ἐγκατάστασή
 σας ἐδῶ, οὔτε νά προτιμᾶτε τίποτε ἄλλο περισσότερο ἀπό τήν
 Ἑλλάδα. Μαθαίνω ὅμως ὅτι μερικοί κάνουν θυσίες γι' αὐτόν τό
 σκοπό, χωρίς νά σᾶς τό ἀνακοινώνουν. Ἐγώ σᾶς ὑπόσχομαι πῶς, 23
 ἂν φύγετε ἀπό δῶ μέ τά καρᾶδια, θά σᾶς δίνω μισθό ἓνα κυζι-
 κηνό στόν καθένα τό μήνα, ἀρχίζοντας ἀπό τήν πρωτομηνιά. Καί
 θά σᾶς πάω στήν Τρωάδα, ἀπ' ὅπου μέ ἔστειλαν ἐξορία, καί θά
 ἔχετε γιά δική σας τήν πατρίδα μου. Γιατί μέ τή θέλησή τους θά
 μέ δεχτοῦν. Θά σᾶς πάω ἀκόμα ὁ ἴδιος σέ μέρος, ἀπ' ὅπου θά 24
 πάρετε πολλά χρήματα. Μά ἐκτός ἀπ' αὐτά, γνωρίζω καλά τήν
 Αἰολίδα καί τή Φρυγία καί τήν Τρωάδα καί ὁλόκληρη τή χώρα
 τοῦ *Φαργνάδου*, πρῶτα πρῶτα γιατί κατάγομαι ἀπ' αὐτά τά μέ-
 ρη, κι ἔπειτα γιατί *ἔκαμα ἐκστρατεία* ἐκεῖ μαζί μέ τόν Κλέαρχο καί
 μέ τό *Δερκυλίδα*». Τότε σηκώθηκε ὁ Θώραξ ὁ Βοιωτός, πού φι- 25
 λονικοῦσε μέ τόν Ξενοφῶντα γιά τό ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ, καί
 εἶπε πῶς, ἂν φύγουν ἀπό τόν Πόντο, θά βρεθοῦν στή Χερσόνησο,
 μιά χώρα ὁμορφη καί πλούσια. Ἐκεῖ θά μπορεῖ νά ἐγκατασταθεῖ
 ὅποιος θέλει, ἐνῶ ὅποιος δέν τό θέλει, θά γυρίσει στήν πατρίδα
 του. Εἶναι ὅμως ἀστεῖο, ἀφοῦ ὑπάρχει στήν Ἑλλάδα πολλή καί
 γόνιμη γῆ, νά ἀναζητοῦν τέτοια στίς βαρβαρικές χώρες. «Ὡσπου 26

νά φτάσετε πάντως εκεί. Είπε, ὑπόσχομαι κι ἐγώ ὅπως καί ὁ Τιμασίων, πώς θά σᾶς πληρώσουμε μισθό». Αὐτά δέδοια τὰ ἔλεγε, γιατί ἤξερε τί ὑποσχέθηκαν οἱ Ἡρακλειῶτες κι οἱ Σινωπεῖς στόν
 27 Τιμασίωνα, γιά νά τόν καταφέρουν νά φύγουν μέ τὰ πλοῖα. Στό ἀναμεταξύ ὁ Ξενοφῶν δέ μιλοῦσε καθόλου.

Ὑστερον σηλωθήσαν οἱ Ἀχαιοὶ Φιλήσιος καί Λύκων κι ἔλε-
 γαν πώς ἦταν φοβερό νά προσπαθεῖ ὁ Ξενοφῶν ἰδιαίτερα νά τοῦς
 πείσει νά μείνουν ἐκεῖ γιά πάντα καί νά θυσιάσει γιά τήν ἐγκατά-
 σταση (χωρίς νά τό ξέρει ὁ στρατός), δημόσια ὁμως νά μήν κάνει
 κουδέντα γιά τήν ὑπόθεση.

28-33

Ὁ Ξενοφῶν
 δίνει ἐξηγή-
 σεις καί συ-
 γονεῖ μέ τήν
 πρόταση τῶν
 ἄλλων.

28 Τότε ὁ Ξενοφῶν ἀναγκάστηκε νά σηλωθεῖ καί νά πει τὰ παρα-
 κάτω: «Ὅπως δλέπετε, στρατιῶτες, ἐγώ γάνω ὅσες θυσίες μπορῶ
 καί γιά δικό σας καί γιά δικό μου ὄφελος, προσπαθώντας νά πε-
 τύχω, μέ τὰ λόγια μου καί μέ τίς σκέψεις μου καί μέ τίς πράξεις
 μου, ἐκεῖνα πού πρόκειται νά ὠφελήσουν καί σᾶς καί μένα. Καί
 τώρα θυσιάξα γι' αὐτό τό ζήτημα, ἄν δηλαδή εἶναι προτιμότερο
 νά ἀρχίσω νά σᾶς μιῶ καί νά ἐνεργῶ σχετικά μέ τοῦτη τήν ὑπό-
 29 θεση ἢ νά μήν τήν ἀγγίξω καθόλου. Μά ὁ μάντης Σίλανός μου
 εἶπε, κι αὐτό εἶναι τό πιό σημαντικό, πώς τὰ σημάδια ἀπό τίς
 θυσίες εἶναι καλά. Γιατί ἤξερε πώς κι ἐγώ γάτι γνωρίζω ἀπό
 μαντική, ἐπειδή πάντοτε ὁρίσκομαι στόν τόπο πού γίνονται οἱ
 θυσίες. Εἶπε λοιπόν πώς ἔδλεπε, παρατηρώντας τὰ σπλάχνα τῶν
 ζώων, κάποια σκευωρία καί ὑπουλότητα πού μέ ἀφοροῦσε, γιατί
 εἶχε τή συναισθήση πώς ὁ ἴδιος μηχανευόταν συζοφαντίες σέ βά-
 ρος μου. Καί πραγματικά εἶπε ἐδῶ κι ἐκεῖ, πώς ἐγώ σκόπευα νά
 ἀρχίσω νά ἐφαρμόζω τὰ σχέδιά μου χωρίς τή συγκατάθεσή σας.
 30 Μά ἐγώ, ἄν σᾶς ἔδλεπα νά ὀρίσκεστε σέ δύσκολη θέση, θά ἀνα-
 ζητοῦσα κάποιον τρόπο, ὥστε νά μπορέσετε νά κυριέψετε μιᾶ
 πόλη. Καί τότε ὅποιος ἤθελε ἄς γύριζε στήν πατρίδα, ὅποιος δέν
 ἤθελε, ἄς ἔμενε ὥσπου νά ἀποχτήσει ἀρχετά γιά νά ὠφελήσει καί
 31 τοῦς δικούς του. Τώρα ὁμως δλέπω πώς οἱ Ἡρακλειῶτες κι οἱ
 Σινωπεῖς καί πλοῖα σᾶς στέλνουν γιά νά φύγετε καί μερικοὶ ὑπό-
 σχονται πώς θά σᾶς δώσουν μισθό ἀπό τήν πρωτομηνιά. Γι' αὐτό
 μου φαίνεται πώς εἶναι προτιμότερο νά πᾶμε μέ σιγουριά ὅπου
 θέλομε, παίρνοντας καί μισθό γι' αὐτήν τήν ἀσφάλεια. Φτάνω

μάλιστα στό σημείο νά παραιτηθῶ ἀπό κεῖνα τά σχέδια, καί ὅσοι
 μ' ἐπισκέπτονταν καί μοῦ ἔλεγαν πῶς εἶναι ἀνάγκη νά τά πραγ-
 ματοποιήσω. τῶρα νομίζω πῶς πρέπει νά σταματήσουν κι αὐτοί
 νά μοῦ τό λένε. Γιατί ἔχω τούτη τή γνώμη: ὅταν εἴστε πολλοί 32
 μαζί, ὅπως σ' αὐτή τήν περίσταση, καί τό σεβασμό προκαλεῖτε
 στοὺς ἄλλους καί τὰ ἀπαράτητα ἔχετε· – ἀφοῦ ὅταν εἶναι κανεῖς
 δυνατότερος ἀπό κάποιον, τότε μπορεί νά πάρει τήν περιουσία
 του –. Ἄν ὅμως χωριστεῖτε κι ἡ δύναμή σας διασπαστεῖ, τότε
 οὔτε τροφίμα μπορεῖτε νά προμηθεύεστε, οὔτε νά φύγετε ἀπό
 δῶ χαροῦμενοι. Εἶμαι λοιπόν κι ἐγώ μέ τή γνώμη σας, δηλαδή νά 33
 τραδηῇσουμε γιά τήν Ἑλλάδα, κι ἂν κανένας πιαστεῖ νά φεύγει
 προτοῦ ὁλόκληρος ὁ στρατός ὁρεθεῖ σέ μέρος ἀσφαλισμένο, αὐ-
 τός νά περάσει ἀπό δίκη σά νά ἔχει διαπράξει ἀδίκημα. Σέ
 ὅποιον φαίνονται αὐτά καλά, εἶπε, νά σηκώσει τό χέρι». Ὅλοι
 σήκωσαν τὰ χέρια τους.

Μά ὁ Σιλανός φώναζε καί προσπαθοῦσε νά τοὺς πείσει πῶς 34
 ἦταν σωστό νά φύγει ὁποῖος ἤθελε. Οἱ στρατιῶτες ὅμως δέν τό
 δεχονταν, καί τόν φοβερίζαν πῶς θά τόν τιμωρήσουν, ἂν τόν
 πιάσουν νά προσπαθεῖ νά τό σκάσει.

Μόλις πληροφορήθηκαν οἱ Ἑρακλειῶτες πῶς οἱ Ἕλληνες ἦταν 35
 ἀποφασισμένοι νά φύγουν καί πῶς ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν εἶχε δεχτεῖ
 τήν ἀπόφαση, τοὺς στέλνουν τὰ πλοῖα, ἀλλά τοὺς γέλασαν σχε-
 τικά μέ τὰ χρήματα πού εἶχαν ὑποσχεθεῖ στόν Τιμασίωνα καί στό
 Θώρακα. Τότε ἐκείνοι πού ὑποσχέθηκαν πῶς θά δίνουν μισθό, τὰ 36
 ἔχασαν καί φοδόνταν τοὺς στρατιῶτες. Γι' αὐτό πήραν καί τοὺς
 ἄλλους στρατηγούς, πού τοὺς εἶχαν ἀνακοινώσει τίς προηγούμε-
 νες ἐνέργειές τους (ὅλοι μαζεῦτηκαν ἐκεῖ, ἐκτός ἀπό τό Νέωνα
 τόν Ἀσιναιο, τόν ὑποστράτηγο τοῦ Χειρίσοφου – ἀφοῦ ὁ Χειρί-
 σοφος δέν εἶχε ἔρθει ἀκόμα) καί πηγαίνουν στόν Ξενοφῶντα καί
 τοῦ λένε πῶς μετάνιωσαν καί πῶς τοὺς φαίνεται προτιμότερο,
 μιά πού ὑπάρχουν πλοῖα, νά πάνε στό *Φάση ποταμό* καί νά κυ-
 ριέψουν τή χώρα τῶν Φασιανῶν. Βασιλιάς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν 37
 ἔτυχε νά εἶναι ὁ ἐργονός τοῦ *Αἰήτη*. Ὁ Ξενοφῶν ὅμως ἀποκρί-
 θηκε πῶς δέν μπορούσε νά ἀνακοινώσει τίποτε ἀπ' αὐτά στοὺς
 στρατιῶτες. «Ἐσεῖς, τοὺς εἶπε, συγκεντρώστε τους, ἂν θέλετε, καί
 πέστε τα». Τότε ὁ Τιμασίων ἀπό τή Δάρδανο πρότεινε νά μήν

34-37

*Διαμαρτυρίες
 τοῦ μάντη. Οἱ
 ἄλλοι στρα-
 τηγοὶ ἀποσύ-
 ρουν τίς προ-
 τάσεις τους.*

καλέσουν σέ συνέλευση τό στρατό, παρά νά προσπαθήσει κάθε στρατηγός νά πείσει τούς λοχαγούς του. Ἐφυγαν κι ἔκαναν ἔτσι.

ΔΙΑΦΩΤΙΣΤΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΡΟΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΚΟΦΑΝΤΙΩΝ ΠΟΥ ΔΙΑ-
ΔΟΘΗΚΑΝ ΣΕ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΤΗΣ ΠΕΙΘΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

ΚΕΦ. 7

1-4

Ἀνησυχία
τῶν στρατιω-
τῶν ἀπό τῇ
διάδοσιν πώς
θά γινώσκουν
στό Φάση.

1 Οἱ στρατιῶτες πληροφορήθηκαν τά ὅσα γίνονταν, καί ὁ Νέων διάδωσε πώς ὁ Ξενοφών κατάφερε νά κάμει τούς ἄλλους στρατηγούς ν' ἀλλάξουν γνώμη καί πώς σκέφτεται νά ξεγελάσει τό στρατεύμα καί νά τό ξαναοδηγήσει στόν ποταμό Φάση.

2 Στό ἄκουσμα τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν οἱ στρατιῶτες ὀργίστηκαν κι ἔκαναν συγκεντρώσεις ἢ μαζεύονταν ὁμάδες ὁμάδες καί ὑπῆρχε μεγάλος φόβος μήπως ἐπαναλάβουν ἐκεῖνα πού εἶχαν κάμει καί στούς ἀπεσταλμένους τῶν Κόλχων καί στούς ἀγορανόμους (ὅσους δέν πρόλαβαν νά πᾶνε στή θάλασσα, τούς πετροδό-
3 λησαν). Ὁ Ξενοφών τότε πῆρε εἶδηση τίς κινήσεις αὐτές, καί νόμισε πώς εἶναι σωστό νά καλέσει γρήγορα σέ συνέλευση τούς στρατιῶτες, καί νά μὴν τούς ἀφήσει νά συγκεντρωθοῦν μόνοι τους. Ἐδωσε λοιπόν διαταγή στόν κήρυκα νά τούς καλέσει σέ
4 συνέλευση. Κι οἱ στρατιῶτες μόλις τόν ἄκουσαν, ἔτρεξαν ἀπό παντοῦ μέ μεγάλη προθυμία. Τότε ὁ Ξενοφών δέν κατηγόρησε τούς στρατηγούς, πού εἶχαν πάει καί συζήτησαν μαζί του, παρά εἶπε τοῦτα τά λόγια:

5-12

Ὁ Ξενοφών
ἀποκλείει
τὴν ἀλήθεια
τῶν διαδό-
σεων.

5 «Μαθαίνω, στρατιῶτες, ὅτι κάποιος μέ συκοφαντεῖ, πώς ἐγώ τάχα σᾶς ξεγέλασα καί σκοπεύω νά σᾶς ὀδηγήσω στό Φάση. Σᾶς ἐξορκίζω στό ὄνομα τῶν θεῶν νά μ' ἀκούσετε, καί ἂν ἀποδειχτεῖ πώς ἔκανα κάτι κακό γιά σᾶς, δέν πρέπει νά φύγω ἀπ' αὐτό τό μέρος προτοῦ τιμωρηθῶ. Ἄν ὅμως φανοῦν πώς μέ δλάφτουν ἐκεῖνοι πού μέ κατηγοροῦν λέγοντας ψευτιές, τότε πρέπει νά τούς
6 φερθεῖτε ὅπως τούς ταιριάζει. Ἐσεῖς ξέρετε δέβαια, εἶπε, ἀπό πού θγαίνει ὁ ἥλιος καί πού βασιλεύει, καί πώς, ἂν ἔχει σκοπό κανεῖς νά πάει στήν Ἑλλάδα, πρέπει νά βαδίζει πρὸς τή δύση. Ἀντίθετα, ἂν θέλει νά πάει στούς βαρβάρους, πρέπει νά βαδίζει

ἀνατολικά. Ὑπάρχει λοιπόν ἄνθρωπος, πού θά μπορούσε νά σᾶς
 παραπλανήσει καί νά σᾶς κάμει νά πιστέψετε πώς ὁ ἥλιος θγαί-
 νει ἀπό τή δύση καί βασιλεῦει στήν ἀνατολή; Μά ἐκτός ἀπ' αὐτό 7
 ξέρετε καί τοῦτο, ὅτι δηλαδή ἅμα φυσάει βοριάς, ὁδηγεῖ ἐκείνον
 πού ταξιδεύει ἔξω ἀπό τόν Πόντο στήν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἅμα φυσάει
 νοτιάς, τόν πηγαίνει πρὸς τό Φάση. Λένε ἀκόμα πώς τά ταξίδια
 γιά τήν Ἑλλάδα εἶναι καλά, ἅμα φυσάει βοριάς. Εἶναι λοιπόν
 δυνατό νά σᾶς παρασύρει κανεῖς καί νά μπεῖτε στό πλοῖα μέ νο-
 τιά; Ἴσως ὁμως θρεθεῖ κάποιος νά πεῖ, πώς θά σᾶς δάλω στό 8
 καράβια, ὅταν εἶναι γαλήνη. Μά ἐγώ θά ταξιδέψω μέ ἓνα πλοῖο,
 ἐνῶ ἐσεῖς τό λιγότερο μέ ἑκατό. Πώς λοιπόν μπορῶ ἢ νά σᾶς
 ἀναγκάσω νά ταξιδέψετε μαζί μου χωρίς νά τό θέλετε, ἢ νά σᾶς
 ξεγελάσω καί νά σᾶς πάω ὅπου μοῦ ἀρέσει; Ἄς ὑποθέσουμε 9
 ὁμως ὅτι παραπλανηθήκατε καί παρασυρθήκατε ἀπό μένα νά
 πᾶτε στό Φάση, καί πώς ἀποδιθαζόμαστε σέ κεῖνη τή χώρα. Θά
 καταλάβετε βέβαια πώς δέ βρῖσκεστε στήν Ἑλλάδα. Τότε ἐγώ
 πού σᾶς ἔχω ξεγελάσει θά εἶμαι ἓνας, ἐνῶ ἐσεῖς οἱ ξεγελασμένοι
 κοντά δέκα χιλιάδες, καί μάλιστα ὀπλισμένοι. Σέ ποιά περίπτωση
 τάχα θά μπορούσε νά τιμωρηθεῖ σκληρότερα ἓνας ἄνθρωπος,
 παρά ὅταν κάνει τέτοια σχέδια γιά τόν ἑαυτό του καί γιά σᾶς;
 Μά αὐτά εἶναι λόγια ἀνθρώπων ἡλίθιων καί ἐκείνων πού μέ 10
 φθονοῦν γιά τήν ἐκτίμηση πού μοῦ δείχνετε. Δέν εἶναι ὁμως σω-
 στό νά μέ φθονοῦν· γιατί ἐγώ ποιόν ἐμποδίζω νά λείι, ἂν μπορεῖ,
 κάτι χρήσιμο στίς συνελεύσεις σας, ἢ νά πολεμᾷ, ἂν τό ἔχει ὀρε-
 ξη, γιά λογαριασμό δικό σας καί δικό του, ἢ νά φροντίζει ἄγρυ-
 πνα γιά τήν ἀσφάλειά σας; Μήπως ὅταν ἐκλέγετε τούς ἀρχηγούς
 σας, ἐγώ εἶμαι ἐμπόδιο σέ κανένα; Παραχωρῶ τή θέση μου, ἄς
 εἶναι ἄλλος ἀρχηγός, φτάνει νά ἀποδείξει πώς ἐργάζεται γιά τό
 καλό σας. Ἀλλά σταματῶ, γιατί εἶναι ἀρκετά ὅσα εἶπα σχετικά 11
 μέ τήν ὑπόθεση τούτη. Ἄν ὁμως κάποιος ἀπό σᾶς ἔχει τή γνώμη
 πώς μπορούσε νά ξεγελαστεῖ ὁ ἴδιος ἢ κανένας ἄλλος μ' αὐτά, ἄς
 μᾶς διαφωτίσει λέγοντάς το. Πάντως, ὅταν νομίζετε πώς ἔχουν 12
 εἰπωθεῖ ἀρκετά, νά μή φύγετε, προτοῦ ἀκούσετε κάτι πού βλέπω
 νά παρουσιάζεται στό στρατό. Αὐτό ἂν πέσει μέσ στοὺς στρατιώ-
 τες κι ἂν ἀπλωθεῖ ὅσο φαίνεται, εἶναι καιρός νά σκεφτοῦμε γιά
 τοὺς ἑαυτοὺς μας, γιατί ὑπάρχει φόβος μήπως ἀποδειχτεῖ πώς

εἵμαστε οἱ χειρότεροι κι οἱ πιό ξεδιάντροποι ἄντρες ἀπέναντι σέ θεοῦς καί σέ ἀνθρώπους, σέ φίλους καί σ' ἐχθρούς».

13-26

Ἐπεισόδια
οὐ ἐκθέτουν
τό στρατό.

- 13 "Όταν τ' ἄκουσαν οἱ στρατιῶτες, ἀποροῦσαν καί τόν παρακαλοῦσαν νά τοὺς πεί τί συμβαίνει. Τότε ξαναγρίζει νά μιλάει: «Ξέρετε δέδαια, πῶς ἀπάνω στά θαρραρικά θουνά ὑπάρχουν κάποια ὀχυρά μέρη, πού ἔχουν φιλίες μέ τοὺς Κερασούντιους. Ἀπ' αὐτά κατέβαιναν μερικοὶ ἄνθρωποι καί σᾶς πουλοῦσαν ζῶα γιά τίς θυσίες καί ὁ, τι ἄλλο εἶχαν. Μοῦ φαίνεται μάλιστα πῶς κάποιοι ἀπό σᾶς ἀνέθηκαν στό πιό κοντινό ἀπ' αὐτά τά μέρη, ἀγόρασαν
- 14 κάτι καί ξανάφυγαν. Μόλις ἔμαθε ὁ Κλεάρετος ὁ λοχαγός πῶς ἐκεῖνο τό ὀχυρό ἦταν καί μικρό καί ἀφρούρητο, μιά καί οἱ κάτοικοί του εἶχαν ἐμπιστοσύνη στοὺς φιλικούς δεσμούς, διαδίδει τή νύχτα καταπάνω του γιά νά τό λεηλατήσει, χωρίς νά μᾶς πεί τί-
- 15 ποτα. Καί εἶχε στό μυαλό του νά μήν ξαναγυρίσει στό στρατεύμα, ἀν τό κυριέψει, παρὰ νά μπεῖ στό καράδι πού θρίσκονταν κι οἱ συντροφοί του κι ἀρμένιζαν κοντά στή στεριά, νά δάλει μέσα ὁ, τι ἀρπάξει, καί φεύγοντας νά ταξιδέψει ἔξω ἀπό τόν Πόντο. Αὐτές τίς συμφωνίες εἶχαν κάμει μαζί του οἱ σύντροφοι πού θρίσκονταν μέσα στό καράδι, ὅπως μέ πληροφορήσαν πρὶν ἀπό λίγο.
- 16 Φώναξε λοιπόν ὁ Κλεάρετος ὅσους στρατιῶτες κατὰφερε νά πείσει καί τοὺς ὀδήγησε καταπάνω στό ὀχυρό. Μά τόν πρόλαβε ἡ μέρα, ἐνῶ ἀκόμα δάδιζε, καί οἱ ντόπιοι μαζεύτηκαν σέ ὀχυρωμένες τοποθεσίες καί χτυπώντας τους ἀπό μακριά κι ἀπό κοντά σκοτώνουν τόν Κλεάρετο καί ἀρκετοὺς ἀπό τοὺς ἄλλους, ἐνῶ
- 17 κάτι λίγοι καταφέρνουν καί γυρίζουν στήν Κερασούντα. Αὐτά ἔγιναν τή μέρα πού ἐμεῖς ξεκινούσαμε νά ἐρθοῦμε ἐδῶ μέ τά πόδια. Μερικοὶ μάλιστα ἀπό κείνους πού θά ἐρχονταν μέ τό καράδι θρίσκονταν ἀκόμα στήν Κερασούντα· δέν εἶχαν προλάβει νά ὀγοῦν ἀπ' τό λιμάνι στ' ἀνδιχτά. "Υστερ' ἀπ' αὐτά, ὅπως λένε οἱ Κερασούντιοι, ἐρχονται ἀπό τό ὀχυρό τρεῖς ἄντρες ἀπό τοὺς πιό σεβάσιμους γέροντες, ζητώντας νά παρουσιαστούν στή συνέ-
- 18 λευση μας. Ἐπειδὴ ὁμως δέ μᾶς ὀρήκαν, ἔλεγον στοὺς Κερασούντιους πῶς δέν μπορούσαν νά ἐξηγήσουν γιατί ἀποφασίσαμε νά τοὺς ἐπιτεθοῦμε. Κι ὅταν, προσθέτουν, τοὺς ἐβεβαίωσαν πῶς αὐτή ἡ ἐπίθεση δέν ἔγινε μέ συγγενήση ὄλων μας, ἐκεῖνοι εὐχαριστηθήκαν καί σκόπευαν νά ταξιδέψουν ὡς ἐδῶ, γιά νά μᾶς

περιγράφουν τὰ ἐπεισόδια καὶ νὰ μᾶς προτρέψουν νὰ πάρουμε καὶ νὰ θάψουμε τοὺς νεκροὺς. Ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες 19 ποὺ εἶχαν γλιτώσει, ἔτυχε νὰ ὁρίζονται ἀκόμα στὴν Κερασούντα. Καὶ μόλις ἔμαθαν πρὸς τὰ ποῦ κατευθύνθηκαν οἱ δάσκαροι, καὶ οἱ ἴδιοι τὸλμησαν νὰ τοὺς χτυπήσουν μὲ πέτρες καὶ τοὺς ἄλλους παρακινούσαν νὰ κάνουν τὸ ἴδιο. Ἔτσι οἱ ἄνθρωποι ἐκείνοι σκοτώνονται μὲ λιθοβολισμό, κι ἦταν κι οἱ τρεῖς σεβάσμιοι γέροντες καὶ μάλιστα ἀπεσταλμένοι.

Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, ἔρχονται οἱ Κερασούντιοι καὶ μᾶς ἀναφέ- 20 ρουν ὅσα ἔγιναν. Στὸ ἄκουσμά τους ἡμεῖς οἱ στρατηγοὶ στενοχωρηθήκαμε γιὰ τὰ ἐπεισόδια καὶ σκεφτόμασταν μαζί μὲ τοὺς Κερασούντιους μὲ ποιὸ τρόπο νὰ θάψουμε τοὺς Ἕλληνες νεκροὺς. Ἐκεῖ ὁμως ποῦ καθόμασταν πιο πέρα ἀπὸ τὸ στρατόπεδο, ἀκού- 21 σαμε ξαφνικά μεγάλη φασαρία: «Χτύπα τον μὲ τὰ χέρια, χτύπα τον μὲ τίς πέτρες» καὶ στὴ στιγμὴ δλέπομε πολλοὺς ποῦ ἔτρεχαν κρατώντας πέτρες στὰ χέρια, κι ἄλλους ποῦ ἔσκυβαν κι ἔπαιρναν ἀπὸ γῆμω.

Οἱ Κερασούντιοι τότε, ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ ἔχουν δεῖ καὶ τὰ ἐπει- 22 σόδια ποῦ ἔγιναν στὴν πόλη τους, φοβήθηκαν καὶ τραδᾶνε πρὸς τὰ πλοῖα. Κι ἀπὸ μᾶς ὁμως μερικοὶ τὰ χρειάστηκαν, μὰ τὸ Δία. Ἀλλὰ ἐγὼ ἔτρεξα κοντὰ τους καὶ τοὺς ρώτησα τί συμβαίνει. Κά- 23 ποιοι ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἤξεραν τίποτα, ὥστόσο κρατοῦσαν πέτρες μὲς στὰ χέρια. Τέλος δρῆκα ἓναν ποῦ ἤξερε τί γινόταν, καὶ μοῦ λέει πὼς οἱ ἀγορανόμοι συμπεριφέρονται μὲ μεγάλη σκληρότητα στοὺς στρατιῶτες. Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα δλέπει κάποιος τὸν ἀγο- 24 ρανόμο Ζήλαρχο ποῦ πῆγαινε πρὸς τὴ θάλασσα καὶ τὸν φώναζε δυνατά. Μόλις οἱ ἄλλοι τὸ ἄκουσαν, ὁρμῶν καταπάνω του, σὰ νὰ εἶχε φανεῖ ἀγριογούρουνο ἢ ἐλάφι. Οἱ Κερασούντιοι πάλι, 25 ὅταν τοὺς εἶδαν νὰ τρέχουν πρὸς τὸ μέρος τους, νόμισαν πὼς δίχως ἄλλο ἢ ἐπίθεση γίνεται ἐναντίά τους, καὶ γι' αὐτὸ φεύγουν τρεχάτοι καὶ πέφτουν μέσα στὴ θάλασσα. Μαζί τους ὁμως ἔπесαν μερικοὶ κι ἀπὸ μᾶς, καὶ ὅποιος ἔτυχε νὰ μὴν ξέρει κολύμπι πνί- 26 γηκε. Καὶ τί νομίζετε πὼς ἔπαθαν αὐτοί; Δὲν εἶχαν κάμει κακὸ σὲ κανένα, φοβήθηκαν ὁμως μήπως μᾶς εἶχε πιάσει λύσσα σὰν τὰ σκυλιά. Ἄν λοιπὸν αὐτὰ συνεχιστοῦν, σκεφεῖτε ποιά κατάσταση θά δημιουργηθεῖ γιὰ τὸ στρατό.

- 27-33 *Κίνδυνοι από
τὴν ἀπειθαρχία τῶν στρα-
τιωτῶν.*
- 27 Πρῶτα πρῶτα ὅλοι ἐσεῖς δέ θά ἔχετε τὸ δικαίωμα οὔτε πόλεμο
νά κάνετε ἐνάντια σ' ὅποιον θέλετε οὔτε καί νά τόν σταματήσετε,
παρά ὅποιος τύχει θά ὀδηγεῖ μόνος τὸ στρατό ὅπου θελήσει. Καί
ἂν σᾶς ἔρθουν τίποτε ἀπεσταλμένοι γιὰ νά σᾶς ζητήσουν εἰρήνη
ἢ κάτι ἄλλο, θά τοὺς σκοτώσει ὅποιος τὸ ἐπιθυμήσει κι ἔτσι θά γί-
νει αἰτιος νά μὴν ἀκούσετε τοὺς λόγους ἐκείνων πού ἔρχονται νά
- 28 συζητήσουν μαζί σας. Ὑστερα ἐκείνους πού θά ἐκλέξετε σεῖς ὅλοι
γιὰ ἀρχηγούς, δέ θά τοὺς λογαριάζουν καθόλου, κι ἂν κανεῖς ἐκ-
λέξει τόν ἑαυτό του στρατηγὸ καί θέλει νά φωνάζει «χτύπα! χτύ-
πα!», αὐτὸς θά εἶναι ἱκανὸς καί τόν ἀρχηγό του νά σκοτώσει
ἀδίκαστο καί ὅποιον ἀπλό στρατιώτη θελήσει, φτάνει νά ὑπάρ-
χουν ἐκεῖνοι πού θά πειθαρχήσουν στά λόγια του, ὅπως ἔγινε καί
- 29 τώρα. Σκεφτεῖτε ἀκόμα τί κακό σᾶς ἔχουν κάμει αὐτοὶ οἱ αὐτοδι-
ορισμένοι στρατηγοί. Πρῶτα πρῶτα ὁ Ζήλαρχος ὁ ἀγορανόμος καί
ἂν σᾶς ἔδλαψε, ἔφυγε μέ τὸ πλοῖο χωρὶς νά τιμωρηθεῖ. Ἄν ὁμως
δέ σᾶς ἔδλαψε, ἔφυγε ἀπὸ τὸ στρατό, γιατί φοβήθηκε μήπως
- 30 ἄδικα σκοτωθεῖ, χωρὶς νά τόν δικάσετε. Ἐκεῖνοι πάλι πού πε-
τροδόλησαν τοὺς ἀπεσταλμένους γέροντες, κατάφεραν ὥστε μο-
νάχα ἐσεῖς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες νά μὴ νιώθετε σιγουριά στήν Κε-
ρασούντα, ἐκτός ἂν πηγαίνετε ἐκεῖ μέ στρατιωτική δύναμη. Ὅσο
γιὰ τοὺς νεκροὺς πού πρωτύτερα μᾶς πρότρεπαν οἱ ἴδιοι πού
τοὺς σκότωσαν νά τοὺς θάψουμε, κι αὐτοὺς τὰ κατάφεραν νά μὴν
ὑπάρχει ἀσφάλεια νά τοὺς σηκώσουμε γιὰ θάψιμο, οὔτε κι ἂν
πᾶμε κρατώντας τὸ *κηρύκειο*. Γιατί ποιὸς θά δεχτεῖ νά πάει σάν
κήρυκας, ἀφοῦ ἔχει σκοτώσει τοὺς κήρυκες τῶν ἄλλων; Γι' αὐτὸ
- 31 παρακαλέσαμε τοὺς Κερασούντιους νά τοὺς θάψουν. Ἄν λοιπόν
αὐτὰ πού ἔγιναν σᾶς φαίνονται καλά, δηλώστε το καθαρά, ὥστε
καθένας χωριστὰ νά περιφρουρήσει τόν ἑαυτό του καί νά προ-
σπαθεῖ νά κατασκηνώνει σέ μέρος, πού θά ἔχει πολὺ ψηλὰ ὄχυρω-
- 32 μένες τοποθεσίες, ἐπειδὴ αὐτὰ θά γίνονται κάθε τόσο. Ἄν ὁμως
νομίζετε πὼς τέτοιες πράξεις εἶναι ἔργα θηρίων καί ὄχι ἀνθρώ-
πων, προσπαθήστε νά τίς σταματήσετε. Ἀλλιώτικα, γιὰ ὄνομα
τοῦ Δία, πὼς θά θυσιάζουμε στοὺς θεοὺς μέ εὐχαρίστηση, ἀφοῦ
κάνομε ἀσέβειες ἢ πὼς θά πολεμοῦμε τοὺς ἐχθροὺς, ἂν σκοτώ-
- 33 νουμε ὁ ἓνας τόν ἄλλο; Καί ποιά πολιτεία θά μᾶς δεχτεῖ φιλικά,
ἂμα βλέπει νά ἔχουμε τέτοια ἀκαταστασία; Ἡ ποιὸς θά μᾶς φέ-

ρει μ' ἐμπιστοσύνη ν' ἀγοράσουμε τρόφιμα, ἀφοῦ φανερά κάνομε ἀδικίες σέ τόσο σοβαρά ζητήματα; Καί τόν ἐπαινο πού νομίζομε πώς θά πάροουμε ἀπ' ὅλους, ποιός θά ὀρεθεῖ νά μᾶς τόν δώσει, ἀφοῦ εἴμαστε τέτοιοι; Γιατί ξέρω πώς ἐμεῖς θά λέγαμε, γιά ἀνθρώπους πού τά κάνουν αὐτά, πώς εἶναι τιποτένιοι».

Ἵστερ' ἀπό τό λόγο τοῦ Ξενοφῶντα σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔλε- 34 γαν πώς πρέπει νά τιμωρηθοῦν αὐτοί πού ἔκαναν ἀρχή γιά τέτοιες πράξεις, κι ἀπό δῶ καί πέρα νά μὴν τοὺς ἐπιτρέπεται πιά νά παρανομοῦν. Κι ἂν κανένας ξανακάμει παρανομίες, νά τόν τιμωρήσουν μέ θάνατο. Ἔλεγαν ἀκόμα νά κάμουν δίκες γιά ὅλους τοὺς στρατηγούς, καθὼς καί γιά τίς περιπτώσεις πού ἀδικήθηκαν μερικοί, ἀπό τότε πού σκοτώθηκε ὁ Κύρος. Καί ὄρισαν τοὺς λοχαγούς γιά δικαστές. Τέλος μέ πρόταση τοῦ Ξενοφῶντα 35 καί μέ τή συμβουλή τῶν μάντηδων ἀποφάσισαν νά καθαρίσουν μέ θυσίες τό στράτευμα. Καί τό καθάρισαν.

34 -35

Μέτρα γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ κακοῦ.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΠΟΥ ΤΟΥ ΕΓΙΝΕ ΓΙΑ ΚΑΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

Εἶχαν ἀποφασίσει στή συνέλευση νά λογοδοτήσουν καί οἱ στρατηγοί στό δικαστήριο γιά τίς προηγούμενες πράξεις τους. Στή λογοδοσία καταδικάστηκαν ὁ Φιλήσιος κι ὁ Ξανθικλῆς νά πληρώσουν εἴκοσι μνές πρόστιμο, γιατί δέν εἶχαν ἐπιστατήσει καλά νά φυλαχτοῦν τά πράγματα πού ἦταν φορτωμένα στά πλοῖα. Ὁ Σοφαίνετος πάλι καταδικάστηκε νά πληρώσει δέκα μνές, γιατί τόν εἶχαν ἐκλέξει...κι αὐτός παραμέλησε τά καθήκοντά του. Μερικοί κατηγορήσαν καί τόν Ξενοφῶντα, ἐπιμένοντας πώς τοὺς χτυποῦσε καί γενικά πώς τοὺς κακομεταχειριζόταν.

Τότε ὁ Ξενοφῶν ζήτησε ἀπό κείνον πού τόν πρωτοκατηγόρησε νά πει ποῦ τόν χτύπησε. Κι ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε: «Στό μέρος πού πεθαίναμε ἀπό τό κρύο καί πού τό χιόνι ἦταν πάρα πολύ». Ὁ Ξενοφῶν ὁμως εἶπε: «Μά ἂν σᾶς κακομεταχειριζόμουν σέ ἐποχή πού ἦταν βαρυχειμωνιά, ὅπως λές, καί μᾶς ἔλειπε τό ψωμί, καί δέν εἶχαμε κρασί οὔτε γιά μυρωδιά, κι ἤμασταν κουρασμένοι ἀπό

1 ΚΕΦ. 8

Πρόστιμο σέ τρεῖς στρατηγούς.

2-7

2 Στρατιῶτες κατηγοροῦν τόν Ξενοφῶντα ὅτι τοὺς χτύπησε.
3

- τούς κόπους, καί μᾶς ἀκολουθοῦσαν οἱ ἐχθροί, τότε παραδέχομαι πώς εἶμαι πιό θάναυσος κι ἀπό τὰ γαιδούρια. Γιατί λένε πώς
- 4 αὐτά δέν ζουράζονται νά συμπεριφέρονται θάναυσα. Πές μου ὁμως ποιά ἦταν ἡ αἰτία πού σέ χτύπησα. Σοῦ ζητοῦσα κάτω καί δέ μου τό ἔδινες; Ἀπαιτοῦσα νά μου γυρίσεις τίποτε δανεικά; Ἡ
- 5 μήπως ἤμουν μεθυμένος καί σοῦ φέρθηκα ἄσχημα;» Ἐπειδή ἐκεῖνος εἶπε πώς δέν ὑπῆρχε καμιά τέτοια αἰτία, τόν ξαναρώτησε ὁ Ξενοφῶν ἂν εἶναι ὀπλίτης, ἀλλά ἐκεῖνος ἀποκρίθηκε ὅχι. Πάλι τόν ρώτησε ἂν εἶναι πελταστής. Ἐκεῖνος ἀπάντησε πώς δέν ἦταν, παρὰ πώς οἱ σύντροφοί του τόν ἐθαῖλαν νά ὀδηγεῖ ἓνα γαιδούρι,
- 6 παρ' ὅλο πού δέν ἦταν δούλος. Τότε ὁ Ξενοφῶν τόν ἀναγνώρισε καί τόν ρώτησε: «Μήπως εἶσαι σὺ πού εἶχες μεταφέρει τόν ἄρρωστο;» – «Ναί μὰ τό Δία, εἶπε, Ἐσύ μ' ἐθαῖλες ἀναγκαστικά νά τόν πάρω καί σκόρπισες τίς ἀποσκευές τῶν συντρόφων μου».
- 7 «Μὰ τό σκόρπισμα, εἶπε ὁ Ξενοφῶν, ἔγινε κάπως ἔτσι. Ἐδῶσα τίς ἀποσκευές σ' ἄλλους νά τίς κουβαλήσουν, μέ τή διαταγή νά τίς φέρουν σέ μένα, κι ὅταν τίς πῆρα ὅλες σέ καλή κατάσταση, σοῦ τίς γύρισα πίσω, ἀφοῦ κι ἐσύ μου παρουσίασες τόν ἄρρωστο. Ἀκούστε ὁμως, εἶπε, πώς ἔγιναν τὰ πράγματα, γιατί ἀξίζει τόν κόπο νά σᾶς τά πῶ.
- 8-11 8 "Ἐνας στρατιώτης δέν μπορούσε πιά νά θαδίζει κι ἔμενε πίσω. Ἐγώ δέν ἤξερα τίποτ' ἄλλο γι' αὐτόν, παρὰ μονάχα πώς ἦταν κάποιος δικός μας. Σέ ἀνάγκασα λοιπόν νά τόν πάρεις, γιά νά μή χαθεῖ, γιατί, ὅσο μπορῶ νά θυμᾶμαι, ἔξιπσω μας ἔρχονταν
- 9 ἐχθροί». Ὡς ἐδῶ συμφώνησε ὁ ἄνθρωπος. «Σ' ἔστειλα μπροστά, συνέχισε ὁ Ξενοφῶν, ὅσπερα ὁμως πλησιάζοντας μέ τούς ὀπισθοφυλάκες σέ ὀρίσχω νά σκάδεις ἓνα λάκκο γιά νά χώσεις μέσα τό
- 10 στρατιώτη, κι ἐγώ σταμάτησα καί σέ παίνεσα. Μά τήν ὥρα πού στεκόμασταν ἐκεῖ, ὁ στρατιώτης μάζεψε τό πόδι του καί ὅλοι φώναξαν πώς ζεῖ, ἐνῶ ἐσύ εἶπες: –Καλά κάνει, ἐγώ πάντως δέν τόν κουβαλῶ πιά. Τότε σέ χτύπησα, ἔχεις δίκιο, γιατί μου ἔδω-
- 11 σες τήν ἐντύπωση πώς ἤξερες ὅτι ἦταν ζωντανός. –Καί τί, εἶπε τοῦτος, μήπως ὅταν σοῦ τόν παρουσίασα, δέν πέθανε; –Κι ἐμεῖς ὅλοι θά πεθάνουμε, ἀπάντησε ὁ Ξενοφῶν, ἀλλά δέν πρέπει γιά αὐτό νά μᾶς θάψουν καί ζωντανούς».

8-11 8
Ἐξιστόρηση
τοῦ ἐπεισο-
δίου.

"Όλοι φώναζαν πώς έπρεπε νά τόν είχε χτυπήσει περισσότερο. 12
 Τότε ό Ξενοφών παρακινούσε καί τούς άλλους νά πούν γιατί τίς
 έφαγε ό καθένας. Κι έπειδή δέ σηκώνονταν, αὐτός έλεγε: 13
 «Παραδέχομαι, στρατιῶτες, πώς χτύπησα μερικούς πού δέν πει-
 θαρχοῦσαν. "Όσους δηλαδή κοίταζαν νά σωθοῦν μέ τό δικό σας
 άγώνα, πού προχωρούσατε παραταγμένοι καί πολεμούσατε όπου
 ήταν άνάγκη, ενώ εκείνοι άφηναν τή θέση τους κι έτρεχαν μπρο-
 στά, προσπαθώντας νά λεηλατοῦν καί νά έχουν περισσότερα λά-
 φυρα από τούς άλλους. "Αν όμως αὐτό τό κάναμε όλοι, όλοι θά
 χανόμασταν. Γι' αὐτό αν έδλεπα καμιά φορά κάποιον νά τεμπε- 14
 λιάζει καί νά μή δείχνει διάθεση νά σηκωθεί, αλλά θεληματικά
 νά άφήνεται στους έχθρούς, τόν χτυποῦσα καί τόν άνάγκαζα νά
 προχωρεῖ. Γιατί κι εγώ κάποτε πού ήταν βαρυχειμωνιά, περιμέ-
 νοντας μερικούς πού έτοίμαζαν τίς άποσκευές τους, εμένα καθι-
 σμένος πολλήν ὥρα κι ὕστερα πρόσεξα πώς μέ μεγάλη δυσκολία
 σηκώθηκα καί τέντωσα τά πόδια μου. "Από τότε λοιπόν πού τό 15
 δοκίμασα στόν εαυτό μου, όποιον άλλον έδλεπα νά κάθεται καί
 νά βαριέται, τόν έδιωχνα. Γιατί τό νά κινιέται κανείς καί νά φέρ-
 νεται σάν άντρας, συντελεῖ στό νά άποκτή τό σώμα θερμότητα
 καί εὐλυγισία. "Ενώ τό νά κάθεται καί νά μένει άκίνητος, έδλεπα
 πώς κάνει νά παγώνει τό αίμα καί νά σαπίζουν τά δάχτυλα τών
 ποδιών, πράγματα πού κι εσείς ξέρετε πώς τά έπαθαν πολλοί.
 Κάποιον άλλο πάλι, πού έμεινε πίσω γιά ξεκούραση, κι έμπό- 16
 διζε καί σās πού ήσασταν μπροστά κι εμās τούς τελευταίους νά
 προχωροῦμε, ἴσως τόν έχτύπησα μέ γροθιά, γιά νά μή χτυπηθεῖ
 από τή λόγχη τών έχθρών. "Ετσι όλοι αὐτοί έχουν τό δικαίωμα 17
 τώρα πού γλίτωσαν, αν έπαθαν άδικο κάτι κακό από μένα, νά
 ζητήσουν τήν τιμωρία μου. "Αν όμως έπεφταν στά χέρια τών
 έχθρών, θά πάθαιναν φοδερά κακά, χωρίς νά μπορούν νά ζητή-
 σουν τήν τιμωρία κανενός. "Ο λόγος μου είναι άπλός, πρόσθεσε. 18
 "Αν έτιμώρησα κανένα γιά τό καλό του, νομίζω σωστό νά βρω
 τήν τιμωρία πού θά έδρισκαν οί γονεῖς γιά τά παιδιά τους κι οί
 δάσκαλοι γιά τούς μαθητές. Κι οί γιατροί ακόμα καίνε καί κό-
 δουν, γιά τό καλό του άρρώστου. Στήν περίπτωση πάλι πού έχετε 19
 τή γνώμη πώς αὐτά τά έκανα από σκληρότητα, σκεφτείτε πώς
 εγώ, μέ τή δοήθεια τών θεών, έχω περισσότερο θάρρος τώρα

12-22

*Δικαιολογία
 τῆς συμπε-
 ριφορᾶς τοῦ
 Ξενοφώντα.*

- παρά τότε καί πώς εἶμαι τολμηρότερος καί πίνω περισσότερο
κρασί, ἀλλά δέ χτυπῶ κανένα. Γιατί σᾶς βλέπω σέ περίοδο γαλή-
20 νης. "Όταν ὅμως εἶναι κακοκαιρία καί φουρτούνα στή θάλασσα,
δέ βλέπετε πώς καί μόνο ἀπό μιά μικρή κίνηση θυμώνει ὁ κυδε-
νήτης τοῦ πλοίου μέ κείνους πού εἶναι στήν πρύμνη κι ὁ δοηθός
του μέ κείνους πού εἶναι στήν πλώρη; Γιατί σέ τέτοια περίσταση
καί μικρά λάθη νά γίνουν, εἶναι ἱκανά νά τοὺς καταστρέφουν
21 ὅλους μαζί. Ἄλλά καί σεῖς ἀνεπιφύλακτα κρίνате πώς τοὺς χτυ-
ποῦσα δίκαια. Γιατί ἦσασταν κοντά καί κρατοῦσατε ξίφη, ὄχι
ψήφους, καί μπορούσατε νά τοὺς δοηθήσετε, ἂν θέλατε. Ὅμως,
μά τό Δία, οὔτε αὐτοὺς δοηθοῦσατε, οὔτε καί μαζί μου χτυποῦ-
22 σατε ἐκείνους πού ἀπειθαρχοῦσαν. Ἐτσι δώσατε τό δικαίωμα
στούς κακοὺς νά ἔχουν ἄσχημη συμπεριφορά, ἀφήνοντάς τους
ἀτιμώρητους. Γιατί νομίζω πώς ἂν κοιτάξετε μέ προσοχή, θά
βρεῖτε πώς οἱ ἴδιοι πού ἦταν τότε πάρα πολύ ἀπειθαρχοί, ἔχουν
23 καί τώρα πολύ ἄσχημη συμπεριφορά. Ὁ Βοῖσκος λόγου χάρη, ὁ
πυγμάχος ἀπό τή Θεσσαλία, τότε προσπαθοῦσε μέ κάθε τρόπο νά
μή σηκώνει ἀσπίδα γιατί, τάχα, ἦταν ἄρρωστος, ἐνῶ τώρα, ὅπως
24 μαθαίνω, ἔχει γδύσει πολλοὺς Κοτυωρίτες. Ἄν ἔχετε λοιπόν μυα-
λό, σ' αὐτόν νά κάνετε τό ἀντίθετο ἀπό κεῖνο πού κάνουν στά
σκυλιά. Τά ἄγρια σκυλιά δηλαδή τήν ἡμέρα τά δένουν, ἐνῶ τή
νύχτα τ' ἀφήνουν ἐλεύθερα. Ἐσεῖς, ἂν εἴστε μυαλωμένοι, τή νύ-
χτα θά τόν δένετε καί τήν ἡμέρα θά τόν ἀφήνετε ἐλεύθερο.
25 Ἄπορῶ ὅμως, πρόσθεσε, πού ἂν ἔγινε σέ μερικοὺς ἀπό σᾶς μιση-
τός, τό θυμάστε καί τό διηγίεστε, ἐνῶ ἂν προφύλαξα κανέναν
ἀπό τό κρύο ἢ ἂν ἐδιώξα ἐχθρό ἀπό κοντά του ἢ ἂν τοῦ προμή-
θεψα κάτι ὅταν ἦταν ἄρρωστος ἢ ὅταν εἶχε ἀνάγκη, αὐτά δέν τά
θυμᾶται κανένας. Δέ θυμάστε ἀκόμα οὔτε ἂν παίνεσα τόν ἄντρα
πού ἔκαμῃ μιά καλή πράξη, οὔτε ἂν τίμησα, ὅσο μπόρεσα, ἕνα
26 στρατιώτη πού φάνηκε γενναῖος στή μάχη. Καί ὅμως εἶναι ὠραῖο
καί δίκαιο καί ἱερό καί εὐχάριστο νά θυμᾶται κανεῖς τά καλά,
περισσότερο παρά τά κακά». Τότε σηκώθηκαν ὅλοι κι ἔφερναν
στή μνήμη τους τά ὅσα τοὺς εἶχε προσφέρει. Καί τό ἀποτέλεσμα
ἦταν πώς τά πράγματα τακτοποιήθηκαν.

23-26
Τό παράδειγ-
μα τοῦ Βοῖ-
σκου. Συμπέ-
ρασμα τοῦ Ξε-
νοφῶντα.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΤΟ

ΑΠΟ ΤΑ ΚΟΤΥΩΡΑ

ΣΤΗ ΣΙΝΩΠΗ.

Ο ΧΕΙΡΙΣΟΦΟΣ

ΕΚΛΕΓΕΤΑΙ ΑΡΧΗΓΟΣ

ΜΕ ΑΠΟΛΥΤΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

Ἵστερ' ἀπ' αὐτά, ὅσον καιρὸ ἔμεναν στὰ Κοτύωρα, ἄλλοι ζοῦσαν ἀγοράζοντας τὰ τρόφιμα, κι ἄλλοι ἀρπάζοντάς τα ἀπὸ τὴν Παφλαγονία. Κι οἱ Παφλαγόνες ὁμως λήστευαν μὲ μεγάλη πιδεξιούνη ἐκείνους πού σκόρπιζαν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ, καί προσαθοῦσαν νά κακοποιοῦν ὅσους κατασκήνωναν τὴ νύχτα μακριά. Αὐτὸ ἦταν αἰτία νά θροίσκονται σέ ἐχθρικότατες σχέσεις ἀναμεταξύ τους. Ὁ Κορύλας, πού ἔτυχε τότε νά εἶναι διοικητὴς τῆς Παφλαγονίας, στέλνει στοὺς Ἕλληνες ἀπεσταλμένους μὲ ἄλογα καὶ ὁμορφες στολές, γιὰ νά τοὺς ποῦν πὼς ἦταν πρόθυμος νά συνεννοηθεῖ μαζί τους, ὥστε νά μὴ βιάφτει ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἀλλὰ οἱ στρατηγοὶ ἀποκρίθηκαν πὼς γι' αὐτά θά πάρουν ἀπόφαση μαζί μὲ τὸ στρατό, φιλοξένησαν ὁμως πρόθυμα τοὺς ἀπεσταλμένους. Γιὰ τὴ φιλοξενία προσκάλεσαν κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες ὅσους νόμιζαν πὼς ἄξιζαν μιὰ τέτοια τιμὴ. Τότε θυσιάσαν μερικά ἀπὸ τὰ δόδια πού εἶχαν πάρει ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἄλλα ζῶα, καὶ σέρβιραν ἄφθονα φαγητά, πού τὰ ἔτρωγαν ξαπλωμένοι πάνω σέ δεντρόφυλλα, κι ἔπιναν τὸ κρασί σέ ποτήρια καμωμένα ἀπὸ κέρατα ζώων, πού τὰ ἔδρισκαν σ' αὐτὸ τὸν τόπο. Ὅταν ἔκαμαν σπονδές καὶ τραγούδησαν τὸν παιάνα, σηκώθηκαν πρῶτοι κάποιοι στρατιῶτες πού ἦταν ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ χόρεψαν ὀπλισμένοι, ἐνῶ ἔπαιζε ἡ φλογέρα, καὶ πηδοῦσαν ψηλά κι ἐλαφρά, κρατώντας καὶ τὰ μαχαίρια τους. Τέλος ὁ ἓνας χτυπάει τὸν ἄλλο καὶ τὸν πληγώνει, ὅπως νόμισαν ὅλοι. Ὁ πληγωμένος ἔπεσε

1 **ΚΕΦ. 1**

1-13

Οἱ Ἕλληνες
μὲ γιορτές
καὶ χοροὺς
διασκεδάζουν
τοὺς ἀπε-
σταλμένους
Παφλαγόνες.

3

4

5

- 6 στή γῇ μέ πιδέξιο τρόπο. Κι οἱ Παφλαγόνες ἔδγαλαν δυνατές φωνές. Τότε ὁ νικητής ἔδγαλε τὰ ὄπλα τοῦ ἄλλου καί τὰ πῆρε, καί ὄρηκε ἀπό τό μέρος πού χόρευαν, τραγουδώντας τό τραγούδι τοῦ *Σιτάλκα*. Ἄλλοι Θράκες κονθάλησαν ἔξω τό νικημένο, πού τάχα ἦταν νεκρός, ἐνῶ στήν πραγματικότητα δέν εἶχε πάθει τίποτα. Ὑστερα σηκώθηκαν Αἰνιάνες καί Μάγνητες καί χόρεψαν.
- 8 ὀπλισμένοι κι αὐτοί, ἓνα χορό πού λέγεται *καρπαία*. Ὁ τρόπος τοῦ χοροῦ ἦταν ἔτσι δά: Ὁ ἓνας ἀφήνει τὰ ὄπλα καταγῆς σιμά του κι ἀρχίζει τάχα νά ὀδηγᾷ τὰ βόδια καί νά σπέρνει, συχνά ὅμως γυρίζει πρὸς τὰ πίσω τό κεφάλι σά νά φοβάται. Ξαφνικά παρουσιάζεται ὁ ἄλλος πού κάνει τό ληστή. Μόλις τόν δεῖ ὁ πρῶτος ἀπό μακριά, ἀρπάζει τὰ ὄπλα καί τρέχει νά τόν συναντήσῃ· μπροστά στά βόδια πιάνει πόλεμο μαζί του. Ὅλα αὐτά τὰ ἔκαναν ρυθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό πού ἔπαιζε ἡ φλογέρα. Στό τέλος ὁ ληστής δένει τό ζευγολάτη καί τόν παίρνει καί φεύγει μαζί μέ τὰ βόδια. Καμιά φορά ὅμως γίνεται τό ἀντίθετο. Τότε ὁ ζευγολάτης δένει πρὸς τὰ πίσω τὰ χέρια τοῦ ληστή, τόν ζεύει πλάι στά βόδια καί τόν κεντᾷ μαζί μ' αὐτά. Κατόπι ἄρχισε τό χορό κάποιος πού ἦταν ἀπό τή Μυσία, κρατώντας μιά μικρή ἀσπίδα ἀπό κλωνάρια ἱτιάς στό κάθε του χέρι. Τοῦτος χορεύοντας, τή μιά ἔκανε πὼς πολεμοῦσε ἐνάντια σέ δυό ἀντίπαλους, τήν ἄλλη χρησιμοποιοῦσε τίς ἀσπίδες ἀντιμετωπίζοντας τόν ἓνα μονάχα, καί ἄλλοτε πάλι στριφογύριζε γρήγορα κι ἔκανε τοῦμπες πρὸς τὰ πίσω, κρατώντας τίς ἀσπίδες. Ἔτσι παρουσιαζόταν ἓνα ὠραῖο θέαμα.
- 10 Στό τέλος χόρεψε τόν περσιζό χορό χτυπώντας τίς ἀσπίδες, καί γονάτιζε καί ξανασηκωνόταν. Καί ὅλα αὐτά τὰ ἔκανε ρυθμικά, σύμφωνα μέ τό σκοπό τῆς φλογέρας.
- 11 Πάνω στήν ὥρα, πῆκαν ξαφνικά στρατιῶτες ἀπό τή Μαντινεία· σηκώθηκαν καί μερικοί ἄλλοι ἀπό τήν Ἀρκαδία φορώντας ὅσο γινόταν πιό ὁμορφο ὀπλισμό, καί περπατοῦσαν ρυθμικά μέ τό σκοπό τοῦ ἑνοπλου χοροῦ πού ἔπαιζε ἡ φλογέρα. Ὑστερα τραγούδησαν τόν παιάνα καί χόρεψαν, ὅπως γίνεται ὅταν πηγαίνουν στοὺς ναοὺς τῶν θεῶν οἱ ἱερεῖς ποιμένες. Μέ κατάπληξη εἶδαν οἱ Παφλαγόνες ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἑνοπλους χοροὺς.
- 12 Τότε ὁ Μυσός, βλέποντάς τους νά τὰ ἔχουν χαμένα, κατάφερε κάποιον ἀπό τήν Ἀρκαδίαν πού εἶχε ἀγοράσει μιά χορεύτρια, νά

τῇ φέρει μέσα, ἀφοῦ πρῶτα τῇ στόλισε ὅσο μπορούσε πιό ὁμορφα καί τῆς ἔδωσε νά κρατάει μιὰ ἐλαφριά ἀσπίδα. Ἐκεῖνη χόρευε μέ
πολλά λυγίσματα τήν πυροίχη. Τότε χάλασε ὁ κόσμος ἀπό τά χει- 13
ροκροτήματα, κι οἱ Παφλαγόνες ρώτησαν ἄν πολεμοῦσαν μαζί
τους καί γυναῖκες. Οἱ στρατιῶτες ἀπάντησαν πώς αὐτές ἦταν πού
ἔκαναν τό βασιλιά νά τό βάλει στά πόδια καί νά φύγει ἀπό τό
στρατόπεδο. Ἔτσι τέλειωσε ἡ νύχτα τούτη.

Τήν ἄλλη μέρα ὁδήγησαν τοὺς ἀπεσταλμένους στό στρατεύμα. 14
Οἱ στρατιῶτες σκέφτηκαν πώς ἦταν καλὸ νά μὴ διλάφουν τοὺς
Παφλαγόνες οὔτε νά κακοπαθοῦν ἀπὸ κείνους. "Υστερ' ἀπ' αὐτό
οἱ ἀπεσταλμένοι ἔφυγαν. Κι οἱ Ἕλληνες, μέ τήν ἐντύπωση πώς
διαθέτουν ἀρκετά πλοῖα, μπήκαν μέσα κι ἄρχισαν ν' ἀρμενίζουν
μέρα καί νύχτα, ἔχοντας τόν καιρὸ κατάπρυμα καί μέ τήν Πα-
φλαγονία πρὸς τ' ἀριστερά. Τήν ἄλλη μέρα γτάνουν στή Σινώπη 15
κι ἄραξαν στήν Ἀρμίνην, πού ἦταν ἐπίνειο αὐτῆς τῆς πόλης. Οἱ
Σινωπεῖς δέδαια κατοικοῦν στήν Παφλαγονία, εἶναι ὁμῶς ἀποι-
κοι τῶν Μιλησίων. Αὐτοὶ τότε στέλνουν στοὺς Ἕλληνες γιὰ δῶρα
τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο ἀλεύρι καί χίλιες πεντακό-
σιες στάμνες γεμάτες κρασί. Ἐδῶ ἦρθε κι ὁ Χειρίσοφος ἔχοντας 16
μιὰ τριήρη. Οἱ στρατιῶτες περιέμεναν πώς θά τοὺς φέρει κάτι γυ-
ρίζοντας πίσω. Μά δὲν ἔφερε τίποτα, παρὰ μονάχα τοὺς ἀνακοί-
νωσε πώς γιὰ τίς πράξεις τους τοὺς ἐπαινεῖ ὁ ναύαρχος Ἀναξι-
διος, καθὼς καί οἱ ἄλλοι Λακεδαιμόνιοι, καί τοὺς ὑπόσχεται πώς
θά τοὺς δώσει μισθό, ἂν ἔρθουν ἔξω ἀπὸ τόν Πόντο.

Ἐκεῖ στήν Ἀρμίνην ἔμειναν οἱ στρατιῶτες πέντε μέρες. Ὅσο 17
ὁμῶς αἰσθάνονταν πώς πλησιάζουν στήν Ἑλλάδα, τόσο περισσό-
τερο τώρα παρὰ πρωτύτερα τοὺς ἔμπαινε στό μυαλό πώς πρέπει
νά γυρίσουν στήν πατρίδα ἔχοντας κάτι μαζί τους.

Νόμισαν λοιπόν πώς, ἂν ἐκλέξουν ἓναν ἀρχηγό, αὐτὸς θά μπο- 18
ρῆσει καλύτερα, παρὰ ἂν εἶναι πολλοί, νά διοικεῖ τό στρατό μέρα
καί νύχτα. Ἀκόμα ὁ ἓνας, ἂν χρειαστεῖ νά μείνει ἀπαράτηρητος
σέ κάποια ἐνέργεια, εὐκολότερα μπορεῖ νά κρατῆται, κι ἂν εἶναι
ἀνάγκη νά προλάβει κάτι, λιγότερο θά καθυστερήσει. Γιατί δέ θά
χρειαζόταν νά κουδεντιάσουν πολλοὶ ἀναμεταξὺ τους, παρὰ μο-
νάχα νά τελειώσει ἐκεῖνο πού ἀποφάσισε ὁ ἓνας. Ἀντίθετα, τόν

14-17

Οἱ Ἕλληνες
γτάνουν στή
Σινώπη, ὁ-
πον ἔρχεται
κι ὁ Χειρί-
σοφος.

18-21

Οἱ Ἕλληνες
θέλουν ἀρχη-
γὸ μὲ ἀπόλυ-
τὴ ἐξουσία
τὸν Ξενοφῶν-
τα.

προηγούμενο καιρό οί στρατηγοί τά έκαναν όλα σύμφωνα μέ τή
 19 γνώμη τής πλειοψηφίας. Ένώ έκαναν αὐτές τίς σκέψεις, στράφη-
 καν πρὸς τόν Ξενοφώντα. Πήγαν οί λοχαγοί καί τόν συνάντησαν
 καί τοῦ εἶπαν τή γνώμη τῶν στρατιωτῶν καί, ἐκφράζοντάς του
 καθένας τήν ἐκτίμησή του, προσπαθοῦσε νά τόν πείσει νά γίνει
 20 αὐτός ἀρχηγός. Ὁ Ξενοφών ἀπό τή μιά τό ἠελε, γιατί σκεφτό-
 ταν πῶς ἔτσι καί ἡ ὑπόληψή του ἀνάμεσα στοὺς φίλους θά μεγα-
 λώσῃ περισσότερο, καί ἡ φήμη του θά φτάσῃ στήν πατρίδα μεγα-
 λύτερη, κι ἀκόμα πῶς μπορούσε ἐξαιτίας του ν' ἀποχτήσουν οί
 21 στρατιῶτες κάτι καλό. Αὐτές οί σκέψεις τόν ξεσήκωσαν, ὥστε νά
 θέλῃ νά γίνει ἀρχηγός μέ ἀπόλυτη ἐξουσία. Ἀπό τήν ἄλλη ὁμως,
 κάθε φορὰ πού σκεφτόταν πῶς τά μελλούμενα δέν μπορεῖ νά τά
 γνωρίζῃ κανένας ἄνθρωπος, καί πῶς γι' αὐτό ὑπῆρχε φόβος μή-
 πως χάσῃ καί τή δόξα πού εἶχε κερδίσει πρωτότερα, δέν ἤξερε τί
 νά κάνει.

22-23

Τί ἔδειξαν
 τά σημάδια
 κι οί θυσίες.

22 Τή στιγμή πού θρυσκόταν σέ ἀμηχανία γιά τό τί νά ἀποφασίσει,
 τοῦ φάνηκε προτιμότερο νά ζητήσῃ τή συμβουλή τῶν θεῶν.
 Πρόσταξε τότε νά τοῦ φέρουν δυό ζῶα κι ἔκανε θυσία στό Δία τό
 βασιλιά, γιατί σ' αὐτόν τοῦ εἶχε ὀρίσει τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν νά
 θυσιάσῃ. Εἶχε μάλιστα τή γνώμη πῶς αὐτός ὁ θεός τοῦ εἶχε στεί-
 λει τό ὄνειρο πού εἶδε, ὅταν ἀρχίζε μέ τοὺς ἄλλους στρατηγούς
 23 νά φροντίζει γιά τό στρατό. Κι ὅταν ξεκινοῦσε ἀπό τήν Ἐφεσο
 γιά νά παρουσιαστῇ στόν Κύρο, θυμόταν πῶς ἔκραζε ἕνας ἀετός
 πρὸς τά δεξιὰ του, καθισμένος ὁμως. Ὁ μάντης πού τόν συνό-
 δευε τοῦ εἶπε πῶς αὐτό τό σημάδι ἦταν σημαντικό, ὅχι συνηθι-
 σμένο, καί πῶς προφῆτεψε δόξα, μά καί κόπους μεγάλους. Γιατί
 τά ὄρνια κάνουν ἐπιθέσεις ἐνάντια στόν αἰετό πού κάθεται στή
 γῆ. Πρόσθεσε ὁμως πῶς δέν ἐσήμαινε πλοῦτη, ἀφοῦ ὁ αἰετός πε-
 24 τώντας προπάντων παίρνει τήν τροφή του. Ὅταν λοιπόν ἔκανε
 τή θυσία, ὁ θεός τοῦ προφῆτεψε καθαρά πῶς δέν εἶχε ἀνάγκη
 ἀπό ἄλλη ἐξουσία καί πῶς δέν ἔπρεπε νά τή δεχτεῖ, ἂν τόν ἐκλέ-
 ξουν ἀρχηγό. Αὐτά τότε ἔτσι ἔγιναν.

25-31

Ποῦ στηρίζῃ
 τήν ἀγνοήσῃ
 του ὁ Ξενοφών.

25 Κατόπι συγκεντρώθηκε ὁ στρατός, κι ἔλεγαν ὅλοι νά ἐκλέξουν
 ἕναν ἀρχηγό. Μόλις πῆραν αὐτή τήν ἀπόφαση, πρότειναν τόν Ξε-
 νοφώντα. Κι ἐπειδὴ φαινόταν καθαρά πῶς θά τόν ἐκλέξουν, ἂν

κανέννας φέρει τό ζήτημα σέ ψηφοφορία, ὁ Ξενοφῶν σηκώθηκε
 καί μίλησε ἔτσι: «Σάν ἄνθρωπος πού εἶμαι, στρατιῶτες, μέ συγκι- 26
 νεῖ ἡ ἐκτίμησή σας. Σᾶς χρωστῶ εὐγνωμοσύνη γι' αὐτό, καί εὐχο-
 μαί νά δώσουν οἱ θεοί νά μπορέσω νά σᾶς κάμω κάτι καλό. Τό νά
 ἐκλέξετε ὁμῶς ἐμένα ἀρχηγό σας, ἐνῶ βρίσκεται ἐδῶ ἄντρας
 Σπαρτιάτης, μοῦ φαίνεται πῶς δέν εἶναι ὠφέλιμο γιά σᾶς, καί
 δυσκολότερα θά πετύχετε ἀπό τοὺς Σπαρτιάτες κάτι πού θά
 χρειάζεστε. Νομίζω ἀκόμα πῶς αὐτό γιά μένα εἶναι ἐπικίνδυνο.
 Γιατί βλέπω πῶς καί ἐνάντια στήν πατρίδα μου δέν ἔπαψαν νά 27
 πολεμοῦν, παρὰ ὅταν τήν ἀνάγκασαν νά παραδεχτεῖ πέρα γιά
 πέρα πῶς οἱ Λακεδαιμόνιοι τήν ἐξουσιάζουν. Ὅταν τό παραδέ- 28
 χτηκαν αὐτό, μονομιᾶς σταμάτησαν τόν πόλεμο, καί δέν πολιορ-
 κησαν πιά ἀπό κεῖ κι ὕστερα τήν πόλη. Ἄν λοιπόν ἐγώ, παρ' ὄλο
 πού τά βλέπω αὐτά, φαινόμενουν πῶς, ὅπου μπορῶ, ἐκεῖ προ-
 σπαθῶ νά ἀδυνατίσω τήν ἐξουσία τους, σκέφτομαι μήπως πολύ
 γρήγορα μέ κάμουν νά δάλω γνώση. Ὅσο γιά τή σκέψη πού κά- 29
 νετε, πῶς δηλαδή θά γίνονται λιγότερες ἐξεγέρσεις, ὅταν ὑπάρχει
 ἓνας ἀρχηγός παρὰ ὅταν ὑπάρχουν πολλοί, νά ξέρετε καλά πῶς
 ἂν ἐκλέξετε ἄλλον δέ θά μέ βρεῖτε ἐμένα νά ἀπειθαρχῶ. Γιατί ἔχω
 τή γνώμη πῶς ἐκεῖνος πού ἀντιστέκεται στόν ἀρχηγό του στήν
 περίοδο τοῦ πολέμου, αὐτός ἀντιστέκεται στήν ἴδια τή σωτηρία
 του. Ἄν ὁμῶς ἐκλέξετε ἐμένα, δέ θά παραξενευτῶ ἂν βρεῖτε με-
 ρικούς δυσαρεστημένους καί μαζί σας καί μαζί μου». Ὅταν τά 30
 εἶπε αὐτά, σηκώθηκαν πολύ περισσότεροι κι ἔλεγαν πῶς αὐτός
 πρέπει νά γίνει ἀρχηγός. Ὁ Ἀγασίας μάλιστα ὁ Στυμφάλιος εἶπε
 πῶς θά ἦταν ἀστείο, ἂν τά πράγματα ἦταν ὅπως τά ἔθεσε ὁ Ξε-
 νοφῶν. «Θά θυμώσουν οἱ Λακεδαιμόνιοι, ἂν ἐκεῖνοι πού βρί-
 σκονται σ' ἓνα συμπόσιο δέν ἐκλέξουν Σπαρτιάτη νά τό διευθύ-
 νει; Ἄν αὐτό εἶναι ἔτσι, εἶπε, τότε φυσικά οὔτε λοχαγοί δέν μπο-
 ροῦμε νά εἶμαστε ἐμεῖς, ἐπειδή καταγόμεστε ἀπό τήν Ἀρκαδία».

Τότε οἱ στρατιῶτες θορυβώντας ἐπιδοκίμασαν, γιατί ὁ Ἀγασίας
 εἶχε μιλῆσει σωστά. Ὁ Ξενοφῶν ὁμῶς, ἐπειδή ἔβλεπε πῶς ἦταν 31
 ἀνάγκη νά ἀντισταθεῖ περισσότερο, σηκώθηκε κι εἶπε: «Γιά νά
 δεβαιωθεῖτε, στρατιῶτες, σᾶς ὀρκίζομαι σέ ὅλους τοὺς θεοὺς καί
 τίς θεές πῶς ἐγώ μόλις κατάλαβα τή γνώμη σας, ἔκανα θυσιᾶς γιά
 νά μάθω ἂν ἦταν ὠφέλιμο καί σέ σᾶς νά μοῦ ἀναθέσετε αὐτό τό

ἄξιωμα, καί σέ μένα νά τό ἀναλάβω. Καί οἱ θεοί μου ἔδωσαν μέ τις θυσίες τόσο φανερά σημάδια, ὥστε κι ἓνας ἄνθρωπος πού δέν ἔχει ἰδέα ἀπό μαντική, θά μπορούσε νά καταλάβει πώς ἐγώ πρέπει νά σταθῶ μακριά ἀπό τή διοίκηση τοῦ στρατοῦ».

32-33

Εκλογή τοῦ
Χειρίσοφου.

32 "Ἐτσι ἐκλέγουν τό Χειρίσοφο, πού ὕστερ' ἀπό τήν ἐκλογή του σηκώθηκε κι εἶπε: «Πρέπει νά ξέρετε, στρατιῶτες, πώς οὔτε ἐγώ θά ἀπειθαρχοῦσα, ἄν ἐκλέγατε ἄλλον. Προσφέρατε πάντως ὑψηροσία στόν Ξενοφῶντα μέ τό νά μήν τόν ἐκλέξετε, γιατί καί τώρα ἀκόμα τόν συκοφαντοῦσε μέ ὅλα τά μέσα ὁ Δέξιππος στόν Ἄναξιῖδιο, παρ' ὅλο πού προσπαθοῦσα νά τόν κάνω νά σωπάσει. Τοῦ ἔλεγε δηλαδή πώς πιστεύει ὅτι ὁ Ξενοφῶν θά προτιμοῦσε νά διοικεῖ τό στρατό τοῦ Κλέαρχου μαζί μέ τόν Τιμασίωνα τό Δαρδανέα, παρὰ μέ μένα πού εἶμαι ἀπό τή Λακωνία. Ἀφού ὁμως ἐκλέξατε ἐμένα, πρόσθεσε, θά προσπαθήσω μέ κάθε τρόπο νά ὄσας ὠφελήσω. Τώρα νά κάνετε ὅλες τις ἐτοιμασίες πού χρειάζονται γιά νά ταξιδεύουμε αὔριο, ἄν μᾶς κάνει καλόν καιρό. Θά τραδηῖξουμε γιά τήν Ἡράκλεια, ὅπου πρέπει νά προσπαθήσουμε ὅλοι ν' ἀράξουμε. Ὅσο γιά τά ἄλλα, θά τά σκεφτοῦμε ὅταν λάμε ἐκεῖ».

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΗΡΑΚΛΕΙΑ.

Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΧΩΡΙΖΕΤΑΙ ΣΕ ΤΡΙΑ ΜΕΡΗ.

ΠΟΥ ΤΟ ΚΑΘΕΝΑ ΣΥΝΕΧΙΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΜΟΝΟ

ΚΕΦ. 2 1

1-8

Οἱ Ἕλληνες
ζητοῦν ἀπό
τοῦς Ἡρα-
κλειώταις
χρήματα.

Ἀπό κεῖ τήν ἄλλη μέρα μπήκαν στά πλοῖα καί ξεκίνησαν μέ καλόν καιρό, ταξιδεύοντας δυό μέρες κοντά στή στεριά. Καί κα-
θώς ἀρμένιζαν γιαλό γιαλό, [παραινοῦσαν τήν παραλία τοῦ
Ἰάσονα, ὅπου λένε πώς ἄραξε ἡ Ἀργώ, καί τά μέρη ὅπου χύνον-
ται τά νερά τῶν ποταμῶν, πρώτα τοῦ Θερμώδοντα, ὕστερα τοῦ
Ἰση, κατόπι τοῦ Ἀλῆ καί τελευταῖα τοῦ Παρθένιου. Ὄταν τόν
προσπέρασαν κι αὐτόν] ἔφτασαν στήν Ἡράκλεια, μιά πόλη ἐλ-
ληνική, ἀποικία τῶν Μεγαρέων, πού ὀρίζεται στή χώρα τῶν
Μαριανδυνῶν. Ἀράξαν στήν Ἀχερουσιάδα Χερσόνησο, ἀπ'
ὅπου λένε πώς ὁ Ἡρακλῆς κατέδωκε στόν Ἄδη γιά νά βρεῖ τό
σκύλο Κέρβερο· ἐκεῖ καί σήμερα ἀκόμα δείχνουν τά σημάδια.

πού φανερώνουν πώς τό κατέδασμα ἔγινε σέ δάθος μεγαλύτερο
 ἀπό δυό στάδια. Σ' αὐτό τό μέρος οἱ Ἑρακλειῶτες στέλνουν 3
 στούς Ἕλληνες γιά δῶρα τρεῖς χιλιάδες μέδιμνους κριθαρένιο
 ἀλεύρι, δυό χιλιάδες στάμνες γεμάτες κρασί, εἴκοσι δόδια καί
 ἑκατό πρόβατα. Ἐδῶ, ἀνάμεσα στόν κάμπο, τρέχει ἓνας ποταμός
 πού λέγεται Λύκος, κι ἔχει πλάτος δυό πλῆθρα. Τότε συγκεντρώ- 4
 θηκαν οἱ στρατιῶτες καί σκέφτονταν ἄν ἔπρεπε, φεύγοντας ἀπό
 τόν Πόντο, νά κάμουν τήν ὑπόλοιπη πορεία τους ἀπό τή στεριά ἢ
 ἀπό τή θάλασσα. Μά τήν ὥρα πού συζητοῦσαν, σηκώθηκε ὁ Λύ-
 κων ὁ Ἀχαιοῦς καί εἶπε: «Ἀπορῶ, στρατιῶτες, μέ τοὺς στρατη-
 γοὺς μας, πού δέ φροντίζουν νά μᾶς προμηθεύουν μισθό γιάν'
 ἀγοράζουμε τροφίμα. Γιατί αὐτά πού μᾶς δώρισαν οἱ Ἑρακλει-
 ῶτες, δέ θά φτάσουν νά συντηρηθεῖ ὁ στρατός οὔτε γιά τρεῖς μέ-
 ρες. Καί δέ ὀλέπω τόπο, ἀπ' ὅπου θά μπορούσαμε νά προμηθευ-
 τοῦμε τροφίμα ὅσο θά ταξιδεύουμε. Ἐγώ λοιπόν τή γνώμη πώς 5
 πρέπει νά ζητήσουμε ἀπό τοὺς Ἑρακλειῶτες τό λιγότερο τρεῖς
 χιλιάδες κυζικηνούς – ἄλλος εἶπε ὅχι λιγότερους ἀπό δέκα χιλι-
 άδες – καί νά ἐκλέξουμε ἀντιπρόσωπους τοῦτη τή στιγμή πού
 συνεδριάζομε, γιά νά τοὺς στείλουμε στήν πόλη καί νά πληροφο-
 ρηθοῦμε τήν ἀπάντηση πού θά μᾶς δώσουν, ὥστε νά πάρουμε
 ἀνάλογες ἀποφάσεις». Ὑστερ' ἀπ' αὐτά πρότειναν γιά ἀντιπρό- 6
 σωπους πρῶτα τόν Χειρίσοφο, ἐπειδὴ τόν εἶχαν ἐκλέξει ἀρχηγό.
 Μεριζοὶ πρότειναν καί τόν Ξενοφῶντα, ἄλλοι ὁμως ἀπόκρουσαν
 ἐπίμονα τήν πρόταση. Γιατί κι οἱ δυό τους εἶχαν τήν ἴδια γνώμη,
 δηλαδή νά μὴν πιέζουν ἐλληνικὲς καί φιλικὲς πόλεις νά τοὺς
 προσφέρουν κατὶ δίχως τή θέλησή τους. Ἔτσι, ἀφοῦ αὐτοί δέ 7
 φαίνονταν πρόθυμοι νά πάνε, στέλνουν τόν Λύκωνα τόν Ἀχαιοό,
 τόν Καλλίμαχο τόν Παρθάσιο καί τόν Ἀγασία τόν Στυμφάλιο.
 Τοῦτοι πῆγαν στήν Ἡράκλεια καί ἀνακοίνωσαν τίς ἀποφάσεις
 τοῦ στρατοῦ. Λένε μάλιστα γιά τόν Λύκωνα πὼς τοὺς ἀπέιλησε
 κιόλας, ἄν δέν ἔκαναν αὐτά πού πούς ζητοῦσαν. Ὅταν οἱ Ἑρα- 8
 κλειῶτες τ' ἀκουσαν, ἀπάντησαν πὼς θά σκεφτοῦν. Ἀμέσως
 ὁμως μάζεψαν ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς τὰ πράγματά τους, χάλασαν τήν
 ἀγορά κι ἔβαλαν τὰ ψόνια μέσα στήν πόλη, ἐκλείσαν τίς πόρτες
 καί φάνηκαν ἐπάνω στὰ τείχη ὀπλισμένοι στρατιῶτες.

9-16

Τότε ἐκείνοι πού δημιούργησαν αὐτὴ τὴν ἀνωμαλία, κατηγο- 9 Ὁ στρατός

χωρίζεται σέ
τρία μέρη

- ροῦσαν τοὺς στρατηγούς πῶς τοὺς χάλασαν τὰ σχέδια. Γι' αὐτό συγκεντρώθηκαν οἱ Ἀρκάδες κι οἱ Ἀχαιοί, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς προπάντων τόν Καλλίμαχο τόν Παροράσιο καί τό Λύκωνα τόν
- 10 Ἀχαιό· κι ἔλεγαν ἀναμεταξύ τους πῶς ἦταν ντροπή νά κυθερνᾷ τοὺς Πελοποννήσιους καί τοὺς Σπαρτιάτες ἕνας Ἀθηναῖος, πού δέν εἶχε φέρεῖ οὐτ' ἓνα στρατιώτῃ μαζί του, καί νά κοπιάζουν αὐτοί, ἐνῶ ἄλλοι νά παίρνουν τὰ κέρδη, ἀφοῦ μάλιστα μόνοι τους εἶχαν ἐξασφαλίσῃ τή σωτηρία τοῦ στρατοῦ. Γιατί, ἔλεγαν, ἐκεῖνοι πού τήν πέτυχαν ἦταν Ἀρκάδες καί Ἀχαιοί, ἐνῶ τό ἄλλο
- 11 στράτευμα δέν πρόσφερε τίποτα – καί πραγματικά περισσότεροι ἀπό τοὺς μισοὺς στρατιώτες ἦταν Ἀρκάδες καί Ἀχαιοί. Ἄν εἶχαν λοιπόν μυαλό, ἔπρεπε νά ἐνωθοῦν καί νά ἐκλέξουν στρατηγούς ἀπόλυτα δικούς τους, ὁπότε θά προσπαθοῦσαν, προχωρών-
- 12 τας, νά πετύχουν καί τίποτε λάφυρα. Αὐτά ἀποφάσισαν. Γι' αὐτό ἄφησαν τό Χειρίσοφο ὅσοι Ἀρκάδες ἢ Ἀχαιοί θορίσκονταν κοντά του, καθὼς καί τόν Ξενοφῶντα, ἐνώθηκαν, καί διαλέγουν ἀπό μέσα ἀπό τοὺς ἴδιους δέκα στρατηγούς. Τοῦτοι πῆραν τήν ἀπόφαση νά κάνουν ἐκεῖνα πού θά ἀποφασίζει ἡ πλειοψηφία. Ἔτσι καταργήθηκε ἡ γενική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου, ἔξι ἢ ἑφτά
- 13 μέρες ἀπό τότε πού τόν εἶχαν ἐκλέξει. Ὁ Ξενοφῶν ὅμως ἠθελε νά προχωρήσῃ μαζί τους, γιατί εἶχε τή γνώμη πῶς μ' αὐτό τόν τρόπο ὑπῆρχε μεγαλύτερη σιγουριά, παρά ἂν πῆγαινε καθένas χωριστά. Ἀλλά ὁ Νέων προσπαθοῦσε νά τόν καταφέρει νά φύγῃ μόνος, γιατί ἔμαθε ἀπό τό Χειρίσοφο πῶς ὁ Κλέανδρος, ὁ διοικητής τοῦ Βυζαντίου, εἶπε πῶς θά ἔρθῃ στό λιμάνι τῆς Κάλπης μέ τριῆρεις.
- 14 Καί τοῦ ἔδωσε τέτοια συμβουλή, γιά νά ταξιδέψουν αὐτοί κι οἱ στρατιώτες τους μέ τὰ καράβια, καί ὄχι ἄλλος κανένας. Καί ὁ Χειρίσοφος, ἀπό τή μιά ἐπειδὴ ἦταν στενοχωρημένος μέ ὅσα ἔγιναν κι ἀπό τήν ἄλλη ἐπειδὴ ὕστερ' ἀπ' αὐτά μισοῦσε τοὺς στρα-
- 15 τιώτες, δίνει τήν ἄδεια στό Νέωνα νά κάνει ὅ,τι θέλει. Τότε ὁ Ξενοφῶν σκέφτηκε γιά λίγο νά ξεφορτωθεῖ τοὺς στρατιώτες καί νά φύγῃ μόνος. Μά καθὼς ἐθυσίαζε στόν ὁδηγό Ἡρακλῆ καί τόν ρωτοῦσε ἂν ἦταν ὠφελιμότερο καί προτιμότερο νά συνεχίσῃ τήν πορεία μέ τοὺς στρατιώτες πού τοῦ ἀπόμειναν ἢ νά τοὺς ἀφήσει,
- 16 ὁ θεός μέ τίς θυσίες τοῦ ἔδωσε σημάδι νά πάει μαζί τους. Ἔτσι χωρίζεται ὁ στρατός σέ τρία μέρη: Ἀπό τή μιά οἱ Ἀρκάδες καί

οἱ Ἀχαιοὶ ποῦ ἦταν περισσότεροὶ ἀπὸ τέσσερις χιλιάδες, ὅλοι τοὺς ὀπλίτες, ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὸ Χειρίσοφο ὥς χίλιοι τετρακόσιοι ὀπλίτες καὶ ἑφτακόσιοι πελταστές, ποῦ ἦταν οἱ Θράκες τοῦ Κλέαρχου, καὶ τέλος ἴσαμε χίλιοι ἑφτακόσιοι ὀπλίτες μὲ τὸν Ξενοφῶντα καὶ κάπου τριακόσιοι πελταστές. Ὅσο γιὰ ἵππικὸ μο-
νάχα ὁ Ξενοφῶν εἶχε, γύρω στοὺς σαράντα ἵππεις.

17-19

Ἀναχώρηση.

Πρῶτοι φεύγουν οἱ Ἀρχάδες παίρνοντας πλοῖα ἀπὸ τοὺς 17 Ἡρακλειώτες, γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ξαφνικά ἐνάντια στοὺς Βιθυνοὺς καὶ ν' ἀρπάξουν ὅσα λάφυρα μποροῦσαν. Καὶ ξεμπαράκρουν στὸ λιμάνι τῆς Κάλπης, πάνω κάτω στὸ κέντρο τῆς Θράκης. Ὁ 18 Χειρίσοφος πάλι ἄρχισε μονομιᾶς νὰ θαδίζει ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Ἡρακλειωτῶν καὶ προχωροῦσε μέσα στὴ χώρα. Καὶ μόλις μπήκε στὴ Θράκη, ἄρχισε νὰ θαδίζει κοντά στὴ θάλασσα, γιατί ἦταν ἄρρωστος. Ὅσο γιὰ τὸν Ξενοφῶντα, αὐτὸς πήρε πλοῖα κι ἔκανε 19 ἀπόδραση στὸ μέρος ποῦ χωρίζεται ἡ Θράκη ἀπὸ τὴ χώρα τῆς Ἡράκλειας, καὶ προχώρησε στὸ ἐσωτερικό.

ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΩΝ
ΣΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΗΣ ΚΑΛΠΗΣ, ΥΣΤΕΡ' ΑΠΟ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ
ΤΩΝ ΑΡΚΑΔΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΞΕΝΟΦΩΝΤΑ

(Παραπάνω διηγηθήκαμε μὲ ποιὸν τρόπο καταργήθηκε ἡ γε-
νική ἀρχηγία τοῦ Χειρίσοφου καὶ πῶς διασπάστηκε τὸ στρα-
τευμα τῶν Ἑλλήνων. Τό καθένα ἀπὸ τὰ τρία σώματα ἔκαμαν
τοῦτα δῶ: Οἱ Ἀρχάδες, μόλις ξεμπαράκαραν στὸ λιμάνι τῆς Κάλ-
πης, προχωροῦν πρὸς τὰ πρῶτα χωριά, ποῦ ἦταν μακριὰ ἀπὸ τὴ
θάλασσα τριάντα πάνω κάτω στάδια. Κι ὅταν ξημέρωσε, ὀδη-
γοῦσε κάθε στρατηγὸς τὸ λόχο του σ' ἓνα χωριό. Ἄν τύχαινε
ὁμως νὰ τοὺς φανεῖ κάποιο πῶς ἦταν μεγαλύτερο ἀπὸ τ' ἄλλα, σ'
αὐτὸ ὀδηγοῦσαν οἱ στρατηγοὶ δυὸ δυὸ τοὺς λόχους. Ὅρισαν ἐπί-
σης καὶ ἓνα λόφο, ὅπου ἔπρεπε ὅλοι νὰ μαζεῦνται. Καὶ ἐπειδὴ
ἔκαναν τὴν ἐπίθεση ξαφνικά, καὶ πολλοὺς αἰχμάλωτους ἔπιασαν
καὶ πολλὰ πρῶτα ἀρπάξαν. Μά οἱ Θράκες ποῦ γλίτωσαν, ἄρ-
χισαν νὰ συγγεντρώνονται καὶ ξέφυγαν πολλοὶ μέσα ἀπὸ τὰ χέ-
ρια τῶν ὀπλιτῶν, γιατί οἱ ἴδιοι ἦταν πελταστές. Ὅταν πιά εἶχαν

ΚΕΦ. 3

1-9

Ἐπίθεση τῶν
Θρακῶν καὶ
ταλαιπωρία
τῶν Ἀρκάδων.

3

4

- συγγεντρωθεί ἄρκετοί, πρῶτα πρῶτα λάνουν ἐπίθεση ἐνάντια
 στό λόχο τοῦ Σμίζρητα, ἐνός στρατηγοῦ ἀπό τοὺς Ἀρζάδες, ἐνῶ
 5 πήγαινε στό συμφωνημένο μέρος κουδαλώντας μαζί του πολλά
 λάφυρα. Γιά κάμποση ὥρα οἱ Ἕλληνες θαδίζοντας πολεμοῦσαν
 κιόλας. Μά ὅταν διάδαιναν μιὰ χαράδρα, τοὺς παίρνουν κινήρι
 οἱ Θράκες, σζοτώνουν μάλιστα τὸν ἴδιο τὸ Σμίζρητα κι ὅλους
 ὅσοι πήγαιναν μαζί του. Ἀπὸ ἓναν ἄλλο λόχο πού τὸν διοικοῦσε
 ὁ Ἡγήσανδρος, ἓνας ἀπὸ τοὺς δέκα στρατηγοὺς, ἄφησαν μονάχα
 ὀχτῶ ἄντρες. Γλίτωσε μαζί με αὐτοὺς κι ὁ ἴδιος ὁ Ἡγήσανδρος.
 6 Τότε συνενώθηκαν καὶ οἱ ἄλλοι λόχοι, μεριχοὶ με μεγάλο ζόλο, οἱ
 ὑπόλοιποι χωρὶς νὰ δοκιμάσουν δυσκολία. Οἱ Θράκες ὁμως
 ὅποτε ἀπὸ κεῖνη τὴν ἐπιτυχία ἄρχισαν νὰ φωνάζουν δυνατὰ ὁ
 ἓνας στὸν ἄλλο καὶ νὰ συγγεντρώνονται τὴ νύχτα με μεγάλη δρα-
 στηριότητα. Καὶ μόλις ξημέρωσε, παρατασσόταν ἱππικό πολὺ καὶ
 πέλταστικό γύρω στό λόχο, ὅπου ἦταν στρατοπεδευμένοι οἱ Ἕλ-
 7 ληνες, μαζευόνταν ἀδιάκοπα κι ἄλλοι, καὶ χτυποῦσαν ἀνεμπόδι-
 στα τοὺς ὀπλίτες. Γιατί οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν οὔτε τοξότη οὔτε
 ἀκοντιστή οὔτε ἱππέα, ἐνῶ οἱ Θράκες περνοῦσαν δίπλα τους
 ἐφιπποὶ καὶ τοὺς χτυποῦσαν με τὰ ἀκόντια. Κι ἂν καμιά φορὰ οἱ
 Ἕλληνες ὀρμοῦσαν καταπάνω τους, ἐκεῖνοι εὐκολὰ ξέφευγαν,
 8 ἐνῶ ἄλλοι δικοὶ τους ἔκαναν ἐπίθεση ἀπὸ ἄλλα σημεία. Ἀπὸ
 τοὺς Ἕλληνες τότε πληγώνονταν πολλοί, ἀπὸ τοὺς ἀντίπαλους
 ἀντίθετα κανένα. Ἔτσι δὲν μπορούσαν νὰ ζωνήσουν ἀπ' αὐτό
 τὸ μέρος καὶ στό τέλος μάλιστα οἱ Θράκες δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ
 9 πάρουν καὶ νερό. Ἀρχισαν τότε νὰ συζητοῦν γιὰ εἰρήνη, ἐπειδὴ
 ὀρίζονταν σὲ μεγάλη δυσκολία. Καὶ εἶχαν καταλήξει σὲ συμφω-
 νία γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα σημεία, μονάχα πού οἱ Ἕλληνες ζητοῦσαν
 ὁμηρους κι οἱ Θράκες δὲν ἤθελαν νὰ δώσουν. Σ' αὐτό τὸν ὄρο
 σκόνταψαν οἱ διαπραγματεῦσεις. Ἡ κατάσταση λοιπὸν τῶν Ἀρ-
 ζάδων ἦταν αὕτη.

10-11

Χειρίσοφος 10
 καὶ Ξενοφῶν.

Στὸ μεταξὺ ὁ Χειρίσοφος, με σιγιοιὰ προσχωρώντας παρα-
 λιακά, φτάνει στό λιμάνι τῆς Κάλπης. Ὅταν τέλος ὁ Ξενοφῶν
 θαδίζει στὰ μεσόγεια, τρέχοντας οἱ ἱππεῖς του μπροστά συναντοῦν
 γάτι γέροντες, πού πήγαιναν πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Τοὺς ὀδήγη-
 σαν στὸν Ξενοφῶντα κι αὐτὸς τοὺς ρωτᾷ ἂν εἶδαν πουθενά ἄλλο

ἐλληνικό στρατεύμα. Ἐκεῖνοι τὸν πληροφόρησαν γιὰ ὅσα εἶχαν 11
 γίνει, καὶ τοῦ εἶπαν πὺς αὐτὴν τῇ στιγμῇ οἱ Ἕλληνες δορῖσκονται
 περιζυζλωμένοι πάνω σ' ἓνα λόφο ἀπ' ὅλους τοὺς Θυράκας. Τότε
 ἔδωκε ἀρκετὴ φρουρά νὰ φυλάει αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, γιὰ νὰ
 τοὺς ἔχει ὁδηγοὺς ὅπου χρειαστεῖ. Ὑστερα τοποθέτησε δέκα
 σκοποὺς γύρω σὸ στρατόπεδο, συγγέντωσε τοὺς στρατιώτες
 καὶ τοὺς εἶπε: «Στρατιώτες, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἀρχάδες ἔχουν 12
 σκοτωθεῖ, καὶ οἱ ὑπόλοιποι εἶναι πολιορκημένοι πάνω σ' ἓνα λό-
 φο. Ἐγὼ ὁμως τῇ γνώμῃ πὺς ἂν ἐκεῖνοι χαθοῦν, οὔτε γιὰ μᾶς πιά
 θὰ ὑπάρχει σωτηρία, ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ εἶναι τόσο πολλοὶ καὶ ἔχουν
 πάρει τόσο μεγάλο θάρρος. Τὸ καλύτερο ποὺ ἔχομε νὰ κάμουμε 13
 λοιπὸν εἶναι νὰ τρέξουμε νὰ τοὺς δοιήσουμε, ὅσο γίνεται γρη-
 γορότερα, γιὰ νὰ πολεμήσουμε μαζί τους, ἂν εἶναι ἀκόμα ζωντα-
 νοί, καὶ νὰ μὴ μείνουμε μονάχοι, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἔχομε συντρό-
 φους στοὺς κινδύνους. Γιατί ἀπὸ δῶ δὲ θὰ μπορούσαμε νὰ πάμε 16
 κοντά σὲ κανένα μέρος, ἀφοῦ ὁ δρόμος γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε (14)
 στὴν Ἡράκλεια εἶναι μακρινός, καθὼς καὶ ἐκεῖνος ποὺ πρέπει νὰ
 περάσουμε γιὰ νὰ φτάσουμε στὴ Χερσόπολη. Καὶ οἱ ἐχθροὶ δορ-
 σκονται κοντά μας. Ἀντίθετα, γιὰ τὸ λιμάνι τῆς Κάλτης, ὅπου
 λογαριάζομε πὺς θὰ δορῖσεται ὁ Χειρίσοφος, ἂν ἔχει γλιτώσει, ὁ
 δρόμος εἶναι πολὺ κοντινός. Ἐκεῖ ὁμως οὔτε πλοῖα ὑπάρχουν γιὰ
 νὰ μποῦμε μέσα καὶ νὰ ταξιδέψουμε, οὔτε θὰ ἔχομε τροφίμα,
 ἔστω γιὰ μιὰ μέρα, ἂν ἀποφασίσουμε νὰ μείνουμε λίγο. Στὴν 17
 περίπτωση ἀλλὰ ποὺ θὰ ἐξοντωθοῦν οἱ πολιορκημένοι, θὰ εἶναι (15)
 χειρότερο νὰ περνοῦμε τοὺς κινδύνους μονάχα μὲ τοὺς στρατιώ-
 τες τοῦ Χειρίσοφου, παρὰ νὰ γλιτώσουν ἐκεῖνοι, νὰ συγγεντω-
 θοῦμε ὅλοι σὸ ἴδιο μέρος καὶ νὰ φροντίζουμε γιὰ τὴν κοινὴ σω-
 τηρία. Πρέπει λοιπὸν νὰ πάρουμε θάρρος καὶ νὰ προχωρήσουμε,
 γιατί τώρα εἶναι εὐκαιρία ἢ νὰ δοῦμε δοξασιμένο θάνατο ἢ νὰ
 κάμουμε ἓνα ὠραιότατο κατόρθωμα, γλιτώνοντας τόσοις πολ-
 λούς Ἕλληνες. Γιατί ὁ θεὸς μπορεῖ νὰ τακτοποιήσῃ τὰ πράγματα 18
 ἔτσι, θέλοντας νὰ ταπεινώσῃ ἐκείνους ποὺ εἶχαν μεγάλο ἐγωῖσμό (16)
 καὶ ἔλεγον μεγάλα λόγια, καὶ ἀντίθετα ἐμᾶς, ποὺ τὸ καθετὶ τὸ ἀρχί-
 ζομε ρωτώντας τοὺς θεοὺς, νὰ μᾶς δοξάσῃ περισσότερο ἀπὸ κεί-
 νους. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀκολουθεῖτε καὶ νὰ εἰστε πολὺ προσεκτι-
 zoί, γιὰ νὰ μπορεῖτε νὰ ἐκτελεῖτε ὅλες τίς διαταγές. Τώρα πρέπει 14
 (17)

12-15 (18)
 Λόγος τοῦ
 Ξενοφώντα.

νά προχωρήσουμε, ὥσπου νά μᾶς φανεῖ κατάλληλη ἡ ὥρα γιά δειπνο, καί ὕστερα νά στρατοπεδεύουμε. Ὅσο βαδίζομε, ὁ Τιμασίων μέ τό ἵππικό νά πηγαίνει μπροστά, χωρίς νά μᾶς χάνει ἀπό τά μάτια του, καί νά κατασκοπεύει τά πιά πέρα, γιά νά μᾶς ξεφύγει τίποτε».

15 Αὐτά εἶπε καί μῆκε ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ. Ἔστειλε ὁμως

(18) κι ἀπό τοὺς γυμνήτες μερικοὺς ἄντρες εὐκίνητους στίς πλαγίές

καί στά ὑψώματα, γιά νά τόν εἰδοποιήσουν ἂν ἔδλεπαν πουθενά

κάτι. Τοὺς ἔδωσε μάλιστα τήν ἐντολή νά καῖνε καθετί πού θά

συναντοῦσαν καί μπορούσε νά καεῖ. Τότε οἱ ἵππεις σκορπίστη-

καν σέ ὅλη τήν ὁμαλή ἔκταση κι ἔκαιγαν, οἱ πελταστὲς περνοῦσαν

κι ἐκεῖνοι στά ὑψώματα κι ἔκαιγαν καθετί πού ἔδλεπαν γιά κά-

ψιμο, καί τό ὑπόλοιπο στράτευμα ἔκανε τό ἴδιο, ἂν συναντοῦσε

κάτι πού εἶχε μείνει ἀπό τοὺς ἄλλους. Ἔτσι ὁλόκληρη ἡ χώρα

ἔδινε τήν ἐντύπωση πὼς καιόταν καί τό στράτευμα πὼς ἦταν

20 πολυάριθμο. Ὅταν νόμισαν πὼς ἡ ὥρα ἦταν κατάλληλη, δῆκαν

ἀπὸ τὸν κάμπο καί στρατοπέδεψαν ἐπάνω σ' ἓνα λόφο, ὥστε καί

τίς φωτιές πού ἄναβαν οἱ ἐχθροὶ ἔδλεπαν, πού θρίσκονταν μα-

κριά τους πάνω κάτω σαράντα στάδια, καί οἱ ἴδιοι ἄναβαν ὅσο

21 μπορούσαν περισσότερες. Μόλις δείπνησαν, δόθηκε ἡ διαταγή νά

σθήσουν ὅλες τίς φωτιές· τῇ νύχτᾳ ἔβαλαν φρουροὺς καί

πλάγιασαν νά κοιμηθοῦν. Κι ὅταν ξιμέρωσε, προσευχήθηκαν

στοὺς θεοὺς, παρατάχτηκαν καί ξεκίνησαν ὅσο μπορούσαν γρη-

22 γορότερα, ἔτοιμοι γιά μάχη. Ὁ Τιμασίων ὁμως καί οἱ ἵππεις,

προχωρώντας μαζί μέ τοὺς ὀδηγοὺς, ἔφτασαν χωρίς νά τό κατα-

λάβουν ἐπάνω σὸ λόφο, ὅπου θρίσκονταν πολιορκημένοι οἱ Ἑλ-

ληνες. Ἀλλὰ δὲ βλέπουν οὔτε φίλικό οὔτε ἐχθρικό στράτευμα,

(αὐτά τά ἀνακοινώνουν σὸν Ξενοφῶντα καί στοὺς στρατιῶτες)

παρὰ μερικές γριουῦλες καί γέροντες καί λίγα πρόβατα καί βόδια

23 ἐγκαταλειμμένα. Γι' αὐτό στήν ἀρχὴ παραξενεύονταν μὴ ξέρον-

τας τί εἶχε γίνει, ὕστερα ὁμως ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πού

εἶχαν θρεῖ ἐκεῖ, πὼς οἱ Θράκες μόλις βράδιασε σηκώθηκαν κι

ἔφυγαν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἔκαναν τό ἴδιο πρῶι πρῶι. Ἀλλὰ δὲν

ἤξεραν πὺ πῆγαν.

24-26

Συνάντηση
τῶν Ἑλλήνων.

24 Ὅταν τ' ἄκουσαν ὁ Ξενοφῶν καί οἱ στρατιῶτες του, πρῶτα

ἔφαγαν κι ὕστερα ἐτοίμασαν τίς ἀποσκευές τους καί ξεκίνησαν.

θέλοντας νά συναντηθοῦν μέ τοὺς ἄλλους στό λιμάνι τῆς Κάλπης, ὅσο γινόταν πió γρήγορα. Ἐκεῖ πού προχωροῦσαν, ἔδλεπαν πάνω στό δρόμο πού ὀδηγοῦσε στήν Κάλπη τίς πατημασιές τῶν Ἀρχάδων καί τῶν Ἀχαιῶν. Κι ὅταν πῆγαν ἐκεῖ, πασιχάροι εἶδαν ὁ ἓνας τόν ἄλλο καί φιλιόνταν σάν ἀδελφοί. Τότε οἱ Ἀρχάδες 25 ρώτησαν τοὺς στρατιῶτες τοῦ Ξενοφῶντα γιατί ἔσδησαν τίς φωτιές. «Ἐμεῖς, ἔλεγαν, στήν ἀρχή πού δέ ὀλέπαμε πιά τίς φωτιές, νομίζαμε πώς θά ἐπιτεθεῖτε τή νύχτα ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς. Εἰχαμε τή γνώμη μάλιστα πώς κι ἐκεῖνοι αὐτό φοδῆθήκαν κι ἔφυγαν, γιατί ἴσα ἴσα τήν ἴδια στιγμή ἄρχισαν νά φεῦγουν. Ὅταν 26 ὁμως περνοῦσε ἡ ὥρα κι ἐσεῖς δέν ἐρχόσασταν, νομίσουμε πώς πληροφορηθήκατε τήν κατὰστασή μας, φοδῆθήκατε καί τό σκάσατε γρήγορα πρός τή θάλασσα. Τότε ἀποφασίσουμε νά ἐρθοῦμε ἐκεῖ πού πηγαίνατε. Ἐτοί φτάσαμε κι ἐμεῖς ἐδῶ.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΗΝ ΚΑΛΠΗ ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΝ Ν' ΑΝΤΙ-
ΜΕΤΩΠΗΣΟΥΝ ΟΛΟΙ ΜΑΖΙ ΤΟΥΣ ΚΙΝΑΥΝΟΥΣ.
ΕΛΛΕΙΨΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ ΚΑΙ ΑΤΥΧΕΣ ΕΠΙΔΡΟΜΕΣ

Ἐκεῖνη τήν ἡμέρα λοιπόν στρατοπέδευαν στό γιαλό, κοντά 1 στό λιμάνι. Ὁ τόπος αὐτός, πού ὀνομάζεται λιμάνι τῆς Κάλπης, ὁρίζεται στή Θράκη τῆς Ἀσίας· ἡ Θράκη τούτη πάλι ἀρχίζει ἀπό τήν εἰσοδο τοῦ Πόντου κι ἀπλώνεται ὥς τήν Ἡράκλεια, πού 2 εἶναι δεξιὰ μας, καθὼς ταξιδεύουμε πρός τόν Πόντο. Ἡ ἀπόσταση ἀπό τό Βυζάντιο ὥς τήν Ἡράκλεια, ὅταν τό καράβι ἀρμενίζει μέ κουπιὰ, εἶναι ταξίδι μιάς μεγάλης μέρας τοῦ χρόνου. Ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς δυό δέν ὑπάρχει καμιά ἄλλη πολιτεία οὔτε φιλική οὔτε 3 ἐλληνική, παρὰ κατοικοῦν Θράκες Βιθυνοί. Καί ὅποιονς πιάσουν ἀπό τοὺς Ἕλληνες νά ἔχουν ναυαγήσει ἢ νά ξεμπαρζάρουν ἐκεῖ μέ κάποιον ἄλλο τρόπο, λένε πώς τοὺς φέρονται μέ μεγάλη σκληρότητα. Ὅσο γιά τό λιμάνι τῆς Κάλπης, αὐτό ὁρίζεται στή μέση τοῦ δρόμου ἀπό τήν Ἡράκλεια ὥς τό Βυζάντιο, ὅταν ταξι- 4 δεύει κανεῖς μέ πλοῖο ἀπό τή μιά πολιτεία στήν ἄλλη. Ὑπάρχει ἄγκμα ἐκεῖ ἓνα ἀκρωτήριο, πού ὅσο μέρος του προχωρεῖ μέσα στή

ΚΕΦ. 4

1-8

*Τό λιμάνι
τῆς Κάλπης.*

- θάλασσα εἶναι ἓνας ἀπόκρημνος θράχος κι ἔχει ὕψος, στό χαμηλότερο σημεῖο, ὥς εἴκοσι ὀργιές, ἐνῶ ἡ ράχη του πού ἀπλώνεται στή στεριά, ἔχει πλάτος ἀπάνω κάτω τέσσερα πλῆθρα. Κι ὁ χώρος τῆς ράχης αὐτῆς εἶναι ἀρκετός νά χωρέσει δέκα χιλιάδες κατοίκους. 4 Κάτω ἀπ' αὐτόν τὸ θράχο καί στή δυτική του μεριά, ὑπάρχει ἓνα λιμάνι μέ ἀμμονδερή ἀκροθαλασσιά. Καί μιὰ θρύση μέ γλυκὸ καί ἀφθονο νερὸ τρέχει δίπλα στή θάλασσα, πού δοῖσκειται στήν ἑκταση τοῦ ἀκρωτηριοῦ. Ὑπάρχουν ἀκόμα κοντά στή θάλασσα καί ἄλλων λογίων δέντρα, προπάντων ὅμως μερικά πού εἶναι 5 κατὰλληλα γιὰ νά φτιάχνουν μέ τὰ ξύλα τους καράβια. Ὅσο γιὰ τὸ δουνό, αὐτὸ προχωρεῖ στό ἐσωτερικὸ τῆς χώρας ὥς εἴκοσι στάδια, κι εἶναι ἀπὸ χῶμα καί δίχως πέτρες. Ὑπάρχει καί μιὰ παραθαλάσσια ἑκταση μεγαλύτερη ἀπὸ εἴκοσι στάδια, πού εἶναι 6 γεμάτη ἀπὸ δέντρα κάθε λογῆς, πολλὰ καί μεγάλα. Ἡ υπόλοιπη χώρα εἶναι μεγάλη καί εὐφορη, καί δοῖσκονται σ' αὐτὴ χωριά πολλὰ καί μέ ἀρκετοὺς κατοίκους. Γιατί ἡ γῆ παράγει καί κριθάρια καί σιτάρια καί ὅλα τὰ ὄσπρια καί καλαμπόκια καί σουσάμια καί σύκα ἀρκετά καί σταφύλια πολλὰ, πού κάνουν γλυκόπιστο 7 κρασί, κι ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα, ἐκτός ἀπὸ ἐλιές. Τέτοια ἦταν ἡ χώρα. Οἱ Ἕλληνες τότε κατασκήνωσαν στήν ἀκρογιαλιά, γιατί δέν ἤθελαν νά στρατοπεδέψουν στό μέρος ὅπου θά μπορούσε νά χτιστεῖ πολιτεία. Τούς φαινόταν πὼς καί μονάχα τὸ νά πᾶνε σ' αὐτὴν τὴ θέση θά ἦταν σάν μέ κάποια ὑστεροβουλία, ἀφοῦ μερικοὶ ἤθελαν 8 νά χτίσουν ἐκεῖ πόλη. Γιατί οἱ περισσότεροι στρατιῶτες δέν εἶχαν φύγει ἀπὸ τὴν πατρίδα τους γιὰ νά γίνουν μισθοφόροι ἀπὸ φτώχεια, παρὰ ἐπειδὴ ἄκουγαν τὴν ἀνθρωπιά τοῦ Κύρου· ἄλλοι πάλι πῆγαν καί τοῦ πρόσφεραν ἄντρες, ἄλλοι εἶχαν ξοδέψει ἀπὸ πάνω καί χρήματα· μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν φύγει κρυφὰ ἀπὸ τοὺς πατεράδες καί τίς μητέρες τους κι ἄλλοι εἶχαν ἀφήσει τὰ παιδιά τους, μέ τὸ σκοπὸ ν' ἀποχτήσουν περιουσίες καί νά ξαναγυρῶσιν πίσω, μιὰ καί μάθαιναν πὼς ὅλοι πού ὑπηρέτησαν 9 κοντὰ στὸν Κύρο ὠφελήθηκαν πολὺ. Τέτοιοι ἄνθρωποι ἦταν, καί γι' αὐτὸ λαχταροῦσαν νά γυρῶσιν στήν Ἑλλάδα.

9-16

Ἐνταφιασμός 9
νεκρῶν. Πα·

Ὁ Ξενοφὼν τὴν ἄλλη μέρα, ὥστερ' ἀπὸ κεῖνη πού ἐγινε ἡ συγκένρωσις τῶν στρατιωτῶν, θυσίαζε γιὰ νά μάθει ἂν μπορού-

*ραμονή στήν
Κάλπη.*

σαν νά ζινηθοῦν. Γιατί ἦταν ἀνάγκη νά θγάλει τό στρατό γιά νά προμηθευτεῖ τρόφιμα, κι ἀκόμα σκεφτόταν πώς ἔπρεπε νά θάψει τοὺς νεκρούς. Ἐπειδὴ τὰ σημάδια ἀπὸ τίς θυσίες ἦταν καλά, ξεκίνησε μαζί μέ τοὺς Ἀρχάδες, κι ἔθαψαν τοὺς περισσότερους νεκρούς στὸν τόπο ὅπου σκοτώθηκε ὁ καθένας. Γιατί ἦταν πιά πέντε μέρες πού εἶχαν σκοτωθεῖ, καί γι' αὐτό ἦταν ὀλωσδιόλου ἀδύνατο νά τοὺς σηκώσουν. Μερικοὺς μάλιστα τοὺς μάζεψαν ἀπὸ τοὺς δρόμους καί τοὺς ἔθαψαν πρόχειρα, ὅσο μπορούσαν καλύτερα. Ὅσο γιά κείνους πού δέν ἔδρισκαν, τοὺς ἐφτιαξαν ἕνα μεγάλο ξενοντάφιο κι ἔθαλαν ἐπάνω στεφάνια. Ὅταν τὰ ἔκαμαν 10 αὐτά, γύρισαν στό στρατόπεδο. Τότε δείπνησαν καί κοιμήθηκαν. Τὴν ἄλλη μέρα ὁμως μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ στρατιῶτες. Τοὺς σύναξαν ἰδιαίτερα οἱ λοχαγοὶ Ἀγασίας ὁ Στυμφάλιος καί Ἰερώνυμος ὁ Ἡλείος, καί οἱ πιό ἡλικιωμένοι Ἀρχάδες. Καί πῆραν τὴν ἀπό- 11 φαση, ἂν κανένας ἀπὸ δῶ καί πέρα προτείνει νά χωριστεῖ τό στράτευμα, αὐτός νά τιμωρηθεῖ μέ θάνατο, κι ἀκόμα νά φύγουν διαδίζοντας ἀπὸ τὴ στεριά μέ τό σχηματισμό πού εἶχαν πρωτύε- ρα, καί νά διοικοῦν οἱ προηγούμενοι στρατηγοί. Ὁ Χειρίσοφος εἶχε πεθάνει ἀπὸ ἕνα φάρμακο πού ἤπιε γιά νά τοῦ περάσει ὁ πυρετός, καί στὴ θέση του μπῆκε ὁ Νέων ὁ Ἀσιναιῖος. Ὑστερα 12 ἀπ' αὐτά σηκώθηκε ὁ Ξενοφὼν καί εἶπε: «Στρατιῶτες, ὀλοκά- θαρα φαίνεται πώς τό ταξίδι πρέπει νά τό κάμουμε μέ τὰ πόδια, γιατί δέν ἔχομε πλοῖα. Καί μάλιστα εἶναι ἀνάγκη νά ξεκινήσουμε τώρα, ἀφοῦ καί νά θέλουμε νά μείνουμε δέν ὑπάρχουν τρόφιμα. Ἐμεῖς λοιπόν, εἶπε, θά θυσιάσουμε, ἐνῶ ἐσεῖς πρέπει νά ἐτοιμά- ξεστε γιά μάχη, περισσότερο τώρα ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ. Καί 13 τοῦτο, γιατί οἱ ἐχθροὶ ἔχουν πάρει θάρρος». Τότε ἄρχισαν οἱ στρατηγοὶ νά θυσιάζουν. Τὴ θυσία τὴν παρακολουθοῦσε ὁ μάν- τῆς Ἀρηξίων ἀπὸ τὴν Ἀρχαδία, γιατί ὁ Σιλανός ὁ Ἀμπρακιώ- τῆς πρὶν ἀπὸ καιρὸ εἶχε ναυλώσει ἕνα πλοῖο καί τό ὅσκασε ἀπὸ τὴν Ἠράκλεια. Τὰ σημάδια ὁμως τῆς θυσίας δέν ἦταν εὐνοϊκά γιά τὴν ἀναχώρηση, κι ἔτσι τὴν ἡμέρα ἐκείνη δέν τό κοῦνησαν. Ἀλλὰ μερικοὶ ἔφτασαν στό σημεῖο νά ποῦν πώς ὁ Ξενοφὼν, θέ- 14 λοντας νά χίσει πόλη στό μέρος ἐκεῖνο, κατάφερε τό μάντη νά πει πώς οἱ θυσίες δὲ δείχνουν καλὰ σημάδια γιά τὴν ἀναχώρησή τους. Γι' αὐτό τὴν ἄλλη μέρα ὁ Ξενοφὼν διαλάλησε πώς μπο- 15

ροῦσε ὁποῖος ἤθελε νά παρακολουθήσει τή θυσία, κι ἔδωσε ἐντολή, ἂν ὑπάρχει κανένας μάντης, νά σταθεῖ κοντά, γιά νά παρατηρήσει κι αὐτός. Ἔτσι ἄρχισε νά θυσιάζει, ἐνῶ τριγύρω δορίζονταν πολλοί. Ξαναθυσίασε τρίτη φορά, γιά νά δει ἂν μπορούσαν νά φύγουν, μά τά σημάδια ἦταν ἀντίθετα. Τότε οἱ στρατιῶτες στενοχωρήθηκαν, γιατί καί τά τρόφιμα πού εἶχαν κουβαλήσει μαζί τους σόθηκαν, καί πουθενά δέν ἔδρισκαν ν' ἀγοράσουν.

17-22

Ἑλλειψη τρο-
φίμων.

- 17 Τότε συγκεντρώθηκαν πάλι καί ὁ Ξενοφῶν ξαναμίλησε: «Στρατιῶτες, βλέπετε πώς ἀπό τή μιά οἱ θυσίες δέν εἶναι εὐνοϊκές γιά τό ταξίδι μας, ἐνῶ ἀπό τήν ἄλλη χρειάζεστε τρόφιμα. Μοῦ φαίνεται λοιπόν πώς εἶναι ἀνάγκη νά θυσιάζουμε γι' αὐτόν
- 18 τό σκοπό». Τότε σηκώθηκε κάποιος κι εἶπε: «Εἶναι φυσικό νά μή φαίνονται ἀπό τίς θυσίες καλά σημάδια. Γιατί, ὅπως ἔμαθα χτές τυχαῖα ἀπό κάποιον πού ἦρθε μέ καρᾶδι, ὁ Κλέανδρος ὁ ἀρμοστής τοῦ Βυζαντίου σκοπεύει νά ἔρθει ἀπό κεῖ μέ πλοῖα φορηγὰ
- 19 καί πολεμικά». Τότε νόμισαν ὅλοι πώς ἦταν σωστό νά περιμένουν, ὑπῆρχε ὅμως ἀνάγκη νά θοῦν γιά νά θροῦν τρόφιμα. Γι' αὐτό τό ζήτημα ἔκανε τρεῖς φορές θυσία, μά τά σημάδια ἦταν ἀντίθετα. Στό τέλος οἱ στρατιῶτες ἄρχισαν νά πηγαίνουν καί στή σκηνή τοῦ Ξενοφῶντα, φωνάζοντας πώς τοὺς λείπουν οἱ τροφές. Ἐκεῖνος ὅμως ἐδήλωσε πώς δέν πρόκειται νά τοὺς δῇ ἀπό τό
- 20 στρατόπεδο, ἂν οἱ θυσίες δέν πάνε καλά. Τήν ἄλλη μέρα ξαναθυσίαζε, καί σχεδόν ὁλόκληρος ὁ στρατός, ἀπό τήν ἔγνοια πού εἶχε, συγκεντρώθηκε γύρω στό θωμό. Μά τά ζῶα δέν ἐπαρκῶσαν γιά
- 21 θυσία. Ὅσοσο οἱ στρατιῶτοί δέν ἔδραζαν τοὺς στρατιῶτες, παρὰ τοὺς συκέντρωναν. Καί ὁ Ξενοφῶν τοὺς εἶπε: «Ίσως οἱ ἐχθροὶ δορίζονται συγκεντρωμένοι καί θά χρειαστεῖ νά πολεμήσουμε. Ἄν λοιπόν ἀφήσουμε τίς ἀποσκευές μας ἐκεῖ πού ἡ τοποθεσία εἶναι ὀχυρή καί θαδίσουμε ἐτοιμασμένοι γιά μάχη, τότε μπορεί οἱ
- 22 θυσίες νά δεῖξουν καλὰ σημάδια». Ὅταν τ' ἀκουσαν οἱ στρατιῶτες, φώναζαν πώς δέ χρειάζοταν νά πάνε σέ κεῖνο τό μέρος, παρὰ ἔπρεπε νά θυσιάσουν ὅσο γινόταν γρηγορότερα. Προδάπα ὅμως δέν ὑπῆρχαν πιά, κι ἔτσι ἀγόρασαν βόδια ἀπ' αὐτά πού ἦταν ζεμένα στά ἀμάξια, καί τά θυσίαζαν. Καί ὁ Ξενοφῶν παρακάλεσε τόν Κλεάνορα τόν Ἀργάδα νά θυσιάσει ἀντί γι' αὐτόν, μή

πως μέ τήν ἀλλαγὴ γίνεи κάτι. Μά οὔτε τότε οἱ θυσίεs ἔδειξαν καλὰ σημάδια.

Ὁ Νέων, πού στό μεταξύ εἶχε γίνεи στρατηγός σέ ἀντικατά- 23
 σταση τοῦ Χειρίσοφου, ὅταν εἶδε σέ πόσο δύσκολη κατάσταση
 ὀρίσκονταν οἱ στρατιῶτεs ἀπό τίs πολλέs ἐλλείψειs, θέλησε νά
 τοὺs προσφέρει κάποια ὑπηρεσία. Καθώς ὁρῆκε λοιπόν ἕναν
 Ἡρακλειώτη, πού ἔλεγε πῶs ἔξερε ἐκεῖ κοντά κάτι χωριά ἀπ'
 ὅπου μποροῦσαν νά πάρουν τροφίμα, διαλάλησε πῶs ὅποιοs
 ἠθέλε ἦταν ἐλεύθεροs νά πάει, γιατί τώρα θά εἶχαν ὁδηγό. Ἐτσι
 ὁγαίνουи οἱ στρατιῶτεs μέ μικρά δόρατα, μέ ἀστιά καί μέ ταγά-
 ρια καί μέ ἄλλα ἀγγεία, πάνω κάτω δυό χιλιάδεs ἄντρεs. Ὅταν 24
 ὁμωs μπῆκαν στά χωριά καί σκορπίστηκαν γιά ν' ἀρχίσουи τή
 λεηλασία, τοὺs κάνουν ἐπίθεση πρῶτα πρῶτα οἱ ἱππεῖs τοῦ Φαρ-
 νάδαζου. Γιατί τοῦτοι εἶχαν ἐρθεи νά βοηθήσουи τοὺs Βιθυνοὺs,
 θέλονταs μαζί τουs νά ἐμποδίσουи, ἂν μποροῦσαν, τοὺs Ἑλληνεs
 νά μποῦи στή Φρυγία. Τότε σκοτώνονται ἀπό τοὺs ἱππεῖs ὡs πεν-
 τακόσιοι ἄντρεs, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τράδῃξαν ἀπάνω στά βουνά
 καί σώθηκαν. Σέ λίγο κάποιοs ἀπό κείνουs πού ἔξφυγαν, ἀνα- 25
 κοιῶνεи στό στρατόπεδο τά ὅσα ἔγιναν. Καί ὁ Ξενοφῶν, ἐπειδή
 οἱ θυσίεs δέν ἔδειχναν καλὰ σημάδια τοῦτη τήν ἡμέρα, πήρε ἕνα
 δόδι πού ἦταν ξεμένο στό ἀμάξι, γιατί δέν ὑπῆρχαν ἄλλα ζῶα γιά
 θυοία, τό θυοίασε κι ὕστερα ἔτρεξε νά τοὺs βοηθήσει, μαζί μέ
 ὅλουs τοὺs ἄλλουs πού ἦταν ὡs τριάντα χρονῶн. Ἐτσι πήραν 26
 ὅσουs εἶχαν γλιτώσει καί γυρίζουи στό στρατόπεδο. Μά πρὸs τό
 βασίλειμα τοῦ ἡλίου, ὅταν οἱ Ἑλληνεs εἶχαν ἀρχίσει νά δειπνοῦи
 κι ἦταν πολύ στενοχωρεμένοι, ξαφνικά μερικοὶ Βιθυνοί, ὁγαί-
 νονταs ἀπό τή δασωμένη περιοχὴ, ἔπεσαν ἀπάνω στοὺs στρατι-
 ῶτεs τῆs προφυλακῆs καί ἄλλουs σκότωσαν κι ἄλλουs κυνήγησαν
 ὡs τό στρατόπεδο. Ἀπό τίs δυνατέs φωνέs πού ἀκούστηκαν τότε, 27
 οἱ Ἑλληνεs ὅλοι ἔτρεξαν στά ὅπλα. Δέν τοὺs φαινόταν ὁμωs πῶs
 θά εἶχαν ἀσφάλεια, ἂν κυνηγοῦσαν τοὺs ἐχθροὺs καί μετακινου-
 σαν τό στρατόπεδο, καθὼs ἦταν σκοτάδι, γιατί τά γύρω μέρη
 ἦταν δασωμένα. Γι' αὐτό πέρασαν τή νύχτα ὀπλισμένοι καί φυ-
 λαγόνταν ἀπό ἀρκετοὺs φρουροὺs.

23-27

Ἐπιδρομή
 τῶн Ἑλλη-
 νων.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΙΑΝΟΥΝ ΟΧΥΡΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ,
ΘΑΒΟΥΝ ΤΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΚΙ ΥΣΤΕΡΑ ΚΑΝΟΥΝ ΕΠΙΘΕΣΗ
ΚΑΙ ΝΙΚΟΥΝ ΤΟ ΕΧΘΡΙΚΟ ΙΠΠΙΚΟ

ΚΕΦ. 5 1

1-6

Θάψιμο τῶν
νεκρῶν.

- Ἔτσι πέρασαν τή νύχτα. Μόλις ὁμως ξημέρωσε, οἱ στρατηγοί ὀδηγοῦσαν τοὺς στρατιῶτες πρὸς τὴν *ὄχυρή τοποθεσία*, κι ἐκεῖνοι ἀκολουθοῦσαν μὲ τὰ ὅπλα καὶ τίς ἀποσκευές τους. Καί προ- τοῦ φτάσει ἡ ὥρα τοῦ φαγητοῦ, ἔκαναν ἓνα χαντάκι καὶ ὀχύρω- σαν τὴν εἴσοδο τοῦ ὄχυρου, περιχαράκωσαν ὅλη τὴν ἔκταση μὲ παλούκια κι ἄφησαν τρεῖς πύλες. Στό μεταξύ ἦρθε ἓνα πλοῖο ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια κι ἔφερε ἀλεύρι κριθαρένιο καὶ ζῶα γιὰ θυσίες
- 2 καὶ κρασί. Ὁ Ξενοφῶν σηκώθηκε πρῶι κι ἄρχισε νά θυσιάζει γιὰ νά δεῖ ἂν μπορούσαν νά ξεκινήσουν, καὶ τὰ σημάδια τῆς θυσίας ἀπὸ τὸ πρῶτο ζῶο κιόλας φάνηκαν καλὰ. Τέλειωναν πιά οἱ θυσί- ες, ὅταν ὁ μάντης Ἀρηξίων ὁ Παρράσιος εἶδε ἓναν ἀετὸ *καλοσή- μαιδο*, καὶ τότε προτρέπει τὸν Ξενοφῶντα νά ὀδηγήσει τὸ στρα- τευμα.
- 3 Ἔτσι πέρασαν τὸ χαντάκι, ἀκούμπησαν τὰ ὅπλα στὴ γῇ κι ἔδωσαν ἐντολὴ μὲ τὸν κήρυκα νά γευματίσουν οἱ στρατιῶτες καὶ ὕστερα νά θγοῦν ὀπλισμένοι, ἀφήνοντας ἐκεῖ τοὺς ἄμαχους
- 4 καὶ τοὺς αἰχμάλωτους. Βγῆκαν λοιπὸν ὅλοι οἱ ἄλλοι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ Νέωνα, γιατί νόμισαν πὼς ἦταν προτιμότερο νά τὸν ἀφήσουν νά φυλάει τὸ στρατόπεδο. Οἱ λοχαγοὶ ὁμως κι οἱ στρατιῶτες του ντράπηκαν νά μὴν ἀκολουθήσουν τοὺς ἄλλους πού ἔφευγαν, καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἄφησαν ἐκεῖ μαζί μὲ κείνους πού ἦταν πάνω ἀπὸ σαράντα πέντε χρόνων. Αὐτοὶ ἔμειναν, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἄρχισαν
- 5 νά προχωροῦν. Προτοῦ περάσουν ὁμως δεκαπέντε στάδια, θρῆ- καν κάτι νεκροῦς. Καί ὅταν ἡ οὐρά τοῦ στρατοῦ ἔφτασε στὸ μέ- ρος πού ὁρέθηκαν οἱ πρῶτοι νεκροί, τότε ἔθαψαν ὅλους ὅσοι ὀρίσκονταν σ' ὁλόκληρη τὴν ἔκταση πού ἔπιανε ἡ παράταξη.
- 6 Ἔθαψαν ἐκείνους καὶ συνέχισαν τὴν πορεία, κι ὅταν ξανάφτασε ἡ οὐρά στοὺς πρῶτους ἄταφους, ἔθαψαν ἄλλι μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὅσους ὀρίσκονταν σὲ ὅλο τὸ μᾶκρος τῆς παράταξης. Τέλος πῆγαν στὸ κεντρικὸ σημεῖο, ὅπου ἐνώνονταν οἱ δρόμοι τῶν χωριῶν. Ἐκεῖ ὀρίσκονταν πεσμένοι πολλοὶ νεκροί, πού τοὺς μάζεψαν καὶ τοὺς ἔθαψαν.

Ἦταν περασμένο πιά τό μεσημέρι, ὅταν ἔφεραν τό στρατό 7
 ἔξω ἀπό τά χωριά κι ἔπαιρναν τά τροφιμα, ὅσα θοῖσκονταν μέσα
 στήν ἔκταση πού ἦταν ἡ φάλαγγα. Μά ξαφνικά ὀλέπουν τοὺς
 ἐχθροὺς πού περνοῦσαν κάτω λόφους ἀπὸ τὴν ἀπέναντι μεριά,
 δηλαδή πολλοὺς ἱππεῖς καὶ πεζοὺς παραταγμένους γιὰ μάχη.
 Γιατί εἶχαν ἔρθει μέ δυνάμεις ὁ Σπιθριδάτης καὶ ὁ Ραθίνης,
 σταλμένοι ἀπὸ τὸ Φαρνάβαζο. Ὅταν οἱ ἐχθροὶ εἶδαν τοὺς Ἑλλη- 8
 νες, σταμάτησαν δεκαπέντε στάδια μακριά τους. Ἀμέσως τότε ὁ
 Ἀρηξίων, ὁ μάντης τῶν Ἑλλήνων, κάνει θυσιές, πού ἀπὸ τὸ
 πρῶτο ζῶο κιόλας ἔδειξαν καλὰ σημάδια. Τότε ὁ Ξενοφῶν λέει:
 «Μοῦ φαίνεται, στρατηγοί, πὼς πρέπει νὰ τοποθετήσουμε πίσω 9
 ἀπὸ τὴ φάλαγγα μερικοὺς λόχους ἐφεδρικοὺς, γιὰ νὰ τρέξουν νὰ
 βοηθήσουν σὲ κάποιο σημεῖο, ἂν χρειαστεῖ, καὶ γιὰ νὰ πάθουν οἱ
 ἐχθροὶ σύγχυση, ὅταν πέσουν ἐπάνω σὲ στρατό παραταγμένο καὶ
 ἀκέραιο». Ὅλοι ἔθροισκαν σωστή τὴν πρότασή του. «Ἐσεῖς λοι- 10
 πόν, πρόσθεσε, προχωρεῖτε τὸ δρόμο πού ὀδηγεῖ καταπάνω
 στοὺς ἐχθροὺς, γιὰ νὰ μὴ σταματήσουμε, μιά πού τοὺς εἶδαμε καὶ
 μᾶς εἶδαν κι ἐκεῖνοι. Κι ἐγὼ θὰ ἔρθω ὅταν ξεχωρίσω τοὺς λόχους
 πού θὰ τοποθετήσουμε στὸ τέλος, σύμφωνα μέ τὴν πρότασή μου
 πού κι ἐσεῖς τὴ βρήκατε σωστή». Τότε οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν 11
 ἡσυχοί, ἐνῶ αὐτὸς πῆρε τὰ τρία τελευταῖα τάγματα, πού τὸ κα-
 θένα εἶχε διακόσιους ἄντρες, κι ἔδωσε διαταγὴ στὸ πρῶτο νὰ
 ἀκολουθεῖ τὴ δεξιὰ πτέρυγα σὲ ἀπόσταση ἐνὸς πλέθρου, μέ ἀρ-
 χηγὸ τὸ Σαμόλα τὸν Ἀχαιο. Τὸ δεύτερο τὸ χώρισε ἀπὸ τ' ἄλλα
 γιὰ ν' ἀκολουθεῖ στὴ μέση, μέ ἀρχηγὸ τὸν Πυρρία τὸν Ἀρχάδα.
 Τὸ τρίτο, τέλος, τὸ τοποθέτησε πίσω ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πτέρυγα,
 κι ἔβαλε ἀρχηγὸ τὸ Φρασία τὸν Ἀθηναῖο. Προχωρώντας οἱ πρῶ- 12
 τοι ἔφτασαν σ' ἓνα φαράγγι μεγάλο καὶ δυσκολοπέραστο, καὶ
 σταμάτησαν, γιατί δέν ἤξεραν ἂν ἔπρεπε νὰ τὸ περάσουν ἢ ὄχι.
 Τότε εἰδοποιοῦν τοὺς στρατηγούς καὶ λοχαγούς νὰ φτάσουν
 μπροστά. Ὁ Ξενοφῶν παραξενεύτηκε, μὴ ξέροντας τί ἦταν 13
 ἐκεῖνο πού ἐμπόδιζε τὴν πορεία καὶ μονομιάς, μόλις ἀκουσε τὴν
 εἰδοποίησι, τρέχει ὅσο μποροῦσε γρηγορότερα. Ὅταν μαζεύτη-
 καν ὅλοι, ὁ Σοφαίνετος, πού ἦταν ὁ πιὸ ἡλικιωμένος ἀπὸ τοὺς
 στρατηγούς, εἶπε πὼς δέν ἄξιζε τὸν κόπο νὰ σκέπτονται ἂν
 ἔπρεπε νὰ περάσουν ἓνα τέτοιο φαράγγι.

7-13
 Προετοιμασία
 τῶν Ἑλλή-
 νων γιὰ μάχη.

14-21 14
Λόγος τοῦ
Ξενοφώντα.

- Καί ὁ Ξενοφών πῆρε διαστικά τό λόγο κι εἶπε: «Ξέρετε, φίλοι μου, πῶς ποτέ ὡς τώρα δέ σᾶς ξριζα σέ κίνδυνο μέ τή θέλησή μου. Γιατί βλέπω πῶς μέ τή γενναιότητά σας δέ χρειάζεστε δόξα, 15 ἀλλά σωτηρία. Τώρα ὁμως ἡ κατάσταση εἶναι τούτη: χωρίς μάχη δέν εἶναι δυνατό νά φύγουμε ἀπό τῶ πέρα. Γιατί ἂν ἐμεῖς δέν ἐπιτεθοῦμε ἐνάντια στούς ἐχθρούς, ὅταν φεύγουμε θά μᾶς ἀκολουθήσουν καί θά μᾶς ἐπιτεθοῦν ἐκεῖνοι. Σκεφτεῖτε λοιπόν ποιό 16 ἀπό τά δυό εἶναι προτιμότερο, νά στρέψουμε τά ὅπλα μας πρὸς τοὺς ἐχθρούς καί νά θαδίσουμε καταπάνω τους ἢ νά τά κρεμάσουμε πίσω μας καί νά τοὺς βλέπουμε νά μᾶς κάνουν ἐπίθεση. 17 Γνωρίζετε, δέδαια, πῶς τό νά φεύγει κανεῖς μπροστά στοὺς ἐχθρούς δέ δειχνεῖ καθόλου γενναιότητα, ἐνῶ τό νά τοὺς κυνηγᾷ, αὐτό δίνει θάρρος ἀκόμα καί στοὺς πιό δειλούς. Ὅσο γιά μένα, θά προτιμοῦσα μέ τοὺς μισοὺς στρατιῶτες νά κυνηγήσω τόν ἐχθρό, παρὰ μέ τοὺς διπλάσιους νά φύγω μπροστά του. Ἐχω μάλιστα τή γνώμη πῶς ἂν τοὺς ἐπιτεθοῦμε, οὔτε σεῖς οἱ ἴδιοι δέν πιστεύετε πῶς θά μᾶς ἀνισταθοῦν· ἐνῶ ἂν φύγουμε, ὅλοι ξέρομε 18 πῶς θά τολμήσουν νά μᾶς κυνηγήσουν. Ἀφοῦ ὁμως πρόκειται νά πολεμήσουμε, δέν ἀξίζει ν' ἀρπάξουμε αὐτή τήν εὐκαιρία, δηλαδή νά περάσουμε τό δύσκολο τοῦτο φαράγγι καί νά τό ἀφήσουμε πίσω μας; Γιατί θά ἤθελα νά παρουσιαστοῦν ὅλα εὐκολοπέραστα στοὺς ἐχθρούς, ὥστε νά φύγουν· ἐνῶ ἐμεῖς κι ἀπό τόν τόπο τοῦτο πρέπει νά μάθουμε πῶς δέν ὑπάρχει γλιτωμός ἂν δέ 19 νικήσουμε. Πραγματικά πῶς εἶναι δυνατό νά περάσουμε τόν κάμπο χωρίς νά νικήσουμε τοὺς ἱππεῖς; Καί πῶς νά διαδοῦμε τά δυνά πού περάσαμε, ἂν μᾶς κυνηγοῦν τόσο πελταστές; Ἐγώ ὁμως παραξενεύομαι, πῶς μπορεῖ νά βρεθεῖ κανεῖς νά νομίζει πῶς τό φαράγγι τοῦτο εἶναι πιό ἐπικίνδυνο ἀπό τά ἄλλα μέρη 20 πού ἔχομε περάσει ὡς τώρα. Μά ὅταν φτάσουμε ζωντανοί στή θάλασσα, πόσο μεγάλο φαράγγι θά μᾶς φανεῖ ὁ Πόντος; Ἐκεῖ οὔτε πλοῖα θά ὑπάρχουν νά μᾶς πάρουν οὔτε τροφίμα γιά νά συντηρηθοῦμε, ἂν μείνουμε, παρὰ θά χρειαστεῖ, μόλις φτάσουμε. 21 μονομιᾶς κιόλας νά φύγουμε, γιά νά βροῦμε τροφίμα. Γι' αὐτό εἶναι προτιμότερο νά πολεμήσουμε τώρα πού ἔχομε φάει, παρὰ αὔριο νηστικοί. Ὅλα τά σημάδια, φίλοι μου, εἶναι ἐννοϊκά, καί ἀπό τίς θυσίες κι ἀπό τά πετούμενα πουλιά κι ἀπό τά ζῶα πού

σφάζομε. Ἄς βαδίσουμε καταπάνω στους ἐχθρούς. Μιά πού μᾶς εἶδαν, δέν πρέπει νά δειπνήσουν εὐχάριστα οὔτε νά στρατοπεδέψουν ὅπου θέλουν».

22-25

22 *Πρός συνάντηση τοῦ ἐχθροῦ.*

Τότε οἱ λοχαγοὶ τὸν πρότρεπαν νά πηγαίνει μπροστά καὶ κα-
νένας δέν εἶχε ἀντίρρηση. Κι ἐκεῖνος βάδιζε ἐπικεφαλῆς, ἀφοῦ
ἔδωσε διαταγὴ νά περάσουν ὅλοι τὸ φαράγγι, ἀπὸ τὸ μέρος πού
βρισκόταν καθένas. Γιατί εἶχε τὴ γνώμη πὼς ἔτσι συγκεντρωμέ-
νος ὁ στρατός θά μπορούσε νά περάσει γρηγορότερα, παρὰ ἂν
διάβαιναν ἕνας ἕνας μέ τὴ σειρὰ ἀπὸ τὸ γεφύρι πού βρισκόταν
ἐπάνω στὸ φαράγγι. Ὅταν πέρασαν, ὁ Ξενοφὼν βαδίζοντας πλάι
23 στὴ φάλαγγα ἔλεγε: «Στρατιῶτες, θυμηθεῖτε σέ πόσες μάχες ἔχετε
νικήσει ὥς τώρα μέ τὴ βοήθεια τῶν θεῶν, σκοπεύοντας τὸν ἴδιο
στόχο, καὶ τί παθαίνουν ἐκεῖνοι πού τὸ βάζουν στὰ πόδια μπρο-
στά στους ἐχθρούς. Ἀκόμα βάλτε σὸ μυαλό σας τοῦτο, πὼς δη-
λαδὴ βρισκόμαστε κοντά στίς πύλες τῆς Ἑλλάδας. Ἀκολουθεῖτε
24 λοιπὸν τὸν ὁδηγὸ – Ἡρακλῆ καὶ δίνετε θάρρος ὁ ἕνας στὸν ἄλλο,
φωνάζοντας μέ τὰ ὀνόματά σας. Θά εἶναι εὐχάριστο νά διηγηθεῖ
κανεὶς τώρα καὶ νά κάνει μιὰ γενναία πράξη, κι ἔτσι νά ἀφήσει
σ' ὅποιους θέλει μιὰν ἀνάμνηση γιὰ τὸν ἑαυτό του». Αὐτὰ ἔλεγε
25 περνώντας κοντά στὴ φάλαγγα καὶ τὴν ἴδια στιγμὴ ἔμπαινε ἐπι-
κεφαλῆς. Τοποθέτησαν καὶ τοὺς πελταστὲς ἀπὸ τίς δυὸ πλευρές,
κι ἄρχισαν νά προχωροῦν ἐνάντια στους ἐχθρούς. Στὸ μεταξὺ
δόθηκε διαταγὴ νά σηκώνει καθένas τὰ δόρατα σὸ δεξιὸν ὦμο,
ὥσπου νά δοθεῖ τὸ σημεῖο μέ τὴ σάλπιγγα. Ὅστερα νά τὰ κατε-
βάσουν καὶ νά τὰ κρατοῦν στραμμένα γιὰ ἐπίθεση. νά
περπατοῦν ἀργά καὶ νά μὴν κυνηγοῦν κανένα τρέχοντας. Τότε
ἄρχισε νά κυκλοφορεῖ ἀνάμεσα στους στρατιῶτες τὸ σύνθημα
«Δίας – σωτήρας. Ἡρακλῆς – ὁδηγός». Κι οἱ ἐχθροὶ ἔμεναν στὴ
θέση τους, νομίζοντας πὼς ἡ τοποθεσία ἦταν ἀσφαλισμένη.
Ὅταν ὁμως ζύγωναν, οἱ Ἕλληνες πελταστὲς ἔτρεχαν ἐνάντια
26 στους ἐχθρούς ἀλαλάζοντας, προτοῦ νά τοὺς διατάξει κανένας.
Μά κι οἱ ἐχθροὶ ὀρμησαν καταπάνω τους, καὶ οἱ ἱππεῖς καὶ τὰ
πλήθη τῶν Βιθυνῶν, καὶ τρέπουν σὲ φυγὴ τοὺς πελταστὲς. Τὴν
27 ὥρα πού οἱ ὀπλίτες προχωροῦσαν γρήγορα γιὰ νά τοὺς συναντή-
σουν, ἀκούστηκε ἡ σάλπιγγα καὶ ἄρχισαν νά τραγουδοῦν τὸν
παιάνα, κι ὥστερα ἔδγαλαν πολεμικὲς κραυγὲς καὶ κατέβασαν τὰ

26-32

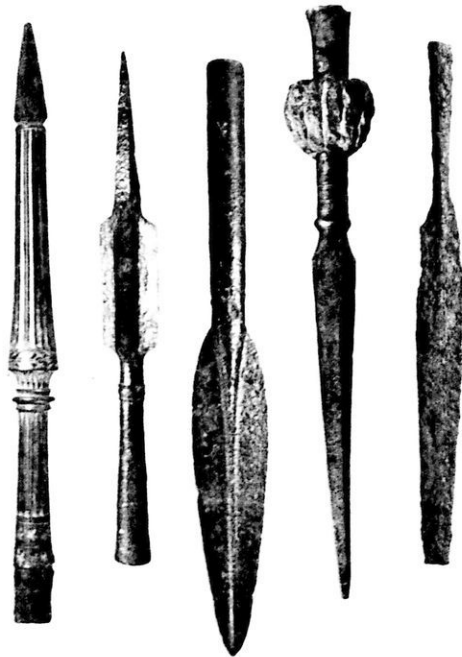
26 *Ἐπίθεση νικηφόρα τῶν Ἑλλήνων.*

- δόρατα. Τότε πιά δέν μπορούσαν ν' ἀντισταθοῦν οἱ ἐχθροί.
- 28 παρὰ τὸ ὅαίαν στά πόδια. Ὁ Τιμασίων καί οἱ ἱππεῖς τοὺς κυνή-
 γοῦσαν καί σκότωναν ὅσους μπορούσαν, γιατί οἱ Ἕλληνες ἦταν
 λίγοι. Ἐτοι σκορπίστηκε ἡ ἀριστερή πτέρυγα τῶν ἐχθρῶν, πού
 ἀπέναντί της ἦταν τὸ ἐλληνικό ἱππικό, ἐνῶ ἡ δεξιὰ συγκεντρώ-
 29 θηκε πάνω σ' ἓνα λόφο, ἐπειδὴ δέν καταδιωκόταν πολὺ. Οἱ Ἕλ-
 ληνες τοὺς εἶδαν πού ἔμεναν στή θέση τους καί νόμισαν πῶς ἦταν
 πάρα πολὺ εὐκόλο καί πάρα πολὺ ἀκίνδυνο νά θαδίσουν κατα-
 πάνω τους. Τραγοῦδησαν λοιπὸν τὸν παῖνα καί μονομιᾶς ἔκα-
 μαν ἐπίθεση, ἀλλὰ οἱ ἐχθροὶ δέν ἀντιστάθηκαν. Τότε τοὺς κυνή-
 γησαν οἱ πελταστῆς, ὥσπου σκορπίστηκε καί ἡ δεξιὰ πτέρυγα.
 Σκοτώθηκαν ὅμως λίγοι, γιατί οἱ ἱππεῖς τῶν ἐχθρῶν ἦταν πολλοί
 30 καί προξενοῦσαν φόβο. Ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶδαν καί τὸ ἱππικό τοῦ
 Φαρνάδαζου νά εἶναι ἀκόμα συνταγμένο καί τοὺς Βιθυνοὺς ἱπ-
 πεῖς νά εἶναι μαζεμένοι κοντά του καί νά ὀλέπουν ἀπὸ κάποιο
 λόφο ἐκεῖνα πού γίνονταν, ἐνωθῶν δέδαια πῶς ἦταν κουρασμέ-
 νοι, νόμισαν ὅμως πῶς ἔπρεπε καί ἐνάντια σ' αὐτοὺς νά θαδίσουν
 ὅπως μπορούσαν, για νά μὴν τοὺς ἐπιτρέψουν νά ξεκουραστοῦν

Στή σελίδα ἀριστερά:

Ἀσπίδα, θώρακαζ, ξίφος καί
ζοράνος μέ διπλό λοφίο, ἀπό
ἐρυθρομόρφη ὑδρία τοῦ 5ου
αἰ. π.Χ. (Παρίσι, Μουσείο
Λούβρου).

Ἐδῶ πλάι:

Αἰχμές δοράτων.

στό ἀναμεταξύ καί παρουν θάρρος. Συντάχτηκαν λοιπόν κι ἀρχί- 31
ζουν νά προχωροῦν. Τότε οἱ ἱππεῖς τῶν ἐχθρῶν τό δάζουν στά
πόδια κι ἔτρεχαν πρὸς τήν κατηφορία, σά νά τοὺς κυνηγοῦσε ἱπ-
πιζό. Γιατί τοὺς περιέμενε πιο πέρα ἓνα φαράγγι πού δέν τό ἤξε-
ραν οἱ Ἕλληνες, ἀλλά τοῦτοι σταμάτησαν τό κυνηγητό, ἐπειδὴ
ἦταν ἀργά. Γύρισαν ὑστερα στό μέρος ὅπου ἔγινε ἡ πρώτη σύγ- 32
γκρουση κι ἔστησαν τρόπαιο, καί κατὰ τό ἡλιοδασίλεμα τράδηξαν
πρὸς τή θάλασσα. Ἡ ἀπόσταση γιά τό στρατόπεδο ἦταν ἐξήντα
στάδια, πάνω κάτω.

Ο ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ΚΛΕΑΝΔΡΟΣ ΑΝΑΜΕΣΑ
ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ. Ο ΣΤΡΑΤΟΣ ΠΗΓΑΙΝΕΙ ΣΤΗ ΧΡΥΣΟΠΟΛΗ

Τότε οἱ ἐχθροὶ ἄρχισαν ν' ἀσχολοῦνται μέ τίς ὑποθέσεις τους 1
κι ἔφεραν ὅσο μπορούσαν πιο μακριά τοὺς ἀνθρώπους καί τά
πράγματα. Οἱ Ἕλληνες πάλι περιέμεναν τόν Κλέανδρο νά ἐρθεῖ μέ

ΚΕΦ. 6

1-4

*Προμήθεια
τροφίμων.*

- τίς τριήρεις καί τά φορηγά καράδια, καί κάθε μέρα ἔδβαιναν μέ
τά ὑποζύγια καί μέ τοὺς αἰχμάλωτους καί ἄφοδα κουβαλοῦσαν
σιτάρια, κριθάρια, κρασί, ὄσπρια, καλαμπόκια καί σύκα. Γιατί
τά πάντα ἦταν ἄφθονα σ' αὐτήν τή χώρα, ἐκτός ἀπό τό λάδι.
- 2 Κάθε φορά πού ὁ στρατός ἔμενε γιά ν' ἀναπαυθεῖ, εἶχε τό δικαί-
ωμα νά θγαίνει ὅποιος ἤθελε γιά λεηλασία, καί τά κρατοῦσαν
ὅλα, αὐτοί πού πήγαιναν, γιά τόν ἑαυτό τους. Ὅταν ὁμως
ἔδβαινε ὁλόκληρο τό στρατεύμα, ἄν κανένας χωριστά ἀπό τοὺς
ἄλλους ἔδωρισκε κάτι καί τό ἄρπαζε, πήραν τήν ἀπόφαση αὐτό νά
- 3 ἀνήκει σέ ὅλους. Καί τώρα πιά ὑπῆρχαν ἄφθονα τά πάντα. Γιατί
κι ἀπ' ὅλες τίς ἐλληνικές πόλεις ἔφερναν τροφίμα νά τά πουλή-
σουν κι ἐκείνοι πού ταξίδευαν κοντά στή στεριά μέ χαρά ἄραζαν
ἐκεῖ, γιατί μάθαιναν πώς χτιζόταν πολιτεία καί πώς γινόταν λι-
- 4 μάνι. Ἀκόμα καί οἱ ἐχθροί πού κατοικοῦσαν κοντά ἔστελναν
ἀπεσταλμένους στόν Ξενοφῶντα, γιατί ἄκουσαν πώς σ' αὐτό τό
μέρος χτίζει πόλη, καί τόν ρωτοῦσαν τί ἐπρεπε νά κάνουν γιά νά
εἶναι μαζί του φίλοι. Κι ἐκεῖνος τοὺς ἔδειχνε στοὺς στρατιῶτες.
- 5 Στό μεταξύ ἔρχεται ὁ Κλέανδρος φέρονοντας δυό τριήρεις,
ἀλλά κανένα φορηγό. Τήν ὥρα πού ἔφτασε, ἐτυχε νά θρῖσκονται
οἱ στρατιῶτες ἔξω καί μερικοί ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν πάει γιά λεηλα-
σία σέ ἄλλο μέρος τοῦ θουνοῦ κι εἶχαν πιάσει πολλά πρόδωτα.
Μά φοβήθηκαν μήπως τοὺς τά πάρουν, καί γι' αὐτό παρακαλοῦν
τό Δέξιππο, ἐκείνον πού τό ἔσκασε ἀπό τήν Τραπεζοῦντα μέ τήν
- 6 πεντηκόντορο, νά τοὺς τά γλιτώσει, καί γιά πληρωμή νά κρατήσῃ
ὁ ἴδιος μερικά, δίνοντάς τους πίσω τά ὑπόλοιπα. Ἐκεῖνος τότε
μονομιᾶς διώχνει τοὺς στρατιῶτες πού ἦταν γύρω καί πού ἔλεγαν
πώς τά πρόδωτα ἀνήκαν σέ ὁλόκληρο τό στρατό, καί κατόπι πάει
στόν Κλέανδρο καί τοῦ λέει πώς προσπαθοῦν νά τοῦ τά ἀρπά-
- 7 ξουν. Κι ὁ Κλέανδρος δίνει διαταγή νά τοῦ παρουσιάσουν τόν
ἔνοχο. Ὁ Δέξιππος τότε ἔπιασε κάποιον καί τόν ὀδηγοῦσε, ἀλλά
τόν συνάντησε ὁ Ἀγασίας καί τοῦ τόν παίρνει, γιατί ἦταν στρα-
τιώτης τοῦ λόχου του. Μά οἱ ἄλλοι στρατιῶτες πού ἦταν ἐκεῖ
ἄρχισαν νά χτυποῦν μέ πέτρες τό Δέξιππο, ἀποκαλώντας τον
- 8 προδότη. Πολλοί ναῦτες ὁμως φοβήθηκαν καί τράβηξαν πρός τή
θάλασσα, πράγμα πού ἔκαμε κι ὁ Κλέανδρος. Ἀλλά ὁ Ξενοφών
κι οἱ ἄλλοι στρατηγοί τοὺς ἐμπόδιζαν νά φεύγουν κι ἔλεγαν στόν

5-11
Ἐπεισόδιο
ἐξαιτίας τοῦ
Δέξιππου.

Κλέανδρο πώς ἦταν ἀσήμαντη ἡ ὑπόθεση καί πώς ἀφορμή νά γίνουν αὐτά, ἦταν ἡ ἀπόφαση τοῦ στρατοῦ σχετικά μέ τά λάφυρα. Ὁ Κλέανδρος ὁμως ἀπό τή μιᾷ ἐρεθισμένος ἀπό τό Δέξιππο 9 καί ἀπό τήν ἄλλη στενοχωρημένος πού τόν εἶχε πιάσει ὁ φόδος, εἶπε πώς θά φύγει καί πώς θά κηρύξει σ' ὅλες τίς πόλεις νά μήν τοὺς δέχονται, παρὰ νά τοὺς θεωροῦν ἐχθρούς. Καί πρέπει νά σημειωθεῖ πώς οἱ Λακεδαιμόνιοι τήν ἐποχή ἐκείνη ἦταν ἀρχηγοί ὄλων τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτό οἱ Ἕλληνες ἔκριναν πώς δημιουργήθηκε μιᾷ κατάστασῇ ἄσχημη, καί τόν παρακαλοῦσαν νά μήν 10 κάνει αὐτά πού ἔλεγε. Μά ἐκεῖνος ἐδῆλωσε πώς δέν μπορεῖ νά γίνει διαφορετικά, ἐκτός ἂν τοῦ παραδώσουν τόν ἄνθρωπο πού ἄρχισε τό πετροδόλημα, καί τόν ἄλλο πού πήρε ἀπό τό Δέξιππο τόν ἔνοχο. Τοῦτος ὁ τελευταῖος πού ἀπαιτοῦσε νά τοῦ παραδω- 11 σουν ἦταν ὁ Ἀγασίας, σταθερός φίλος τοῦ Ξενοφώντα. Ἐξαιτίας του μάλιστα τόν συκοφαντοῦσε ὁ Δέξιππος. Τότε βρέθηκαν σέ δύσκολη θέση οἱ στρατηγοί, καί γι' αὐτό συγζέντρωσαν τοὺς στρατιῶτες. Μερικοὶ δέδαια δέ λογάριάζαν καί πολὺ τόν Κλέανδρο, ἀλλὰ ὁ Ξενοφών εἶχε τή γνώμη πώς δέν ἦταν ἀσήμαντος ἄνθρωπος, καί σηκώθηκε καί εἶπε:

«Στρατιῶτες, ἐγὼ νομίζω πώς τό πράγμα εἶναι σοβαρό, ἂν 12 δηλαδή θά σηκωθεῖ νά φύγει ὁ Κλέανδρος, ὅπως φοβερίζει, μέ τέτοια ἀπόφαση. Γιατί οἱ ἐλληνικὲς πόλεις θροίσκονται κοντά, ἀλλὰ οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶναι ἀρχηγοί σέ ὁλόκληρη τήν Ἑλλάδα. Καί ἐκτός ἀπ' αὐτό, ἔχουν τήν ἱκανότητα καί καθέννας τοὺς χωριστά νά κάνουν ὅ,τι θέλουν στίς πόλεις. Ἄν λοιπόν αὐτός πρῶτα 13 πρῶτα μᾶς ἐμποδίσει νά πιάσουμε στό Βυζάντιο, ἔπειτα εἰδοποιήσει τοὺς ἄλλους ἀρμοστές νά μὴ μᾶς δέχονται στίς πόλεις τοὺς γιατί τάχα δέν πειθαρχοῦμε στοὺς Λακεδαιμόνιους καί δέ λογαριάζουμε τοὺς νόμους, καί ἂν αὐτὴ ἡ φήμη γιὰ μᾶς φτάσει σπὸν Ἀναξίδιο τό ναύαρχο, θά εἶναι δύσκολο καί νά μείνουμε ἐδῶ καί νά ταξιδεύουμε. Γιατί στήν τωρινή ἐποχή οἱ Λακεδαιμόνιοι κυ- 14 θερνοῦν τά πάντα καί στή στεριά καί στή θάλασσα. Δέν εἶναι λοιπόν σωστό, ἐξαιτίας ἑνὸς ἀνθρώπου ἢ δυό, ἐμεῖς οἱ ἄλλοι νά στερηθοῦμε τήν Ἑλλάδα, παρὰ πρέπει νά ὑπακοῦμε στίς διαταγές τοὺς, ἀφοῦ καί οἱ πόλεις ἀπ' ὅπου καταγόμεστε πειθαρχοῦν

12-18

Λόγοι τοῦ Ξε-
νοφῶντα καί
τοῦ Ἀγασία.

- 15 σ' αὐτούς. Ἄκουσα πρὶν ἀπὸ λίγο πὼς ὁ Δέξιππος εἶπε στὸν Κλέανδρο πὼς ὁ Ἀγασίας δέ θά ἔκανε αὐτὴ τὴν πράξη, ἂν δὲν ἔπαιρνε διαταγὴ ἀπὸ μένα. Ἄν λοιπὸν ὁ Ἀγασίας θεδαιώσῃ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὑπεύθυνος γι' αὐτά, τότε σὰς ἀπαλλάσσω ἀπὸ τὴν κατηγορίαν κι ἐσὺς κι ἐκεῖνον. Καὶ στὴν περίπτωση πού ἐγὼ ἄρχισα νὰ ρίχνω πέτρες ἢ κάπως ἀλλιώτικα μεταχειρίστηκα δία, θά θεωρήσω τὸν ἑαυτό μου ἄξιο τῆς σκληρότερης τιμωρίας, καὶ θά τὴ δεχτῶ πρόθυμα. Ἐγὼ ὅμως τὴ γνώμη πὼς ἂν ὁ Δέξιππος κατηγορεῖ καὶ κανέναν ἄλλο, πρέπει κι αὐτὸς νὰ παρουσιαστῇ μπροστά στὸν Κλέανδρο γιὰ νὰ τὸν κρίνει. Γιατί μονάχα ἐτοί θά γλιτώσετε σεῖς ἀπὸ τὴν κατηγορία. Ἐνῶ, ὅπως εἶναι τώρα τὰ πράγματα, θά εἶναι τρομερό νὰ νομίζουμε πὼς θά δοῦμε στὴν Ἑλλάδα ἔπαινο καὶ δόξα, κι ἀντὶ γι' αὐτά νὰ μὴν κριθοῦμε οὔτε ὅμοιοι μέ τοὺς ἄλλους, παρὰ νὰ ἐμποδιζόμαστε νὰ μείνουμε στίς ἑλληνικὲς πόλεις». Ὑστερα σηκώθηκε ὁ Ἀγασίας κι εἶπε: «Σὰς ὀρκίζομαι, στρατιῶτες, στοὺς θεοὺς καὶ στίς θεές, πὼς οὔτε ὁ Ξενοφῶν οὔτε κανένας ἄλλος ἀπὸ σὰς μοῦ εἶπε νὰ πάρω τὸν ἄνθρωπο. Παρὰ ὅταν εἶδα νὰ σέρνεται ἓνας γενναῖος στρατιώτης τοῦ λόχου μου ἀπὸ τὸ Δέξιππο, αὐτὸν πού ξέρετε πὼς σὰς πρόδωσε, μοῦ φάνηκε πὼς ἦταν τρομερό. Γι' αὐτό, ὁμολογῶ, τὸν τραδῆξε καὶ τοῦ τὸν πῆρα. Τώρα ἐσεῖς νὰ μὴ μέ παραδώσετε. Ὅπως εἶπε ὁ Ξενοφῶν, θά παραδοθῶ ὁ ἴδιος στὸν Κλέανδρο, γιὰ νὰ μέ κρίνει καὶ νὰ μέ κρίνῃ ὅ,τι θέλει. Ἀπ' ἀφορμὴ τὸ ἐπεισόδιο αὐτό δὲν πρέπει ν' ἀνοίξετε πόλεμο μέ τοὺς Σπαρτιάτες, παρὰ νὰ κοιτάξετε νὰ σωθεῖτε καὶ νὰ πάει καθένας σας μέ ἀσφάλεια ἐκεῖ πού θέλει. Διαλέχτε μονάχα μερικoὺς ἀπὸ σὰς καὶ στείλτε τοὺς μαζί μου στὸν Κλέανδρο, ὥστε ἂν ἐγὼ ξεχάσω κάτι, νὰ τὸ ποῦν αὐτοὶ καὶ νὰ τὸ κρίνουν γιὰ λογαριασμό μου».
- 19 Τότε ὁ στρατὸς τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ διαλέξῃ ὁ ἴδιος ὁποιοὺς ἠθέλε καὶ νὰ τοὺς πάρει νὰ πάει, κι ἐκεῖνος προτίμησε τοὺς στρατιῶτες. Ὑστερα ἀπ' αὐτά πῆγε στὸν Κλέανδρο ὁ Ἀγασίας μέ τὸ στρατιώτη πού εἶχε τραδῆξαι ἀπὸ τὸ Δέξιππο καὶ μέ
- 20 τοὺς στρατιῶτες. Οἱ στρατιῶτοί τοῦ εἶπαν: «Μὰς ἔστειλε, Κλέανδρε, σέ σένα ὁ στρατὸς καὶ σέ παρακαλεῖ, ἂν μὰς κατηγορεῖς ὅλους, νὰ μὰς κρίνῃς ἐπὶ ὁ ἴδιος καὶ νὰ μὰς μεταχειριστεῖς ὅπως θέλεις. Ἄν ὅμως κατηγορεῖς ἓναν ἢ δυὸ ἢ καὶ περισσότερους, τό

19-28
Ἀντιπροσω-
πεῖα στὸν Κλέ-
ανδρο.

ὁρίσκει σωστό νά σοῦ παραδοθοῦν οἱ ἴδιοι γιά νά τοὺς δικάσεις.
 Ὡστε ἂν ἡ κατηγορία βαρύνει κάποιον ἀπό μᾶς, ἐμεῖς ὁρισκόμα-
 στε μπροστά σου. Ἄν βαρύνει κανέναν ἄλλο, νά μᾶς τό πείς. Για-
 τί κανεῖς, ἀπ' ὅσους παίρνουν ἀπό μᾶς διαταγές, δέ θ' ἀρνηθεῖ
 νά παρουσιαστεῖ μπροστά σου». Ὑστερα προχώρησε ὁ Ἀγασίας 21
 καί εἶπε: «Ἐγώ εἶμαι, Κλέανδρε, πού ἔδωσα διαταγή νά χτυποῦν
 τό Δέξιππο καί πού τοῦ πήρα τοῦτον τό στρατιώτη πού ὀδηγοῦ-
 σε. Γιατί ξέρω πώς ὁ στρατιώτης εἶναι ἓνας ἄντρας γενναῖος, ἐνῶ 22
 ὁ Δέξιππος διαλέχτηκε ἀπό τό στρατό νά κυθερνᾷ τήν πεντηκόν-
 τορο πού ζητήσαμε ἀπό τοὺς Τραπεζούντιους γιά νά μαζέψουμε
 πλοῖα νά μᾶς μεταφέρουν, κι αὐτός τό ἔσκασε καί πρόδωσε τοὺς
 στρατιώτες πού μαζί τους εἶχε γλιτώσει. Ἔτσι καί τοὺς Τραπε- 23
 ζούντιους στερήσαμε μιὰ πεντηκόντορο καί φάνηκαμε ἀπό φταί-
 ξιμο τοῦ Δέξιππου πώς δέν εἴμαστε τίμιοι ἄνθρωποι, καί ὅσο περ-
 νοῦσε ἀπό τό χέρι του καταστραφήκαμε. Γιατί ἤξερε, ὅπως κι
 ἐμεῖς, πώς ἦταν δύσκολο προχωρώντας μέ τά πόδια καί τά ποτά-
 μια νά περάσουμε καί νά φτάσουμε ζωντανοί στήν Ἑλλάδα.
 Ἀπό ἓνα τέτοιον ἄνθρωπο λοιπόν τράβηξα τό στρατιώτη καί
 τόν πήρα. Ἄν ὅμως τόν ὀδηγοῦσες ἐσύ ἢ κανένα ἄλλο ἀπό τοὺς 24
 δικούς σου, κι ὄχι ἐκεῖνος πού μᾶς τό ἔσκασε, νά εἶσαι θέδαιος
 πώς δέν ἐπρόκειτο νά κάμω αὐτά πού ἔκαμα. Καί πρέπει νά ξέ-
 ρεις πώς ἂν μέ σκοτώσεις τώρα, θά σκοτώσεις ἓνα γενναῖον ἄν-
 τρα, ἐξαιτίας ἐνός δειλοῦ καί κακοῦ». Ὅταν τ' ἄκουσε ὁ Κλέαν- 25
 δρος εἶπε πώς δέν ἦταν καλὴ ἢ συμπεριφορὰ τοῦ Δέξιππου, ἂν
 πραγματικά τά εἶχε κάμει αὐτά. Εἶχε ὅμως τὴ γνώμη, πρόσθεσε,
 πώς κι ἂν ὁ Δέξιππος ἦταν ὁ χειρότερος ἀπό τοὺς ἄνθρώπους,
 δέν ἔπρεπε νά τόν μεταχειριστοῦν ἀπότομα, «παρὰ νά κοιθεῖ,
 ὅπως κι ἐσεῖς τώρα θεωρεῖτε σωστό, κι ὕστερα νά τιμωρηθεῖ.
 Πηγαίνετε λοιπόν κι ἀφήστε ἐδῶ αὐτό τόν ἄντρα, κι ἅμα 26
 διατάξω, τότε νά ἐρθετε γιά τὴ δίκη. Δέν κατηγορῶ πιά οὔτε τό
 στρατό οὔτε κανέναν ἄλλο, ἀφοῦ τοῦτος ὁ ἴδιος παραδέχεται πώς
 πήρε τό στρατιώτη». Ἐκεῖνος πάλι πού τόν ὀδηγοῦσε ὁ Δέξιππος 27
 καί τοῦ τόν πήρε ὁ Ἀγασίας εἶπε: «Ἐγώ, Κλέανδρε, ἂν νομίζεις
 πώς ἐφταιξα σέ κάτι καί γι' αὐτό μ' ἔφεραν σέ σένα, νά ξέρεις
 πώς οὔτε χτύπησα κανένα οὔτε τοῦ ἔριξα πέτρες, παρὰ εἶπα μο-
 νάχα πώς τά πρόδρα ἀνῆκαν σέ ὅλο τό στρατό. Καί τοῦτο, γιατί

οἱ στρατιῶτες εἶχαν ἀποφασίσει πῶς ἂν κάποιος λεηλατήσει γιό
 λογαριασμό του ὅταν θγαίνουμε γιά νά θροῦμε τροφίμα. τότε τό
 28 λάφυρα νά ἀνήκουν σέ ὅλους. Αὐτά εἶπα καί τοῦτος τότε μ' ἐπια-
 σε καί μέ ὁδηγοῦσε σέ σένα γιά νά μήν τοιμήσει νά μιλήσει κα-
 νείς, παρά νά ζορᾷται ὁ ἴδιος τό μερίδιό του καί νά φυλάξει τά
 πρόδρατα σέ κείνους πού τά εἶχαν ἀρπάξει, ἐνάντια στή συμφωνία
 τοῦ στρατοῦ». Σ' αὐτά ὁ Κλέανδρος ἀποκρίθηκε: «Ἐπειδή εἶσαι
 συνέννοχος, μέινε ἐδῶ γιά ν' ἀποφασίσουμε καί γιά σένα».

29-36

Οἱ Ἕλληνες
 προτείνουν
 στόν Κλέαν-
 δρο νά ἀνα-
 λαβεῖ τήν
 ἀρχηγία.

29 "Υστερ' ἀπ' αὐτά ὁ Κλέανδρος μέ τοὺς διζοῦς του ἀρχισαν νά
 γευματίζουν, ἐνῶ ὁ Ξενοφῶν συγκέντρωσε τό στρατό κι ἔδωσε
 συμβουλή νά τοῦ στείλουν ἀπεσταλμένους, γιά νά τοῦ προσπέ-
 30 σουν ν' ἀφήσει ἐλεύθερους τοὺς δυό ἄντρες. Τότε πήραν τήν
 ἀπόφαση νά στείλουν στρατηγούς καί λοχαγούς καί τό Δρακόν-
 τιο τό Σπαρτιάτη καί ὅποιους ἄλλους νόμιζαν κατάλληλους, γιά
 νά παρακαλέσουν τόν Κλέανδρο μέ κάθε τρόπο νά παρατήρει
 31 τοὺς δυό στρατιῶτες. Πῆγε λοιπόν ὁ Ξενοφῶν καί τοῦ λέει: «Στά
 χέρια σου ζορᾷς τοὺς ἄντρες μας, Κλέανδρε, καί ὁ στρατός σέ
 ἄφησε στή διάθεσή σου νά κάμεις ὅ,τι θέλεις καί γι' αὐτοὺς καί
 γιά ὅλους τοὺς ἄλλους. Τώρα ὁμως σέ θερμοπαρακαλοῦν νά τοὺς
 δώσεις πίσω αὐτοὺς τοὺς δυό καί νά μήν τοὺς σκοτώσεις, γιατί
 πολλές ταλαιπωρίες εἶχαν περάσει πρωτύτερα γιά τό καλό ὅλου
 32 τοῦ στρατοῦ. Κι ἂν πετύχουν αὐτό ἀπό σένα, σοῦ ὑπόσχονται
 πῶς, ἂν θελήσεις νά γίνεις ἀρχηγός τους κι ἂν οἱ θεοὶ φανοῦν
 εὐνοϊκοί, γιά ἀνταπόδοση θά σοῦ ἀποδείξουν ὅτι καί πειθαρχι-
 κοί εἶναι καί ἔχουν τήν ἰσανότητα, ὑπακούοντας στόν ἀρχηγό
 τους καί μέ τή δοῦθεια τῶν θεῶν, νά μή φοβοῦνται τοὺς ἐχθρούς.
 Φτάνει νά δεχτεῖς ἐσύ νά γίνεις στρατηγός τους καί οἱ θεοὶ νά
 33 τοὺς εἶναι εὐνοϊκοί. Σέ παρακαλοῦν ἀκόμα καί γιά τοῦτο, δη-
 λαδῇ νά μένεις κοντά τους καί νά τοὺς διοικήσεις. Τότε θά γνω-
 ρίσεις ὄχι μονάχα τό Δέξιππο παρά κι ἐκείνους, θά δεῖς τί ἄν-
 θρωπος εἶναι ὁ καθέννας καί θά τοὺς ἐκτιμήσεις σύμφωνα μέ τήν
 34 ἀξία τους». Μόλις τ' ἄκουσε ὁ Κλέανδρος, εἶπε: «Μά τοὺς θεοὺς,
 στή στιγμή θά σᾶς δώσω ἀπάντηση. Καί τοὺς δυό ἄντρες σᾶς
 δίνω πίσω κι ἐγώ ὁ ἴδιος θά σᾶς δοθήσω. Ἄν μάλιστα οἱ θεοὶ
 τό ἐπιτρέψουν, θά σᾶς ὁδηγήσω στήν Ἑλλάδα. Γιατί τά λόγια
 σας εἶναι ὁλωσδιόλου ἀντίθετα ἀπό ζεῖνα πού μοῦ ἔλεγαν μερι-

κοί γιά σᾶς, πῶς δηλαδή προσπαθεῖτε νά ἀπομακρύνετε τό
στρατό ἀπό τή φιλία τῶν Λακεδαιμονίων». Τότε οἱ ἀπεσταλμένοι 35
ἐπαινώντας τον γύρισαν πίσω μέ τούς δυό ἄντρες. Κι ὁ Κλέαν-
δρος ἄρχισε νά θυσιάζει ὥστε νά θγάλει συμπεράσματα γιά τήν
ἀναχώρηση, κι ἔκανε φιλική συναναστροφή μέ τόν Ξενοφῶντα
καί δημιούργησαν ἀνάμεσά τους δεσμούς φιλοξενίας. Ὅταν μά-
λιστα εἶδε πῶς οἱ στρατιῶτες ἐκτελοῦσαν μέ πειθαρχία κάθε δια-
ταγή πού ἐπαιρναν, τότε ἀκόμα περισσότερο ἤθελε νά γίνει ἀρ-
χηγός τους. Θυοίαζε ὁμως τρεῖς μέρες κι οἱ θυσίες δέν ἐδειχναν 36
καλά σημάδια. Γι' αὐτό κάλεσε τούς στρατηγούς καί τούς εἶπε:
«Οἱ θυσίες δέν ἐπιτρέπουν νά σᾶς ὀδηγήσω ἐγώ, ἀλλά δέν πρέπει
νά στενοχωριέστε γι' αὐτό. Γιατί, ὅπως φαίνεται, σέ σᾶς εἶναι
ὀρισμένο ἀπό τούς θεούς νά ὀδηγήσετε τούς στρατιῶτες. Ξεκινή-
στε λοιπόν. Κι ἐμεῖς, ὅταν πάτε στό Βυζάντιο, θά σᾶς κάμουμε
ὑποδοχή ὅσο γίνεται καλύτερη».

37-38

Ὑστερ' ἀπ' αὐτά ἀποφάσισαν οἱ στρατιῶτες νά τοῦ χαρίσουν 37
τά πρόδρατα πού ἀνήκαν σ' ὀλόκληρο τό στρατό. Κι ἐκεῖνος τά
δέχτηκε, μά τούς τά ξαναγύρισε πίσω. Τότε αὐτός ἔφυγε μέ τό
καράβι. Κι οἱ στρατιῶτες πούλησαν τό σιτάρι πού εἶχαν συγκεν-
τρωμένο καί ὅλα τ' ἄλλα πού εἶχαν ἀρπάξει καί ξεκίνησαν, βαδί-
ζοντας ἀνάμεσα στή χώρα τῶν Βιθυνῶν. Δέ βρῆκαν ὁμως νά πά- 38
ρουν τίποτα προχωρώντας τόν κανονικό δρόμο, ὥστε νά μήν
ἔχουν ἀδειανά τά χέρια, ὅταν πᾶνε σέ φιλική χώρα. Γι' αὐτό
ἀποφάσισαν νά ξαναγυρίσουν πίσω, βαδίζοντας ἕνα μερόνυχτο.
Μόλις γύρισαν, ἔπιασαν πολλούς δούλους καί πρόδρατα. Ὑστερα,
μέσα σέ ἕξι μέρες, πῆγαν στή Χρυσόπολη τῆς Καλχηδονίας, ὅπου
ἔμειναν ἑφτά μέρες καί πουλοῦσαν τά λάφυρα.

Οἱ Ἕλληνες
στή Χρυσόπολη.

ΒΙΒΛΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ἀπό τή Χρυσόπολιν οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες περνοῦν στό Βυζάντιο, ἀπ' ὅπου ὁ ναύαρχος Ἀναξίδιος προσπαθεῖ νά τοὺς πείσει νά κατευθυνθοῦν πρὸς τὰ χωριά τῆς Θράκης. Ἐκεῖνοι στήν ἀρχή ἀντιδρῶν, ὕστερ' ἀπὸ μεσολάδηση ὁμως τοῦ Ξενοφῶντα δέχονται. Ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν ἀποχαιρετὰ τοὺς στρατιῶτες καὶ ἀκολουθεῖ τὸ ναύαρχο, ἐνῶ αὐτοὶ μὲ νέους στρατηγούς πηγαίνουν σὲ διάφορες Θρακικὲς περιοχές. Στὸ μεταξὺ ὁ Φαρνάδαζος δὲν κράτησε τὴν ἐπόσχεση ποὺ εἶχε δώσει στὸν Ἀναξίδιο, ὅτι θὰ τὸν εὐεργετοῦσε, ἂν ἀπομάκρυνε ἀπὸ τὴ χώρα του τοὺς Ἕλληνες, καὶ γι' αὐτὸ ὁ τελευταῖος ἀναθέτει στὸν Ξενοφῶντα νά ξαναφέρει τοὺς στρατιῶτες πίσω στὴν Ἀσία. Ὁ Ἀρίσταρχος ὁμως, ὁ νέος ἀρμοστής τοῦ Βυζαντίου, τοὺς ἐμποδίζει νά περάσουν ἀπέναντι, συνεννοημένος μὲ τὸ Φαρνάδαζο. Τότε ὁ Ξενοφῶν ἀποφασίζει νά πάει μὲ τὸ στρατὸ του στὸν ἄρχοντα τῆς Θράκης Σεῦθη, ποὺ τοὺς ὑποσχέθηκε πολλές παροχές, ἂν τὸν δοηθοῦσαν νά πάρει πίσω τὴν πατρικὴ του χώρα. Οἱ Ἕλληνες πολεμώντας μαζί του νικοῦν τοὺς ἐχθροὺς του Θυνοὺς, ποὺ ἀναγκάζονται νά ὑποταχθοῦν. Ὑστερα τὸν δοηθοῦν νά καταλάβει διάφορες ἄλλες περιοχές καὶ φτάνουν ὥς τὴ Σαλμυδησσὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἶναι ὁμως πολὺ στενοχωρημένοι, γιατί δὲν τοὺς δίνει μισθό. Στὸ μεταξὺ ὁ Λακεδαιμόνιος Θίδρων μὲ ἀπεσταλμένους τοὺς προτείνει νά ἐγκαταλείψουν τὴ Θράκη καὶ νά ἐξοστρατεύουν μαζί του ἐνάντια στὸν Τισσαφέρην, τάζοντάς τους μεγάλες ἀμοιβές. Μερικοὶ στρατιῶτες τότε διατυπώνουν παρόμοια καὶ ζητηγορίες κατὰ τοῦ Ξενοφῶντα, ποὺ τὸν θεωροῦν ἐπεύθυνο γιὰ τὴν καθυστέρηση τῆς μισθοδοσίας ἀπὸ τὸ Σεῦθη, ἀλλὰ ἐκεῖνος τίς ἀποκροῦει καί, ὕστερα ἀπὸ συζητήσεις ποὺ γάνει μὲ τὸν τελευταῖο, κατορθώνει νά ἀποσπάσει τὴν ὀφειλόμενη πληρωμή. Τέλος οἱ στρατιῶτες ἀποφασίζουν νά δεχτοῦν τὴν πρόταση τοῦ Θίδωνα

καὶ παραχαλῶν τὸν Ξενοφῶντα νά τοὺς ὀδηγήσει ὁ ἴδιος στήν Ἰασίᾳ. Περνοῦν λοιπὸν μαζί του στή Λάμψακο καὶ ἀπὸ καὶ, διασχίζοντας τὴν Τρωάδα, φτάνουν στήν Πέργαμο τῆς Μυσιάς, ἀπ' ὅπου τοὺς παρέλαβε ὁ Θίδωρον, τοὺς ἔνωσε μέ τό διζό του στρατό καὶ ἄρχισε τὸν πόλεμο ἐνάντια στόν Τισσαφέρονη καὶ στό Φαρνάδο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελ. 5

δήμους: με τή μεταρρύθμιση του Κλεισθένη ή Ἀττική χωρίστηκε σέ 100 περίπου δήμους. Ἀπ' αὐτούς δέκα μαζί, παρμένοι ὁμῶς ἀνάκαρα ἀπό τό ἄστυ, τήν παραλία καί τή μεσόγαια, ἀποτελοῦσαν μιᾶ φύλη.

τάξη τῶν ἱππέων: ὅπως ξέρομε, στήν Ἀθήνα οἱ πολῖτες, μέ δάση τήν καταγωγή τους, εἶχαν χωριστεῖ σέ 3 τάξεις: *τῶν ἱππέων*, *τῶν ζευγυτῶν* καί *τῶν θητῶν*. Ὄταν ὁμοῦ ὁ Σόλων γιά τή διάκριση τῶν τάξεων πῆρε δάση τήν ιδιοκτησία καί τό εἰσόδημα, τότε ξεχωρίστηκαν ἀπό τούς ἱππεῖς οἱ πλουσιότεροι καί ἔτσι δημιουργήθηκε καί ἡ *τάξη τῶν πεντακκοσιομεδίωνων*, τῶν πολιτῶν δηλαδή πού εἶχαν ἐτήσιο εἰσόδημα πάνω ἀπό πεντακόσιους μέδιμνους σιτάρι, ἢ ἄλλα προϊόντα ἀνάλογης ἀξίας. Ἀπό τότε ἡ *τάξη τῶν ἱππέων* δέν ἦταν πρώτη ἀλλά δεύτερη.

Σελ. 6

σατραπεία: λεγόταν ἓνα μεγάλο τοπικό διαμέρισμα τοῦ ἀρχαίου περσικοῦ κράτους, πού τό κυβερνοῦσε ὁ *σατράπης*. Αὐτός εἶχε στρατιωτική, διοικητική καί δικαστική ἐξουσία στή σατραπεία του. Σέ εἴκοσι τέτοιες περιοχές ἦταν χωρισμένο τό περσικό κράτος, πού τίς εἶχε διοργανώσει προπάντων ὁ Δαρεῖος ὁ Α', βασιλιάς τῆς Περσίας ἀπό τό 521 π.Χ. ὥς τό 485 π.Χ. Ἡ σατραπεία τοῦ Κύρου, μέ πρωτεύουσα τίς Σάρδεις, πού ὀρίζονταν στίς ὄχθες τοῦ Πακτωλικοῦ ποταμοῦ, πρὸς τά Β.Α. τῆς Σμύρνης, ἐκτεινόταν στήν κεντρική καί δυτική Μ. Ἀσία καί συγγεγραμμένα στίς γῶρες Λυδία, Φρυγία καί Καππαδοκία.

Σελ. 9

τοῦ βασιλῆα τῶν Περσῶν Δαρεῖον: πρόκειται γιά τό Δαρεῖο

τό Β' πού λεγόταν καί *Νόθος*· αὐτός ὁασίλευσε στήν Περσία ἀπό τό 424 ὥς τό 405 π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Σελ. 16

κεφ. 1. *στήν προηγουμένη διήγηση*: ἐδῶ γίνεται μιὰ ἀναζεφαιαίωση περιληπτική τοῦ Πρώτου Βιβλίου, πού ὀφείλεται ὄχι στόν Ξενοφῶντα, ἀλλά σέ κάποιο μελετητή. Τό ἴδιο γίνεται σέ ὅλα τά Βιβλία, ἐκτός ἀπό τό Ἐκτο.

ὁ *Δημάρατος*: εἶχε πάει ἀπό τή Σπάρτη, διωγμένος ἀπό τό συμβασίλεα του Κλεομένη, στό βασιλιά τῆς Περσίας Δαρεῖο, γιό τοῦ Ὑστάσπη. Αὐτός τόν ἔκαμε διοικητή στίς πόλεις Πέργαμο, Τευθρανία καί Ἀλίσαρνα.

ὁ *Γλοῦς*: ἦταν γιός τοῦ Αἰγύπτιον Ταμῶ, πού ἦταν ὑποδιοικητής τῆς Ἰωνίας, ὅταν τήν εἶχε ὁ Τισσαφέρνης, καί τώρα ναύαρχος τοῦ Κέρου.

Ἀριαῖος: ἦταν ὑποδιοικητής τῆς σατραπείας τοῦ Κέρου.

εἶχαν ξεκινήσει: Γι' αὐτά μιλάει στό Βιβλ. Πρῶτο, κεφ. 7, παράρρ. 20 γ, ἐξ, καί κεφ. 10, παράρρ. 1.

Σελ. 17

ὁ *Τισσαφέρνης*: ἦταν διοικητής (σατραπής) στήν παραλίακή περιοχή τῆς δυτικῆς Μ. Ἀσίας.

Σελ. 18

Θεόπομπος: μεριζοί ἔχουν τή γνώμη πῶς Θεόπομπος εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ξενοφῶν μέ ψευδώνυμο.

Σελ. 21

κεφ. 2. *Τίγρης ποταμός*: ὁ βασιλιάς μέ τό στρατό του δέ ὀρισζόταν στήν ἀπέναντι ὄχθη τοῦ Τίγρητα, ὥστε νά χορεύετα νά τόν περάσουν οἱ Ἕλληνες γιά νά συμπλαzoῦν. Ἡ λοιπόν ὁ Κλέαρχος γάνει λάθος, θεωρώντας Τίγρητα κάποιο ζανάλι, ἢ τό λέει σζόπιμα, γιά νά δείξει πῶς ἦταν ἀδύνατο νά συναντήσουν τό βασι-

λιά και έτσι έπρεπε νά προτιμήσουν τή δεύτερη λύση πού προτεί-
νει.

σάλπιγγα: όταν ήταν φτιαγμένη από ξέροτο ξύλου, όπως εδώ,
ονομαζόταν από τούς αρχαίους *ξέρας*: όταν όμως είχε κατα-
σκευαστεί από μέταλλο, τότε λεγόταν *σάλπινξ*.

εποξύργια: έτσι λέγονταν τά ξύλα πού χρησιμοποιεσαν για νά σέρ-
νουν άμάξι ή νά μεταφέρουν φορτίο.

τοῦ ποταμοῦ: έννοεῖται τοῦ Εὐφράτη.

Σελ. 22

Βαδνλώνα: ήταν αρχαία, μεγάλη πολιτεία στήν άριστερή
όχθη τοῦ Εὐφράτη ποταμοῦ.

σέ μίαν άσπίδα: τά ξύλα τά έσφαζαν έτσι, ώστε τό αίμα τους
νά πηγαίνει στήν ποιότητα τής άσπίδας, όπου δύνθιζαν τό ξίφος
καί τή λόγχη.

Σελ. 23

Βαδνλωνία: είναι ή χώρα πού ορίζεται ανάμεσα στους πο-
ταμούς Τίγρητα καί Εὐφράτη, στο νοτιοανατολικό μέρος τής Με-
σοποταμίας.

Σελ. 24

τό γαιδοῦρι: σκόπιμα ὁ Κλέαρχος άναφέρει σάν δέδοιο ὅτι
κάποιος στρατιώτης άφησε ελεύθερο ένα γαιδοῦρι στο στρατόπε-
δο, καί άπ' αὐτό τάχα δημιουργήθηκε ὁ θόρυβος καί ὁ φόδος. Μ'
αὐτό τόν τρόπο κατησύχασε τούς στρατιώτες.

Σελ. 26

κεφ. 3. *μέ παραταγμένο τό στρατό:* έτσι προχωρεῖ ὁ Κλέαρχος,
γιατί δέν έχει άπόλυτη πεποίθηση πώς οἱ Πέρσες θά τηρήσουν τή
συμφωνία.

Σελ. 27

ποτίζουν τούς άρχούς: ήταν αρχές τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 401
π.Χ., σύμφωνα μέ τούς έπολογισμούς πού έχουν γίνει για τή χρο-
νολογία τής μάχης στά Κούναξα.

κοντά στην πατρίδα σας· ξέρομε πώς ή σατραπεία, δηλαδή ή περιοχή πού κυβερνούσε ό Τισσαφέρνης, έχτεινόταν στά παράλια της δυτικής Μ. Ἀσίας. Γι' αὐτό λέει πώς γειτονεύει μέ τήν Ἑλλάδα.

Σελ. 30

κεφ. 4. *δίπλα στό παλάτι του:* εἶναι θέδαια ὑπερβολή. θέλει νά δείξει ὅμως κάτω ἀπό πόσο δύσκολες συνθήκες πολέμησαν καί νίκησαν οἱ Ἕλληνες τόν Ἀρταξέρξη μέσα στην ἴδια τή χώρα του.

ό Εὐφράτης: εἶναι ποταμός της Ἀσίας· οἱ πηγές του ὀρίζονται στην Ἀρμενία.

Σελ. 32.

ό Ὀρόντας: ἦταν διοικητής της Ἀρμενίας καί εἶχε παρει γυναικα τήν κόρη τοῦ βασιλιά, τή Ροδογούνη (ὄλ. Πλουτ. Ἀρταξ. κς'). Αὐτός ἦταν ἄλλος ἀπό τόν Ὀρόντα πού σκότωσε ὁ Κύρος (Βιβλίο Πρῶτο, κεφ. 6, παράγρ. 1-11).

ό παρασάγγης: ἦταν ή ἀπόσταση πού ἔκαναν βαδίζοντας δύο ὥρες. Ἰσοδυναμοῦσε μέ 30 ἀρχαία στάδια, δηλαδή μέ 5520 μέτρα, πάνω κάτω (τό κάθε στάδιο εἶχε 184 μέτρα).

σταθμός: ἦταν ή ἀπόσταση πού περνοῦσε κανεῖς βαδίζοντας μιά ὁλόκληρη μέρα. Κάθε σταθμός ἰσοδυναμοῦσε μέ 5, περίπου, παρασάγγες.

Μηδία: ἔτσι λεγόταν ή χώρα της Ἀσίας πού ὀρισζόταν στά ὅρεια της Βαβυλώνας, ανάμεσα στην Κασπία θάλασσα, την Περσία, την Ἀσσυρία καί την Ἀρμενία, καί ὀρεζόταν ἀπό τόν Τίγρητα καί τόν Εὐφράτη. Τό τεῖχος πού ἀναφέρεται ἐδῶ εἶχε γίνει γιά νά προφυλάξει τή χώρα ἀπό τίς ἐπιδρομές ἄλλων λαῶν.

μέ ἀσφαλτο: τήν ἀσφαλτο τή χρησιμοποιοῦσαν στίς οἰκοδομές ἀντί γιά ἀσδέστη.

Σελ. 34

ιησί: ὀνομάζει ὁ Ξενοφῶν τό μέρος ἐκεῖνο της Βαβυλωνίας, πού ἀπλωνόταν ανάμεσα στόν Τίγρητα καί στά κανάλια, γιά τά ὁποῖα μᾶς ἔχει μιλήσει.

ό Φύσχος: ἦταν παραπόταμος τοῦ Τίγρητα.

τό πλέθρο: μονάδα μήκους, τό 1)6 τοῦ ἀρχαίου σταδίου.
Ἰσοδυναμοῦσε δηλαδή μέ 31. πάνω κάτω, σημερινά μέτρα.

᾽Ωπῃ: δέν εἶναι ἀκριβῶς γνωστή ἡ θέση τῆς πολιτείας αὐτῆς.
Μερικοί νομίζουν πῶς ὁρισκόταν ἐκεῖ πού εἶναι τό σημερινό
Ἑσζί-Βαγδάτ.

Σοῦσα: πρόκειται γιά τήν πρωτεύουσα τοῦ περσικοῦ κρά-
τους, πού ὁρισκόταν στήν ἀριστερή ὄχθη τοῦ Χοάσπη ποταμοῦ,
στήν ἐπαρχία Σουσιανῆς. Ἡ πόλη αὐτή πῆρε τό ὄνομά της ἀπό
τούς πολλοῦς κρίνους (=σουσάν, στήν περσική γλώσσα), πού φύ-
τρωναν ἐκεῖ.

Ἐκβάτανα: ἦταν πολιτεία τῆς ἄνω Μηδίας, στούς πρόποδες
τοῦ δουνού Ὀρόντη.

Σελ. 35

τά χωριά τῆς Παρυσάτιδας: αὐτά ὁρίζονταν ἴσως στήν
περιοχή, ὅπου ὁ παραπόταμος Ζαπάτας χύνεται στόν Τίγρητα.
Σήμερα ὁ παραπόταμος αὐτός λέγεται μικρός Ζάθ.

οἱ Καινές: ἡ πόλη αὐτή ὁρισκόταν στή Μεσοποταμία, στή
σημερινή τοποθεσία Καλαάτ-Σερζάτ.

κεφ. 5. ὁ Ζαπάτας: εἶναι παραπόταμος τοῦ Τίγρητα καί χύνεται
σ' αὐτόν ἀπό τήν ἀριστερή ὄχθη. Σήμερα ὀνομάζεται μεγάλος
Ζάθ κι εἶναι ἄλλος ἀπό τό μικρό Ζάθ, πού εἶδαμε σέ προηγού-
μενη σημείωση.

Σελ. 37

οἱ Μυσοί: κατοικοῦσαν στή Μ. Ἀσία, πρὸς τό βορινό μέρος
τῆς Λυδίας, ἀπέναντι στή Λέσβο.

Πισίδες: ὀνομάζονταν οἱ κάτοικοι τῆς Πισιδίας, μιᾶς χώρας
ἀσιατικῆς πού ἐκτεινόταν ἀνάμεσα στή Φρυγία καί στήν Παμφυ-
λία.

ὁργισμένοι: ἦταν οἱ Πέρσες μέ τούς Αἰγύπτιους, γιατί οἱ τε-
λευταῖοι εἶχαν ἀποστατήσει ἀπό τήν Περσία τό 414 π.Χ.

χωρισμένους νά σᾶς πολεμοῦμε: αὐτό θά τό κατόρθωναν, ἄν
ἄφηναν νά περνάει μονάχα ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ καί νά τό ἐξο-

λοθρεύνουν. Έτσι θά τὸ χωρίζαν σὲ τμήματα μικρά, γιὰ νὰ τὸ καταστρέφουν εὐκολότερα.

δὲ *σᾶς μεταφέρναμε ἀπέναντι*: αὐτὸ θά γινόταν στὴν περίπτωση τοῦ ὁ ποταμὸς ἦταν πολὺ θαθὺς καὶ πλατὺς, ὁπότε χρειάζοταν γέφυρα μὲ πλοῖα γιὰ νὰ περαστεῖ (βλ. καὶ Βιδλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παρᾶρ. 13).

Σελ. 39

ἡ *τιάρα*: ἦταν ἀρχαῖο περσικὸ γάλιμα γιὰ τὸ κεφάλι, σὲ σχῆμα ζώνου, ποὺ μονάχα ὁ βασιλιάς τὸ φοροῦσε ὀρθίω, ἐνῶ οἱ ἄλλοι Πέρσες γεγυῖοι πρὸς τὸ μέτωπο.

νὰ τὴ φορεῖ ὀρθίω: μὲ τὴ φορὰ αὐτὴ ὁ Τισσαφέρνης ἐννοεῖ πὺς ἔχει κάποιον ἀπώτερο σκοπὸ, νὰ γίνῃ δηλαδὴ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ μεγάλο βασιλιά. Πρόκειται ὁμῶς γιὰ παρίδα, ποὺ στήνῃ μὲ τέχνη στὸν Κλέαρχο.

Σελ. 40

ορισμένον σημαδιόν: τὸ σημάδι αὐτό, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Διόδωρος (ΙΔ, 26), ἦταν μιὰ κόκκινη σημαιοῦλα (φοινικίς).

Σελ. 41

Κλεάνωρ ὁ Ὀρχομένιος: ἄλλοι ἀναφέρεται *Κλεάνωρ ὁ Ἀρχαῖος* (Βιδλ. Δεύτερο, κεφ. 1, παρᾶρ. 10). Πρόκειται πάντως γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο. Ὀρχομένιος λέγεται, ἐπειδὴ καταγόταν ἀπὸ τὸν Ὀρχομένο τῆς Ἀρχαδίας.

Σελ. 43

κεφ. 6. ἔμεινε ἐκεῖ: ὁ Κλέαρχος παρέμεινε στὴν Ἑλλάδα ὅσο κρατοῦσε ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος, στὸν ὁποῖο καὶ ἔλαθε μέρως.

Σελ. 44

τοὺς Ἕλληνας: ἐννοεῖ ἐκείνους ποὺ ἔμειναν στὴ θρακικὴ χειρόνησο, στὸν Ἑλλήσποντο, καὶ ὄχι στὴν κυρίως Ἑλλάδα.

τὴν ἐγκοιση τῶν ἐφόρων: ἡ ἐξουσία ποὺ εἶχαν οἱ 5 ἑφοροὶ τῆς Σπάρτης ἦταν ἀνώτερη καὶ ἀπὸ κείνη ποὺ εἶχαν οἱ βασιλιάδες.

Γι' αυτό ο Κλέαρχος κατάφερε να εγκρίνουν οι έφοροι τό σχέδιό του.

Πέρινθος: λεγόταν ή αρχαία πολιτεία πού ονομάστηκε από τούς Βυζαντινούς *Ηράκλεια*. Βρισκόταν στά παράλια τού Εύξεινου Πόντου καί ονομάζεται σήμερα Έρεκλι.

σε άλλο έργο: δέν ξερομε ποιό σύγγραμμα έννοει ό Ξενοφών. Μερικοί στό αρχαίο κείμενο γράφουν «άλλοις» αντί «άλλη», υποθέτοντας πώς ό Κτησίας εκθέτει τούς λόγους τού Κλέαρχου.

ό δαρεικός: ήταν περσικό νόμισμα χρυσό, πού ίσοδυναμούσε μέ 20 άπτιχές δραχμές. Στή μιá ðψη είχε τήν εικόνα τού βασιλιά Δαρείου.

μή τή μέθοδο πού εφαρμόζει: πρόκειται γιά τήν αυστηρότητα καί τή σκληρότητα, μέ τήν όποία φέρονταν οι Σπαρτιάτες αρχηγοί στους στρατιώτες. Άπ' όσα λέει ό Ξενοφών, φαίνεται πώς δέν εγκρίνει τή σπαρτιατική αυτή μέθοδο.

τά τρόφιμα: όχι μονάχα γιά τήν εξεύρεση των τροφίμων νοιαζόταν ό Κλέαρχος, αλλά καί γιά τή διάθεσή τους στό στόματό. Είναι γνωστό μάλιστα πώς φύλαγε τό σιτάρι γιά τούς στρατιώτες, ένώ τά παιδιά καί οι γυναίκες πέθαιναν από τήν πείνα (βλ. Ξενοφ. Έλληνικά Α', γ', παράγρ. 19).

Σελ. 45

στό δάσκαλο: στήν αρχαιότητα τό κυριότερο παιδαγωγικό μέσο ήταν τό ξύλο καί άλλα βασανιστήρια (βλ. Πλουτάρχου, Περί παιδων Άγωγής, κεφ. ΙΒ', παράγρ. 8). Γι' αυτό τά παιδιά δέν ήταν δυνατό νά βρίσκονται σε καλές σχέσεις μέ τούς δασκάλους.

Λεοντίνος: έτσι λέγεται ό Γοργίας, γιατί καταγόταν από τούς Λεοντίνους, μιá πλούσια έλληνική άποικία τής ανατολικής Σικελίας. Ό Γοργίας ήταν περίφημος σοφιστής καί δάσκαλος τής ρητορικής.

BIBΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

Σελ. 48

κεφ. 1.

στό Σωκράτη: πρόκειται για τὸ μεγάλο Ἀθηναῖο φιλόσοφο, πού ἦταν δάσκαλος τοῦ Ξενοφώντα.

Σελ. 51

ἐμπόδια: ἐννοεῖ τὰ ἐμπόδια πού ἐνιωθάν ἀπὸ τοὺς ὄρκους, πού δέν τοὺς ἄφηναν νὰ ἀρπάξουν τὰ ἀγαθὰ τῶν Περσῶν. Αὐτὰ τώρα δέν ὑπάρχουν πιά, ἀφοῦ οἱ ἐχθροὶ παραδίδασαν τίς συμφωνίες.

Σελ. 52

καθόλου δέ θά προφασιστῶ τὴν ἡλικία: αὐτὸ τὸ λέει ὁ Ξενοφών, ἐπειδὴ ἦταν ἀδόμα πολὺ νέος καὶ δέν εἶχε τὴ σχετιζή πείρα. Πάντως εἶναι ἀξιοθαύμαστος γιὰ τὴν πρωτοδοουλία πού ἀναπτύσσει σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμή καὶ γιὰ τὴν ἀνιδιοτέλειά του. Γιατί τὴν ἀπόφαση νὰ ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία τῶν Ἑλλήνων τὴν παίρνει, ἐπειδὴ δέ ὀλέπει κανέναν ἄλλο νὰ τὸ κάνει, δηλώνει ὁμως πῶς, ἂν παρουσιαστῇ ἀρχηγός, αὐτός θά πειθαρχήσει στίς διατάξεις του.

δοιωτικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα: τὸ ἰδίωμα αὐτὸ ἀνῆξε στὴν αἰολικὴ διάλεκτο.

τὸ ἐπιθυμοῦν: ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος (Ἀρταξέρξης ΙΗ'), ὁ Κλέαρχος παρακαλοῦσε τὸν Κτησία νὰ τοῦ στείλει στὴ φυλακὴ κρυφὰ ἓνα μαχαίρι γιὰ ν' αὐτοκτονήσει.

Σελ. 53

σαν Ἀνδός: οἱ Ἀνδοί, καθὼς καὶ ἄλλοι δάροδοι, εἶχαν τρυπημένα τ' αὐτιά τους καὶ φοροῦσαν σκουλαρίκια.

οἱ στρατιῶτες: ἐκείνοι πού ὀρίζονται, ἐννοεῖται, στό στρατόπεδο.

Σελ. 54

ταξίαρχοι: σέ θαμνό αντιστοιχοῦσαν μέ τούς λοχαγούς. Ἐνῶ ὁμως οἱ τελευταῖοι ἦταν ἀξιωματικοί στούς στρατιῶτες πού εἶχαν ὁαροῦ ὀπλισμό καί διοικοῦσαν ἓνα λόχο (100 περίπου ἄντρες). ἔκείνοι ἦταν στούς ἐλαφροῦ ὀπλισμένους, ὅπως στούς πελταστές, τοξότες κτλ., καί διοικοῦσαν τόν ἴδιο ἀριθμό ἀντρῶν μέ τούς λοχαγούς.

μισθοῦς: γάθε στρατιώτης ἔπαιρνε ἓνα δαρεικό τό μήνα. ὁ λοχαγός δυν καί ὁ στρατηγός τέσσερις (αὐτά ἀναφέρονται στό Βιδλ., Ἐδομο, κεφ. 2, παράγρ. 36 καί κεφ. 6, παράγρ. 1).

Σελ. 55

Δάδομος: αὐτό ἦταν τό ὄνομα μιάς πόλης, πού ὁρισζόταν κοντά στόν Ἑλλησποντο καί ἀνήζε στήν Τρωάδα.

Σελ. 57

κεφ. 2. φταρνίζεται: οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες τό φτάρνισμα τό θεωροῦσαν καλό σημάδι (βλ. καί Ὁμήρον Ὀδύσσεια, ρ. στ. 539), πού τό ἔστεινε γιά προμήνυμα ὁ Ζεὺς Σωτήρ. Σ' αὐτόν καί προσεύχονται.

τόν παιάνα: σιγήθιζαν νά τόν τραγουδοῦν καί πρίν ἀπό τή μάχη.

τούς νίκησαν: πρόκειται γιά τή μάχη καί τή νίκη στό Μαραθῶνα, τό 490 π.Χ.

τό χορινιάριζο γίδι: λεγόταν χίμαιρα. Στήν ἀρχαία ἐλληνική μυθολογία, ὁμως, χίμαιρα ὀνομαζόταν ἓνα τέρας πού εἶχε κεφάλι λιονταριοῦ, σῶμα γιδιοῦ καί οὐρά δράκοντα.

Σελ. 58

ἀζόμα καί σήμερα: δέν εἶναι δυνατὸ νά συνεχιζόταν ἀζόμα ὥς τότε ἡ θυσία τῶν 500 γιδιῶν γάθε χρόνο, μέ σκοπὸ νά ξεπληρωθεῖ τό τάξιμο πού εἶχαν γάμει οἱ Ἀθηναῖοι στήν Ἀρτέμιδα. Καί τοῦτο, γιατί στό Μαραθῶνα σκοτώθηκαν 6.400 Πέρσες, ὅπως μᾶς ἀναφέρει ὁ Ἡρόδοτος (ΣΤ', 117). Ἐτοι σέ δεκατρία χρόνια ἔπρεπε νά εἶχε ξεπληρωθεῖ τό τάξιμο, ἐνῶ τώρα πού μιλάει ὁ Ξενοφῶν (401 π.Χ.) ἔχουν περάσει ὀλόκληρα ἐνενήντα

χρόνια από τη μάχη του Μαραθώνα. Ἡ θηοσία συνεχιζόταν νά γίνεται κάθε χρόνο, τήν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τῆς Ἀρτέμιδας, ἀπό καθιερωμένη συνήθεια πιά καί ἄσχετα μέ τόν ἀριθμό τῶν σποτωμένων Περσῶν.

στή στεριά καί στή θάλασσα: δηλαδή στή Σαλαμίνα (480 π.Χ.), στίς Πλαταιές καί στή Μυκάλη (479 π.Χ.). Ὁ στρατός τοῦ Ξέρξη γιά τή μεγάλη αὐτή ἐπιχείρηση ὑπολογίζεται σέ ἓνα ἑξατομμύριο ἄντρες περίπου.

τά τόπαια: ἦταν ἀσπίδες καί ἄλλα ὄπλα τῶν ἐχθρῶν, χρησιμοποιούμενα σέ δέντρο. Στήνονταν ἀπό τοὺς νικητὲς στὸν τόπο τῆς μάχης.

Σελ. 60

τά περάσαμε: οἱ Ἕλληνες εἶχαν περάσει τὸν Τίγριστα καί τὸ Φύσσο (δλ., Βιβλ., Δεύτερο, κεφ. 4, παρῶγο, 24 καί 25).

τέθροισται: ἦταν ἀμάξια τοῦ σέρονταν ἀπὸ τέσσερα ἄλογα.

λωτοφάγοις: δηλαδή σάν τοὺς συντροφούς τοῦ Ὀδυσσεύ, τοῦ ἔφαγαν τὸ λωτό καί λησμόνησαν τὴν πατρίδα (Ὀμήρου Ὀδύσ., ι, στ. 83).

Σελ. 62

σέ σχηματισμὸ πλαισίου: δηλαδή σέ ὀρθογώνιο τετράπλευρο.

τὸ ἄμαχο πλῆθος: τὸ ἀποτελοῦσαν οἱ μάντιες, οἱ κήρυκες, οἱ δοῦλοι καί οἱ γυναῖκες.

Σελ. 64

κεφ. 3. *Ζαπάτας:* γιά τὸν ποταμὸ αὐτὸ μιλῆσαμε σέ σημείωση τῆς σελ. 191

σφεντονήτες: τὸ κύριο ὄπλο τους ἦταν ἡ σφεντόνη, δηλαδή ἓνα κομμάτι δέσμα ἢ πλεγμένο σχοινί, λίγο πλατὺ πρὸς τὴ μέση. Ἐκεῖ ἔδωζαν τὴν πέτρα ποὺ ἔριχναν ἐνάντια στὸν ἐχθρό.

Σελ. 65

τοὺς ἔπιασε πάλι στενοχώρια: τὸ ἴδιο εἶχαν πάθει καί ὅτ' ἂν πιάστηγαν οἱ στρατιῶν ἀπὸ τὸν Τισσαφέρην (δλ., Βιβλ., Τρίτο, κεφ. 1, παρῶγο, 3).

σφεντονῆτες καί ἱππεῖς: τό ἐφευρετικό μυαλό τοῦ Ξενοφῶντα κατορθώνει νά βρεῖ τόν τρόπο νά ἐτοιμάσει γιά μάχη σφεντονῆτες καί ἱππεῖς, ἐνῶ δέν ὑπῆρχαν οὔτε σφεντόνες οὔτε ἄλλα.

Σελ. 66

νά πλέκουν... σφεντόνες: ἡ σφεντόνα δέν ἦταν μονάχα δερμάτινη, ἀλλά πολλές φορές καί ἀπό σχοινί πλεγμένο ἔτσι, ὥστε στή μέση νά εἶναι φαρδύτερο καί στά δυό ἄκρα στενότερο.

Σελ. 67

κεφ. 4. ἔμειναν ἐκεῖ: δηλαδή στά χωριά πού εἶχαν πάει πρωτύτερα (βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 2, παράγρ. 34 καί κεφ. 3, παράγρ. 11).

Σελ. 68

χωρίς κατοίκους: οἱ κάτοικοι φαίνεται πώς εἶχαν φύγει ἔξαιτίας τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, πού ἀκουγαν πώς γίνονται κοντά, καί τῶν Ἑλλήνων πού πλησίαζαν τήν πόλη τους.

πόδια: κάθε πόδι (ὁ πούς, στήν ἀρχαία γλώσσα), ἰσοδυναμοῦσε μέ 0,31 περίπου τοῦ μέτρου.

κυριεύτηκε: οἱ Μῆδοι ὑποτάχτηκαν στό βασιλιά τῆς Περσίας Κύρο, γύρω στά 560 π.Χ. "Ὅταν πολιορκοῦσαν τή Λάρισα οἱ Πέρσες, φαίνεται πώς ἔγινε ἐκλειψη τοῦ ἡλίου, κι ἔτσι χάθηκε ἀπό τά μάτια τῶν ἀνθρώπων.

πέτρινη πυραμίδα: ὁ Ἀγγλος ἀρχαιολόγος Λάναρντ παραδέχεται πώς πρόκειται γιά ἕνα λόφο πού ἔχει σχῆμα κώνου καί λέγεται ἀπό τοὺς ντόπιους Ἐλθούρ. Ἐπάνω βρισκονται ἐρείπια πύργου. Ἴσως ἐκεῖ ἦταν ὁ τάφος τοῦ βασιλιά τῶν Ἀσσυρίων Σαρδανάπαλου.

Σελ. 69

Μέσπιλα: βρισκόταν στήν ἀριστερή ὄχθη τοῦ Τίγρητα ποταμοῦ, ἀπέναντι στή σημερινή Μοσούλη.

ἀπολιθωμένα κοχύλια: τό μάρμαρο πού περιέχει τέτοια ἀπολιθώματα λέγεται κογχυλιάτης λίθος ἢ κογχίτης.

ὁ ἀδελφός τοῦ βασιλιά: πρόκειται γιά τό νόθο ἀδελφό τοῦ

Ἀοταξέροξη καί τοῦ Κύρου (δλ. Βιβλ. Δεύτερο, κεφ. 4, παράρρ. 25).

δέν ἦταν εὐκόλο νά τό κάμει: ἦταν δηλαδή τόσοι πολλοί οἱ Πέρσες, ὥστε καμιά πέτρα καί κανένα δέλος τῶν Ἑλλήνων δέν πῆγαινε χαμένο. Κάποιον ἐχθρό ἐδρισκε καί τόν χτυποῦσε.

Σελ. 70

μολύδι... γιά τίς σφεντόνες: ἀπ' αὐτό τό μολύδι ἔφτιαχναν μολυβδίδας, δηλαδή μολυθένειες μπάλες, πού τίς ἐριχναν μέ τίς σφεντόνες, ὅπως εἶδαμε (δλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 3, παράρρ. 17).

Σελ. 71

πεντηκοντήρες: ἔτσι λέγονταν οἱ ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν πενήντα στρατιῶτες, δηλαδή μισό λόχο.

ἐνωμόταρχοι: ἦταν ἀξιωματικοί πού διοικοῦσαν τό τέταρτο τοῦ λόχου (μιά ἐνωμοτία), δηλαδή 25 στρατιῶτες.

Σελ. 72

ἔξω ἀπ' αὐτές: ὅταν ἔφταναν σέ στενό μέρος, πού ἔπρεπε νά πλησιάσουν ἢ μιά μέ τήν ἄλλη πλευρά ὥστε νά περάσουν οἱ στρατιῶτες χωρίς ἀταξία, τότε οἱ ἄντρες τῶν ἔξι λόχων, μέ ἀργό ὄημα προχωρώντας, ἔμεναν πίσω. Ἐτσι στή μέση ἄφηναν ἕνα διάστημα ἄδειο, πού ἐπέτρεπε στίς δυό πλευρές νά πλησιάσουν ἢ μιά τήν ἄλλη καί νά περάσουν μέ τάξη. Ὅταν πάλι ἔφταναν σέ τόπο εὐρύχωρο, τότε χωρίζονταν οἱ δυό πλευρές, τό μεταξύ τους διάστημα ἔμενε ἄδειο κι ἔτσι οἱ ἔξι λόχοι ξανάπαιρναν τή θέση τους σ' αὐτό.

γυμνήτες: (ὁ γυμνής, τοῦ γυμνήτος) λέγονταν οἱ στρατιῶτες πού ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι, δηλαδή μονάχα μέ ἀχόντια ἢ τόξα ἢ σφεντόνες. Αὐτοί ὀνομάζονταν καί ψιλοί.

ὀπλίτες: ὀνομάζονταν οἱ στρατιῶτες πού εἶχαν βαρὺ ὀπλισμό, δηλαδή θώρακα, μεγάλη ἀσπίδα καί δόρυ.

οἱ Ἑλλήνες: δηλαδή οἱ βαριά ὀπλισμένοι Ἑλλήνες, πού εἶχαν ἐπιχειρήσει νά κυνηγήσουν τούς ἐχθρούς.

Σελ. 73

κι από τὰ δύο τους μέρη: δηλαδή οἱ πελταστές ἀπό πάνω καί οἱ ὀπλίτες ἀπό κάτω.

ὁχτώ γιατρούς: οἱ γιατροί αὐτοί ἦταν πρακτικοί, δηλαδή ἄνθρωποι πού ἤξεραν νά σταματήσουν τό αἷμα ἢ νά κλείσουν κάποια πληγή.

Σελ. 75

πeltaστές: ἦταν ἐλαφρά ὀπλισμένοι στρατιῶτες πού κρατοῦσαν τήν πέλτην, δηλαδή μικρή ἀσπίδα πλεγμένη ἀπό κλωνάρια ἱτιάς.

Σελ. 76

Σικυνῶνος: καταγόταν ἀπό τή Σικυνῶνα, μιά πόλη πού ὀρισκόταν βορειοδυτικά τῆς Κορίνθου, δεκαοχτώ χιλιόμετρα μακριά ἀπ' αὐτήν.

κεφ. 5. οἱ θαρδάροι: ὁ Ξενοφῶν ἐδῶ ἐννοεῖ τοὺς θαρδάρους πού εἶχαν καταλάβει τό ὕψωμα γιά νά ἐμποδίσουν τοὺς Ἕλληνες νά περάσουν ἀπό κάτω, καθῶς κι ἐκείνους πού ἔτρεχαν νά πιάσουν τήν κορυφή τοῦ βουνοῦ καί δέν τὰ κατάφεραν.

Σελ. 77

τούς ἄλλους: δηλ. τοὺς Ἕλληνες πού εἶχαν πάει γιά λειψασία καί πού τοὺς ἔκαμε ἐπίθεση ὁ Τισσαφέρνης.

δοινά: ἦταν τὰ Καρδούχεια, πού τὰ εἶχαν δεξιὰ τους.

ὁ ποταμός: ἐννοεῖται ὁ Τίγρις, πού ὀρισκόταν ἀριστερά τους.

Σελ. 79

Σοῦσα: βλ. σημ. σελ. 191.

Ἐκθάτανα: βλ. σημείωση σελ. 191.

τό ποτάμι: δηλαδή τόν Τίγριτα ποταμό.

τῶν Καρδούχων: ὁ λαός αὐτός κατοικοῦσε τήν περιοχὴ πού ἀπλωνόταν σ' ἓνα βουνό τῆς ὀροσειρῆς τοῦ Ζάγρου καί στίς κοιλάδες πού ὀρίσκονταν κάτω ἀπ' αὐτό. Ἦταν γενναῖοι ἄντρες καί θεωροῦνται πρόγονοι τῶν σημερινῶν Κούρδων.

κι ἐξεῖνοι μ' αὐτούς: δηλαδή οἱ ὄρειοί Καρδοῦχοι εἶχαν σχέσεις μέ τούς κατοίκους τοῦ κάμπου καί ἀντίθετα οἱ καμπίσοι μέ τούς ὄρειούς.

Ἀρμενία: ἦταν ἡ χώρα πού θρῖσκόταν πρὸς τὰ νότια τοῦ Καυκάσου καί τοῦ Εὐξείνου Πόντου καί πρὸς τὰ ὄρηια τῆς Ἀσσυρίας καί τῆς Μηδίας.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Σελ. 80

κεφ. 1. τῆς τελευταίας φρουρᾶς: τρεῖς φρουρές ἀλλάζαν τή νύχτα. Ἡ τελευταία ἀρχίζει στίς 2 περίπου ὕστερ' ἀπὸ τὰ μεσάνυχτα.

Σελ. 82

ὅπως ἦταν: δηλαδή χωρὶς καμιὰ προετοιμασία ἢ χωρὶς νά χρησιμοποιήσῃ κανένα στρατιώτη ὁ Ξενοφῶν, ἔτρεξε ὁ ἴδιος διαστικὰ ἀπὸ τὴν ὀπισθοφυλακή, πού θρῖσκόταν, στήν ἐμπροσθοφυλακή, γιὰ νά συναντήσῃ τὸ Χειρίσοφο.

Σελ. 83

τὸ Μεθύριο: ἦταν πόλη τῆς Ἀρκαδίας. Τὰ ἐρεῖπιά του ὀρίζονται ἀνάμεσα στὰ χωριά Νεμίτσα καί Πυργάκι.

Σελ. 84

κεφ. 2. διαταγή: τὴν ἔδωσαν ὁ Χειρίσοφος καί ὁ Ξενοφῶν στοὺς ἐθελοντές.

δυνατὴ ὁροχὴ: ὑπολογίζεται πὸς οἱ Ἕλληνες μῆχαν σπὴ χώρα τῶν Καρδούχων στὰ μέσα τοῦ Νοέμβρη τοῦ 401 π.Χ., καί ἔτσι ἡ δυνατὴ ὁροχὴ εἶναι γὰτὶ τὸ συνηθισμένο γιὰ τὴν ἐποχὴ.

νά μὴν ἔχουν φάει: τὸ πρωινὸ φαγητὸ τὸ ἔλεγαν οἱ ἀρχαῖοι ἀκράτισμα, τὸ μεσημεριανὸ ἄριστον καί τὸ ὀραδινὸ δεῖπνον.

Σελ. 85

ἐνάντια στοὺς ἐχθρούς: δηλαδή ἐνάντια στοὺς Καρδούχους.

πού είχαν πιάσει τό φανερό δρόμο γιά νά ἐμποδίσουν τούς Ἑλληνες νά περάσουν.

μ' ἐκείνους πού είχαν πιάσει... τή θουννοχορή: δηλαδή μέ τούς ἐθελοντές.

ἀπό τούς ἄλλους Ἑλληνες: ἐννοεῖ ἀπό τούς ἐθελοντές καί τό Χειρίσοφο.

ἀπό τόν ἴδιο δρόμο: τό φανερό δρόμο, ἀπ' ὅπου εἶχε πάει ὁ Χειρίσοφος μέ τό στρατό του.

σέ μεγάλο θάθος καί μικρό μέτωπο: μεριζοί νομίζουν πώς σ' αὐτόν τό σχηματισμό οἱ ἄντρες τοῦ κάθε λόχου ἦταν παραταγμένοι ὁ ἕνας πίσω ἀπό τόν ἄλλο, ἐνῶ ἄλλοι ἔχουν τή γνώμη πώς τό μέτωπο εἶχε 6 στρατιῶτες καί τό θάθος 16. Πάντως οἱ λόχοι δοῖσζονταν ὁ ἕνας πλάι στόν ἄλλο καί ἀνάμεσά τους ὑπῆρχαν κενά διαστήματα.

Σελ. 87

στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς: πρόκειται γιά κείνους πού ἄφησε ὁ Ξενοφῶν νά φυλάνε τόν πρῶτο λόγο, μέ τούς τρεῖς λοχαγούς ἐπιτεφάλης.

Σελ. 88

ἀπό τό λόγο: ἐννοεῖ καί δῶ τόν πρῶτο, ἀπ' τόν ὁποῖο ἔδιωξαν τούς ἔχθρους.

οἱ στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς: μιλάει γιά τούς μισούς στρατιῶτες τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ἐκείνους πού είχαν τοποθετηθεῖ πίσω ἀπό τά ζῶα.

ἐκεῖ: δηλαδή στό λόγο πού ἦταν ἀπέναντι στόν τρίτο.

στό πεδινὸ μέρος: στό μέρος πού τούς εἶχε πει ὁ Ξενοφῶν νά σταματήσουν, ἐν τῷ ὁμαλῷ (παράγρ. 16).

ἀπό τούς Λουσοῖς: οἱ Λουσοί ἦταν πόλη τῆς Ἀρκαδίας, στήν περιοχὴ τῆς Κλειτορίας, μέ περίφημο ναὸ τῆς Ἀρτέμιδας.

κοντά σέ κείνους: δηλαδή ἐν τῷ ὁμαλῷ (παράγρ. 16).

Σελ. 89

μά θηλιά: ἡ θηλιά αὐτὴ ἦταν δερμάτινη καί τήν ἔδεναν στή μέση τοῦ ἄκοντίου, γιά νά περνάει μέσα τά δάχτυλά του ὁ ἄκοντιστής καί νά τό πετάει μέ μεγαλύτερη δύναμη.

κεφ. 3. ὁ Κεντρίτης: ποταμὸς πού λέγεται σήμερα Μποτάν-Τσαί. Εἶναι παραπόταμος τῶν Τίγρητα καί ὀρίσζεται στήν Ἀρμενία.

Σελ. 90

τὸν Ὀρόντα: πρόκειται γιὰ τὸν Ὀρόντα, τὸ διοικητὴ τῆς Ἀρμενίας (βλ., Βιβλ., Δεύτερο, κεφ. 4, παράγρ. 8).

Ἀρτοίχας: ἔτσι λεγόταν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μάρδων, πού ἦταν ὁρεινὴ φυλὴ

Σελ. 91

σπονδὴ (ἀπὸ τὸ ρῆμα σπένδω): οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχαν ἔθιμο, προτοῦ πιοῦν ζῶσι ἀπὸ τὸ ποτήρι, νὰ χύνουν λίγο στὴ γῆ γιὰ νὰ τιμῶσιν τοὺς θεοὺς. Αὐτὴ τὴν πράξη τὴν ἔλεγαν σπονδὴ.

Σελ. 92

σὲ μεγάλο δάθος καί μικρὸ μέτωπο: γιὰ τὸ σχηματισμὸ αὐτὸν βλ., σημ. σελ., 201.

στὸν ποταμὸ: ἔβαναν θυσίαι γιὰ νὰ τὸν ἐξευμενίσουν καί νὰ περάσουν χωρὶς νὰ πάθουν κακό.

Σελ. 93

ψηλότερα ἀπὸ τὸ ἱππικό: βλ., Βιβλ., Τέταρτο, κεφ. 2, παράγρ. 3.

ἐνωμοτίαι καί ἐνωμόταρχοι: βλ., σημ. σελ., 198.

τά δάχτυλα στίς θηλίδες τῶν ἀκοντίων καί τὰ δεξιά στίς χορδές τῶν τόξων: δηλαδή ἦταν ἐτοιμοὶ νὰ χτυπήσουν τοὺς ἐχθροὺς μὲ τὰ ἀκόντια καί μὲ τὰ τόξα.

Σελ. 96

ἀπὸ τὸ Χειρίσσοφο: βλ., Βιβλ., Τέταρτο, κεφ. 3, παράγρ. 27, κεφ. 4, παρασάγγης: βλ., σημείωση σελ., 190.

σταθμός: βλ., σημ. σελ., 190.

Τηλεδῶν: πολλοὶ τὸν ταυτίζουν μὲ τὸν παραπόταμο τοῦ Εὐφράτη Καρά-σοῦ, ἐνῶ ἄλλοι μὲ τὸν Μπιτλί-σοῦ.

ν' ἀνέδει στὸ ἄλογο: ἐκείνος πού δοιοθεύσε τὸ βασίλειά νὰ ἀνέδει στὸ ἄλογο, σίγουρα ἦταν ἀνθρωπος πού ὁ βασιλιάς τοῦ εἶχε μεγάλη ἐκτίμηση καὶ ἐμπιστοσύνη.

Σελ. 98

τομυθιά: είναι ένα φυτό, πού επιστημονικά ονομάζεται πι-
στασία ή τερέδινθος.

Τημνίτης: ο Δημοζωάτης είχε αυτό το όνομα, επειδή ζαταγό-
ταν από μία αιολική πόλη, την Τήμνο. Αυτή ορισζόταν κοντά
στις εξβολές του Έρμου ποταμού, πού πηγάζει από το δουνό
Τήμνος, το οποίο εκτείνεται στην περιοχή της Σμύρνης και της
Προύσας.

γαοίτροι: ήταν θήζη για τα δέλη.

οί Αμαζόνες: γυναίκες πολεμόχαρες πού ζατοιζούσαν στην
Ασία, κοντά στους ποταμούς Θερωμόδοντα και Φάση, προς τόν
Καύκασο.

Σελ. 99

Χάλκους: λαός πού ήταν εγκατεστημένος στα νοτιοανατο-
λικά του Εύξεινου Πόντου, κοντά στην Αρμενία. Στή χώρα τους
υπήρχαν μεταλλεία σιδήρου.

Ταόχορς: έτοι ονόμαζαν ένα ληστροικό λαό πού ζατοιζούσε
στα όρηια της Αρμενίας.

Σελ. 102

κεφ. 5. *από τά χιόνια:* χάνουν προσωρινά την όρασή τους, όσοι
περπατούν συνέχεια μέσα σ' αυτά, γιατί τά μάτια τους προσοά-
λονται από γλόφωση.

γρόγδαρτων δοδίων: μέ τό να είναι τό δέρμα τών παπου-
τσιών από νεογδαρμένα δόδια, δικαιολογείται περισσότερο τό
ζοζύλιασμά τους από την παγωνιά.

Σελ. 105

δέν τούς άφησαν: δηλαδή τόν Ξενοφώντα και τόν προεστό.

στών Ήλιο: αυτός ήταν θεός τών Περσών, τόν έλεγαν Μίθρα
και τόν θνσιάζαν Άλσα.

στών γάθε στρατηγό και λοχαγό: της όπισθοφύλαξης δέδαια,
αφού είδαμε πώς τά πονίαρια ήταν όλα όλα δεκαεφτά.

Σελ. 106

κεφ. 6. *στό Φάση:* ὁ ποταμός αὐτός εἶναι ὁ Ἀράξης, πού χύνεται στήν Κασπία θάλασσα.

Φασιανοί: αὐτό τό ὄνομα εἶχαν οἱ κάτοικοι τῆς χώρας πού ἦταν γύρω ἀπό τίς πηγές τοῦ Φάση ποταμοῦ. Βορειοδυτικά σ' αὐτή τήν περιοχή κατοικοῦσαν οἱ *Τάοχοι* καί βορειοδυτικότερα ἀπ' αὐτούς οἱ *Χάλινδες* ἢ *Χαλδαῖοι*, πού ἡ χώρα τους ἔφτανε ὡς τόν Εὐξείνιο Πόντο.

Σελ. 107

σέ παράταξη μάχης: ὅταν ὁ ἓνας λόχος δάδιζε πίσω ἀπό τόν ἄλλο, ἡ μιά πτέρυγα πῆγαινε μπροστά καί ἡ ἄλλη πίσω, τότε οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγαν πώς ὁ στρατός *ἄγεται κατά κέρα*. Ὅταν ὁ ἓνας λόχος θρῖσκόταν τοποθετημένος πλάι στόν ἄλλο, τότε τό στρατεύμα ἦταν *ἐπί φάλαγγος*, δηλαδή κατά μέτωπο, σέ παράταξη.

Σελ. 108

ὁ Χειρίσσοφος: κι αὐτός τώρα, ὅπως καί ὁ Ξενοφών πρωτύτερα, χαριεντίζεται. Ἴσως μάλιστα ὁ εὐθυμος τρόπος τῆς συνομιλίας τους κατόρθωσε νά διαλύσει τήν ψυχρότητά πού εἶχε δημιουργηθεῖ ἀνάμεσά τους.

Σελ. 109

τό Μεθίδριο: βλ. σημ. σελ. 200

Οἰταῖος: ἔτσι λεγόταν ἐκεῖνος πού κατοικοῦσε στά νότια τῆς Θεσσαλίας, στήν περιοχή τοῦ δουνοῦ Οἴτη.

Σελ. 112

κεφ. 7. *στή θέση τῶν φτερῶν:* φτερά (πτέρυγες) ὀνόμαζαν τά μετάλλινα ἐλάσματα πού κρέμονταν στό κάτω μέρος τοῦ θώρακα.

πού κρατοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι: τά μαχαίρια πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἶχαν σχῆμα δρεπανιοῦ.

Σελ. 113

εἶχε μιά λόγχη: τό δόρυ τῶν Ἑλλήνων, ἀντίθετα, εἶχε δύο.

στή μιάν ἄκρη τῇ μετάλλινῃ λόγχῃ ποῦ τοῦς χρησίμευε γιά νά χτυποῦν τόν ἐχθρό, καί στήν ἄλλή τό *σανρωτήρα*, ἀπ' ὅπου ἔμπηγαν τό δόρυ στή γῆ.

ὁ *Ἀρπασος*: ποταμός, δέν ξέρομε μέ βεβαιότητα ποιός εἶναι. Μερικοί παραδέχονται πώς ἦταν παραπόταμος τοῦ Ἀράξη, αὐτός ποῦ λέγεται τώρα Ἀρπά-Τσάι. Ἄλλοι ὅμως νομίζουν πώς εἶναι ὁ Τσορούκ, ποῦ χύνεται στή Μαύρη θάλασσα, κοντά στό Βατούμ.

στή. χώρα τῶν Σκυθηνῶν: ἡ χώρα αὐτὴ βρισκόταν στὰ δόρεια τῆς Ἀρμενίας.

Γυμνιάδα: μερικοί νομίζουν πώς πρόκειται γιά τὴν Ἐρζερούμ. Ἦταν πόλη τῆς χώρας τῶν Σκυθηνῶν.

Σελ. 114

Θήχης: σ' αὐτό τό δουνό, ποῦ δέν ξέρομε μέ ἀκρίβεια ποῦ θρίσκεται, ἔφτασαν οἱ Ἕλληνες τό Γενάρη τοῦ 400 π.Χ.

Μάκρωνες: αὐτό τό ὄνομα εἶχαν οἱ κάτοικοι μιᾶς περιοχῆς, ποῦ βρισκόταν νοτιοανατολικά τῆς Τραπεζοῦντας.

Σελ. 115

κεφ. 8. στὸν ποταμό: δηλαδή στὸν Ἀρπασο.

ἄλλος ποταμός: δέν ξέρομε ποιόν ποταμό ἐννοεῖ ἐδῶ ὁ Ξενοφῶν.

Σελ. 116

σέ βάθος μεγάλο καί μέτωπο μικρό: γι' αὐτόν τό σχηματισμό βλ. σημείωση σελ. 201.

Σελ. 117

ὁ Ἀρκαδικὸς στρατός: οἱ Ἀρκάδες ἦταν τοποθετημένοι στή μέση, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποῦ ἀκολουθοῦσαν τό Χειρίσοφο βρισκόνταν μπροστά, κι ἐκεῖνοι ποῦ πήγαιναν μέ τόν Ξενοφῶντα ἦταν στό τέλος.

Σελ. 118

στήν Τραπεζοῦντα: ἐκεῖ ἔφτασαν οἱ Ἕλληνες στίς ἀρχές τοῦ Φλεβάρη τοῦ 400 π.Χ.

τῆς Σινώπης· ἡ πόλις αὐτή, πού ἦταν ἀποικία τῆς Μιλήτου, ὀρισζόταν στή Μ. Ἀσία, στή δορινή παρὰ τῆς Παφλαγονίας.

τῇ θυσίᾳ πού εἶχαν τάξει· γιὰ τὸ τάξιμο αὐτὸ τῶν Ἑλλήνων δλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 2, παρὰ γρ. 9.

Σελ. 119

γιὰ τὸν ἀπλό δρόμο· τὰ ἀγωνίσματα στὸ τρέξιμο ἦταν: 1) ἀπλὸς δρόμος ἢ στάδιο· σ' αὐτὸν οἱ ἀθλητὲς συναγωνίζονταν τρέχοντας σὲ ἀπόσταση πού εἶχε μῆκος 186 περίπου μέτρα· 2) δίανζος, στὸν ὁποῖο ἡ διαδρομὴ ἦταν διπλάσια ἀπὸ τὴν προηγούμενη, ἀφοῦ ὁ ἀθλητὴς ἔπρεπε νὰ γυρίσει στὸ μέρος ἀπ' ὅπου ξεκίνησε· 3) δόλιχος, πού ἦταν ἀπόσταση ἑξαπλάσια ἀπὸ τὸ στάδιο, καὶ 4) ὀπλίτης δρόμος· σ' αὐτὸν ὁ ἀθλητὴς ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ τρέξει, φορτωμένος μὲ βαρὺ ὀπλισμό.

τὸ παγκράτιο· ἦταν τὸ ἀγώνισμα πού εἶχε πάλεμα καὶ πυγμαχία μαζί.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Σελ. 120

κεφ. 1. ἀπὸ τοῦς Θουρίοις· ἡ πόλις αὐτὴ ἦταν ἡ γνωστὴ Ἀρχαία ἑλληνικὴ ἀποικία τῆς κάτω Ἰταλίας.

ναύαρχος· ὁ Ἀναξίδιος ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὀρισζόταν στὸ Βυζάντιο.

τρυφροὶς· αὐτὲς ἦταν πολεμικὰ πλοία, πού εἶχαν τρεῖς σειρὲς κουπιῶν. Ἐδὼ τίς χρειαζόνταν γιὰ νὰ συνοδεύουν τὰ μεταγωγικά γιὰ ἀσφάλεια.

Σελ. 123

κεφ. 2. Δριλές· πολεμικὸς λαὸς, πού κατοικοῦσε στὰ μεσόγεια τῆς Τραπεζοῦντας.

Σελ. 125

Πελλήνη· πολιτεία τῆς Ἀχαΐας, πού τὰ ἐρεῖπιά της ὀρίσζονταν δυτικὰ στὸ σημερινὸ χωριὸ Ζοῦγρια.

γυλιόι: ἦταν οἱ ἐλαφρά ὀπλισμένοι στρατιῶτες. ὁλ. σημ. σελ.198 στή λέξι γυμνήτες.

Σελ. 127

Μινσία: χώρα τῆς δορειοδυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Σελ. 128

κεφ. 3. τὴν Ἐφεσία Ἀρτέμιδα: ἔτσι ὀνομάζει τὴ θεά. γιατί ἕνας περιφημος ναὸς τῆς ἦταν στὴν Ἐφεσο, πόλη τῆς Ἰωνίας κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Καῦστροῦ, πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τῶν Σάροδων.

Σελ. 129

Ἀσιναῖος: ἀπὸ τὴν Ἀσίνη, ἀρχαία πόλη τῆς Μεσσηνίας, στὸ παλιὸ Ρίο.

θησανροί: αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶχαν οἱ ἀποθήκες, ὅπου τοποθετοῦσαν τὰ ἀφιερῶματά τους ἰδιώτες ἢ πόλεις. Τέτοιοι θησανροί ὑπῆρχαν στοὺς Δελφοὺς καὶ σ' ἄλλα μέρη.

Σελ. 130

Φολόη: εἶναι ὁροπέδιο ποῦ ὁρίζεται στὸ νομὸ Ἠλείας πρὸς Ν. τοῦ Ἑρμιάνθου. Κατὰ τὴ μυθολογία τὸ ὄνομά του τὸ πήρε ἀπὸ τὸν Κένταυρο Φόλο, ποῦ ἦταν φίλος τοῦ Ἡρακλῆ.

Σελ. 131

κεφ. 4. *Μοσσύνοιζοι*: ὀνομάζονταν ἔτσι, ἐπειδὴ κατοικοῦσαν σὲ ξύλινους πύργους (μόσσυν=ῦνος=ξύλινος πύργος).

πρόξενος: ὁ ἐπίσημος ἀντιπρόσωπος μιᾶς πόλης. Αὐτὸς εἶχε ὀρισμένα προνόμια, ὅπως ἀσυλία καὶ ἀσφάλεια, καὶ εἶχε ὑποχρέωση νὰ φιλοξενεῖ τοὺς πρέσβεις τῆς χώρας ποῦ ἀντιπροσώπευε καὶ νὰ προστατεύει τοὺς πολῖτες τῆς.

ἀπέναντι: αὐτοὶ ποῦ κατοικοῦσαν ἀπέναντι ἦταν οἱ δυτικοὶ Μοσσύνοιζοι καὶ ἦταν ἐχθροὶ μὲ τοὺς πρώτους, τοὺς ἀνατολικούς, ποῦ δὲν ἀφῆγαν τοὺς Ἕλληνας νὰ περάσουν.

Σελ. 134

γομιά πικρινά: πρόκειται γιὰ παξιμάδια ἢ γαλέτες, σάν

αὐτές πού χρησιμοποιοῦν στό στρατό.

Ξεῖς: εἶδος σιτηροῦ πού χρησιμεύει γιά τροφή τῶν ζώων, ἴσως τό νταρί, τό λιανοζαλάμποκο, τό σόργο.

Σελ. 135

κεφ. 5. *στούς Χάλινδες:* στή χώρα αὐτοῦ τοῦ λαοῦ ὑπολογίζεται πώς ἔφτασαν τόν Ἀπρίλη τοῦ 400 π.Χ.

τῶν Τιθασηνῶν: αὐτοί ἦταν φυλή τοῦ Πόντου, κοντά στούς Χάλινδες.

Σελ. 136

κοντά στή Βαδινλώνα: ἐννοεῖ τή μάχη στά Κούναξα.

Σελ. 137

Κορύλας: ἐτοί λεγόταν ὁ ἀρχηγός τῶν Παφλαγονῶν, πού εἶχε στείλει στόν Κύρο χίλιους ἱππεῖς.

Σελ. 140

κεφ. 6. *στό Θερωόδοντα:* εἶναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού χύνεται στόν Εὐξείνιο Πόντο. Σήμερα λέγεται Τερμέ-Τσάι.

στόν Ἰση: πρόκειται γιά ποταμό τοῦ Πόντου, πού ὀριζοῦταν ἀνάμεσα στό Θερωόδοντα καί τόν Ἄλη. Ἡ σημερινή του ὀνομασία εἶναι Γεσίλ-Ἰουμάζ.

στόν Ἄλη: τώρα ὀνομάζεται Κιζίλ-Ἰουμάζ, δηλαδή κόκκινος ποταμός, ἐπειδή τά νερά του παίρνουν κόκκινο χρώμα στίς πληγές, ἀπό τά γύρω ἀργιλώδη στρώματα. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος ποταμός τῆς Μ. Ἀσίας καί χύνεται στόν Εὐξείνιο Πόντο.

τόν Παρθένιο: εἶναι ποταμός τῆς Παφλαγονίας, πού σήμερα λέγεται Μπαφτάν ἢ Παφτίν-Τσάι.

Σελ. 141

Ἡράκλεια: ἐλληνική πόλη στόν Εὐξείνιο Πόντο, ἀποικία τῶν Μεγάρων.

νά πάρεῖ δῶρα: ἀπό τόν Κορύλα δέδαια, ἀφού κατὰ τή γνώμη τῶν Ἑλλήνων αὐτόν ἠθελε νά ἐξυπηρετήσῃ ὁ Ἐκατόνυμος, μέ ὅσα εἶπε στούς στρατιώτες.

Σελ. 142

τό Σιλανό τόν Ἀμπραζιώτη: ἔτσι λεγόταν αὐτός ὁ μάντης, γιατί καταγόταν ἀπό τήν Ἀμπραζία ἢ Ἀμδραζία τῆς Ἠπείρου. Ἡ θέσις τῆς πόλεως αὐτῆς ἦταν κοντά στόν Ἀραχθο ποταμό. ἴσως ἐκεῖ πού ὁρίζεται ἡ σημερινή Ἀρτα.

Σελ. 143

ζυζιζηνός: ἦταν ἓνα χρυσό νόμισμα, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ εἴκοσι ἀτικέες δραχμές. Τό ὄνομά του τό πήρε ἀπό τήν πόλη Κύνζιζο.

Φαονάδαζος: αὐτό ἦταν τό ὄνομα τοῦ σατράπη τῆς Βιθυνίας καί τῆς Φρυγίας.

ἔκαμα ἐκαστρατεία: τότε πού πήγε ὁ Δερκυνίδαξ στόν Ἑλλησποντο ἔχοντας τό ἄξιωμα τοῦ ναύαρχου, δηλαδή τό 411 π.Χ.

Σελ. 145

στό Φάση ποταμός: πρόκειται γιά ποταμό τῆς Κολχίδας, πού χύνεται στόν Εὐξείνιο Πόντο.

ὁ Αἰήτης: αὐτός θά ἦταν ἀπόγονος ἐξείνιν πού φύλαγε στήν Κολχίδα τό χρυσόμαλλο δέρμα, τοῦ πατέρα τῆς Μήδειας.

Σελ. 146

κεφ. 7. στόν ποταμό Φάση: ὑπάρχουν δυό ποτάμια μέ τό ὄνομα αὐτό, τό ἓνα στή χώρα τῶν Χαλκιδέων καί τό ἄλλο στή χώρα τῶν Κόλχων.

τούς πετροδόλησαν: γιά τὰ ἐπεισόδια αὐτά γίνεται λόγος στό Πέμπτο Βιβλίο, κεφ. 7, παράγρ. 17, 19 καί 24.

Σελ. 149

οἱ ἀγροσανόμοι: ἦταν ἐξείνοι πού εἶχαν τήν ἐπίδωλησιν στήν ἀγορά τῶν τροφίμων. Στό στρατόπεδο φέρονταν σκληρά στούς στρατιώτες καί πολλές φορές τούς χτυποῦσαν.

Σελ. 150

τό κηρύκειο: ἦταν ἓνα ραβδί-σύμβολο, πού, ὅταν οἱ κήρυκες τό κρατοῦσαν, ἦταν ἱεροί καί ἀπαράδidasτοι. Τούς σέδονταν ὅλοι

καί κανέννας δέν τολμοῦσε νά τούς δλάψει ἢ νά τούς προσδάλει.
Τό κηρύκειο εἶχε ἐπάνω δυό φίδια ἀντιμέτωπα.

Σελ. 151

νά καθαρίσουν: γιά νά ἐξιλεώσουν τούς θεοὺς πού θά εἶχαν ὀργιστεῖ ἀπό τή σκληρή καί ἄδικη συμπεριφορὰ τῶν Ἑλλήνων, πού σκότωσαν τούς πρέσβεις τῶν Κόλχων, γι' αὐτό χρειαζόταν ἡ θρησκευτική τελετή τοῦ καθαροῦ· αὐτή γινόταν μέ θυσίες.

κεφ. 8. ἡ μνά: νομισματική μονάδα στήν ἀρχαία Ἑλλάδα, πού ἰσοδυναμοῦσε μέ ἑκατό δραχμές τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

BIBΛΙΟ ΕΚΤΟ

Σελ. 155

κεφ. 1. οἱ Παφλαγόνες: ἔτσι ὀνομάζονται οἱ κάτοικοι τῆς Παφλαγονίας. Ἡ χώρα αὐτή ὁρισκόταν στό βορινό τμήμα τῆς Μ. Ἀσίας, ἀνάμεσα στή μεγάλη Φρυγία, στήν Καππαδοκία, στή Βιθυνία καί στόν Εὐξεῖνο Πόντο.

Σελ. 156

ὁ Σιτόλκας: βασιλιάς τῶν Θρακῶν· συνήθιζαν νά τραγουδοῦν κάποιο τραγούδι γιά νά τόν τιμήσουν.

καρπαία: ἦταν χορός τῶν δορεῖων Ἑλλήνων, πιθανότατα Μακεδονίτικος.

Σελ. 157

ἡ πυρρίχη: ἔνοπλος χορός, πού συνοδευόταν ἀπό μουσικό ὄργανο καί τραγούδι. Σ' αὐτόν παρουσιάζονταν ὅλες οἱ κινήσεις τῶν πολεμιστῶν τήν ὥρα τῆς μάχης, ἀμυντικές καί ἐπιθετικές. Τόν ἐπινόησε ὁ Κρητικός Πύρριχος, ἀπό τόν ὁποῖο πῆρε καί τό ὄνομα.

νά φύγει ἀπό τό στρατόπεδο: αὐτό δέδαια τό λένε εἰρωνικά, ἀν θυμηθοῦμε μάλιστα τήν τύχη πού εἶχαν δυό ἑταῖρες, ὅταν οἱ

Πέρσες τοῦ Ἀρταξέρξεϊ μῆχαν στό στρατόπεδο τοῦ Κύρου (Αὐτά ἀναφέρονται στό Βιβλ. Πρῶτο, κεφ. 10, παράγρ. 2–3).

Ἀρμήνη: τό ἐπίνειο αὐτό ἀπείχε ἀπό τῆ Σινώπη 50 στάδια. Ἡ σημερινή του ὀνομασία εἶναι Ἀκ-λιμάν.

ὁ μέδιμνος: ἦταν σκεῦος πού χρησιμοποιεῖτο γιά τό μέτρομα τῶν στερεῶν, προπάντων τοῦ σιταριοῦ, καί χωροῦσε περίπου 48 κιλά.

Σελ. 158

σ' αὐτόν πού εἶχε ὀρίσει... *νά θησιάξει*: βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 1, παράγρ. 6.

νά χροντίζει γιά τό στρατό: βλ. Βιβλ. Τρίτο, κεφ. 1, παράγρ. 11–12.

Σελ. 160

κεφ. 2. [*παροτηροῦσαν.....κι αὐτόν*]: μερικοί ἀθετοῦν τό τμήμα πού εἶναι μέσα στίς ἀγκύλες, νομίζοντας πώς ταιριάζει περισσό-τερο στό Βιβλίο Πέμπτο, κεφ. 6, παράγρ. 9, ἀφ' οὗ ἐκεῖ μιλάει γιά τά μέρη αὐτά καί τά δέλει κανεῖς πλέοντας ἀπό τά Κοτύωρα στή Σινώπη κι ὄχι ἀπό τῆ Σινώπη στήν Ἡράκλεια.

Σελ. 162

τοὺς στρατηγούς: ἐννοοῦν τό Χειρίσοφο καί τόν Ξενοφῶντα πού, μὴ θέλοντας νά πάνε ὡς ἀντιπρόσωποι στήν Ἡράκλεια, ἐγιναν ἀφορμὴ νά ναυαγήσουν τά σχέδια τῶν στρατιωτῶν γιά τὴ χρηματοδότησή τους.

τό λιμάνι τῆς Κάλλης: ὁρισκόταν ἀνάμεσα στήν Ἡράκλεια καί στό Βυζάντιο. Σήμερα ἡ τοποθεσία λέγεται Κεοπέ.

αὐτοί: δηλαδή ὁ Νέων καί ὁ Χειρίσοφος.

Σελ. 163

τῆς Θράκης: πρόκειται γιά τὴ Θράκη πού ὁρισκόταν στὴ Μ. Ἀσία, δηλαδή τὴ Βιθυνία.

Σελ. 165

κεφ. 3. *στὴ Χρυσόπολη*: μιὰ πόλη πού ὁρίζεται στὰ δόρεια τῆς Καίχηδόνας, κοντὰ στό Βόσπορο, τό σημερινό Σκούταρι.

και ἔλεγον μεγάλα λόγια· ἐννοεῖ ὅπωςδὴποτε τοὺς Ἀρχάδες.

Σελ. 170

κεφ. 4. ῥομοστής· αὐτό τὸ ὄνομα εἶχε ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς ποὺ ἔστελνε ἢ Σπάρτη σὲ πόλεις ποὺ ἦταν ὑποτελεῖς τῆς ἢ τῆς κατεῖχε προσωρινά.

Σελ. 172

κεφ. 5. τὴν ὀχνρὴ τοποθεσία· δλ. Βιδλ. Ἔκτο, κεφ. 4, παρὰ γρ. 21.

καλοσημαδος· τέτοιος ἦταν ὁ ἀετός, ὅταν ἐρχόταν ἀπὸ τὰ δεξιά.

Σελ. 175

με τὰ ὀνόματά σας· εἶναι ψυχολογημένη ἡ ἐνέργεια αὐτή, γιατί συντελεῖ σὸ νά ζεντρίσει περισσότερο τὴ φιλοτιμία τῶν πολεμιστῶν. Κάτι παρόμοιο εἶχε κάμει καὶ ὁ Νικίας στὴ Σικελία, μονάχα ποὺ ἐξεῖνος φώναζε ὄχι μόνον τὰ προσωπιζὰ ὀνόματα τῶν τριηράρχων, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πατέρων καὶ τῆς φυλῆς τοὺς (δλ. Θουκυδ. Ζ', 69,2).

Σελ. 178

κεφ. 6. τοὺς ἔδειχνε στοὺς στρατιώτες· αὐτό τὸ ἔκανε γιὰ νά τοὺς δώσει νά καταλάβουν πόση ἀξία θά εἶχε ἡ ἰδρυση μιᾶς πολιτείας σ' αὐτὴν τὴ θέση.

ποὺ τὸ ὄχασε· γιὰ τὴ συμπεριφορὰ αὐτὴ τοῦ Δέξιππου μᾶς μίλησε ὁ Ξενοφῶν σὸ Βιβλίο Πέμπτο, κεφ. 1, παρὰ γρ. 15.

Σελ. 181

καταστροφῆκαμ· ὁ Δέξιππος ἔκανε ὅτι μπορούσε νά τοὺς καταστρέψει, ἀφοῦ πῆρε τὸ καράοι ποὺ τοὺς ἔδωσαν οἱ Τραπεζοῦντιοι, γιὰ νά μαζέψουν μ' αὐτό ἄλλα νά τοὺς μεταφέρουν στὴν πατρίδα.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ, ΧΑΡΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1. Προτομή του Ξενοφώντα	σελ.. 7
2. Χάρτης της πορείας του Κύρου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Μυρίων	» 12 – 13
3. Τύποι στρογγυλῆς ἀσπίδας	» 18
4. Ποδῆρης ἀσπίδα	» 19
5. Ξίφος κλασικῆς ἐποχῆς	» 24
6. Λαβὲς ξίφους	» 25
7. Χάρτης τῆς πορείας τῶν Μυρίων ἀπὸ τὰ Κούναξα ὡς τὸν Τίγρητα	» 31
8. Ἡ τιάρα (ὄρθια καὶ γερτή)	» 38
9. Ἀσιάτης ἡγεμόνας	» 39
10. Θώρακας ἀπὸ χαλκῷ	» 42
11. Θώρακας μὲ παραστάσεις χαρραγμένες στὴν πίσω πλευρά	» 43
12. Τετράδραχμο μὲ τὴ μορφή τοῦ Τισσαφέρνη .	» 59
13. Εἰφιππος πολεμιστῆς, γυρνώντας πρὸς τὰ πίσω, χτυπᾷ μὲ τὸ τόξο τὸν ἐχθρὸ ποὺ τὸν κυνηγᾷ. »	66
14. Ἕληνες ὀπλίτες	» 67
15. Τετραπλευροπλάσιο. Πλάσιο μὲ ἕξι λόχους	» 70
16. Λόχοι σὲ διάφορους σχηματισμοὺς	» 71
17. Πέλταστής	» 74
18. Πέρισης τοξότης	» 75
19. Ὀπλίτης	» 86
20. Κέρας, διπλὸς αὐλὸς, σάλπιγξα	» 87
21. Τὸ πέραςμα τοῦ Κεντροῖτη ποταμοῦ	» 94 – 95
22. Ἀζόντιο μὲ θηλιά	» 97
23. Σάλπιγξ	» 97
24. Στατήρας (νόμισμα) τοῦ Τιρίβαζου	» 100
25. Μάχη Ἑλλήνων καὶ Περσῶν	» 101
26. Περικνημίδες	» 112
27. Ἑλληνικά κράνη	» 113
28. Κράνη ἑλληνικά	» 128
29. Κήρυκας ποὺ κρατᾷ τὸ κηρύκειο	» 129

30. Ἑλληνας ὀπλίτης ἑτοιμος γιά μάχη	»	140
31. Δαρεικός (περσικό νόμισμα)	»	141
32. Ἀσπίδα, θώρακας, ξίφος καί κράνος	»	176
33. Αἰχμές δοράτων	»	177

Οἱ ἐγχρωμες εἰκόνες τοῦ βιβλίου παραχωρήθηκαν πρόθυμα ἀπό τήν
«ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.»

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Εἰσαγωγή	Σελ.	5 – 11
Βιβλίο Πρώτο, Περίληψη	»	14 – 15
Βιβλίο Δεύτερο, (Κεφ. 1–6) Μετάφραση	»	16 – 47
Βιβλίο Τρίτο, (Κεφ. 1–5)	»	48 – 79
Βιβλίο Τέταρτο, (Κεφ. 1–8)	»	80 – 119
Βιβλίο Πέμπτο, (Κεφ. 1–8)	»	120 – 154
Βιβλίο Έκτο, (Κεφ. 1–6)	»	155 – 183
Βιβλίο Έβδομο, Περίληψη	»	184 – 185
Σημειώσεις	»	187 – 212
Κατάλογος εικόνων, χαρτών καί διαγραμμάτων .	»	213 – 214

Τα αντίτυπα του βιβλίου φέρουν το κάτωθι βιβλιοσέμα για απόδειξη της γνησιότητας αὐτῶν.

Ἀντίτυπο στερούμενο τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπο. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτό διώκεται κατὰ τὶς διατάξεις τοῦ ἀρθροῦ 7 τοῦ Νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946, Α' 108).

ΕΚΔΟΣΗ Δ', 1979 (II) ΑΝΤΙΤ. 175.000 — ΣΥΜΒΑΣΗ 3172)12-2-79

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ :
Ν. ΘΕΟΦΑΝΙΔΗΣ ΕΚΔ/ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ Α.Ε.

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής